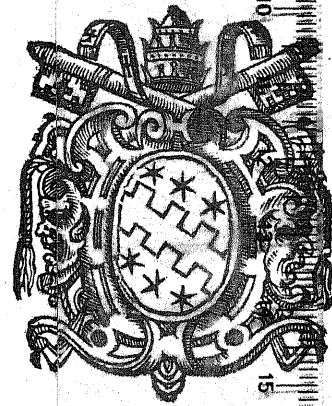


D. E.
ANTIQVO ET NOVO
ITALIAE STATV
LIBRI QVATOR.

ADVERSVS MACCHIAVELLVM

A V C T O R E

THOMA BOZIO^o EUGVBINO
Presbytero Congregationis Oratorij.



R O M A E

Apud Guglielmum Facciottum. M. D. XCVI

Ad Instantiam Bartholomaei Grassi.

Superiorum Permissa.

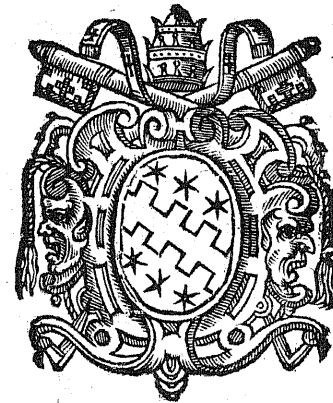
MADE IN SPAIN

(3)
D E
ANTIQVO ET NOVO
ITALIAE STATV
LIBRI QVATVOR.

ADVERSVS MACCHIAVELLVM

A V C T O R E

T H O M A B O Z I O E V G V B I N O
Presbytero Congregationis Oratorij.

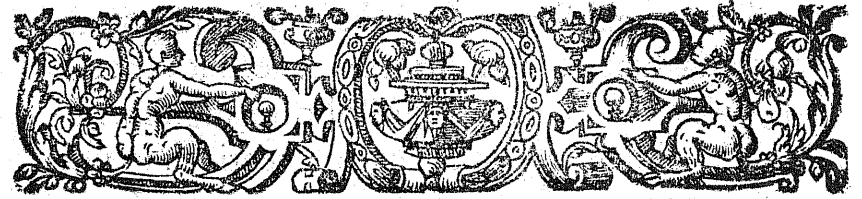


R O M A E;

Apud Guglielmum Facciottum. M. D. XCVI

Ad Instantiam Bartholomæi Grassi.

Superiorum Permissu.



SANCTISSIMO
AC BEATISSIMO

PATRI, ET D. N.

CLEMENTI VIII.
PONT. MAX.

*Thomas Bozius Presbyter Congregationis
Oratorij perpetuam felicitatem.*



ONSTITVTVM mihi
erat, Beatissime Pater, a prin-
cipio, quidquid Pontificio
iussu elaboraueram contra
pestilentia Macchiauelli scri-
pta, id integro volumine ad
pedes Tuæ Sanctitatis semel
offerre, sed efflagitantibus
identidem multis coactus sum membra totius
operis abiuncta dare in lucem, separatimque te-
nuissima huiusmodi tantæ Sedi, a cuius imperio

prodibant, exhibere. Quin hæc ipsa, quæ modo postrema sunt, locum primum tenebant, speciatim namque attingunt Apostolicam dignitatem, sed impedimentis aliquot interuenientibus in vltimum locum reiecta fuerunt. illorum vero est hoc argumentum. Nam cum scriptum fuerit à sapien- tibus, parum esse ciuitatibus leges esse, nisi adsint, qui curent eas obseruari; idque calleret impius Dæmon, postquam Macchiauello immisit hanc mentem, vt aduersus Christum, Christianamque religionem stylum exacueret, amplius autem radicitus tolleret omne genuinæ Virtutis officium, laruasque induceret, & immanissimos impostores, eò denique miserum perpulit, vt Pontificiam sedem eunētis exosam redderet, ac funditus excindendam proponeret, atque suaderet. cum tamen hæctenus nemo potuerit in ea præsidere per annos quingentos, & amplius, qui valuerit excutere vlllo peccato admissio hoc diuinum priuilegium, quo non nisi sanctissimas leges, veritatiq; æternæ consonas ab omnibus Christianis obseruandas, ac tenendas editis vniuersalibus decretis promulgaret, ac sanciret. Quin sanctissimis viris, & qui vitam pro religione ponerent, sic abundauit, vt nulla parilli inueniatur, quoad numerum Præfulum florentium sanctimonia vitæ insigni. Quocirca numquam defuere aduersus eam potentissimi & acerrimi hostes, neque fuit aliquando

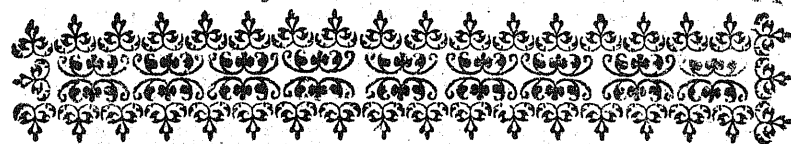
vllus.

vllus scelere excellens, qui non aduersus illam vel suæ malæ mentis, vel impotentis dominatus virus effuderit. Et quod mirandum sit ex omnibus ipsa tempestatibus, ac veluti casibus fortior, & speciosior euadens Imperatoribus, Regibus, Principibus, atque omni denique contaminatorum colluui- oni maximum terrorem semper incussit, & imperia summa, contrariasque inimicorum copias, cum supremum tenere felicitatis culmen viderentur, prostrauit, ac stirpitis omnino diuini roboris potentia subuertit. Per suos autem studiosos innumeras nationes supra Rhœnum, Danubiumque positas, & in vltimis Britannijs confidentes ab altissimis ignorantæ tenebris, omniumque liberalium disciplinarum summa impericia, a belluinis quinetiam moribus, & effero viuendi statu ad humanitatem præcipuam, doctrinarumque cultum singularem reuocauit. quod factitari adhuc in amplissimis Indiarum siue Occidentalium, siue Orientalium regionibus videmus. Cum tamen ex aduerso lugeamus intimo nostro dolore Græciam potissimum, ac tot Orientis, & Africae regiones in lugubrem squallorem, barbariemque fœdam, postquam sedi huic aduersari coeperunt, miserrime corruisse.

Igitur Macchiauelus pro bonitate sibi a Dæ- mone inserta, vt odium summum pareret huic Sedi, & quantum posset Italos in illam, idest in suam

ipforum

ipforum perniciem commoueret, atque armarer
ita scriptum reliquit, culpa Romani Pontificis ef-
fectum, vt Italia in magnas calamitates inciderit,
ex quo ille nactus est in ea maiorem potestatem,
quod contigit post imperium Constantini, adie-
citque nonnulla in eundem conficta, quæ vino im-
pietatis ebrius, ac Tartareæ caliginis nocte circum-
fusus, mendaciorumque somnijs infœlix elusus, &
vndique scatens effudit. quæ sigillatim, quain sint
falsa, quatuor libris aperuimus, quos accipere Bea-
tudo Tua, nobis autem Deus cœlestem gratiam
dignabitur elargiri.



ILLVSTRISSIMO,
AC REVERENDISS.
CARDINALI
PETRO ALDOBRANDINO



Thomas Bozius omnem Fœlicitatem.



*IVINITUS ita constitutum
fuisse, Amplissime Cardinalis, in-
tuemur in quouis rerum genere,
sed omnium maxime in humanis,
ac terrenis, ut nihil sit omnino bea-
tum, superis exceptis, sed siquid est alicui fœlici-
tatis, id totum sit quadam miseriarum parte com-
mixtum. scilicet id voluit docere nos Deus, in
hisce fluxis haud consistendum, sed inprimis ca-
lestia atque eterna semper animo spectanda. En
tibi ante oculos Italia, quæ plurimis, ac maxi-
mis*

mis est a Diuina liberalitate bonis amplificata, & cumulata, quot illa clades ante Constantinum perpeſſa eſt, quot afflicta, et proſtrata calamitatibus? Nulla, inquit Aelianus, qui vixit Hadriano imperante, celebris eſt regio, qua tot exterarum gentium paſſa fuerit irruptiones. & vero ita eſſe explicamus nos hoc opere; enumeramusque ordine temporum ſeruato ſexdecim nationes, qua priores ex Italia colonos eiecerunt, bonis omnibus nudarunt, ac ſedes in ipſa fixere, cuncta flammis, ac ferro vaſtantes, atque id per ſacula non admodum multa. Hinc illa toties nomen immutauit, ut nulla amplius, dictaque Cameſene, Saturnia, Auſonia, Oenotria, Italia, Heſperia, & quandoque Tyrrhenia, parumque abſuit, quin Graecia, & Gallia; quando Graeci, & Galli miſeram ſcindentes latioribus eius terris nomen dederunt Magna Graecia, & Gallia Cifalpina. Atque hi quidem cuncta trans Apenninum uſque ad Aeſim dirutis Urbibus nobiliſſimis in vicos redegerunt, illi mutuis concifi diſidijs, & potentiffimis Ciuitatibus, quas condiderant, euerſis deleti ad extremum fuere a Lucanis. Quietem forſan accepiffe credetur cum Romani ſe ſe extulerunt. Atqui, ubi id euenit, Annibal Poe-

nus

nus per annos ſexdecim ſic omnia cadibus, incendijs, ac ruinis repleuit, ut in una Apulia ſubuerterit Vrbes undecim, dua tantum ſuperfuerint ultimo excidio; ac durabant adhuc viuente Strabone Claudij principatu tam dira vaſtitates. Illo deinde expulſo ſocialia bella exorta cunctas in Samnitibus finitimisque populis Vrbes diruerunt, & in formam viculorum perduxerunt. His ſucceſſere ciuilia Carbonis, & Pompei; Marij, & Sylla; Caſaris, & Pompei, Triumuirum denique ipſorum, qua tot, ac tantas Italia clades attulerunt, ut imperante Nerone Lucanus conqueratur adhuc extaſſe etate ſua ſemirutas Vrbes, agros inaratos, & ſquallentes, horrentia cuncta; teſte. turque Aelianus multo pauciores, quam prius illas fuiſſe, & ſane ita eſſe certiſſimo deprehendimus ex eo, quod Ptolomeus minuta quaeque perſecutus, cum poſtremus omnium deſcribat Italiam, non niſi ducenta, ac ſeptuaginta octo oppida recenſet, annumeratis ijs, qua paruula, ac prope euerſa omnio erant. Quamobrem in multo maiores erumnas incidit infelix, cum fuit adducta in poteſtatem Imperatorum modis omnibus miſerrimam dilaniantium, ac diſcerpenium.

Nam praeter alia, cum iam ſepius agri Italici

b

fuiſ-

fuiſſent dominis prioribus adempti per exteros, per Romanos, per Syllam denique, Augustus nihil non abstulit superioribus, ut elargiretur militibus suis Italos prope cunctos in remotissima amandans, quod apud vatem conqueritur ille Pastor lugubri cantilena.

At nos hinc alij sitientes ibimus agros

Pars Seythiã, & rapidũ Cretæ veniemus Oaxim

Et penitus toto diuisos Orbe Britannos.

Ac mox irarum simul, ac dolorum plenissimus

Impius hæc tam culta noualia miles habebit.

Barbarus has fegetes?

In tantum porrò squallorem deuenit Italia sanissimo eam dominatu per omnia prementibus Augustis, ut imperio Neronis amantissima omnium regio Tarentina in solitudinem redacta fuerit, eoque mitti oportuerit colonos, sicuti in alias etiam terras; neque tamen ijs missis ea repleta est, inquit illorum temporum scriptor Tacitus. Et quidni ita foret, regnantibus tot monstris, ad quorum nomen, ac facta scelestissima nemo non cordatus exhorrescit Tiberio, Caligula, Claudio ac peste illa dirissima Nerone, cui fuit oblectamento ipsam Romam cum tot præclarissimis, atque e toto Orbe ob hæc spoliato conquisitis monumentis incendis-

se?

se? Mittamus post ista Vespasiani incredibiles, sed astutissimas rapinas, quid nobis dicendum videbitur de Domitiano? An unquam tales Italia nacta est Imperatores, tam diros, tam flagitijs omnibus coopertos, post imperium Constantini, ac dilatatam magis Romani Pontificis potestatem? dices istos ferendos, quod Romani, & Itali- ci sanguinis erant. Illud intolerabile Italiam patuisse barbaris, cum nondum post Constantinum duo secula transacta essent. O ingenia stupida, ac totius antiquitatis vel ignara, vel oblita, cum transuersa impietatis astu, ac turbine agimini. Nonne post Nervam fuere imperatores e duodecim nationibus exteris, quas barbaras vocat Macchia- uellus? At forsitan erant moribus adeo civilibus, & urbanis, ut exuerint illi omnem barbariem. Credo ita asseuerabit aliquis optimus æstimator ve- ritatis, beneque animatus in Pontifices Romanos, in quos omnem odiorum torrentem contendit auertere. nisi dicamus adeo placidam fuisse mentem isti, ut præ ipso fuerint mansuetissimi, & optimi Hadrianus Hispaniensis, Septimius Seuerus Ly- bicus, Caracalla huius filius, Macrinus Mau- rus, Heliogabalus Syrus, Maximinus Thrax, Philippus Arabs, Decius Pannonius, Gallus

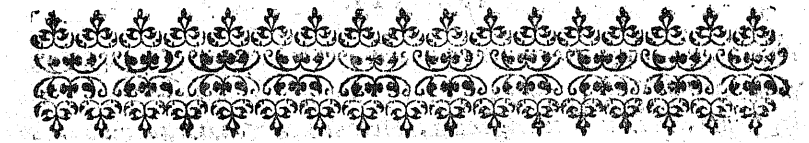
b 2

Afer,

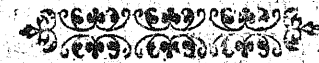
Afer, *Emilianus Maurus, Aurelianus Dacus, Carus Illyricus cum suo Carino, Diocletianus Dalmatia, Maximianus Pannonius cum filio Maxentio* singuli portenta humani generis effratissima & exitialisima. sed istis, inquit, erant Italici milites valentissimi, quibus Italicae gloriae columnae bellicum stabat. Erant Pratoriani imprimis, deinde alij ex omnium gentium face, & collusione atrocissima collecti, qui saepe Italiam Romamque diripuerunt, cadibus, ac flammis vastarunt, ita ut Vopisco teste ab Aurelia porta usque ad Ligures perpetua sylva essent, in Placentino territorio densissimae. Boreales autem populi primum regnante Antonino Philosopho usque ad Venetos, deinde Gallieno usque ad Ravennam, demum Aureliano usque ad Fanum progressi diruerunt Urbes, ac vastitatibus omnia faedarunt, ita ut Ambrosij, Hieronymique aetate adhuc ruinae permanerent. Ac talis fuit Italiae status ante Constantinum, ut quae post illum saecula fuerint, vocanda sint felicia; ac sane felicissima exitissent, nisi Romani Pontificis potestatem, a qua omne ipsius bonum pendet, aliquando opprimere aliqui contendissent. Nam plerumque omnes ipsius aerumnas contigerunt, quoties est
id.

id tentatum, quandoq; ipso in remota extra Italiam pulso, & abducto; quae tamen qualescumque fuerint, haud aequarunt priscas. ut clarissimum sit, quam false, ac perversè dictum sit ab impio felicius Italiae fuisse, aut futurum, sine Pontificiae potestatis amplitudine, ac Maestate.

Cum verò nos initium scribendi in Macchiavellum fuerimus auspiciati a Celsitudine Tua, decebat simul, ut illi finis responderet, quod facimus eidem quatuor hos libros nunc offerentes. Deus autem tibi, quod precamur, benignissime bona cuncta coelitus donet.



ARGUMENTA CAPITVM TOTIVS OPERIS.



Praefatio ad Lectorem.

*Impudentissima mendacia Macchiauelli in omnes Praefules Christianos,
in Moysen, Dauidem, Gallos, Germanos, Venetos, & in historijs
antiquorum plurimis narrandis.*

Liber Primus.

Cap. I.



VRRES imperiorum potentium sedes euerfas
regiones florentissimae olim, posita ad Aus-
trum, & Ortum ad vastitatem, ex quo descie-
uerunt à Pontifice Romano, redactae ad Bo-
ream verò, & occasum sitae, cum iacerent
maximum decus naetae ex quo Papam se-
quuntur. Roma sola stat; Italia cunctis regio-
nibus praecellit.

Cap. II.

*Saturni secula diuitatis plena, homines quotannis demorsum in Tybe-
rim, Sacrificati Saturno, & Ioui, & quidem nobilissimi Ausonum, Si-
canorumque irruptio, terrae motus horrendi.*

Cap.

Cap. III.

Diluuium Deucalionis, Phaetontis incendium, Liburnorum, Arcadum, Pelasgorum, Lydorum, Cretensiumque irruptiones, clades Pelasgorum, Feritas Laestrigonum, Herculis Argonatarumque aduentus, Sirenum crudelitas.

Cap. IV.

Irruptiones Graecorum, Troianorum: clades Pelasgorum: euersa plurimae Vrbes: mores efferi: Ciuitates hiatibus hausta, à serpentibus deleta: Rex maxime impius cum sua domo absorptus: Spartanorum, Achaeorum, Chalcidensium, Messeniorum, Illyriorumque irruptiones.

Cap. V.

Romuli, Tarquinijque Tyrannis: Regum Romanorum caedes: Vrbes plurimae excisae: irruptio Gallorum: Tyrrhenni expulsi e circumpadanis oris: Vrbes ab eis undecim dirutae: Aristodemi Tyrannis: pestis horrenda: Sybaritarum, Sybarisque miserabilis euersio: mores diri eorum: Crotoniatarum magna clades: Lex atrox: Veiorum maxima ciuitas solo aequata: Caulonia, Hipponijque et Romae subuersio: bella perpetua.

Cap. VI.

Dionysii Tyrannis: Bruttiorum Factiones: Volscorum, Auruncorum, Aequorum ciuitates, Metapontum, Pandosia, Thæbeque euersae Graeci Italici miserabiliter deleti: Italicorum, Romanorum que maxima clades: pestis dirissima, Vulturnum dirutum: gladiatores instituti: crudelitas Hannibalis: Strages Romanorum: Apulorum, Bruttiorum, Lucanorumque vrbes excisae, ipsi deleti: Galli Cisalpini omnes extincti, aut expulsi.

Cap. VII.

Tercentena Italarum millia quadriennio caesa bello civili: Romanorum miserabilis in Asia caedes: nobilitas omnis Romana in Vrbe truncata: Marij Sylleque inexcogitabilis crudelitas, proscriptiones, rapinae: Vrbes

samni-

samnitum dirutae omnes, aut in vicos redactae: Spartaci gladiatorumque dira facta: Catilinae coniuratio, bella ciuilia Pompeij & Caesaris: Triumvirum dire proscriptiones: bella eorundem seuerissima cum Bruto, & Cassio: latrocinia in Italia: prelia inter Octavianum, Lepidum, Sex. Pompeium L. & M. Antonios: incendia multa Romae: Pisaurum hiatu haustum: Draco horribilis, & ingens: Italicorum bona omnia saepius militibus diuisa: Itali extra Italiam amandati in Varias oras.

Cap. VIII.

Octauiani adulteria, rapinae, crudelitas, pestis, fames, inundatio Tiberis, incendia, terrae motus eoregnante: Tiberij seuities, libido, rapacitas, incendia, inundatio Tiberis fames: Caligulae dritas, rapinae, auaritia, libido: Claudij atrocitas, luxuries, fames, terrae motus eoregnante: Neronis crudelitas, rapacitas: Roma incensa, libido, terremoto, Italiae solitudo: Galbae, Othonis, Vitellijque bella ciuilia, Italia direpta. Tiberis inundatio: bellum ciuile Vitellij, & Vespasiani: Italicorum magne strages, Cremona incensa: Vespasiani rapinae: incendia Romae Tito regnante, Vesuuijque eruptiones: Pompeij, & Herculanium Vrbes obrutae: Domitiani crudelitas, libido, omnium superiorum facta atrocitas in propinquos.

Liber Secundus.

Cap. I.

Atrocissima facta Imperatorum, qui e duodecim barbaris nationibus Italiae sunt dominati: clades horrendae, terrae motus, inundationes, sterilitates, pestilentiae, incendia, dirutae Vrbes, irruptiones barbarorum.

Cap. II.

Ostenditur, superioribus Imperatoribus illud inprimis fuisse in animo, vt omnes bonos, omnem virtutem tollerent e terris: ipsos autem plerumque occisos.

Cap. III.

Tributa inmensa, quibus Itali, ac Romani opprimebantur ante aetatem Constantini.

Cap. IV.

Diræ & infandæ leges, moresque vsu recepti & comprobati in Vrbe & Italia.

Cap. V.

Clades maximæ e terra, aquis, ignique abortæ, in Italia, & Romæ, ante tempora Constantini.

Cap. VI.

De incendio, euerfione, & direptionibus Urbis, perpetuisque ac diuturnis Italiæ vastitatibus ante Constantinum.

Liber Tertius.

Cap. I.

De maiori fecunditate Italicæ telluris, optimis eius arboribus, & fructibus, qui olim non erant, ea magis habitata; pluribusque illius Urbibus post Romani Pontificis auctoritatem stabilitam, quam prius.

Cap. II.

De diuturniori libertate, ac potentiæ communionem, paceque Italicarum ciuitatum post imperium Constantini, siue post Romani Pontificis auctoritatem magis florentem quam prius.

Cap. III.

De latissima Pontificis potestate, & eius diuturnitate.

Cap. IV.

Singularia maximæ felicitatis bona à Pontifice Romano & Italis profecta in exteris nationibus post Pontificiam potestatem magis in Italia auctam Constantino imperante.

Li-

Liber Quartus.

Cap. I.

Italis multo prestantiores viri fuere in omni genere disciplinarum post ætatem Constantini quam prius ante auctoritatem Pontificis Romani constitutam.

Cap. II.

Recensentur homines vtriusque sexus, cuiusvis ætatis, & conditionis Itali sanctitudine admiranda, vitæque cælesti.

Cap. III.

Ostenditur, calamitates omnes acerbissimas, quæ contigerunt Italia post ætatem Constantini accidisse, cum Pontificis Romani auctoritas esset oppressa, & ipse iniuriose tractatus.

Cap. IV.

Redarguitur falsum quod impius scripsit, Italiam fore inexpugnabilem, si vni pareret, ac per Pontificem fieri, ne vni obediat; cum sæpius occupata quamuis vni subiecta esset, ostendatur, Pontificemque contempsisse, ut Rex vnus eius, aut Imperator foret, sed id non feliciter Italiæ Romæque accidisse.

Cap. V.

De communi maximorum Theologorum sententiâ concluditur, Papam non modo esse in spiritualibus Pontificem summum, sed & omnium temporalium in terris Regem supremum, idque iure diuino atque hocposito, ut vult S. Thomas, & alij, iure naturali.

Caput vltimum.

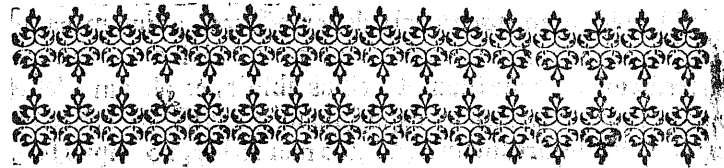
Concluditur, apud sapientissimas quaslibet gentes, earum Pontificem, summum, fuisse etiam vel Regem summum, vel penes Sacerdotes omnem profanorum potestatem, & ab Imperatoribus atque à Regibus maximis Pontifici Romano imperia, & Regna maxima fuisse subiecta, atque illi in temporalibus ob legitimas causas omnino paruisse.

C 2

ERRA-

ERRATA.

15 a.	Saſurnij. reppone, Sa-	160 a.	ſeptuaginta. ſeptua-
	turnus		ginta octo
17 c.	loco E. I. reppne. lo-	c.	reliqui. reliquis
	co eu. i. et loco. b. u.	169 a.	locis cum. dele iſtud,
19 b.	quingentefimum. quin-		cum
	quageſimum	a.	445. 448
20 c.	alpes. appenninum	b.	tres. duas
26 b.	tales. talis		magnam. magna
28 a.	ircs. res		regionus. regionum
41 d.	ditiffimis. diriffimis	170 a.	ſe. ſi
49 b.	hunc ſub. ſub hunc	b.	ædibun. ædibus
53 c.	cæteris. reliquis	175 a.	teſtatur. teſtetur
61 d.	centum. ducentæ	179 a.	mortalium. hominũ
63 b.	audiet. audeat	185 c.	ſeriaque ſerioque
65	atntam. tantam	194 c.	ſcriptores. ſcriptores
67 d.	aniaduerſum. animad-		tradunt
	uerſum	197 c.	poſſidebit poſſederit
76 a.	tantũ incenderit. tan-	203 b.	ad laudem. ad gloriam
	tum combuſſerit.	210 a.	cum in. cum ſe in
84 c.	octuaginta. vigintiduos	d.	electionis. electioni
97 a.	voluit. potuit	224 a.	ſcientiores. ſcientio-
107 b.	ducis. duces		res aliarum
112 d.	ac tot. atque a tot	240 c.	potinus. protinus
120 a.	quod Galba. cum Gal-	242 b.	qua in. quam. mino-
	ba		ra ſunt omiſſa. nam
145 b.	quadragintaquinque.		lector prudens, ea
	quadraginta octo		cognoſcet.



AD LECTOREM

PRAEFATIO EIVSDEM

AUTHORIS.

*Impudentiam edacia Macchiauelli in Praefu-
les Christianos, in Moysen, in Dauidem,
in Gallos, Germanos, Venetos, alia-
que in historijs narrandis.*



A

ATVRA comparatum videmus, ut quæ
cunque præstantiora sunt, illa si conuertan-
tur in malũ, sint alijs longe deteriora, quod
adeo verum est, ut ne Angelicæ quidem
mêtes tanti ordinis vim potuerint effugere,
& quæ illarum se ab alienauerunt a summo
bono, et Fonte Beatitudinis, & luminis

Deo corruerint in profundissimas tenebras, & omnium ma-
ximas ærumnas. Neque tamen harum rebellio quidquam
nocumenti, aut indignitatis attulit cælitibus alijs, qui in fi-
de persistentes supremæ veritati adhæserunt. ut iam miran-
dum non sit extitisse Italicum Macchiauellum, qui mendacia
portentosa, ac monstruosissimas opinionis memoriæ prodide-
rit, quamuis pugnent contra omne honestum, commodum-
que siue publicum, siue priuatum, specie lucris præsentis ob-
tegens eas, quod è manibus illico euolans infixæ moriferi ve-
neni spicula venis, & cordi relinquat. Neque vero gentilibus

eius

AD

Praefatio.

eius id quidquam nocenti debet afferre, animum nam-
quam fortimur a Deo, non ab hominibus, ab his solum cor-
pus habemus; atque illum Christus abluuit, & ab omni labe
expiat caelestibus lauacris ex intimo sui pectoris altè deprom-
ptis. Christus ortum ducit a Raab meretrice, ab impijs Re-
gibus Ochozia, Ioas, Amasia, Achaz, e quibus Ochozias
gentibus est ex Athalia filia turpissimæ Iezebalis, neque ta-
men supremæ illius vel Diuinitati, vel humanitati quidquam
potuerunt ista officere. Quin id euenire cernimus in rebus,
quæ generantur, vt ab omni rerum natura fecernatur quid-
quid est virulentum, ac foetidum ex vna parte, vt ex alia, B
quod producitur sit præstantius, ac fructuosius. sic vepres
hinc acutissimas spinas emittunt, vt inde odoratissimas, ac
suauissimo fructu excellentes rosas educant; similiter e foeti-
do caule, & frutice inamæni aspectus exoriuntur Lilia for-
mosissima, ac incundissimè olentia. Quamobrem siquid fuit
in Macchiauelli stemmate abominandum & viosum, id abiit,
ac se contraxit in eum solum, vt alia deinde germina se pro-
fundant in lucem plenissima decoris, & cuiuslibet bonitatis.
Et quidem vix credi potest quanta ille maledicta congefferit
in ipsum Christum, Christique religiouem, quanta in omne C
sinceræ Virtutis officium, quanta in Præsules Christianos, quan-
ta in sanctissimos viros, quanta in laudatissimas nationes.
Audite ipsius verba, nequis impudentissimus audeat asserere
aliquid amplius nobis excidisse. quando occorre, che gl' or-
dinatori della noua setta siano di lingua diuersa la spengono
facilmente, la qual cosa si cognosce considerando i modi,
c'ha tenuti la religion Christiana contra alla setta gentile, la
quale ha cancellati tutti gl'ordini, tutte le ceremonie di quel-
la e spenta ogni memoria di quella anticha Theologia. Vero
è, che non gli è riuscito spegnere in tutto la notitia delle cose
da gl' huomini Eccellenti di quella, il che è nato per hauer
quella mantenuta la lingua latina, il che feciono forzatamen-
te hauendo a scriuere questa lege noua con essa, perche se
l'hauessimo potuta scriuere con noua lingua considerate l'al-
tre persecutioni, ch'essi feciono, non ci farebbe ricordo al-
cuno delle cose passate. e chi legge i modi tenuti da S. Gre-
gorio e dalli altri capi della religion Christiana, e vedra con
quanta ostinatione e perseguitauano tutte le memorie anti-
che

Praefatio.

- A che ardendo l'opre de poeti, e delli historici, ruinando l'ima-
gini, e guastando ogni altra cosa, che rendesse alcuo segno
dell'antichità, talche se a questa persecutione essi hauesino
aggiunta vna noua lingua, si sarebbe veduto in breuissimo
tempo ogni cosa dimenticata. è da credere per tanto che
quello, c'ha voluto fare la religion Christiana contra la setta
gentile, la gentile habbi fatto contra quella, ch'era inanzi a
lei. e perche le sette in vn cinque, o in vn sei anni variano due
o tre volte si perde la memoria delle cose fatte inanzi a quel
tempo.
- B Bone Deus, quid vini biberat hic homo, vt tot mendacia
tam paucis verbis emoueret? clarissimè dignoscamus ipsam
veritatem, singillatimque enumeremus, & confutemus illa, *v. mendo
cui Mac-
chiauelli*
ac primum, quod ait vires defuisse Præsulibus Christianæ reli-
gionis, non mentem cupientibus linguam latinam prorsus ex-
tinctam, id adeo falsum constat, vt nihil æque contra Dei con-
siliū, contra omnes Pontificum Romanorum conatus fuerit,
quam vt lingua latina in sanctissimo crucis ligno consecrata
tolleretur. Annon inter alias linguas, quarum scientiam diui-
ni spiritus illapsu mirabiliter Apostoli perceperunt, præcipua
fuit latina? Et quomodo vel hanc, vel vllam linguarum cele-
brium voluerunt nostræ Religionis primi antistites abolitam?
In more positum volunt fuisse, vt Missa, quam vocamus in pu-
blico conuëtu Christianorum celebraretur quolibet die festo.
Atque hæc perscripta fuit latinè, Grecè, Hebraicè, Syriacè,
Chaldæice, Aethiopicè, vt aliqui collegerunt, & in his Pam-
melius. Et qui fieri potuit, vt vellent ex his vllam deletam?
Romani Pontifices in consilijs suis neminè tempore vilo lo-
qui permiserunt, vel ex quo pulsa est ex Italia finibus a bar-
barorum furore lingua latina, nisi latinè. Quin Regum re-
motissimorum ex vltimo Oriente, Occidente, Indijs ipsis lega-
ti nõ audiuntur, nisi latine loquantur, aut adhibeant interpre-
tè latinum. Rursus iidem Præsules linguæ eiusdem dignitatem
tutari sunt aduersus garrulos quosdam Græcos, quod liquet e
litteris Leonis ix. aduersus Michaelē Patriarcham. Quam-
obrem videmus illius vsū magis religioforum nostrorum stu-
dio dilatatum, dilatata scilicet per ipsos Christiana religione,
quam per Imperatores Romanos. Hinc omnes auctores bo-
nos linguæ Græcæ, Hebraicæ, & nonnullos Arabicæ in linguam
latinam translatos videmus, quod olim non ita erat, cum
Chri-

Praefatio.

Christianae religionis inimici impetarent. Nos praeterea con- A
tendimus ex antiquo tempore aduersus haereticos mysteria
nostra non esse vulgaribus verbis explicanda, sed latinae lin-
guae omniino relinquenda; quomodo igitur nostri cogitarunt
vniquam linguam latinam perdere, quomodo non omnibus
modis retinere, & amplificare? En quot modis eam dilata-
runt. & quando illam vel vno coangustarunt? Atque ut
agnoscamus, quam sit verax homo iste asserimus aeternum
Dei fuisse decretum, vt latino sermone diuina cuncta per scri-
berentur. Audi Isaiam, in loquela enim labij, & lingua al- B
tera loquetur (Deus) ad populum istum. En vt diuinæ vo-
luntatis haud fuerit aboleri linguam latinam; sed conserua-
ri; eamque esse, per quam populo suo Deus loqueretur, &
iste vult non animum, sed vires nostris defuisse ad illam ex-
terminandam, cum nescientibus, illam Deus infuderit, no-
stri noluerint nisi eadem loqui? Quid autem garric nostros
vi adactos eam non extirpasse, quod cogerentur illa christia-
nam legem perscribere? Videte impia, & ebriosa somnia.
& cur latinè compellebantur, non Hebraicè, aut Grecè? &
cur non poterant Hebraicè, aut Grecè duntaxat scribere, ac
latina verba contemnere? quid omnino ipsos compellebat? C
Atque, vt videas quam deliret iste. Mattheus euangelium
scripsit Hebraicè, SS. Ioannes, & Lucas Grecè, vnus Mar-
cus Latinè, sed Acta Apostolorum, Apocalypsis, epistola ple-
reque omnes excepta vna vel altera qua Hebraicè, reliquæ
omnes Græco sermone sunt conscriptæ. Sic igitur omnes li-
bri, qui nouo testamento attribuuntur, sunt alijs, quam la-
tinis vocabulis exarati. Et Quid somniatur iste legem nouam,
quæ vocatur Euangelium, necessario Latinè a nostris tradi-
tam? Nihil minus. nisi quantum fuit obtemperandum cele-
sti decreto, cuius potentia sic omnia subiiciuntur, vt facilli-
mum sic illi, si voluisset, stirpitus excindere omnem latinæ D
linguæ memoriam. sed contrarium iam statuerat, vt proba-
uimus ex Isaiâ, ac linguarum missionibus. Sed illud quo-
modo ferendum? a Præsulibus summis Christianæ religionis
opera poetarum latinorum combusta. Videte affeuerantur di-
ctum simul, atque impudenter. Et quanam? proferatur vel
vnum flammis traditum. Non poterit. quin antiquorum va-
tum, quos Græci celebrant, carmina magis extant apud no-
stros Theologos eorum voluminibus intexta, quam apud
quosuis

cap. 28.

2.
menda-
cium.

3.

Praefatio.

A quosuis a nobis alienos scriptores, quod liquet e libris Cle-
mentis Alexandrini, & Iustini martyris, neque pinguit ali-
quando ipsum Apostolum Paulum citare Arati, & Epimeni-
dis versus. illud namque est Epimenidis, quod ad Titum
scripsit.

κρητες ἀει ψευδεις, κακα διαρια, & ας ερες ερηος

Cretenses semper mendaces, malæ bestia, ventres pigri.

Aliud vero Arati

αυτε γαρ γενος εσμεν

ipsius enim genus sumus.

B Clemens Alexandrinus refert eiusdem Pauli verba hortantis,
vt legerentur poemata Hyllaspis, & Sybillarum. Iulianus
Imperator, cum videret nostros e lectione antiquorum scri-
ptorum sumere argumenta, e quibus impietas eorum clarif-
simè redargui posset, vetuit a nostris ea legi, & haberi. Ex-
tat oratio S. Basilij, qui multo ante S. Gregorium fuit, ex-
plicantis rationes, quibus multo cum fructu legi alienorum
a nobis scripta possent. Extant multa nostrorum carmina e
Vergilij carminibus ipsis composita, vt Probæ Falconiæ, &
siqua sunt aliorum, qui vixerunt ante sæcula S. Gregorij. &
C qua fronte asseuerat iste poetas a nostris vllos antiquorum
crematis? haud ita pridem Concilium Tridentinum in ignem
proiici mandauit e Christianis aliquot poemata. speciatim
permittit antiquos latinorum retineri, quamuis obscænos
modo ne prelegantur pueris. Atque ita tantum abest, vt pri-
scos iubeat abijci, vt potius nostros in cinerem redigi, con-
seruari illos velit. Quamobrem magis illud est falsum fuisse
historicorum volumen vllum iussu Pontificum nostrorum cre-
matum. Nam quod quæso per ipsum Deum, quo sanctius
nil fingi potest? Atqui luce meridiana clarius est, cuncta an-
tiquorum scripta a nostris, præsertim vero monachis asseua-
ta in monasteriorum bibliothecis, ne ab irruptionibus, ac di-
reptionibus barbaricarum gentium prorsus exterminarétur.
Quomodo autem multa perierint altius principiū repetentes
explicabimus. Cæsar vsus est maximè aduersus Pompeium
Gallorum copijs auxiliariis, vt est in commentarijs Hircij,
deinde ipsius nepos Augustus eisdem duxit in Antonium; quod
ille versibus mandauit.

d

ad

Praefatio.

*Ad hunc frementes verterunt bis mille equos
Galli canentes Casarem.*

Imperatores post hæc alij successores istorum non amplius Romanos, & Italos ad bella exercere, & eduxerunt, sed externos, demum vero delecti Imperatores exterarum nationum, vt Traianus, & Hadrianus Hispanienses, Antoninus Pius Nemaufensis, Septimius Seuerus Lybicus, Maximinus Maurus, Heliogabalus Syrus, Maximinus Thrax, alijque barbarici sanguinis, atque a Senatoria dignitate & ordine alieni, literarumque expertes. Romæ porro erant Prætoriani milites equarumuis gentium colluione commixti, qui plerosque Imperatores pro libidine occiderunt, alios ipsi substituerunt, diuina, humanaque omnia proculcantes. Ex hoc latinæ linguæ scriptores euanuerunt: neque post Traiani obitum fuit vllus prope, cui gradus aliquis nobilior inter Latinos debeatur, quod scilicet honor nullus haberetur artium liberalium professoribus, sed militiæ soli: Romanique & Itali ab hac abessent, & otio summo marcerent. Quid testis est Dion a Domitiano philosophos esse vel occisos, vel ad necem quæsitos; ab Hadriano autem præstantissimos quoslibet in singulis artibus interfectos, eorumque sectatores oppressos. Eadem ferè Heliogabalus, quod refert Herodianus. At multo truculentior Caligula, qui statuas omnes illustrium virorum, quæ in campum Martium translata fuerant, late defecit, ac vetuit necui viuenti imago peneretur absque ipsius consensu; Homeri poemata cogitari abolere, Vergilij, ac Titi Lini scripta, & imagines parum absuit, quin ex omnibus bibliothecis amoueret: quæ Suetonius testatur. Hæc est igitur causa, cur vsus Latinæ linguæ, omniumque ingenuarum disciplinarum iacuerit. Edæ Macchiauellus, si quidem potuerit, aliquem nostrorum Pontificum, qui talia cogitauerit, nedum perpetrarit; nominet vnum. Sed enim cum post Casarem, & Octauium milites externi bella tractarint, Itali que, & Romani luxui se dederint, hinc factum, vt Odoacer Herulus, qui Imperatoribus militabat, Italiam occuparit, ac mox Ostrogothorum Rex Theodoricus a Zenone Imperatore hæretico, & hoste pontificij nominis immisus eandem sibi vindicauerit, quod Iornandes, Paulus Diaconus, ac

Zona-

Praefatio.

- A** Zonaras Testantur. Inde a Narsete euocati Longobardi, obistente iam diu Ioanne Pontifice Romano, eandem diu tenebant, ac vexarunt. Ob has igitur causas artium liberalium studia forderunt, ac libri plurimi amissi. qui vero superfuerunt a viris Christianæ religioni potissimum deditis conseruati sunt. Illud certum libros Ciceronis de finibus, ac de legibus in Germania repertos a Poggio Florentino in quodam monasterij bibliotheca. Sed illustriora sient hæc, si considerauerimus aliud istius impium mendacium. A nostris imagines antiquorum contritas. Quasnam? Non enim de idolis agit, sed imaginibus alijs hominum, rerumque antiquarum, verum quod attribuit Pontificibus Romanis a Caligula id factum supra e Suetonio docuimus. A Pontificibus nostris ecquando vnquam quæso? Atqui longè contrariū doceamus, & quomodo illæ perierint, explicemus. Valentinianus. ij. Pontificiæ potestatis, vt infra aperietur, violator, occisus est Romæ Maximianus. hic arripiens imperium coniugem sibi illius Eudoxiam adiunxit, cui facinus in virum priorem commissum palam fecit. Impotens animi mulier, ac vindictæ cupida accersit ex Africa Gensericum Vandalorum Regem, qui Maximum deiceret imperio, & necaret. Is maxima comparata classe Romam venit cuncta euersurus, sed occursum (verba sunt hæc Pauli Diaconi lib. xv) Leonis Papæ mitigatus ab incendio, cædibus, atque supplicijs Urbem immunem seruauit, omnibus tamen opibus ablati. Hæc Paulus. Addit Procopius lib. i. belli Vandalici statuas ab eodem Rege abstractas, nauique inpositas, & coorta tempestate in mari submersas. Non itaque nostri Præfules eas demoliti sunt. longè secus. Peiora namque egisset Gensericus, nisi Leo Papa ipsum flexisset. & quid putamus acturum fuisse Attilam, qui diruerat Aquileiam, Romamque properabat infanda queque minitans, nisi idem Leo peruicisset, vt iam iam Padum traiecturus ille ab incepto desisteret, atque in Pannoniam rediret? Tantum abest igitur, vt nostri Antistites huiusmodi ruinas ediderint, vt per eos factum sit, nequando ederentur. Testis est inter alios Zozimus Innocentium Papam se se Rauennam contulisse, vbi tunc Honorius Imperator morabatur, contendentem, vt pax inita à Romano Senatu cum Alarico Rege Gothorum ab eo confirmaretur. Verum dum rem protrahit ille, & Innocentius consilia non admittit, nouis bellorum causis obortis,

d a Ala-

Idè Procop. lib. Iornandes lib. 6. d. reb. Get. Zoz. li. i

Praefatio.

Pro. lib. Alaricus Urbem cepit, ac diripuit, non direpturus, si Ro-
de bell. 4. mano Pontifici paritum fuisset. Testatur Procopius Pelagium
Got. Romanum Diaconum, qui postea Pontifex fuit, efficisse pre-
cibus suis, ne Totilas Vrbe capta magis in eam fauaret. Ne-
monon scriptor asserit euocatos a Narsete in Italiam Longo-
bardos, ac precibus Ioannis Papæ impetratum, ne multo ante
se se effunderent in eam, retardatosque Pontificis Romani stu-
dio non modo tunc, sed etiam postea sepius impetus illorum,
ne atrocius in Italos, eorum res, Italiamque totam vastandam
ferrentur. Illud certum, sicut absente Innocentio, eiusque
monitis reiectis Romam direptam ab Alarico, sic expulso Silue-
rio Papa, Vigilioque ipsius successore in carcerem Constanti-
nopoli coniecto Romæ tertiam partem dirutam a Totila, Ita-
liam vastitatibus deturpatam, quasi præclara Urbis monu-
menta, & vlla ipsius pars euerti haud potuerit, nisi abducto
ab ipsa Pontifice Romano, quod e Procopij scriptis apparet.
Quin tunc deleti omnes Gothi, ac finis est factus cladibus per
eos inferendis, cum Romam redijt Pontifex, & ab Imperato-
re e vinculis, quibus Constantinopoli detinebatur, est absolu-
tus. Quod igitur blaterat iste homo monumenta antiquitatis
euerfa a Præsulibus nostris, imagines confractas? Idolorum
forsan, ac Dæmonum? Num vult istas integras, ac stantes &
Euangelij doctrinam iacere, & intermori? Sed neque illas
omnes, vt aliquas demus, contritas fuisse a nostris Antistiti-
bus liquet e libro Zosimi quinto. De reliquis nihil minus dici
potest. Atque illud prorsus impudentissimè affirmatur, cona-
tos illos abradere omne vetustatis indicium. Profer bone ho-
mo vel vnus testimonium, nisi afferas tui similium recentio-
rum forsan aliquorum, quos vel imperitia, vel odium reli-
gionis agit transuersos, ac percipites. Nos contrarium feci-
mus illustrissimum, quod pertinet ad imagines, & cætera hu-
iusmodi. Certe antiquæ superstitionis ritus, ceremonias, opi-
niones varias Deorum, & quodcunque ad ista pertinet (quam-
uis omnia radicitus fuerint extirpata, quoad impietatis cul-
tum) quantum ad memoriam tamen clarius, fusius, ac distin-
ctius discimus ex Apologia Theophili Antiocheni, Iustini Mar-
tyris, Arnobij libris aduersus gentes, Tertulliani, Nazianze-
ni orationibus in Iulianum, Ambrosij, ac Prudentij aduersus
Symmachum, qui scriptores fuere e nostris omnes, quam
e quouis antiquo, atque a religione nostra alieno. Enimue-

Praefatio.

A ro nostri haud curarunt quedam simulacra tolli, potius id stu-
duerunt, vt aliqua permanerent ad redarguendam gentium
stoliditatem, quæ talia monstra diuinis honoribus prosequi
non stomacharentur, quod habet Eusebius in vita Constantini
& Socrates in historia sua, qui narrat Ammonium Gramati-
cum sepius indoluisse, quod simulacrum quoddam ad stupidi-
tatem gentium nimium ridicula colentium detegendam, non
fuerit a Christianis contritum, cum reliqua ad nihilum reda-
cta fuissent, vel conflata in nummos pauperibus erogan-
dos. In vniuersum porro, quod spectat ad mores, & ordines
priscorum, quod asserit, deleta cuncta a Præsulibus nostris,
id vniuersaliter dictum constat esse mendacium. Deleta sunt
illa tantum, quibus impietas conseruabatur, ac falorum nu-
minum cultus. At illa, quibus vera pietas non imminui, sed
augeri poterat, vel in Deum verum quoquo modo referri,
ac per se non erant impia, non curarunt aboleri. non enim
tollit naturam gratia diuina, sed perficit. ac siquid est natu-
rali consonum lumini, non extinguit illud, verum maiori Di-
uinitatis splendore facit illustrius, ac fulgentius. Generatim-
que præcipitur illud, quod Apostolus de se ipso asseuerat omni-
bus omnia factus sum, vt omnes Christo lucrifaciam. Vt igitur
Christianus Præsul alliciat homines ad pietatem, illis,
quantum veritas æternæ iustitiæ permittit, se se assimilat, amo-
rem sibi concilians, cum scriptum sit, omne simile appetit
suum simile, vt ex hoc amore facilius eos perducatur ad bonum,
quod ipsis exoptat. Apostoli prius non vescebantur cum gen-
tibus alijs, id vetitum Iudæis erat, neque immundorum, si-
cuti vocabant, animalium, quidquam gustabant. Gentes aliæ
contra, passim comedebant. An hunc Apostoli, ac Romani
Antistites gentium morè sustulere, contrariumque adduxere?
D Quid? nonne illis templa erant, conuentus in templis, preces
multi gestus supplices, supplicationes ipsæ, ieiunia quædam,
festi dies, ornamenta festorum, plurimaque huiusmodi, quæ
idcirco mala erant, quod Idolis exhiberentur, aut falso exi-
stimatis Deis, sed bona fiebant, vbi vero Deo reddebantur,
quod ipsi debita forent. collegit horum multa Baronius no-
ster primo annalium tomo, ac Stephanus Durandus libro de
ritibus. Apparet itaque falsum, quod iste vniuersaliter dixit
Christianæ religionis Moderatoribus hunc animum fuisse,
hunc conatum, vt omnes ordines, ac mores gentium delerentur.

Praefatio.

tur. Quod vero adijcit magna obstinatione Pontifices nostros omnia vetustatis monumenta insectatos, hæc certe vituperantium vocabula sunt, & crimini dantium id quod fieri poterat, ac factum somniatur. Quid ita? An quod affirmavit initio libelli sui, nullum Principatum posse excitari, aut contineri absque religione? dein vero improbens Christianam religionem, quod imbelles homines faciat, & ineptos imperijs tuendis, addit eum, qui religione prævia vult aliquod regnum statuere imprimis debere opinionem Diuinitatis sibi, ac rebus suis, legibusque comparare, sed armis uti in aduersantes, & obedientiam refugientes. Cum vero Christiana religio nulla vi bellica, sibi fidem veram Diuinitatis a Deo communicare, & emanantis conciliarit, incredibilemque patientiam exhiberit in abominandis gentium superstitionibus, ac tuendo Dei vero cultu, imperia maxima suis hac via pepererit, nunquid hæc iste obstinationi ascribit? Audite mendacia concinnantem & cognoscite eum qui Præsuli Romano detrahit, a reliquis non affinere. In vn altro modo si spegne l'inuidia quando o per uolenza, o per ordine naturale muoiono coloro, che sono stati tuoi concorrenti, nel venire a qualche riputazione, & a qualche grandezza, i quali veggendoti riputato piu di loro è impossibile, che mai s'acquetiuo, e siano pazienti, e quando sono huomini, che siano vni a viuere in vna citta corrotta, doue l'educatione non habbia fatto in loro alcuna bonta, è impossibile, che per accidente alcuno mai si ridichino, & per ottener la vogla loro, e per satisfare alla loro peruersità d'animo farebbono contenti veder la rouina della lor patria, a vitar questa inuidia non ci è altro rimedio, che la morte di coloro, che l'hanno, e quando la fortuna è tanto propitia a quell'huomo Virtuoso, ch'è si moiano ordinariamente diuenta senza scandalo glorioso, quando senza ostaculo, e senza offesa ei puo mostrare la sua Virtù. ma quando ei non habbi questa ventura, gli conuiene pensare per ogni via a torsele dinanzi prima, ch'ei facci cosa alcuna, gli bisogna tener modo, ch'ei vinca questa difficulta, e chi legge la Bibbia sensatamente vedrà Moise esser stato sforzato ad ammazzare infiniti huomini, ch'è si opponuano a disegni suoi. Quis hic non obtupefcet ad mendacia tam portentosa? Nam quos Moyses ipse occidit aduersantes imperio suo e suis æmulis? Bella nunquam mouit, nisi aduersus hostes populi Hebrei. Ex Hebreis, qui imp-

Praefatio.

imperio ipsius refragarentur, æmulum neminem prorsus ipse occidit. qui mandata diuina violarent hos necundos legibus cauit. At qui parere ipsi recurfabant, eum Principem volebant agnoscere, mirabiliter a Deo sublatis sunt, Core, Datha & Abiron secessione multorum facta, & seditione commota absorpsi sunt inspeçante omni populo, a terra dehiscente cum plurimis suorum. Rursus paulo post irruens in eum, cognatosque ipsius populus bis igne cælitus misso est absumptus, ac nisi præcibus ipse, thuribuloque admoto frater ipsius Aaron ipso Moyses mandante flammam extinxisset multo plures incendio fuissent enecti. Tantum igitur abest, ut Moyses ad obedientiam sibi ab alijs prestandam gladio sit usus, vitamque æmulis aliquibus abstulerit, ut potius auerterit ab eis mortem diuinitus inflatam. Quamobrem sic de illo in Numeris, erat enim Moyses vir mitissimus super omnes homines, qui morabantur in terra, & sanè ita fuisse constat ex iis omnibus, quæ cum Pharaone egit, omnia patientissime tolerans, quamuis ab ipso Deo Deus Pharaonis constitutus fuisset. Quot igitur hic mendacia coaceruauit Macchiaeus, innumeros enim dixit interfectos a Moysæ æmulos, & inuidentes ei Principatum. Atqui, neque vnus est paremptus. Innumera igitur mendacia euomuit. atque eo magis quod plurimos ex æmulis, & contumacibus a morte seruauit animi placiditate. quod ita a bonis Regibus, & Imperatoribus factitatum declarauimus libro de imperio Virtutis aduersus hanc pestilentem doctrinam. Quid miramur autem tam fæde mentiturum Macchiaeum aduersus Moysæ legislatorem, quando multo turpiora, ac falsissima in Dauidem scripserit? sic enim de illo. Alterando le cose noue le menti de gl'huomini, ti debbi ingegnare, che quelle alterationi ritenghino piu dell'anticho che sia possibile, e se i magistrati variano e di numero, e d'autorita, e di tempo dagli antichi, che almeno ritenghino il nome, e questo, come ho detto, debba offeruare colui che vuole ordinare vna potenza assoluta, la quale dalli authori è chiamata Tyrannide, perche debbe rinouare ogni cosa, come nel seguente capitolo si dirà. Qualunque diuenta Principe o d'vna Citra, o d'vn stato, e tanto piu, quando i fundamenti suoi fussino debili, e non si volga o per via di regno, o di Rep. alla via ciuile, il miglior rimedio, ch'egli habbi a tener quel Principato, è, essendo egli nuouo Principe, fare ogni cosa di nuouo in quello

9.
Num. 18.
Cap. 12.
10.
11.
li. 1. c. 28.
26.
Rata

Praefatio.

stata, come è nella Citta fare nuoui governi con nuoni nomi, **A**
 con nuoue authorita, con nuoui huomini, fare i poveri ricchi,
 come fece David, quando ei diuentò Re. qui esurientes im-
 pleuit bonis, & diuites dimisit inanes. edificare oltre di que-
 sto nuoue Citta, disfare delle fatte, cambiare gl' habitatori
 da vn' Inogho ad vn' altro, & in somma non lasciar cosa niuna
 intatta in quella prouincia, e che non vi sia ne grado, ne or-
 dine, ne stato, ne ricchezze, che, chile tiene, non la rico-
 gnosca da te. e pigliar per tua mira Filippo Re di Macedonia
 Padre d' Alessandrio, il qual con questi modi di picciolo Re di-
 uento prencipe di Grecia, e chi scriue de lui dice, che trammu-
 tò gl' huomini di prouincia in prouincia, come i mandriani
 tramutano le mandrie loro. son questi modi crudelissimi, e
 nemici d'ogni viuere non solamente Christiano, ma humano,
 e debbeli qualunque huomo fuggire, e voler piu tosto viuere
 priuato, che Re con tanta rouina de gl' huomini. nondimeno
 colui, che non vuole pigliare quella prima via del bene quan-
 do si uoglia mantenere, conuiene, ch' entri in questo male.
 ma gl' huomini pigliano certe vie del mezzo, che sono dan-
 nosissime, perche non fanno esser ne tutti buoni, ne tutti cat-
 tiui, come nel seguente capitolo per essemplio si mostrera. **C**

Quis audiuit vmquam tam crudelia, tum prodigiosa? nos
 illa consutauius abunde omni argumentorum genere libris
 de imperio Virtutis. Verum, quod pertinet ad rem propofi-
 tam, quis hic non abominetur impudentissima mendacia ad-
 uersus sanctissimum Dauidem? Imprimis ne exhorrescamus
 Tyranni morel induere adducit Dauidis exemplum quasi Ty-
 ranni, cum nemo fuerit illo humanior, nemo mansuetior,
 ita vt scriptum sit, memento Domine Dauid & omnis man-
 suetudinis eius. idque palam fit ex iis, quæ cum Saule innimi-
 cissimo Rege egit, a quo toties contra omne fas ad mortem
 petitus & quæsitus, cum posset eum tuto non semel occidere,
 noluit, quamuis certissimò sciret se vñctum Dei iussu Regem
 Hebræorum, regnumq; Sauli ablatum. quin iussit occidi eum,
 qui mortem Sauli iam animam agenti, cum proprio se gladio
 transfixisset, ipso iubente Saule accelerasset, & alios simili-
 ter interfici mandauit, qui Saulis filium Mispohet peremif-
 sent, licet cum Dauide qui de voluntate Dei iam regnabat,
 bella administraret. At quomodo in Dauidem conuenit illud,
 esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes, eo, quo
 fingit

Praefatio.

A fingit iste modo? Haud poterat è tota antiquitate Hebræorum
 proferri exemplum magis dissonum, magis contrarium Tac-
 tate, quam scripsit, doctrinæ. quibus enim suorum populis
 abstulit bona Dauid? quos ex vno in alium locum transtulit?
 Atqui scimus imperante Deo distributam fuisse inter Hebræos
 Palestinam, singulis tribubus assignata loca, singulis contri-
 bulibus attributos fundos, qui nullo modo posteris eorum pos-
 sent auferri, quod si venditi, & obligati fuissent, quinquagesi-
 mo quolibet anno (iubileum vocabant) redibant ad antiquos
 dominos omni vinculo exsoluti. quod adeo seruabatur, vt
B neque potuerit Rex Achabus auferre a Nabotho vineam,
 nisi per summum scelus. Et Macchiauellus tamen est ausus
 tam prodigiosa, tam falsa in Dauidem cominisci? atque vt
 perniciosissimum venenum credulis, & impiis facile propina-
 ret melle e sacris historijs desumpto poculi lethalis ora men-
 dacissimè aspersit, & ante exemplum Philippi Macedonum
 Regis proponere personam Dauidis iuxta ingenij dolo si com-
 menta falsissimè depicti non dubitauit? ac deinde audet viam
 mediam dicere danosissimam? danosissimum vocat, non
 esse efferatissimum? Hic omnes. omnium sæculorum morta-
 les aduoco, & rogo, an fuerit vllus vmquam scriptor, qui tam
 nefanda sit ausus litteris mandare. Nos certe nulla non exem-
 plorum copia, vel ab ipso animantium ratione expertium vi-
 ctu petira, a pertissimum fecimus hæc esse contra omnem ve-
 ritatem & bonum. Instar omnium sit Philippus ipse, qui suæ con-
 iugis machinationibus, atque vt aliqui volunt, Alexandri fi-
 lij tacito consensu, miserrimè est interemptus cum secunda
 coniuge, filijsque ex illa susceptis. At Alexandri progenies
 quàm perijt infelicitè? quàm miserabiliter est trucidata?
D Sed quando iste homo sapiens tam falsa in Præfules Christia-
 nos, in Moysem, in Dauidem iactauit, tolerabilius existimabi-
 tur, quod maledico stylo in Gallos, & Germanos memo-
 riæ prodidit, haud veritus nobilissimas nationes conuicijs
 turpissimis onerare. sic enim libro tertio cap. 43.

Chi leggerà le cose passate della nostra Citta di Firen-
 ze, e considererà anchora quelle che sono nè prossimi tem-
 pi occorse, trouera i popoli Tedeschi, e Franciosi pieni
 d' auaritia, di superbia, di ferocia, e d' infedelta.

Leuius ducant iam tantam sibi iniustam mortem Galli, &
 Ger-

13.

41.

15.

12.

Præfatio.

Germani, cum neque hic Christianæ religioni, neque Virtutibus veris, neque Præfulibus Christianis ignouit. & quoniam nemo aut Gallus, aut Germanus, quod sciamus tam fœda mendacia in populos multis partibus laudabiles confutauit, nos hic haud grauabimur, cum pro veritate stemus, ea refellere.

Illud inprimis constat, cū Florentia exigui nominis esset imperio Romano stante, ac Longobardis regnantibus (vix enim nominatur ab illo latinorum scriptorum) fuisse instauratā postea, & a fundamentis penè conditam Pontifice Romano, ac Romanis adnitentibus, qui plurimos ex Vrbe colonos in eam rem misere, per Carolum Magnum Gallorum Regem, posteris eius inceptum nobile promouentibus, quod testatur latissimè hanc totam rem describens Ioannes Villaneus Florentinus scriptor lib. 3. cap. 1. ex illo libertatem quandam nactas Italix totius Vrbes infra ostendemus ex Othone Frisingensi. Idem vero Villaneus refert lib. 4. cap. 1. & sequentibus ab Othone Primo Imperatore, ac Germanorum Rege plurimis bonis, ac priuilegijs Florentiam fuisse amplificatam, neque ab hoc solum, sed etiam ab Othone Secundo, & Tertio vt idem scriptor narrat eodem lib. cap. 5. ita vt Florentiæ totius ipsa instauratio, & amplificatio secundum Romanos, Romanumque Antistitem debeat Regibus Gallorum, & Germanorum.

Iste autem beneficiorum memor, ac bonus veritatis arbiter, vt gratiam pro tot, ac tantis beneficijs Præstantissimis nationibus aliquam referat honorifica huiusmodi verba litteris maudauit. Dicit aliquis obscurata antiquorum Regum beneficia male factis posterioribus. Atqui idem scriptor narrat lib. 7. & sequentibus innumera bona collata in Florentinos a Regibus Gallici sanguinis Carolo Primo, eiusque liberis, qui Neapolim, Siciliamque tenuerunt per annos centum sexaginta nouem, & amplius similiter a Carolo Bohemiæ, ac deinde Germaniæ Rege, & Imperatore. Quamobrem non immerito ob hæc dicuntur Florentini insignia lilijs, ac rubæ crucis attollere: quorum alterum spectat ad Gallos, alterum vero ad Germaniæ Reges.

Leonar. Illud certum Cortonam Florentinistraditam fuisse a Ladislao Rege, Aretiumque multo ante a Gallis, quin Bucicari-

Præfatio.

A cicardi Galli opera Pisæ sunt adductæ in eorum potestatem. Neque vero inficiamur aliquid incommodi allatum fuisse aliquando Florentinis ab istis nationibus. Sed omnia sunt examinanda aut ex maiori, aut ex potissima parte. Noster autem scriptor, nisi a parentibus, nam tales Florentinis Antistites Romani, Galli, & Germani, quæcunque libitum fuerit, protinus assequatur, nihili faciens eorum merita, neque indignitatem propriam respiciens, haud curat eorum vitæ, quasi vipera velit omnino esse, corrodere, ipsisque interitum pro virili afferre. at quanto iustius, ac verius in elogijs Iouius alloquens Carolum Magnum, te siquidem auspice Italia inprimis, quæ iam pridem a Gothis, & Vandalis deformata, prostrataque ferrei sæculi iniurias pertulerat, sese usque adeo felici rerum omnium prouentu erexit, vt pristinæ amplitudinis ornamenta reciperet, & religio ad firmiorem dignitatem rite instaurata, clariore iam nominis sui autoritate potiretur, & singulæ prope Vrbes tuæ eximie liberalitatis, atque magnificentie monumenta mirarentur. Verum Hetruci nullo vnquam æuo tuas laudes silebunt, quod Florentiam omnium Urbium longe pulcherrimam ad non dubium, si admirabile ædificiorum decus spectetur, totius Italix ornamentum in cinerem a Gothis conuersam restitueris. eadem de Roberto scriptor idem testatur, vt mox dicetur.

At credo homo bonus Italis ignoscit. Audiamus quid de Venetis, quorum prudentiam, constantiamque in aduersis admirabilem, singularem vero in prosperis modestiam, quis e toto Orbe non admiratur, non summis laudibus extollit? Iste supra mortales cunctos sapiens homo sic de illis lib. 3. cap. 31.

D Al contrario appunto di questo s'è veduto fare ai Venetiani, i quali nella buona fortuna (parendo loro hauerla guadagnata con quella Virtù, che non haueuano) erano venuti a tanta insolenza, che chiamauano il Re di Francia figliolo di san Marco, non stimauan la Chiesa, non capiuano in modo alcuno in Italia, & haueansi presupposto nell'animo d'hauere a fare vna Monarchia simile alla Romana. dopoi, come la buona fortuna gl' abbandonò, e c'habbero vna mezza rotta à Vaila dal Re di Francia, perderono non solamente tutto lo stato loro per ribellione, ma buona parte ne dettero & al Papa, & al Rè d'Isogna per vil-

Praefatio.

tà, & abiectiōe d'animo, & intanto inuilirōno, che mandarono ambasciatori all'Imperatore a farsi tributarij, scriffero al Papa lettere piene di viltà, e di sommissione per mouerlo à compassione.

16. Hac iste mortalium sapientissimus, quod erat moderationis, & prudentiæ transferens ad animi abiectiōem, timiditatem, & imprudentiam. Cur autem non refert a Venetis tot Vrbes receptas armis post illam cladem? cur non refert imperium partum in Italia multo præstantius, ac latius, quam tempore vllō vnquam possederint? Nam quod ait Pontifici datum, Regique Hispaniæ, id spectat ad ea, quæ pertinebant reuera ad illos, eratque in ipsorum Dominio, Vrbes scilicet aliquas Apuliæ Venetis oppignortas, & Aemiliæ, Flaminiaque ad Pontificem spectantes. Cur etiam tacet ab eisdem Venetis, cum fuisset a totius Europæ Regibus in eos coniuratum, reiecta fuisse auxilia Turcarum, quæ Baiazetes vltro obtulerat ad frangendas hostium vires? An hoc ignauiæ fuit, vel inuidiæ fortitudinis, qua repulerunt barbaricos exercitus, opemque ipsis oblatam. & tamen hac in re potentissimi Imperatores, ac Reges peccarunt adacti nimio timore, suarumque rerum diffidentia. Sed iste nimirum restituere aliena, agnoscere erratum, iustitiamque suam cuique tribuentem complecti arbitratur esse imbellis, & abiecti. Enimvero ita fuisset, si Veneti Turcas immisissent in Italiæ viscera, veluti priscais temporibus Hungaros nondum Christianos Arnulfus Imperator admisit in Germaniam, ex teraque Christianorum terras, vt Morauos vlcisceretur: ac nostra ætate Ioannes Hungariæ Rex Turcas, vt de Ludouico Moro, multisque aliis taceamus, qui suis Viribus diffidentes, ac solidæ prudentiæ decreta abiicientes seque, ac sua dirissimis hostibus obiecere, atque ita dum succumbere Christianis, eisque cadere, vt imperteritos hac via se ostendant, haud volunt, communem causam turpissimè simul, ac stultissimè dedecore sempiterno perdiderunt.

Erat itaque Venetis gloriæ dandum, quod iustitiæ famitatis insistentes, a quibus aberasse videbantur, atque idcirco susus eorum fuerat exercitus, aliena suis dominis reddidere, neque amplificare imperium, vel amplificatum tueri voluerunt dolis, & iniquitate, quod iste tunc

toto

Praefatio.

A toto libro Principis sui, tum maximè cap. 18. late docet, non asserens Principi siquid sceleris admittit, obtegendum, ne quis malo exemplo in idem prolabatur, quod aliqui vel impudentissimè, vel hac parte imperitissimè contendunt asseuerare, sed Virtutes ait asimulandas, vt ijs alliciantur homines in fraudem, ac proinde abiicienda officia illarum, quoties dilatandæ ditionis, ac lucri præter fas faciendæ se se offert occasio, quod autem ita dixerit Macchiauellus ante nos adnotarunt non modo Possëuinus scriptor catholicus, sed ipsi hæretici, qui Antimacchiauellum in multis tamen Macchiauello peiorem diuulgarunt, adeo stomachum mouerunt omnibus istius hominis scripta. at illud impudentissimum, atque apertissimum mendacium, mistos a Venetis legatos ad Imperatorem, vt efficerentur tributarij. Quis ferat hic insolentiam rantam, spurcissimumque mendacium? igitur cum sancti essent optimi, ac diuina mente præditi Senatores munere debito in Urbibus restituendis Pontifici, ac Regi Hispaniæ, Deus qui cuncta iuste moderatur, haud eos iustitiæ munia complexos destituit, sed ita res temperauit, vt receperint, quas amiserant, ac tenuerint ad hanc diem, nec fuerint vlli post eiectos Longobardos, qui trans Padum tot, ac tam magnas Ciuitates iurisdictione tam firma, & absoluta gubernarint; sicuti neque toto Orbe vlla vnquam fuit Resp. quæ tam diu libera fuerit, aut quæ tam latè, ac tandiu simul imperarit. Romana quidem latius, sed non tandiu dominata est, vt aperiemus sequentibus libris. Et hic audet Venetis obiicere insolentiam, ignauiam, deiectionemque animi? Quod si Veneti haud excitarunt Principatum Romano potentio-rem, multo diuturniorem constituerunt, ita vt Romani tam stabile simul, ac tantis viribus non habuerint, at reliquarum gentium nulla vel tam vetustum, vel tantis opibus. Certe, si merita spectemus, contendunt præstantissimi viri vix aliquibus in Orbe toto æque deberi Italiæ totius imperium post Romanum Pontificem, si vni vel Principi, vel Reip. dandum foret, ac Reip. Venetæ Italici nominis decori excellentissimo, & immortalis. Idque eo magis, quod odio quodam ferali abreptus in Pontificem Romanum, clamat homo sanè mentis per eum fieri,

ne

Praefatio.

ne sit vnus Italiae Rex , quasi tunc Italis bene esset futurum'. Atqui te ipso teste aduersus tua dicta, ac tuas fraudulentas machinationes, ostendemus pessime tunc Italis fuisse, cum dominatus est Italiae vnus ante Constantinum, quod fuit ab oppressa per Caesarem patria anno 704 vsque ad Constantinum Christianae religioni fauentem 1122 per annos tercentum sexaginta. Afferamus verba hominis habentis dilucida interualla. lib. 1. cap. x.

Ne sia alcuno, che s'inganni per la gloria di Cesare, sentendolo ma s'imamente celebrare dagli scrittori, perche quelli, che lo laudano sono corrotti dalla fortuna sua, e spauentati dalla lunghezza dell'imperio, il qual reggendosi sotto quel nome non permettono, che gli scrittori parlassero liberamente de lui. ma chi vuole cognoscere quello, che gli scrittori liberi ne direbbono, vegga quello, che dicono di Catilina e tanto è piu vituperuole Cesare, quanto piu e da biasimar quello, che ha fatto, che quello, che ha voluto fare vn male. Vegga anchora con quante laudi celebrano Bruto. talche non potendo biasimare quello per la sua potenza, e celebrarono il nimico suo. & postea tutti gli Imperatori che succederono all' Imperio per heredita furono cattiuu ecetto Tito, quelli, che per adozione furono tutti buoni, come furono quei cinque da Nerua a Marco. Pongasi adunque inanzi vn prencipe i tempi da Nerua a Marco, e conferiscali con quelli, che erano stati prima, e che furono poi, elegga in quali uole esser proposto, perche in quelli gouernati da buoni vedrà vn Prencipe securo in mezzo de suoi, sicuri cittadini, ripieno di pace, e di giustitia il mondo, vedrà il Senato colla sua autorita, i magistrati con suoi honori, goderfi i Cittadini ricchi le loro ricchezze, la nobilita, e la Virtu essaltata, vedrà ogni quiete, & ogni bene. e dall' altra parte ogni rancore, ogni licenza, corruzione, & ambitione spenta, vedrà i tempi aurei, doue ciascuno puo tenere, e difendere quella opinionione, che vuole, vedrà in fine trionfare il mondo, pieno di riueranza, e gloria il Prencipe, d'amore, e di sicurtà i popoli. se considera dipoi minutamente i tempi degl' altri Imperatori gli vedrà atroci per le guerre, discordi per le seditioni, nella pace e nella

Praefatio.

A la guerra crudeli, tanti Prencipi morti col ferro, tante esterne, l'Italia afflitta, e piena de nuoui infortunij, rouinata, e saccheggiate le Citta de quella, Roma arsa, il Campidoglio da suoi cittadini disfatto, desolati gl' antichi tempi, corrotte le ceremonie, ripiene le Citta d'adulterii, vedrà il mare pieno d'essilit, li scogli pieni di sangue. Vedrà in Roma seguire innumerabili crudeltati, e la nobilita, le ricchezze, gl' honori, e sopra tutto la Virtu esser imputata a peccato capitale. Vedrà premiare gl' accusatori, esser corrotti i serui contra al signore, i liberi contra al Padrone, e quelli, a chi fossero mancati i nemici, essere oppressi dagli amici, e cognoscera allhora benissimo quanti oblighi Roma, Italia, & il mondo habbia con Cesare.

Hac veritate cogente Macchiauellus, e quibus habetur imprimis infelicissimum fuisse Italiae statum Romano imperio Florente post Caesaris dominatum per annos tercentum sexaginta vsque ad Constantinum, cum velit alibi secus fuisse; deinde habetur bominandas esse artes, quibus plerique Imperatores per ilud temporis spatium regebant Italiam, Romanumque imperium. cum tamen ipse oblitus horum, quae supra dixit, libellum suarum disceptationum repleat huiusmodi malis documentis. Deinde esse falsum, quod ait cap. 12. lib. 1. praestare, vt Italia sit vnus Princeps. Nam si id praestat, cur imperio Romano Florente, tam male, & infeliciter Italiae fuit? Dicit, si Christianus Rex foret, non tam male, vt olim futurum. Atqui, cur libro secundo cap. secundo inuehitur in Christianam religionem, quasi Orbem terrarum praedandum scelestis obiecerit? Vide execrabile dictum. Quid autem si ex ore ipsius ego expressero, Principatum Pontificis illius Romani, quem facit iste fraudulentissimum, & omnium maxime periuurum, maximo Italicae regioni bono fuisse? Talem facit homo Alexandrum 6. & tamen inquit lib. 3. cap. 29. la Romagna inanzi che in quella fossero spenti da Alessandro 6. quelli Signori, che la comandauano, erano effempio d'ogni sceleratissima vita, perche quiui si vedeua per ogni leggier cagione seguire occisioni e rapine grandissime, il che nasceua dalla trinitia de quei Prencipi. Hac ille. Quod si Alexander 6. quem faciunt

Praefatio.

faciunt omnino malum supra alios Pontifices, attulit Itali
 cae regioni tantum boni, quomodo vituperari poterit in Ita-
 lia Pontificius dominatus vel ab ipso Macchiauello, vel a-
 quouis ipsius simili momo? sed illud est admirabile in
 hoc nostro, non posse ab ipso veri aliquid pronuciari,
 quod multis mendacijs non sit admixtum. Videte quot
 in superioribus verbis. Ait omnes, qui ex adoptione suc-
 cesserunt in imperio fuisse bonos Imperatores. Sed ad-
 eum sciole mi. Nero ex adoptione Claudij successit, te-
 statur id Suetonius cap. 7. An bonus Nero? Tiberius ab
 Augusto est adoptatus, vt idem refert cap. 15. eique sub-
 stitutus. Num vero bonus Tiberius? negat ipse. Mitto reli-
 quos. illud non fileo. Hadrianum fuisse flagitiosissimum
 palam faciemus libro secundo, & tamen hic est a Traiano
 adoptatus. Quid nonne doctissimus iste bonis hunc adnu-
 metat? An vero hunc solum bonis? Nonne & Galbam?
 quem fuisse pessimum mox apparebit. Verum pro iure
 suo censor iste totius iustitiae ac iuris Alexandrum Mammeæ,
 Probum, Gordianum, Claudiumque bonos, ac laudatos Impe-
 ratores pessimis ascribit. Et sane quemuis impudentem sine
 dubio puderet, tot mendacia passim chartis pauculis inseruisse
 quot iste, vt adstrueret sua commenta. Alij notarunt
 alia. nos omissa ab his dicemus. Ait lib. 1. cap. x. a
 Cesare ad Maximinum numerari vigintisex Imperatores,
 tantummodo. Adijcit interfectos decem. Non tot esse ibidem
 liquet. asserit praeterea cap. lix. peremptum Pompeium a
 Ptolomæo, quem reduxerat hic in regnum. Sed necatum
 fuisse pueri Ptolomæi iussu Pompeium constat, illum vero
 a Pompeio reductum nullibi refertur. fingit libro secun-
 do capitulo secundo a Solone dictum Cræso ostentanti
 auri & argenti magnam vim, & interroganti, quid
 ipsi videretur de sua potentia, se arbitrari Cræsum non
 adeo potentem, quod ferro, non auro bella administra-
 rentur. Vbi queso hoc legit iste antiquarius? Solon
 respondit foelicitatem non esse in thesauro positam, sed in
 animi tranquillitate, ac Virtutibus, ac illam pensan-
 dam ab exitu. De bello ac ferro nihil. Sed quoniam Mac-
 chiauellus contendit aurum non admodum facere ad bel-
 lum, neque esse nummos, vt quidam volunt, praeliorum
 neruos

Praefatio.

neruos, prospiciens si dixisset ista Cræsus, conuenire opi-
 nioni suæ, finxit Solonem e septem Græciæ sapientibus
 principem, dixisse, quæ Macchiauello erat cogitaturus
 post annorum duo millia & amplius. Cap. 4. lib. 2. tra-
 dit a Gallis cum Tyrrenos expulerunt e circumpadanis
 oris, & cuncta vsque ad Aesim fluuium trans Apenninum
 expulerunt, multas Vrbes ædificatas; cum tamen clarissi-
 me scribat Polybius, qui vidit omnia, ac post eum Stra-
 bo, cunctas ab illis Vrbes, excepta Mantua, quam non
 potuerunt expugnare, dirutas, ipsos habitasse in vicis, &
 agriculturæ studentes humi solitos cubare. Verum cum
 somniatus ipse sibi esset antiquitatem quandam mirabilem,
 simul etiam somniatus est, ista a Gallis acta, cum tamen
 infra aperiamus omnia loca huiusmodi permanisse in sum-
 mis vastitatibus per aliquot sæcula. Rursus cap. xix, tra-
 dit a Luculli paucis militibus profligata Tigranis centum
 quinquaginta equitum millia, in quibus erant plurimi fi-
 milis nostris, quorum tum proprium corpus, tum vero
 equorum laminis ferreis teguntur. Hac iste dum cona-
 tur persuadere plus roboris esse in peditibus, quam equi-
 tibus. Rem narrant inter alios diligenter Appianus, ac
 Plutarchus, qui Tigrani volunt non adfuisse nisi equitum
 quinquaginta quinque millia, horum decem ac septem mil-
 lia constabant e cataphractis. his femora, vt multi pro-
 bant, & crura non erant armata. licet non nulli opinen-
 tur secus fuisse olim cataphractis. Igitur Macchiauello,
 cum Tigrani non adfuerint nisi, quot diximus, addidit
 de suis equitum nonaginta quinque millia quasi suppetias
 laturus. Mira res tantum copiarum potuisse confici a Mac-
 chiauello ad opem ferendam Tigrani, & quidem post an-
 nos mille sexcentos, atque e tiam plures. Iam magis ad-
 miror uictoriam Luculli, illudque malto magis obstupesco
 adducta a Macchiauello in auxilium Tigranis tot equitum
 millia. Sed vt video valentissimus homo adduxit per som-
 nium. Iam teneo rem. cessat admiratio. id certe est fa-
 cillimum simul, atque vltatissimum Macchiauello per
 somnium tot, ac tanta exantlare. Quod autem cum Ti-
 grane fecit, haud voluit non facere cum Francisco Gallo-
 rum Rege. Ait enim cap. 18. libro eodem trigintasex He-
 luc-

35.

36.

37.

38.

Praefatio.

luctuorum millia adorta Franciscum Gallorum Regem, cui viginti equitum millia, peditum quadraginta aderant, tormenta curulia centum. contigit hoc anno 1515. rem nar- rant Guicciardius, & Iouius inter alios, qui plurimum dicunt, Francisco nolunt adfuisse nisi equitum duodecim mil- lia, quorum plurimi non interfuerunt praelio. Adiecit de suis Macchiauellus octo millia, in hoc sanè admodum vi- ruperandus, quod plus opis attulerit Tigrani homini ab ætate nostra, nostris oris, ac religione remotissimo, quam Francisco Gallorum Regi Virtutibus præstantissimis orna- to.

Quamuis, vt video, sit iste infestior vicinioribus. Nam descripsit vitam Castrucci Caltraçanis Lucensis, quam ve- raciter & quot exiguo libello mendacia artexuerit discamus e Iouio, qui sic elogiorum lib. 1. hinc quoque liuorem, & petulantiam Nicolai Macchiauelli magnopere deteste- mur, qui dum commenticiam Castrucci tanquam patriæ suæ hostis extra rerum fidem impudenti libidine vitam de- scriberet, reliquæ quoque historiæ dignitatem improbe de- scædauit. & rursus idem Iouius in elogio Nicolai Tegrimi. sed Macchiauellus Florentinus historicus patrij ueteris odij me- mor, petulanti malignitate non interituram memorabilis Ducis famam fabulis inuoluit, cum vitam acerrimi hostis Hetrusco sermone scribere orsus tam impudenti, quam astu- to illudendi genere, sacrosanctam rerum gestarum fidem cor- rumperit. Hæc Iouius Macchiauelli amicus, sed multo ma- gis veritatis, vt non dubitarit de ipso sic in elogijs scri- ptum relinquere, fuit exinde (Macchiauellus) sem- per inops vti irrisor, & atheos. Enimuero si Macchiauel- lus vult nihil non agi mendacijs, voluit primus optimæ do- ctrinæ exemplum præbere, vt cuncti optimè scitent, qui da- rent aures eius impietati, se miserrimo exitu, ac re- rum falsis, mendacibusque euentis conuenientissime elu- dendos. sed homine omisso, veniamus ad rem nostram. nam quot, quantaque mendacia in rebus clarissimis opu- sculo paruulo artexuerit, alij latius, nos attigimus omissa.

Verùm quando hæc loco prohemiij cuiusdam præfati sumus il- ludque exigit iucunditatem & leporem; cantusque maxime proficit ad sanandos lymphatos siquis, fanaticus est cum Macchiauello, bene erit, vt audiat odam sequentem in Rober-

tum

Praefatio.

A tum Siciliae Regem Gallicæ gentis, quam Florentinis iste infen- sam dixit, ac videbit, quam sit bonæ mentis homo.

*Adfatis teneræ Parthenopes decus
Qui chelym docili pollice tangitis.
Et Thuscæ charites, &
Flauî numina Tybridis.*

*Dum Regem tunica tectum adamantina
Robertum canimus, Cæsaris impij.*

B. *Pellentem agmina, vt alto
Nimbos exiliens Notus.*

*Ille, ille horrisono barbarus impetu
Terrarum dominam banc, & superum domum.
Ferro perdere, & igni
Tentabat (facinus serum).*

*Ast illum impauido Rex pius agmine
Sistens, indomitæ fræna licentiæ
Iniecit, trepidam Urbem &
Seruans purpureos Patres.*

*Quin & præcipitis plenum opus alexæ
Ciuilesque acies, scissaque Hetruria
Sedans pectora dictus
Dux est, & Patriæ Pater*

*Vnde his pro meritis impatiens iugi
Quæque alte inumeris iura dat Urbibus
Gen Hetrusca secures
Nato, atque imperium dedit.*

*Saluo bellipotens progenies Deum
Qui templi ætherei cul minis ad polum
Condís marmorea, alti
Aequent, quæ iuga Caucasi.*

Ta

Praefatio.

*Salve doctissimi flaminis impetus
Sebetbi irrigula ad flumina vitres
Qui das, Parthenope alma ut
Discat dulcissimum melos.*

*Cum vatem cythara nobilem eburnea
Petraarcham thalamo suscipis aureo,
Quem mox Regia laurus
Cinxit Romulco iu foro*

*Hæc illi auspice te munera contulit
Roma altrix studiorum, & latium ferox
Vnde Arnus vaga claro
Lambit sidera vetice.*

Actalis Robertus Gallici sanguinis, de quo sic Iovius, amore, inquit, quodam mirifico; & partium studio incredibili Florentino nomini coniunctissimus fuit: vt pote qui ciuitatem aduersus imminentes Tyrannos inuictis armis defende rit, pulcherrimisque belli, & pacis artibus exornarit, eadem Villaneus illorum temporum scriptor, vt diximus, finem faciemus adducentes, quæ de Macchiauello scripsit Molanus, cuius librum mihi communicauit collegij sacrosancti ornamentum Palæotus Card. sic igitur ille. Macchiauellus, in libro, quem Thusca lingua scripsit de Principe, in eam prorupit insaniam, vt Principem velut Centaurum semi hominem, & semibestia esse velit. et mox affert ipsa verba Macchiauel li latinè reddita. non est, ait Macchiauellus, necesse Principi re ipsa habere virtutes, pietatem, fidem, humanitatem, integritatem. imo ausim dicere, habere illas, & semper obseruare, damnosum esse, cum sit nouo Principi sæpe necessarium operari contra fidem, contra caritatem, contra humanitatem, contra religionem. Quare oportet Principem ita animo esse compositum, vt quò flauerint venti, & quò fortunainpellit, eò se vertat, & cum fuerit necesse, operetur malum. Hæc, & id genus alia diabolica ab isto perfido, & pestilentissimo perfidiae Doctore Macchiauello. Hucusque Molanus in laudem boni Macchiauelli.

Lib. 1. de fide hæretic. ser. c. 3.



**DE ANTIQVO,
ET NOVO ITALIAE
STATV**

ADVERSVS MACCHIAVELLVM.

L I B. I.



D *Vrbes imperiorum potentium sedes euerse; regiones florentissimæ olim, posite ad Austrum, & Ortum, ad vastitatem, ex quo descuerunt à Pontifice Romano, redactæ: ad Boream verò, & Occasum sitæ, cum iacerent, maximum decus noctæ, ex quo Papam sequuntur. Roma sola stat; Italia cum Etis regionibus præcellit.*

Cap. I.



C *VANTAE* sint humanarum rerum vicissitudines, quanta omnium, quæ sub sensum cadunt, mutabilitas, vti nullus est, qui ignorat, sic quæ comparatio sit antiquorum cum nouis, & quid boni imminutum, quid mali adductum, vt perspici possit, num populorum, regionumq. facta sit nunc deterior, quam fuerit olim conditio, isthæc nos effugient, nisi maximam habeamus totius antiquitatis peritiam: ac fecerimus diligentissimam temporum recentium cum præcis, & re-

A rum

rum quarumlibet singulis ætatibus contingentium discussio-
nem simul, & collationem. Hinc facillimè accidit, vt in mentem
sæpè veniat concupiscere, & admirari antiqua, respuere autem
noua, & vituperare. Et verò hæc est humani ingenij natura;
præsentia dimittit, fugientia persequitur:

— ac nisi quæ terris semota, suisque
Temporibus defuncta videt fastidit, & odit.

Quin quò nobilior est alicui mens, eò magis huiusmodi per-
turbationibus agitur: nam speciem quandã sibi fingit animo
omnium rerum bonarum, quas in excelso positus intuetur, &
appetit (cum bono quouis in terris existẽte melius semper ex-
cogitari possit) eam verò cum non habeat ad manus, vt cupit,
præteruolat quidquid habet boni, ac sole dimisso, quem nihil su-
perat luce (quãuis aliquid superas fingi possit) in lampyridibus
heret, & admiratione huiusmodi bestiolarum suspenditur, cum
neglectis præsentibus legit, auditue euenisse aliquid prisca, eo-
rum, quæ somniauit; ac Saturnia, quædam sæcula poëticis fabu-
lis decantata suauissimo quodam spectro illusum, altissimisq;
circumfusus tenebris comminiscitur: neque inter istas nitedu-
las recordatur, aut aduertit clarissimam solis effulgentis lu-
cem. Illud sanè certissimum, si contemplerur antiqua, & cum
præsentibus, ac nostris illa comparemus; Romamq; adhuc stan-
tem, Pontificiaq; ditionis amplitudine in remotissimas oras
pertinente excellentẽ consideremus, hac excepta cunctas pro-
pè Ciuitates olim florentissimas Regum magnorum sedes, ac
regiones pulcherrimas cum suis populis, aut esse deletas, aut
vastatas. En ante oculos nobis obuersatur in Italia, Romæque
conspectu posita Carthaginis illius ruina, quæ totam penè Afri-
cam continebat imperio, Hispaniam, Sardiniam, Siciliæ magnã
partem, propè fuit, vt Italia dixerim, quãdo illius Annibal mul-
tas Vrbes, & quidem potentissimas adduxit in potestatem; bel-
loq; eam per annos sexdecim dirissimè vexauit. Hæc illa Car-
thago opum diues, & belli studijs asperrima; quæ licet multis
cladibus afflictã iaceret, tamen à Romanis obsessa septingentis
hominum millibus, cum plurimi adhuc Ciues abessent, abunda-
bat, ad deditiõnem verò coacta armaturarum dedit millia du-
centa, instrumentorum bellicorum tria millia, & nihilominus
ad arma tum de improviso conuolans centum viginti naues ca-
taphractas duobus mensibus construxit, singulis autem diebus

Strabo lib.
17.
Appian in li-
brico.

cen-

A centum quadraginta clypeos, tercentum gladios, quingentas
lanceas, mille tela missilia confecit. tantæ porrò magnitudinis
erat, vt in circuitu haberet murum tercetum sexaginta stadio-
rum: quod est spatium quadraginta quinque milliariũ, & aliã
in excidium Græcorum conspirans cum Xerxe Persarum Rege
misit aduersus Siciliam, Gelonemq; Regem millia militum tre-
centa. Nunc tantæ Urbis, haud conspicimus, nisi solum, cam-
posq; vbi illa fuit. Post Carthaginem secunda, ait Strabo, erat
in Africa, & opibus, & magnitudine Vtica, quæ si Biserta est, quæ
nunc vocatur, multis repugnantibus, est illa tamè exigua, & ab
B inopibus habitata, vt ait Ioãnes Leo. huic succedit Cyrrha Nu-
midicorum Regum potentissima sedes, quæ solebat peditum vi-
ginti, equitum decẽ millia producere ex se ipsa sola in aciem,
quod nulli nunc ciuitati in Africa, neque ipsi Fessæ contingit.
Nunc autè nullibi sunt istius Cyrrhæ vestigia. at duæ Hypacis
Massesylliorum Regis celeberrimi Ciuitates Regiæ Siga, & Ta-
ma dirutæ à Romanis, vbi fuerint olim, nunc ignoratur. Verum
C minoræ sunt hæc, si totius Africae habitabilis euenta, quæ nar-
raturi sumus, infelicissima complectamur; vbi namque sunt illæ
trecentæ Ciuitates, quas à Tyrijs ædificatas Oceanus Atlanti-
cus alluebat, nostra ætate paucissimas esse in ijs oris est explo-
ratissimum; Prouincia Thesimena enumerabat quadraginta
duas Vrbes, tercentum Castella; Iosephus Marocchi Rex om-
nia solo æquauit, decies cetera mortalium millia peremit, Re-
gio permansit omnino deserta centum octuaginta annos, nunc
tenuia illi, paucissimaq; oppida, quæ Ioannes Leo tertia descri-
ptionis Africae parte scribit. Iam verò quãta, quanta est Africa
intra Atlantem, Cyrenæque, & mare, tora sic est Arabũ, Numi-
darumq; prædationibus, & incursionibus perpetuis ad maxi-
mam deformitatem redacta ex antiquo splendore, vt incredibi-
D le sit, quod nos alibi persecuti sumus, quomodo nũc illa iaceat
afflicta, & prostrata. Cyrenensis regio Lybiæ propinqua ad so-
litudinem propè est adducta, & Cyrene ipsa ingentium Regum
sedes nullibi apparet, quæ clarissimos quondam dedit homines
Aristippum Socraticum Cyrenicæ Philosophiæ parentem
Aretam huius filiam, & ex ea nepotem Aristippum, Anicerim
Callimachum Poëtam, Eratothenem Philosophum Mathematicumq;
in signem, Carneadem Academicum summum, Cronum
denique Apollonium. At Ægyptus Urbium maximarũ, in qui-
bus olim commorati solebant amplissimi Reges, plena ruinis

Vtica

Cyrrha

Syga
Tama

Cyrene

A 2 vndi-

Theba. vndique deformis horret: desertæ sunt illæ Thebæ, quibus centū A
portæ erant, ac singulis portis equites ducenti ad custodiam.
ita vt illam tuerentur equitum viginti millia ad ipsas portas
Tanis. oberrantium; iacent Tanis, Heliopolis, Bubastus celeberrimę
Eliopolis. Regum Ciuitates, ipsa denique Alexandria nihil aliud nunc ha
Diospolis. bet, nisi ruinas, nullibi Meroe Æthiopum Regia, quæ priscis
Bubastus. temporibus dabat armatorum ducenta quinquaginta, artificū
Alexãdria. quadringenta millia alebat, quę Plinius scribit.

Quid hic ex eodem, Diodoroq. referemus Ægypto quondam
fuisse Ciuitatem decem, & octo millia, quarum tria millia per
durasse hic ait ætate sua, cum neque modo decem, & septem so
læ numerentur, vt alibi fusius est à nobis explicatū. B

Hierosoly - Hierosolyma totius Orientis, inquit Plinius, nobilissima; nunc
ma. autem quid superest illius? quàm tenues reliquię? At ipsa regio
tot oppidis olim celeberrima, vt nihil supra fingi posset excul
tius, vepribus, ac dumetis vndique est obsepta.

Antiochia. Antiochiæ, Babilonis, Seleueciæ, Niniq. Assyriacorum Regum magnificentif
Babylon. simarū fediū, quarū incredibilem magnitudinem prædicāt om
Seleuecie. nes antiqui, leuia tantum vestigia supersunt. feracissimi porrò
Ninus. Babylonix campi, qui tercentesimum fructum reddere solebāt, C
& ab Euphrate irrigari, ac palmas ferre, è quibus oleum, vinū,
panis, carthaginiū conficiebantur, nihil minus modo habent.

Tyrus. Tyri autē, Sidonisq. olim Respublicæ florentissimæ, ac poten
Sydon. tissimæ, quæ Europam, atq; Africam colonijs repleuerunt, mo
do vix ipsum solū manet; dirutū est Susan, quam volunt Mem
nonis Regiam, & cuius Regi Assuero centum viginti septem

Persepolis. Prouincię obediebant; incensa ab Alexandro est Persepolis im
perij Persici caput. ipsa verò Persia ad vastitatē redacta luget:
ac Iosaphas Barbarus Venetus Reip. ad Assambeium legatus,
testatur edito libro Persiæ terras, quas ille omnes perlustrauit, D
esse desertas, vicis distingui, quibus castra sint è limo cōstruata,
veluti, & Thaurisij domos omnes, quamuis illa sit Mediæ me
tropolis, & Persicorum Regum præclarissima sedes, similiter è

luto ædificatas cuncti testantur, qui in ijs locis fuere. Artaxarta
deleuit Corbulo Dux à Nerone missus. Nullibi porrò nunc est
Ecbatana, Mediæ quondam caput. quod enim volunt aliqui esse
Thaurisium, falluntur illi, quando hoc à Geographis nostræ æta
tis ponatur abesse ab Equinoctiali ad gradus quadraginta. Pro
lomeus autem velit illam ad triginta septem, & eadem distare
à Ca-

A à Caspijs portis; vt vult Plinius, milliarijs viginti; Thaurisium
verò quingentis: sic igitur in istis locis antiqua Regiæ nullo
non genere decoris excellentes euersæ sunt, ipsæ terræ infelici
ter sordent. dirutæ sunt etiam Nicomedia Bythinorum, Maza
ca Cappadocum, Sardis Lydorum, Synopè Ponticorum Regū
magnificentissimę sedes. At delitijs omnibus vndique circum
fluens Asia à Saracenis post annum septingentesimum, deinde
à Turcis post nongentesimum; denique à Tartaris post mille
simum ducentesimum, & quadragesimū pluribus irruptionibus
fœdissimè deturpata horret. Nulla Urbibus dignitas, nullum
decus; ædes omnibus luteæ. Ionum, Doriensium, atque Æolum
pulcherrimæ Metropoles, à quibus innumeræ in Europa Colo
niæ deductæ, & quæ priscis olim sæculis latissimè dominaban
tur, vt ex Herodoto, atque alijs constat, vix habent aliquid ve
stigiij, quo possint, vbi fuerint agnosci. Pergamum Regia Atta
licorū, quorum opes locum prouerbio fecerunt, nullo est loco,
Cyzicus, quæ nauibus quadrigētis aduersus Mithridatē pugna
uit, tribusq. armametarijs erat ornata, armorū, instrumētōrū,
frumentiq. ac ducēta habebat naualia, nullo nunc est gradu.

Quid ego hic Troiam commemorem? Quæ vel excidio
C dumtaxat suo nobilitata est apud omnes, & cuius exules
Illustrissimas in Italia Ciuitates exædificauerunt? quid Cume
mas, Æolum metropolim Miletum, atque Ephesum Ionum Re
censeam? quid Colophona, quæ maritimis atque equestri
bus quondam copijs ita valebat, vt à quibus illa stetit ab
ijsdem protinus staret victoria, finisque bello desideratus im
poneretur; Vnde dici cepit loco prouerbij imponere Colophonem,
id est extremam manum rei imponere, nunc aut squallet,
ac nullius est pretij: Quid Smyrna, quam vocat Asiæ pulcherrimam
Strabo? Vbi nunc illa Phocæa Ionum Ciuitas primatia

D quæ floruit adeò, vt Adriæ, Tyrrheniæ, Iberiæq. multas terras,
Tartessum in vltimis gradibus sitam cæperit, Malsiliam cōdi
derit, & alias alibi Ciuitates quòd Herodotus, ac Strabo nar
rant? Nunc animus refugit oculos aduertere ad illam omnium
liberalium disciplinarum, atque artium magistram fortissimo
rumque Imperatorum, & philosophiæ parentem Græciam;
Hem quot, ac quantæ calamitates oppressere Prouinciæ
Reginam, quantis illa ruinis obruta miserrime iacet? Vbi nunc
Orchomenos, cuius opulentia prouerbio locum fecit apud Ho
merum, Megalopolis, Megara, Athenæ, Sparta, Corinthus, Ar
gi

Nicomedia.
Mazaca.
Sardis.
Sinope.

Pergamum
Cizicum.

Strab. lib. 14.
Cuma.
Miletus.
Ephesus.
Colophon.

Smyrna.
Phocæa.

Herod. lib. 7.
& 4. Strab. 4.

Pausani. Ro
do lib. 10. 18
Orchome
nos.

Megalopolis. Megara. Athēna. Sparta. Corinthus. Argi. Micena. Theba. Gnoſſus. Strabo li. 10. Hero. 7.

gi, Mycenæ, Thebæ, quæ propè toti quondam Græciæ imperiabant? at Gnoſſus Regia Minois, Cretæque Metropolis ingēs vt ait Homerus, vnde illa Cycladas inſulas cunctas Græciæ maritimas oras, Italiæque & Aſiæ multas imperio continebat quod Thucydides lib. hiftoriarum primo, Strabo, & Herodotus narrat, modo eſt deleta, quid? an non de Cretæ cultoribus cum vate Græco, canit alter Latinus?

Centum Vrbes habitant magnas Minoia Regna

magnas dixit ne putares, aut exiguas, aut mediocres. at qui Belonius refert in ſuis obſeruationibus neq. tres hodie reperiri.

Ad ſummam ſi circumſpiciamus omnes Regiones, quæcumque ambiunt Italiam, cognoscemus euidentiffimè Regias omnes Ciuitates, aut inſignium Rerumpub. ſedes, quæ fuerunt ante Conſtantini etatem dirutas, & imperatorij domicilij maiestate ſpoliatas, ipſas vero terras in magnum ſquallorem miſerrimè adductas; Tales ad Auſtrum nobis occurrit Africa ab Atlantico mari vſque ad confinia Cyrenes, ad Orientem Ægyptus, Aſia, Græcia à Perſiæ terminis vſque ad Illyricum. mirandumque ſit ſoli Vrbi de qua prædictum fuit.

Huic ego nec metas rerum, nec tempora pono.

Imperium ſine fine dedi.

Contigiffe, vt maximum decus quoquomodo, & antiquam dignitatem contra omnes iniurias temporum tueretur, & quæ tumuis innumeris agitata caſibus amiſerit imperij prophani ampliffimam poteſtatem, magnificentiamque ingentem molium voluptariarum; nihilominus ſacra ditione poſt alterius exciſionem circumplectatur orbem terrarum, peruadat Antipodas, & inuia priſcis ad Aquilonem, Auſtrum, Ortum, & Occaſum poſita loca; legesque Regibus, & Imperatoribus potentiffimis præſcripſerit, ac præſcribat: atque ita ſtet, quod nulli vnquam ſcimus eueniſſe, cum recenſuerimus Vrbes quadraginta ſex regias, aut Rerumpub. ſedes poſt annū bis milleſimum trecentefimum quinquageſimum quartum, ex quo condita ſcribitur, qui incidit in Chriſti milleſimum quingentefimum nonageſimum ſecundum; ipſa porrò Italia quamuis aliquibus ali quod amiſiſſe videatur, tali ſit loco, vt nulla ſit Græciæ regio, nulla Aſiæ, nulla Africæ, quæ poſſit illius magnificentiam, celeftitatem, Ciuitatumque decora aſſequi; ſed longiſſimo ab illa

inter-

A interuallo cuncta ſine vllū ambiguitate diſtent. quòd autem mirabiliſſimum eſt, quæ Pontifici Romano parent, atque omnino paruerunt in Occidēte; & Septentrione loca, Urbium ſplēdore, ac multitudine, opibusque cunctis, atque ornamentis aucta ſunt, & amplificata. Talis quippè Germania; cui nullam ſupra Rhenum, Danubiumque fuiſſe Urbem teſtatur libro de motibus Germanorum Cornelius Tacitus; tales cunctæ, quæ ſupra Germaniam ſunt latiſſimæ terrarum plagæ; in quibus olim nemora ſola, ac ſolitudo erant. Talis Anglia, cuius homines ac Reges in virgeis caſei habitabant; inquit Iornandes, qui Iuſtiniani temporibus viuebat libro de rebus Geticis; Gallia porro, & Hiſpania ad quæta ſælicitatis incrementa ſunt euectæ?

An nõ igitur hæc diuina bona dicemus eueniſſe Italiæ, vt nulla regio ſit in Orbe; quæ valeat illius ſplendorē clariffimumque. Urbium frequentiffimarum decus æquare, quin omnes ſint quoquo verſus ad vaſtitatem redactæ, niſi quæ adhæſerint illius Pontifici ſupremo? quod eo magis eſt mirandum, quoniam poſt Urbem conditam ad Conſtantinum diruta fuerunt in Italia ſupra Vrbes tercētum per annos mille ſexaginta quatuor, tot enim numerantur à Romæ exordio ad illum. in ijs vero Urbibus fuere ſeptem Argyriſa, Sybaris, Canuſum, Croto, Veij, Spina, Agylla, quæ mortalium frequentia, multitudine ædium Romæ haud cederent, cum iam ſeptem colles complexa ad amplitudinem ſuam perueniſſet: quarum ſanè Ciuitatum nulla eſt excitata ſimilis in Italia conſtituto imperio Roma excepta, cum tamen hodiè multæ numerentur poſt etatem Conſtantini ſimiles illis, vt clariffimè nos hoc operè oſtendemus. Vrgent aliqui tamen, ex ijs quos initio dicebamus; & contendunt Italiæ felicius fuiſſe vel priſcis temporibus, vel ex quo Roma dominari cepit, quin ſummo ſcelere ſunt auſi referre in ſcripta,

D quæ diuulgata in manibus impiorū quotidie verſantur, id accide- re facto Romani Pōtificis; ex quo maiori in honore eſt habitata illius auctoritas poſt annum 312. cum Romæ ſcribitur iniſſe imperium Conſtantine. His adiecerunt aliquot præterea dictu nefanda, quæ clariffimè à nobis conſutabuntur. Et quidem liquet Italiæ ſelicitatem diutius conſtituiſſe, quàm regionū omnium, quæ ſupra à nobis memoratæ circumſtāt ipſam ab Ortū, & Meridie, ita vt nihil ſit illi cōparandum, ſimiliter ea loca quæ Pontificis legibus obediunt, maioribus bonis amplificata diuinitus fuiſſe ad Occaſum, & Aquilonem, quæ nos fuſius expli-

caui-

cauimus lib. 22. signo 14. c. 11. & seq. de signis Ecclesiæ Dei, quæ A
duo nobis esse argumento apertissimo possunt Italiæ, Romæq.
secundas res à Pontificis Romani auctoritate pendere; sed vt
Illustrissimum fiat, quod asserimus, & appareat quanta caligi-
ne circumfundantur, qui secus existimant, euoluemus cuncta
Italiæ euenta ab ipsius primis cultoribus vsque ad Constan-
tinum.

Primoq. loco enumerabimus singillatim capita maximarū
calamitatum ducenta, & plura, quibus nihil non mali contine-
tur, & quibus est illa oppressa ante Constantinum, siue ante Ro-
mani Pontificis auctoritatem magis stabilitam; post autē nihil B
simile illis euenit, è quibus liquet longè peius ei fuisse ante Ro-
mani Pōtificis potestatem magis dilatatam, quàm prius, & po-
netur ante oculos totus Italiæ status per tēpora digestus à pri-
mis eius habitatoribus.

Secundo loco aperiemus singula capita maximè felicitatis,
quibus est aucta Italia post Constantinum, & quibus Pontifex
Romanus amplificauit per suos, & maximè Italos exteras re-
giones. simulq. hic explicabitur quam falsè, ac flagitiosè scri-
ptor impius dixerit minus esse religionis in Vrbe ac locis pro-
pinquis, quàm sit alibi, cum contra omnino sit dicendum. C

Tertiò subijcientur aduersa, quæ Romæ, & Italiæ euenerunt
ob contemptam Romani Pontificis auctoritatem, ita vt tū ma-
ximè fuerit afflicta; cū male habitus est in Vrbe, aut Italia Pon-
tifex Romanus, Ecclesiasticaq. illius, & Episcoporum potestas
depressa, idq. palàm fiet clarissimis euentis; è quibus illustrissi-
mū fiet, Italiæ fœlicitatem pendere ab obedientia potissimum
Pontificis Romani.

Quarto non alia de causa nunc opprimi ab efferis gentibus
multas Christiani olim nominis terras; quibus Rex vnus præ-
erat, nisi quod ab obedientia Papæ dicefferunt. D

Quinto diu studuisse Pontificem Romanum quātum potuit,
vt Italiæ Rex vnus esset, cum suarum rerum maxima iactura
absque detrimento tamen alieni iuris, simulque, vt Vr-
bes Italiæ libertatem retinerent. Sed hoc non
bene aut Vrbi, aut Italiæ
cessisse.

A Saturni sacula diritatis plena, homines quotannis demerfi in Ty-
berim, sacrificati Saturno, & Ioui, & quidem nobilissimi.
Ansonum, Siccanorumq. irruptio, terræ motus
horrendi. Cap. 11.



T quidem nos haud inficiamur post imperiū
Romæ constitutum, lateq. propagatum qua-
tuor Vrbi accidisse maximè admiranda, ma-
gnam scilicet populi multitudinem confluen-
tis ad eam, vastissimas ædificiorum moles, im-
perij omnium potentissimi nudam sedem, nu-
dam inquam; nam post Neruam nullus propè fuit Italicus san-
guinis Imperator, barbari fuerè plerique omnes, & efferatissi-
mi, ad Italarum, Romanorumq. internecionem facti, vt nun-
quam magis hi fuerint delaniati, quam ab istis barbaris Impe-
ratoribus, opum denique inexcogitabilem luxum. Verum qua-
tuor hisce speciosis miraculis occultabatur coluies inexpli-
cabilis malorum, vt fucus fieret imperitis, ac sibi blandirentur
C illi in granissimis, & mortiferis vulneribus; ne curarentur; tan-
tum pellis leuiter induceretur ad illa obtegenda, inferendamq.
citius, atq. acerbius necem, cruciatusq. intestinos acutissimè
cōcitandos. Agè verò quod propositū nobis est aggrediamur,
& ab incunabulis Italarum primis incipiamus.

Constat è diuinis libris eluuiōem, quæ contigit Noe. uiuen-
te vniuersalem desisse anno mundi 657. qua in re Græci, & in
his Eusebius sunt hallucinati. Post hæc 340. gētium perfecta est
dispersio ad turris Ciuitatisq. Babylonice ædificatiōem, quod in
suo chronico adnotarunt Hebræi, & solida habet argumenta.
D is est Orbis conditi 1997. Tum scimus eas diuinitus fuisse per-
cussas quodam stupore mentis, quo sunt oblitī multi populi lin-
guæ propriæ vocabula, quod nonnullis accidere solet aliquan-
do ob morbum, veluti Messallæ illi, qui vel proprium nomen
post ægritudinem non meminerat: videtur autem stupor ille
excussisse plurimis populis ex animo omniū propè vtilium re-
rum scientiam, sicuti & verborum. legimus namque Priscos il-
los, neque litteras scisse, ac multa quæ fuerant ante diluuium, &
erant in vsu tēpore quo ædificabantur turris, ac Babylon igno-
rasse, quæ postea fuerint rursus inuenta, atque vsitata. Plus ve-
rò, ac
B

rò, ac minus in alijs, atq; alijs nationibus, vt periti colligere pos-
sunt, effecta istius inscitæ, ac stupiditatis contractæ ad eã tur-
rim permanere, ita vt in aliquibus terrarum locis, & Indiæ
persistere adhuc sciamus, in Italiâ, quæ Camefene dicebatur, vt
è Macrobio mox ostendemus, cultoribus volunt omnes maxi-
mè permanisse hunc stuporem vsque ad aduentum Saturni: sic
enim Virgilius inducit Euandrum loquentem lib. 8.

Hæc nemora indigenæ Fauni, Nymphæq; tenebant,

Gensq; virum truncis, & duro robore nata.

Quæ neque mos, neque cultus erat, nec iungere tauros,

Aut componere opes norant, aut parere parto.

Sed rami, atque asper victu venatus alebat

Primus ab Aethereo veniens Saturnus Olympo

Arma Iouis fugiens, & regnis exul adeptis.

Is genus indocile, ac dispersum montibus altis

Composuit, legesq; dedit, latiumq; vocari

Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris,

Aureaque, vt perhibent, illo sub Rege fuere

Secula, sic placida populos in pace regebat.

Deterior donec paulatim, ac decolor atas,

Et belli rabies, & amor successit habendi.

Tum manus Ausonia, & gentes venere sicanae

Sæpius, ac nomen posuit Saturnia tellus.

Hæc ille quibus, vt ostendemus, cæteri consentiunt. sed vi-
deamus ante omnia quantum temporis colligatur à gentium
dispersione absoluta, siue ab Italiæ primis colonis, vsque ad Vr-
bem conditam, numerantur ab Orbis fabricatione, vt doctis vi-
deo placere, anni 5668. plus minus, ab his si detrahas annos
1996. qui à mundo condito sunt ad gentes dispersas, & 752. ab
Urbe ad Christum natum, & 1192. à Christi ortu ad nos, super-
erunt 1727. qui necessariò numerantur ab habitata primum
Italia ad Romam ædificatam. Ex his quærimus, qui dandi sunt
isti vitæ, quàm Virgilius cunctis ad stipulantibus describit ho-
minum syluestrium nullo more, nullo cultu viuentium è trun-
cis, ac robore natorum, qui in specubus, ait Plinius, ferarum mo-
re degebant in altis montibus dispersi. An dabimus annos cen-
tum? an ducentos? sed quotum quodque illud fuerit tempus ne-
mo

A mo certè asseuerabit illi partem fuisse vllam felicitatis. quod si
quis est, qui secus contendat, ab eat ille in specus vnâ cum
Macchiavello, abdat se in nemora, ac nullarum vel humanarum,
vel quod caput est, diuinarum rerum sciens, ac stupiditatis ple-
nus nullo cultu, nullo more indocilis viuens instar bestiarum de-
litescat; sibi habeat ista bona: nullum quidem credo illi comi-
tem futurum, nisi belluas. Atque hoc igitur sit primum bono-
rum caput, tanta caruisse Italiam post ætatem Constantini in-
felicitate, quanta Italiam tenuit vsque ad Saturnum: nunc au-
rea consequuntur sæcula.

B Videamus autem qualis fuerit Saturnus, à quo ea fluxe-
runt: sic enim facillimè qualia fuerunt illa cognoscemus. Au-
diamus Diodorum Siculum, qui sic libro antiquarum rerum ter-
tio, Saturnum Atlantis fratrem aiunt, præcipua impietate, aua-
ritiaq; præditum vxorem cœpisse sororem Rheam, ex qua or-
tus est Iuppiter, Olympus postea vocatus: fuit, & alter Iuppiter
Vrani frater, qui in Creta insula regnavit multo gloria infe-
rior posteriore; hic enim imperauit Orbi, superior Cretæ tan-
tum, genuitq; filios decem, qui Curetes sunt appellati, insulâq;
ab vxore Ideam vocauit, ibiq; post obitum sepultus est, cuius, &
C hodie monstrari sepulchrum ferunt, vt etiam testantur Cretes
de quibus posterius referemus. Regnavit Saturnus in Sicilia,
Lybia, atque etiam Italia, sed præcipuè in locis ad Hesperum
fittis eius imperij firmamentum fuit; apud omnes verò arces Vr-
bium, & loca munitiora tenuit, quò firmitus imperium foret.
Ideo ad hoc vsque tempus (adverte hæc Diodori verba) & in
Sicilia, & in occiduis oris editiora loca sunt Saturnia dicta. ex
Saturno Iuppiter ortus, quoniam à patre diuersa vitæ institu-
tione erga singulos mansuetudine, atque humanitate vsus est
à populo, Pater est nominatus. Regnū deinde is cœpit vel con-
D cedente patre, vel (vt quidam volunt) populis à patre disciscen-
tibus, aduersus quem cum Saturnus Titanum præsidio filius pu-
gnasset acie victus est. Iuppiter superior imperium. assecutus
vniuersum Orbem perambulauit plurimum de genere hominū
meritis viribus corporis; virtutibusq; excellens breui totius
orbis imperio potitus est. omne eius studium in puniendis im-
pijs, facinorosisq; hominibus, ac in bonorum præmijs, commu-
niq; populorum vtilitate versabatur. quibus rebus post finem
vitæ à viuendo Zoa, hoc est Ionem dixere, eò quod bene viuendi
causa omnibus extitisset: creditus verò Deus in Orbe est ab

ijs de quibus bene meritus est, spontè illū omnibus & Deum, & A
Dominum in sempiternum vniuersi Orbis profitentibus. Hæc
Diodorus.

Atqui fieri non potest, vt aurea sæcula Saturnus adduxerit,
qui præcipuè impietate, atque auaritia præditus fuerit, atque
ob id præstabat eiectum à filio non excipi in latio, atque in illo
latere, sed tanta homines tunc fuerè stupiditate, ac feritate, vt
vel minimum ijs bonum videretur aduehere secum beatitudi-
nem summâ, quod infra clarius videbitur; audiamus post Dio-
dorum, & Ennium, quæ refert Macrobius, vt veritas omnium
magis elucescat.

Regionem istam (inquit ille) quæ nunc vocatur Italia Regno
Ianus obtinuit, qui (vt Igius Protarchum Trallianum secutus
tradit) cum Camefe æquæ indigena terram hanc ita participa-
ta potentia possidebat, vt regio Camesene, oppidum Ianiculū
vocaretur. Post ad Ianum solum regnum redactum est, quod
creditur geminam faciem prætulisse, vt quæ ante, quæque post
tergum essent, inrueretur, quod proculdubio ad prudentiâ Re-
gis, solertiâque, referendum est. quod & præterita nosset, & fu-
tura prospiceret, sicut anteuorta, & postuorta diuinitatis, scili-
cet aptissima comites apud Romanos coluntur. Hic igitur Ianus
cum Saturnum classe præuectum excepisset hospitio, & ab
eo edoctus peritiam ruris ferum illum, & rudem ante fruges vi-
ctum in melius redegisset regni eum societate muneravit, cum
primis quoque ara signaret, seruauit & in hoc Saturni reueren-
tiam: vt quoniam ille navi fuerat adductus ex vna quidem par-
te sui capitis effigies: ex altera verò nauis exprimeretur quod
Saturni memoriam, & in posteros propagaret. atque ita fuisse
signatum, hodièque intelligitur in alex. lusu cum pueri denarios
in sublimè iactantes, capita, aut nauim. lusu, teste vetustatis ex-
clamant. Hos vna concordēs regnasse, vicinaque oppida opera
communi condidisse, præter Maronem qui refert.

Ianiculum huic illi fuerat, Saturnia nomen.

Etiâ illud in promptu est, quod posteri quoque duos ei conti-
nuos menses dicantur, vt December sacrum Saturni, Ianua-
rius alterius vocabulum possideret, cum inter hæc subito Sa-
turnus non comparuisset; excogitauit Ianus honorum eius
augmentum, ac primum terram omni ditioni suæ parentè Sa-
turniam nominauit aram deinde cum sacris tãquam Deo cõ-
didit,

A didit, quæ Saturnalia nominauit, tot sæculis Saturnalia præce-
dunt Romanæ Urbis ætatè; obseruari igitur eum iussisse maie-
state religionis quasi vitæ melioris auctorem, simulacrum eius
indicio est, cui falcem in signe messis adiecit huic Deo in stio-
nes Surculorum, Pomorumque, educationes, & omnium huiusce-
modi fertiliū tribuunt disciplinam. Hæc post Diodorum, &
Ennium Macrobius, quibus consona tradunt è Græcis Plutar-
chus in quæstionibus Romanis cap. 41. & seq. Thallus, & è Iati-
nis Nepos, Cassius, Varro, & Ouidius in Fastis, quos refert La-
ctantius Firmianus lib. 1, cap. 13. de falsa religione: quod verò
B editiora loca Saturnia vocata tradit vsque ad ætatem suâ Dio-
dorus, & Italiam Saturniam dictam scribit cum multis Macro-
bius, idem refert Dionysius Halicarnasseus lib. 1. qui addit ita
fuisse carminibus etiâ Sybillinis, & alijs oraculis designatam
quorum nonnulla describit.

Verum felicitatis tã diuinæ, quàm dicitur Saturnus atrox, II.
& impius attulisse in Italiam quæ fuerint aureo sæculo capita
inspiciamus. illud vero quod spectat ad Romam præcipuum
fuit, vt è ponte in Tyberim proiecerentur quot annis homines
triginta in ipsius honorè. vbi enim nunc Roma, & Saturniâ fuis-
C se, & Antipolim vbi Ianiculum vult Plinius lib. 3. cap. 5. Hoc
quàm fuit exoptandum viderit impius, qui si hoc prosperum
ducit, poterit nobis vel inuitis se non modo in Tyberim, sed in
quodlibet flumen; aut profundum dare præcipitem, durauit
hic mos in latio vsque ad Herculis aduentum quod testatur
Dionysius lib. 1. ab anno ante urbem conditam propè quadrin-
gentesimo octuagesimo septimo, vt ex ipso colligitur post gen-
tium dispersionem octingentesimo trigesimo. Primus Hercu-
les loco hominum statuit vt imagines cereæ iacerentur.

Atqui non id solum Saturnus instituit, aut ipsi fuit institutū III.
D in latio, sed illud præterea, vt homines in Italia immolarentur
in ipsius honorem quod è Myrsilo Lesbio, refert Eusebius li-
bro 6. de præparatione Euangelica cap. 7. & Dionysius lib. 1.

Quin, horrendum dictu, refert id factitatum Dionysius eo IIII.
modo, quo soliti erant Carthaginenses, de quibus ita Diodo-
rus Siculus lib. 20. dicebant autem Carthaginenses, Saturnum
illis iratum fuisse, quoniam prius ipsi excellentiores ex filiis
suis sacrificabant, postea verò clam emptis infantibus, atque
educatis liberorum loco immolabant, cumque diligenti facta
inquisitione multi ex suppositis inuenirentur sacrificari, facile
in

in animum inducere vt crederent ad obfessionem Urbis ho-
stes idcirco diuinitus missos fuisse, quoniam priscos honores
Deorum non seruarent. itaque Deos placare studentes ducen-
tos ex nobilissimis adolescentibus publicè sacrificarunt. erat
autem apud eos ænea Saturni statua magnitudine mirabilis
cuius manus in terram extensæ, ita erant in gyrum, vt quod
ad eum peruenire adolescentes cogebâtur, in ingentem foueã
ignibus repletam inciderent. Hæc Diodorus, quæ contigere an-
no Urbis 686.

An igitur hæc aliquis cupiet aurea Saturni sæcula filiosque
tum suorum, tum aliorum nobilissimos sacrificari volet? nun-
quid hoc bonum. nunquid optabile? vel execrandum potius, B
& abominandum? Quid istis atrocius, quid crudelius fingi
potest?

V. Neque vero soli Saturno homines in Italia cum saturnia di-
ceretur institutum est, vt sacrificarentur, sed & Ioui, quem La-
tialem nuncupabant, quamuis Hercules eum ritum præci-
pitandi quot annis triginta homines è ponte in Tyberim sustu-
lerit, quod Onidius in fastis docet ita canens:

Donec in hæc venit Tirinthius arua quotannis.

Tristia Leucadio sacra peracta Deo.

Illum stramineos in aquam misisse quirites.

Herculis exemplo corpora false iaci.

Mos tamen hominum sacrificandorum durauit in Italia vs-
que ad annum conditæ Urbis 657. supra annos scilicet mille du-
centos, quod Plinius testatur lib. 30. cap. 1. loco tantæ diritatis
in mores est inductum, vt gladiatorij ludi exhiberentur, de qui-
bus suo loco agemus, quos sustulit Constantinus, ac sequentes
Imperatores. Et quis igitur huiusmodi sælicitatis euenta desi-
deret? An forsitan clades sæuissimæ loco maximorum bonorum D
reputandæ sunt à nobis, ac sælicitas diceretur, quæ infælicitas?
nihil namque infælicius istis. enimuerò si impij dicunt ista esse
fælicia. sibi solis habeant quicumque asperrantur Romani Pon-
tifices obedientiam mansuerasque constitutiones.

VI. Sed præter hæc atrocicia, quæ inuasert Italia Saturni tē-
pore non multo post illud euenit; vt Aufones aliunde profecti
(incertum verò è quibus sedibus) eam cœperint, ac de suo no-
mine dixerint. mos porrò erat ijs tēporibus, vt ex alijs in alias
sedes Populi commigrarent, fundosque omnes incolis priori-
bus

A bus adimerēt quod ita fecere Aufones, vt neque nomen relique-
rint Saturnij, sic enim vocabantur hoc tempore Itali. Aufones
autem non fuisse ex Italia Virgilius indicat ijs versibus, quos
recitauimus supra lib. 8.

Tum manus Aufonia ac gentes Venere Sicanae.

fuisse autem priscis hunc morem, vt ex alijs in alias terras ip-
sæ nationes migrarent, & prioribus incolis cuncta adimerēt,
testatur de Græcia loquens Thucydides historiarum suarum
principio ijs verbis. Constat eam quæ nunc Græcia vocatur, B
haud quaquam stabiliter olim fuisse habitatam, crebroque il-
linc migratum, quod facilè sua quique relinquebant ab aliquo
maiore numero coacti: quippè nulla dum negotiatione, nullo
inter se citra formidinem commercio, vel terra, vel mari sua
quisque eatenus colentes quatenus suppetere viderentur, nec pe-
cuniæ copiam habentes, nec humum arboribus conferentes, vt
potè incertum, quando quis alius superueniens auferret ab ijs
præsertim quod maris imperio carerent, & existimantes se ne-
cessarium quotidie victum vbique adepturos, haud egrè pelle-
bantur. Hæc ille tantundem de nationibus quibuscumque re-
fert Dionysius Halycarnassus lib. 1. vt mox ostendemus. Atqui C
post imperium Constantini numquam contigit, vt Italis omnia
bona auferrentur. Gothi agrorum tertiam tantum partem
abutulere, quod Procopius lib. 1. belli Gothici narrat: Longobar-
di eodem modo, vt Paulus Diaconus lib. 1. historiae Longobar-
dorum scribit.

Verum non longe post Aufonas Sicani ex Hispania in Italiã VII.
venere quod nõ modo Virgilius adducto versiculo nos docet,
sed Thucydides lib. 6. Dionysius, i. Plinius lib. 3. cap. 5. qui postea-
rum eiectione à Lygijs ait, Thucydides in Siciliam profugere.
D eamque de suo nomine Sicaniã vocarunt: Si quis autem quærat,
qua occasione Sicani appulerint in Italiam, nisi dicamus id fe-
cisse ex ea consuetudine, quam recitauimus fuisse omnibus pri-
scis ex alijs in alia loca commigrandi, illud afferri poterit hac
ætate contigisse, quod in Timeo Critiaque narrat Plato à Rege
Atlantis insulæ, vicinarumque regionum, in quibus Hispania,
bella ingentia commota, ac tunc Italiã pertransiens ille in Græ-
ciam venit, maximusque terræ motus extitit, quo Atlantis im-
mensa pars est absorpta, & cum foret Hispaniæ coniuncta in-
tercurrente postea largissimo freto diuisa est, quæ tradit acci-
disse.

disse post ætatem Saturni, & Iouis.

VIII. Sic igitur incidisse videtur in hæc tempora sicut Atlantidis ab Hispania; sic non modo disruptio Siciliæ ab Italia, sed etiam Caprearû, Phitecusæq. quas insulas illi olim cohærentes fuisse vult Strabo Geographiæ lib. 1. quod quantum pertinet ad Siciliam præterire noluit Virgilius, qui sic lib. 3.

*Hæc loca vi quondam, & vasta conuulsa ruina,
Tantum cui longinqua valet mutare vetustas.
Dis siluisse ferunt, cum protinus utraque tellus
Vna foret, venit medio vi pontus, & vndis
Hesperium Siculo latus abscidit, aruaq. & Vrbes
Littore diductas angusto interluit aestu.*

Atque hæc ærumnosa contingere Italiæ per annos circiter quingentos quadraginta septem à gentium perfecta dispersio ne vsque ad Deucalionem, stupiditas hominum maxima, mortalium solemnitas demersio in Tyberim, & præter hæc eorundem sacrificatio tum Saturno tum Ioui, & quidem nobilissimorum, postremò Ausonum, Sicanorumq. irruptiones, quæ si quis cupit, habeat sibi; tantarum certè cladum nulla est audita vnquã post ætatem Constantini in Italia, siue post Romani Pontificis auctoritatem magis dilatata.

Diluuium Deucalionis, Phaetontis incendium, Liburnorum, Arcadum, Pelasgorum, Lydorum, Cretensiumq. irruptiones, clades Pelasgorum, feritas Læstrigonum, Herculis, Argonatarumq. aduentus, Sirenum crudelitas. Cap. III.

IX.



VCESSIT his diluuium Deucalionis, quod euenit anno ante Urbem conditam, vt numerat Eusebius, septingentesimo septuagesimo. quod adeo magnum fuit, vt ab eo dicti sint vniuersi mortales obruti, & in Græcia quidè cuncti homines se in montes Thessaliæ celsissimos receperunt, in quibus, cum Deucalion regnaret, ait Strabo lib. 9. dictus est humanum genus seruasse, in quod tempus refert populi Ægyptiaci submersio Eusebius. testatur Solinus cap. 14. in Thef-

A in Thessalia montes omnium, qui sint, ait ille, in terris altissimos esse: atque ob id adicit, eos ab imbris diluuij fuisse illætos. Eadem tradit Pomponius Mela lib. 2. cap. 1. Plinius quidem scribit, in solstitio ex Atho Thessaliæ môte porrigi vmbros ad octuaginta septem miliaria. in Italiam vero peruenisse hoc diluuium, colligitur, tum ex eo, quod Græci tradiderunt; tum quia Plinius lib. 3. cap. 14. & Solinus cap. 7. volunt, Vmbros hunc dictos, quia ab imbris diluuij superfuissent: eorumq. ob id gentem vetustissimam dicit ille: sicut & Strabo lib. 1. & Dionysius lib. 2. qui refert ex Zenodoto Trezenio, ab Vmbros ortos Sabinos, à quibus vult profectos Strabo Samnitas, Picanos, Lucanos, Bruttiosque, atque ita Populos prope omnes, qui mediterranea tenuerunt vsque ad vltimos Italiæ fines. Non est autem dicendum, dictos Vmbros, qui euaserint è diluuiio Noe. nam, qui fuerint illi, discimus è sacris libris. & abijs prognati non minus Vmbri fuerunt, quàm ceteræ gentes, à quibus hoc speciali nomine distinguendi non sunt Vmbri ob euentum singulis commune. Esse vero in Vmbros altissimos omnium montes, ad quos confugerent, qui se ab imbris huiusmodi seruare vellent, testatur Strabo lib. 5. qui dicit, esse Apennini montis excessum propè Iturum. Sic est in quibusdam codicibus: sed Iguuium legi debet: quod ex contextu sermonis liquet, & ex eo, quod propè Costaciarium non ignobile Oppidum gentis Eugubinae, siue Iguuinae, nam Priscis vltatum fuit loco E, I, vsurpare, (vt ex Inscriptionibus Plantini apparet) mons est excelssimus, vnde Italia tota, inferumque, ac superum mare prospectatur. Antiquitati Vmbrosorum fidem facit ænea tabula, quæ Iguuij seruatur in publico Palatio, litteris incognitis exarata, sed quæ à dextra Hebræorum more in sinistram tendant. nam, cum pari ordine, rectaq. linea ab illa incipiant, in æquali desinunt in hac. ex quo colligitur, hæc esse carmina, quibus antiquissima quæque olim commendabantur. Huic etiam similis tabula Perusia adseruatur. vtrasque excerpit Plantinus. Ab hac itaque eluione deleti Populi omnes Italici: nisi si qui ad Vmbros concefferint, vt Ausones, Siculi, aut si qui huiusmodi fuerunt.

Hinc legimus, ex hoc tempore Vmbros latissime in Italia dominatos: Etruriam namque totam tenuerunt ab amne Macra, qui supra Portum Telamonis vltra Arnem Liguriam determinat ab Etruria. Ab eis Vmbro, qui agrum Senensem interfluit, dictus; quem Plinius ponit Vmbriæ terminum: progressiq. sunt vs-

C que ad

que ad loca, in quibus condita est deinde Rauenna. quin ipsam A Campaniam possedere. quæ scribunt Herodotus lib. 1. Plinius lib. 3. cap. 5. Dionys. 1. & 2. & ex ora superi maris Siculos indigenas, ac Liburnos expulere, vt Plinius vult eodem lib. cap. 14. Similiter Ligures, quos indigenas vult esse Dionysius lib. 1. ab imbribus super fuisse videntur, quod in altissimis omnium montibus habitarent, vt è Polybio narrat Strabo lib. 4. atque ob id late olim dominati sunt: eorumque progenies fuere Taurisci, qui Augustâ Taurinorum, & Carnorû regiones, qui Norici postea vocati, tenuerunt: ab eisq. Taurusium dictum, vt habet Plinius lib. 3. c. 17. 18. 19. & 20. Sed, quando Umbri in medio sunt Italia, occir-

X. Diluuium Deucalionis secuta est illa terrarum conflagratio, vt refert Eusebius in Chronico, quæ tanta extitit in Italia, vt hinc arripuerint occasionem Poetæ, ac fabulati sint, decidisse Phæcontem filium Solis, aurigamq. Paterni currus, in Eridano fluuio. is tum late campos inundabat vsque ad aduentum Tyrrenorum, qui per multos alueos, fossasq. flumen in mare deriuarunt, vt ostendemus. Ac talis erat eorum temporum felicitas. quam si quis exoptat, necesse erit, vt in ardentissimas fornaces profiliat. Certe post Constantinum nulla huiusmodi clades Italiæ contigit. Ante è Vesuuio aliquid euenit, imperante Tito: vt ostendemus suo loco.

XI. Ad hæc tempora videtur spectare irruptio Liburnorum, qui ex aduersis Italiæ littoribus trāsmissis Adriatico mari Siculos indigenas expulere, eorumq. loca nonnulla ad superum mare occupauerunt, è quibus deinde sunt ab Umbri eiectioni, vt Plinius habet lib. 3. c. 14.

XII. Cum diluuium Deucalionis accidit, Athenis regnabat Cecrops, & eodem tempore in Arcadia Lycaon: quod Pausanias lib. 9. Arcadicorum narrat. illi fuerunt filij viginti duo: quos enumerat idem scriptor. Horum minimus Oenotrus, vna cum Peucetio fratre, & Græcorum magna classe, Italiam petijt: & Peucecius Italiæ loca magis Aquilonem spectantia, Græciæq. propinquiora, quæ nunc ascribuntur Apuliæ; Oenotrus ad Austrum posita occupauit. Tantum vero Oenotrij potuere, vt, oppressis Ausonij, qui reliqui fuerant, & à quibus Italia hucusque fuerat nominata

A minata Ausonia, Umbri ademerint multas Vrbes, Oenotriamq. mox, quæ iam Camalenæ, Saturnia, Ausonia dicta fuerat, appellarent. habitauerunt autem primum in monte, qui postea Palatinus est dictus Roma condita. eumq. propter incommodû vicinæ paludis, quam præterfluens Tiberis fecerat, profecti Reate, postmodum reliquerunt, inquit Solinus cap. 2. & in agro Reatino quatuordecim Ciuitates ædificarunt. quæ latè omnia narrat Dionysius lib. 1. sed mendum videtur esse in quibusdam libris, in quibus dicuntur hæc euenisse sexdecim ætatibus ante Troianum bellum. nam, cum soleat ille attribui ætati annos viginti septem, ac velut Oenotrum fuisse Lycaonis filium, & Lycaon vixerit tempore Deucalionis, qui abest ab Vrbe condita annis septingentis septuaginta, bellum vero Troianum, vt vult idem, quadringentis triginta duobus, hinc fit, vndecim ætatibus, & annis nouem distare diluuium Deucalionis à bello Troiano, id est annis trecentum sex. at Oenotrus necessario distat a Deucalione: nam fuit natum minor Lycaone, ortus longè post diluuium. quo circa videntur Arcades Oenotro Duce Italiam petijisse circiter annum ducentessimum, & quingentessimam, ante pugnam Troiæ. diximus autem supra, gentium migrationes huiusmodi tum fuisse, vt incolis prioribus cuncta adimeret. ex Oenotrijs autem fuit Italus Rex, qui nomen Italiæ postea dedit ante excidium Troiæ. Qualis autem tunc Italiæ status esset, his verbis explicat Aristoteles Politic. 7. c. 10. Tradunt enim petiti homines illorum locorum, fuisse Italum quendam Oenotriæ Regem, à quo mutato nomine pro Oenotris Itali sunt vocati, oramq. illam maritimam Europæ, quæ est inter Scylaticum, & Limenicum sinum, distant vero hæc loca meridiei iter, Italiæ nomen primo cepisse. Hunc ergo Italum tradit agriculturam Oenotros docuisse, cum prius essent pastores vagi, ac palantes, illisq. leges posuisse, & comestiones instituisse primum. quapropter etiam nunc quidam illorum populorum comestationibus vtuntur, & legibus quibusdam ab illo positis. incolebant autem eam Italiæ partem, quæ ad Tyrreniâ versa est, Opici, qui nunc Ausonij vocantur. alteram vero partem, quæ ad Iapygiam, & Ionium pertinet, incolebant Chaones, Syrtim appellatam, & ipsi ab Oenotris orti.

Post hæc multis annis, vt Dionysius scribit, appulere in Italiam Pelasgorum copiarum non contemnendæ, quarum pars concessit ad Ostium Padis Spinam, condiditq. ibi nominis eiusdem Ciuitatem, & Rauennam: pars altera, bello Umbros aggressa, impar

eorum viribus, adiunxit se Arcadibus, qui dicti sunt Aborigines, Crotonemque, postea dictam Cortonam, Vmbris abstulit. quod idem Dionysius narrat, & Plinius lib. 3. cap. 5. ijsq. depulsis, condidit Phaleriam, Agyllas, & Urbem Regiam, sic vocatam quod ibi Rex sedes haberet, vt lib. V. narrat Strabo; Campaniamq. præterea cepit, ac Siculi indigenæ, aduersus quos tunc bellabant Aborigines, ita expulsi ex ijs locis, vt in Sicaniam nauigarint, ac Siciliam de suo nomine appellarint. quod Thucydides lib. VI. narrat. Erant è Siculis tunc Entemnates, Tellenenses, Ficulnenses, Corniculani, Tiburtini. Sed præstat hic exscribere Dionysij verba, è quibus, quæ fuerit istis gentibus consuetudo in huiusmodi migrationibus, cognoscemus. sic igitur ille: More antiquo, inquit, quem receptum scimus à multis, tam barbaris, quam Græcis, quoties vulgi multitudo in aliqua Ciuitate nimium auferceret, nec alimenta domi omnibus sufficerent, aut aeris intemperie læsa terra fruges proferret pauciores solito, aut alia talis Ciuitatem occuparet calamitas, siue bonum, siue malum cogeret minui multitudinem, Deo cuiusdam sacantes, quantum hominum annus pareret, emittebant armis instructos è suis finibus. Et mox: Illi vero vt posthac carituri patria, nisi aliam pararent, quæ se reciperet, quidquid terrarum armis acquisissent, aut gratia, habebant vice patriæ. Hæc ille.

XIV.

Per eadem tempora Lydi, Tyrrheno Duce, à quo nomen acceperunt, Italiam petentes, vt Herodotus lib. 2. refert, quem plerique sequuntur, aliorum dimissis opinionibus, ex Etruria prorsus Umbros eiecerunt; tercenta ijs, inquit Plinius lib. 3. cap. 14. castella abstulerunt; duodecimq. in illa Ciuitates condidere, atque Etruriam de suo nomine vocarunt. Deinde, auctis viribus, Alpes transgressi, in circumpadanis regionibus Vrbes totidem ædificarunt. quod Liuius lib. V. narrat: in his Felsina fuit, posteris temporibus Bononia dicta; quam fuisse Etruriæ Principem Plinius testatur. eiecisse autem videntur è circumpadanis terris Tauriscos Ligurum populos, à quibus Vrbes Taurinorum deinde Augusta dicta, & Taurisium, Plinio teste lib. 3. cap. 17. 19. & 20. quamobrem Thessali, qui Rauennam condiderant, ac tenebant, perpetuis Etruscorum bellis fracti, Vmbris illam reliquere, vt Strabo lib. V. refert. Mos autem fuit Ionibus, Achæis, Aeolibus, alijsq. Græcanici sanguinis nationibus, vt, in quibus confidebant locis, Vrbes duodecim construerent, Herodoto teste lib. 2. Hinc Virg. lib. X.

Ille

A Ille etiam Patris agmen ciet Ocnus ab oris,
 Fatidicæ Mantus. Tusci filius amnis:
 Qui muros, matrisq. dedit tibi Mantua nomen:
 Mantua diues auis, sed non genus omnibus unum.
 C Gens illi triplex: Populi sub gente quaterni.
 Ipsa caput Populis: Tusco de sanguine vires.

Atque ex hoc more colligitur, Etruscos esse sanguinis Græci. præter alia, quæ afferri possent. Vt autem diximus, antea Padus late campos occupabat: Tyrrheni, fossis, & alueis amplissimis factis, loca fecere habitabilia, deducto per eas Pado pluribus ostijs in mare. quod Strabo testatur lib. V. & Plinius lib. 3. cap. 16. Hadriamque, vt hic refert, construxere, vnde Hadriaticum mare. iisdem Thessalorum loca omnia deinde occuparunt, Campaniamq. in suam potestatem redegere. quod Polybius lib. 2. scribit, Capuam in ea coloniam condiderunt, quam dixere Vulturum Sabini, postea Capuam, anno Urbis 331. vt vult Liuius lib. 4. & ex eis Rex Marcius Archippen Urbem ad lacum Fucinum ædificauit: quod Solinus cap. 7. post Plinium refert. denique Græci Italiam quandoq. Tyrrheniam vocant, vt Dionysius aduertit: ac nullum fuisse imperium legitur in Italia maius ante Romanos post Camesem, quàm Tyrrhenorum. quod cōtingebat spoliatis omni agro, ac fundo prioribus colonis. quorum nihil euenit post Constantinum.

Anno ante captam Troiam nonagesimo plus minus, Creten-
 ses, Duce Minoc, qui late tunc imperitabat, ac Iapygæ Dædali filio, in Italiam profecti, Pencetios omnibus bonis exutos eiecerunt ex ea regione, quæ postea Iapygiæ nomen tulit. omnia ceperunt vsque ad confinia Piceni, Hiriam, Brundisium, Crotonemque, & alias Vrbes ædificarunt. quæ referunt Herodotus lib. VII. Strabo V. Plinius 3. c. 11.

Sub hæc tempora discimus è Dionysij lib. 1. horrendam Pelasgis, quos diximus post Arcadas in Italiam profectos, cladem per annos prope septuaginta contigisse, de qua mox agemus: ac verba scriptoris illius afferemus. ea quidem percussit Pelasgi, & consulto oraculo, vouerunt decimum quemque è suis natis in molare singulis annis. id vero in more positum fuisse apud Arcadas videtur, cum legatur Lycaon infantes solitus immolare. ex quo dictus est in lupum conuersus. quod nos docet Pausanias Arcadicorum lib. 8.

Mirum

XVII. Mirum verò, præter hæc, quanta incolas Italiæ feritas inuaserit aliquibus in locis. nam, & Læstrygones in Campania latè dominabantur, Formiisq; sedes habebant, antequam Tusci Vulturum, seu Capuam construxissent. ijs mos erat, carnibus humanis vesci; ac tractus omnes maritimos, vsque ad Siciliam reddebant infestos. quæ Plinius lib. 7. cap. 2. & Strabo lib. V. testatur. Illorum fuisse amplum imperium, scripsit Horatius etiam lib. 3. ode 17. ijs versibus:

*Aeli, vetusto nobilis ab Lamo,
Quando & priores hinc Lamias ferunt
Denominatos, & nepotum
Per memores genus omne fastos,
Auctore ab illo ducis originem,
Qui Formiarum mœnia dicitur
Princeps, & innantem Maricæ
Littoribus tenuisse Livim,
Late tyrannus.*

Quin adhuc aiunt, in Puteolano cerni ossa immensæ vastitatis, quæ fuisse horum Læstrygonum creduntur. In ea sic Pomponius Lærus:

*Huc quicumque venis stupefactus ad ossa Gigantum,
Disce, cur Etrusco sint tumultata solo.
Tempore, quo domitis iam victor agebat Iberis
Alcides captum longa per arua pecus,
Colle Dicarcheæ, clauaque, arcuq; Typhones
Expulit, & cessit noxia turba Deo.
Hydruntum petijt pars, & pars altera Tuscos:
Interijt victus terror vterque loco.
Hinc bona posteritas immania corpora seruat,
Et tales mundo testificatur auos.*

Tantæ enim feruntur impietatis illi fuisse, vt antiqui fabulati sint, bella ab ijs in Iouem, superosq; commota, Herculemque, qui mox in Italiam venit, aduersus eos pugnasse: fulminibusq; immisis, dissipatos. ex quo Phlegæi campi dicti, qui Vesuuius, Puteolisq; sunt subiecti: atque ob id ex eo monte eruotari incendia, quibus ardent ad inferos detrusi Læstrygones. quæ Pindarus, & Homerus canunt, & Polybius lib. 2. Strab. V. Si quis igitur Põtificibus Romanis infensus cupiet hos mores restituere, nã ille antiquitatis amator, Italicorum maximum præfert amorem.

XVIII. Anno ante bellum Troianum fere quinquagesimo quinto, inquit

A quit Dionysius, siue ætate 2. Hercules, & Argonautæ in Italiam venerunt. ab ijs Põla in Istria fuisse condita perhibetur. quod refert è Callimacho Strabo lib. V. ac Plin. lib. 3. cap. 19. Iunonisq; Laci-niæ Fanum, inquit Solinus cap. 7. Ab iisdem sunt Euganei Populi, quorum 34. oppida recensere Cato dicitur à Plinio. Orobijque, à quibus Bergomum, Comumq; condita, & à quibus Graiæ Alpes dictæ: Lepontijq; orti, vt idem lib. eodem cap. 20. refert. Idem porro Hercules, à quo Portus in Etruria dictus, aduersus Ligures scribitur pugnasse; quos lapidibus cælo demissis interfectos fabulati sunt Græci. quod ille narrat c. 4. & Solinus 7. Nota B porro historia Caci, de qua Virg. lib. 8. Dionys primo. Per eadem tempora Græci Sicanos, qui reliqui erant, expulere è Tibure, Cora, Catyllo, vt Solinus refert: de quibus vates:

*Tum gemini fratres Tiburtia mœnia linquant,
Fratris Tiburti dictam cognomine gentem,
Catyllusque, acerq; Coras, Argina iuuentus.*

Sic igitur Italiæ Coloni tot Regionibus exuti, aut expulsi, tot, ac tantis oppressi malis. Hercules tamé dicitur, vt supra ostendebamus, Læstrygonas vicisse, ac dissipasse. quoniam refert Plutarchus in Parallellis, ab Hercule trucidatum Faunum, Mercurij filium, qui in Italia patri hospites immolare solebat. Verum enimvero, quamuis Læstrygones perdidit, Sirenes eodem sæculo dicuntur fuisse, à quibus & homines deuoratos volunt antiqui scriptores. tenuerunt Sirenes Mineruæ Promontorium, Surrentum, Parthenopem, quæ dicta est Neapolis, teste Plinio lib. 3. cap. 5. Strabone lib. 1. de his ita Homerus lib. Odyssææ 12. omisis carminibus Græcis:

D *Inscius appellens vocem simul hausit vllus
Sirenum, non illi vxor, non pignora cara
Aedibus in patrijs adsunt, gaudent ve reuerso.
Stridula Sirenum vox hunc delinijt, albis:
Quæ in pratis resident, atque ossa fluentia tabo
Circumstant, hominum celsos congesta in aceruos.*

Et Virg. lib. V.

*Iamq; adeo scopulos Sirenum aduicta subibat
Difficiles quondam, multorumq; ofsibus albos.*

Tot igitur, ac tantæ calamitates annorum 338. spatio plus minus, qui ducuntur à Deucalione ad Ilij excidium, Italiã prostrauerunt. tam truculenti in illa mores erant. Nam, quid diluuiò Deucalionis simile? quid incendio Phaëtonis? Hinc quinque exterarum nationum inundationes; Liburnorum, Arcadum, Pelasgorum, Cretensium, Argiuorum; quæ verò inhumanitas parijs, qui filios recens natos quotannis decimarum præstatione sacrificarent; aut ederent humanas carnes? An aliquid vniquam simile post Constantinum fuit? an hos reduci mores, has clades, impij quærunt?

Irruptiones Græcorum, Troianorum: clades Pelasgorum in Italia: eversa plurimæ Urbes: mores efferi: Ciuitates hiatis hausta, à serpentibus deleta: Rex maxime impius cum sua domo absorptus: Spartanorum, Achaëorum, Chalcedensium, Messeniorum, Illyriorumq. irruptiones.
Cap. I I I I.

XX.



ONFECTO bello Troiano, mirum, quot gentes in Italiam se effuderint. atque in primis Diomedes in Iapygia gentes Dardorum, Monadorumq. cum duabus Urbibus, Apina, & Trica deleuit, & ab ipso Socero Dauno Apulia Daunia, à Messapo Duce Messapia dicta; quæ scribit Plinius lib. 3. cap. 11. Idem Spinam cum suis accessit, à Thessalis, vt ostendimus, siue Pelasgis extructam: à quibus & Ra-uenna est ædificata; quæ, mox à Tyrrenis vexata, Vmbris, ac Sabinis se dedit. quod Strabo lib. V. refert. De Diomede autem sic Virg. lib. 10.

*Ille Urbem Argyripam patriæ cognomine gentis
Victor Gargani condebat Iapygis aruis.*

Quin ipsum Beneuentum, placet Solino cap. 7. ædificatum à Diomede. adeò longè potentia ipsius processit. Mnestus vero Atheniensis Seylacium condidit; Pisas, & Metapontum Pylis, teste Strabone lib. V. quamuis Pisas à Pelope conditas velit Plinius lib. 3. cap. 5. nisi dicamus Pelopem quendam Pylum fuisse. Denique consentientibus cunctis ita Vates Latinus lib. 3. canens Italiae latissimas regiones à Græcis occupatas:

Has

*Has autem terras, Italique hanc litoris oram
Effuge. cuncta malis habitantur mœnia Graijs.
Hic & Naricij posuerunt mœnia Locri:
Et Sallentinos obsedit milite campos
Lyctius Idomeneus. hinc illa Ducis Melibœi
Parua Philoctetæ subnixa Petilia muro.*

Alia vero ex parte Troianorum multi in Italiam nauigarunt, & appulerunt. notissimus namque Aeneæ aduentus in Latium: alter autem Troianus Antenor, Euganeis pulsus, (quorum fuisse præcis temporibus oppida triginta quatuor memorat Cato, ac Plinius refert lib. 3. c. 20.) Venetos Populus adduxit secum, Pataviumque ædificauit. quod Plinius lib. 1. narrat; & idem vates lib. 1.

*Antenor potuit medijs elapsus Achiuis
Illyricos penetrare sinus; atque intima tutus
Regna Liburnorum, & fontem superare Timauis.
Vnde per ora nouem vasto cum murmure montis
It mare præruptum, & pelago premit arua sonanti.
Hic tamen ille urbem Patavii, sedesque locauit
Teucrorum; & genti nomen dedit, armaque fixit.*

Per hæc tempora fuit illa Pelasgorum, siue Thessalorum clades miserabilissima, cum statuerunt, ad eam depellendam, decimum quemque natorum singulis annis immolare; ac durauit annos, vt è Dionysio colligimus, septuaginta. quæ qualis fuerit, his verbis ille describit. Malorum prima, inquit ille, inuasit sterilitas, quando fructus arborum decidebant prius, quam maturescerent; nec statis temporum vicibus ad frugem peruenirent segetes; nec pecoribus proueniret satis pabuli: fontes quoque contrahebant vitium, aut malignam aquam per ætatem præbebant, aut deficiebant penitus: nec feliciores erant feturæ mulierum, ac pecorum. nam aut abortiuus fetus eiciebantur, aut in partu interibant: non nunquam cum fetarum, & puerperarum pernicie; aut, si euadebant difficultatem partuum, vitiosi, & imperfecti nascebantur, aut alioquin inutiles: deinde matura quoque ætas laborauit morbis,

D

ac

ac peste præter solitum. Hæc ille: qui hæc incepisse ait duabus ætatibus ante bellum Troianum, ac durasse ultra illius tempora. Ad hæc depellenda, cum Pelasgi decimum quodq; è natis, siue id frugum, siue belluarum, siue hominum foret, Dijs se sacrificaturos decreuissent, ex Oraculi interpretatione factum est, vt, orta inter ipsos dissensione, omnes prope abierint ex Italia; Vrbesq; illorum fuerint ab alijs captæ, & occupatæ. appellatiq; sunt Tyrrheni à Græcis. ac magna illorum pars in Græciam, præsertimq; Athenas se contulit, & multis egregijs gestis est nobilitata. Meminit eorum Dionysius lib. 1. Thucydides, ac Plutarchus lib. de claris mulieribus. Tales certe clades per tot annos numquam contigisse scribitur in Italia post ætatem Constantini.

XXIII. Ex hæc Thessalorum, seu Pelasgorum discessione factum est, vt Aborigines, quibus illi se adiunxerant aduersus Umbros, Sabinos, ac Siculos, viribus destituti fuerint, & à Sabinis eiecti; vndecimq; Vrbes ipsorum subuersæ, quæ non longe aberant à Reate. nomina illarum sunt, vti recenset Dionysius lib. 1.

Palatiū, distans à Reate stadijs	XXV.	Maruuium
Trebula	LX.	Vatia XXX.
Vesuola	LX.	Materia XL.
Suma	XL.	Lista metropolis XXIV.
Mesula	XXX.	Cutilia LXX.
Oruitium	XL.	

XXV. Ausim sane dicere, tantas ruinas nulli vniquam nationi in Italia contigisse; post imperium sane Constantini numquam. iam vero, qui fuerunt in Italia mores his temporibus, optime describit Virgilius lib. 7. Cui consentit Thucydides initio historiarum suarum. Sic igitur ille:

*Et te montose misere in prælia Nurse
Vfens, insignem fama, & felicibus armis.
Horrida præcipue cui gens, assuetaq; multo
Venatu, nemorum, duris Aequicola glebis,
Armati terram exercent: semperq; recentes
Connectare iuuat prædas, & viuere rapto.*

Et nono, cum Numanum inducit Troianos alloquentem:

Quis

A *Quis Deus Italiam? qua vos dementia adexit?
Non hic Atreidæ: nefandi factor Vlysses.
Durum à stirpe genus: natos ad flumina primum
Deferimus: seuoq; gelu duramus, & vndis.
Venatu inuigilant pueri, siluasq; fatigant.
Flectere ludus equos, & spicula tendere cornu.
At patiens operum, paruoq; assueta iuuentus,
Aut rastris terram domat, aut quatit oppida bello
Omne auum ferro teritur, versaq; iuuentum
Terga fatigamus hasta: nec tarda senectus
Debilitat vires animi, mutatq; vigorem.
B Canicem galea premimus; semperq; recentes
Connectare iuuat prædas, & viuere rapto.*

Tales itaque tum mores Italis. omnes erant latrones, ac prædones. numquid impius hoc vellet iterum fieri? at, nisi huiusmodi vellet, impius non esset.

C Per hæc sæcula putamus accidisse, vt Archippe Vrbs, quam Marfias Lydorum Rex, ad lacum Fucinum condiderat, hiatu terræ fuerit absorpta. quod narrat Plinius lib. 3. cap. 12. & Solinus cap. 7. nam post Urbem conditam nulla habetur mentio Archippes. & post hæc Sabini cuncta possederunt in istis oris. quæ mobrem condita est ante hæc tempora, & his hausta, ob siccitates credo telluris, è quibus sterilitas illa, de qua meminimus, est orta.

D Neque inuerisimilis est coniectura, ob easdem causas à serpentibus per hæc tempora vastatas Amyclas propè Terracinam, dum Pelasgi cunctas has oras derelinquunt, & ad solitudinem magnam cuncta sunt redacta. meminit huius euentus Plinius lib. 3. cap. 5. Tale quidem non accidit vniquam post initum à Constantino in Vrbe imperium, ac Pontificis Romani auctoritatem stabilitam.

XXVII. Anno ante Urbem conditam ducentesimo nonagesimo quarto, vt in Chronico Eusebius notat, eiectis veteribus colonis, Cumæ sunt ædificatæ ab Hippocle Cumæo, vt Strabo lib. V. narrat, & Megasthene Chalcidensi, ac dictæ prius Mycenæ. Cumæorum vero Populi late vicina loca in suam potestatem redegerunt. Neapolimq; extruxere, vt Liuius notat lib. 8. Virg. vult Cumas longe antiquiores, atque extitisse ante aduentum Æneæ in Italiam. sic enim lib. VI. de illis loquitur:

D 2 Et

ab ijs Rudium, Egnatiam, Bariumq. conditum scribens. Tot igitur, ac tantæ clades per annos quadringentos trigintaduos ab exitu belli Troiani ad Urbem conditam Italiæ contigerunt: quarum nulla similis accidit post ætatem Constanini, tot in illam Populi iruperunt, ac, prioribus incolis exturbatis, sedem fixere, Troiani, Græci cuiusvis generis, Chalcidenses, Spartani, Messenij, Achiui, Illyrij, tot Vrbes dirute, à serpentibus vastatæ, terra dehiscente haustæ, plues immissæ ad Populos exterminandos: quæ si placent impijs, in se omnia, quando voluntilli, auertant.

Romuli, Tarquinijq. Tyrannis: Regum Romanorum cedes: Vrbes plurimæ excisæ: irruptio Gallorum: Tyrtheniq. expulsi è circumpaddinganis oris: Vrbes ab eis undecim dirutæ: Aristodemi Tyrannus: pestis horrenda: Sybaritarum, Sybarisq. miserabilis euerio: mores diu eorum: Crotonitarum magna clades: Lex atrox: Veiorum maxima ciuitas solo equatæ: Caulonia, Hipponij, Romæq. subuersio: bella perpetua. Cap. V.

XXXVI



ANDEM peruenimus ad Urbem conditam, ex quo nonnulli somniant Italis felicissima quæq. forsan accidisse. Atqui nos apertissime explicabimus, numquam peius illis fuisse, ac tempora superiora fuisse magna ex parte multo magis tolerabilia. Etenim, si in primis consideramus, qualis fuerit Romulus, cognoscemus è Dionysij lib. 2. illum in latrocinij adolescentiam transgisse, Remum fratrem per insidias interfecisse, sexcentas octuaginatres Sabinas rapuisse, Asylum cunctis ob scelera undecumque eiectionis aperuisse, Tatium Regni confortem dolo malo contra iusurandum necasse, denique in Patricios Romanos atrociter sæuisse, quas ob causas ab illis fuerit occisus. quod magis ille scriptor probat. Inuisa erat (inquit) & crudelitas eius in delinquentum supplicijs. Romanorum enim quosdam latrocinij conuictos à finitimis, nec obscuros viros, nec paucos, sua vnus sententia damnatos iussit de rupe dari præcipites. sed maxime offendeat arrogantia, quod legitimum regnum in Tyrannidis speciem verteret. Hæc Dionysius, à quo sæpe discimus, in Italia tum maxime operam da-

A tam latrocinij, omniaq. bella inter finitimos plerumque hinc exorta. Non temere affirmabo, in Italia numquam fuisse vllum Principem, qui Pontifici Romano paruerit, eiq. non fuerit inferus, qui tot se flagitijs, & atrocitatibus tum in suos, tum in exteros obstrinxerit, ac talis Romulus cum regnasset annos 37. pestem fuisse eo regnate è Plutarcho, & Dionysio liquet. quo mortuo anni vnus interregnum fuit. post eum Numa 43. annis pacifice regnavit. Tullus Numæ successus imperauit annos 32. cuius tempore pestem fuisse scribit Lilius lib. 1. hic Albam diruit, & continenter fuit in bellis. Eique, postquam fulmine cum domo arsit, substitutus Ancus præfuit annis 24. vt dicemus, Ciuitatesq. quatuor euerit. Ancus Imperium Tarquinius Priscus excepit, atque eo potitus est annis 37. Post quem Seruius Tullius annis 44. regnauit. Inde Tarquinius Superbus, qui Seruium Tullium focerum suum necauit, vt eius Regnum posset inuadere, & quidem consilio vxoris suæ filia Tullij, quæ iussit agi carpentum super cadauer semimortui Patris. de quo sic idem scriptor lib. 11. In principatu deinde confirmatus (Tarquinius) nequissimo quoque sodalium subornato, eorum opera, multos illustres viros inuoluit criminibus capitalibus, priuam inimicos, & ægre ferentes casum Tullij, post etiam alios, quibus putabat molestam mutationem status publici, præcipue diuites. & delatores, arripendo alium post alium, falsis criminibus, maxime insidiarum in caput Regium, accusabant eos apud ipsum Iudicem. ille alios morte damnabat, alios exilio tam occisorum, quam pulsoꝝ bonæ occupans. quæ propter multi potentiores, priusquam calumnijs opprimerentur, sponte Urbem Tyranno relinquebant, quorum maior, quam reliquorum, fuit numerus. fuerunt & qui ab eo clâ interficerentur, arrepti in villis, & domibus, viri non contemnendi, quorum cadauera quidem reperta sunt. &, quoties opus esset ei pecunia, tantundem conferebat diues, & pauperitinus: id institutum vehementer afflixit plebeiam multitudinem: & neque his contentus, plebem vexare, se lectis ex tota multitudine fideis, & idoneis militia, reliquos cogebat ad opera publica, ratus nihil esse monarchiarum potentia periculosius, quam si villis, & egenæ Ciuium turba sinatur in otio vivere. Hæc ille, qui deinde refert, ab eodem patre eadem fuisse in Gabinos, quos dolo adduxit in potestatem.

Tarquinio regnante ignotum quoddam pestilentia genus Romæ sæuijt, in pueros maxime, inquit Dionysius lib. 1. 1. & virgines,

XXXVII.

VII.

nes, sed prænantibus perniciosissimum, matres passim vna cum A ipso fetu sternens per vicos. Hæc ille. Atqui, si felicitatem reputabunt hanc impij, non memini vquam contigisse Italiae huiusmodi felicitatem post imperium Constantini. igitur hanc sibi selectam poterunt illi habere, quando placet.

XXXVII. Sed illud non est prætereundum, è septem Romanis regibus, Romulo, Numa, Tullo Hostilio, Anco Marcio, Tarquinio Prisco, Seruio Tullo, Tarquinio Superbo, tres fuisse interfectos; Romulum, Seruium Tullium, Tarquinium Superbum. præterea vero Tullum Hostilium, fulmine immisso, conflagrasse, cum sua domo, inquit Eusebius. quæ sane clades nulli Regum Catholicorum successioni contigere, vt scilicet è septem quibusq. tres ob scelera occiderentur. Nam, quod quisquã fulmine arserit Rex toto Orbe Catholico, non memini me legisse. Atque hæc felicitas Regum Romanorum; hæc hominum illis subiectorum; cum vel Romulus, vel Tarquinius Superbus sunt dominati: quorum hic annis XXV. ille XXXVII. quamuis vnus Eutropius XXXIX. attribuat. quæ si placent impijs, optimum bonorum sensum præferunt.

XXXIX. Diruta porro fuerunt Vrbes ab istis Regibus, à Tullo Hostilio Alba Romæ parens, ab Anco Marcio Politorium, Tellenæ, Ficana, Medullia, quarum nulla viginti miliaribus ab Vrbe aberat, frequentissimæ omnes erant, vt scilicet vicinarum Urbium ruinis Roma vna cresceret. Atque vix est, vt post ætatem Constantini quatuor Vrbes inter se tam propinquas, tam magnas, ac denique tam breui spatio subuerfas vllibi in Italia legamus.

XL. Sed illud longe acerbissimum contigit Italiae, per hæc tempora. ante Olympiadem namque sexagesimam quartam, cuius vltimus annus incidit de sententia Dionysij in annum Urbis ducentessimum trigessimum secundum, Tarquinio Superbo regnante, Galli eruptione è transalpinis regionibus facta, Etruscos prope omnes è superioris maris locis, atque Umbros expulerunt. quod idem lib. 7. refert. bellatum tamen est ad Vrbes quasdam diu cum illis, ita, vt per annos prope tercentum cum Italis bella continenter gesserint. quod apparebit, cum Spinam, Melpum, vndecimque Vrbes Etruscorum euerfas in regionibus circumpadanis ostendemus. Atque ita maxima pars Italiae sic est à Barbaris occupata, vt incolis prioribus nihil fuerit relictum. Nam processere vique ad Senam, quam Senogalliam vocauerunt. & Tyrreni quidem, duce Rhatto, ad Alpes confugerunt, quas ob id

Rhatias

A Rhatias nominarunt: quod tum Liuius, tum Plinius lib. 3. cap. 20. tradunt. Umbri autem, Tyrreniq. suis locis expulsi: Daunijs Apulis se adiungere, & aduersus Cumas, potentissimam tunc Urbem, bella mouerunt. Cumis parebat Campania cum toto tractu maritimo vsq. ad Misenum. Pero itaq. à peritis, vt profectant mihi tempus, quo Italis tantarum regionum agri, fundiq. omnes fuerint adempti post ætatem Constantini.

Atq. hic obseruanda duo: Primum, Tyrrenos iccirco excidisse a tanta potentia, tantoq. Imperio, quod a recta gubernatione Rerump. deflectentes ad latrocinia se conuerterint. quod Strabo ait lib. v. Secundum, Gallos, dirutis Urbibus circumpadanis, in vicis habitasse, quod infra e Polybio manifestum faciemus.

Aristodemus hoc tempore Cumarum potentissimus Ciuis XLII. Umbros, Tyrrenos, ac Daunios nobilissima victoria profligauit, cum sub signis haberent illi peditum millia quingenta, (sic est in aliquibus Dionysij libris, sed reponendum est quinquaginta) equitum duodeviginti. post hæc Aristodemus Patriæ Tyrannidem inuasit: in qua qualis fuerit, ita scripor ille lib. 7. Cum frequens Senatus (Cumæorum) coactus est, affuit & ipse (Aristodemus.) omniaq. concionabundus denarrabat ordine. Interim parati iam ante facinoris focij, sicas habentes sub veste, per confertam turbam, pro curia stantem, insinuati in Senatum, interemerunt omnes optimatiu proceres, ac mox omnes è foro diffugere, domum quidam, extra Urbem alij exceptis conscijs. hi arcem, naualia, locaq. Urbis munitiora occupant. sequenti vero nocte, solutis vinctis, ac damnatis capitis, quorum magnus erat numerus, armatis vna cum amicis alijs, in quibus erant Etrusci captiui iuuenes, satellitum ex his circa se constituit, & postquam illuxit dies, conuocato in concionem Populo, multum in occisos à se Ciues inuectus, pronuntiauit, illos pœnas luisse meritas, toties sibi appetito insidijs, cæteris se afferre libertatem, & ius æquum, aliaq. bona plurima. His dictis, repletisq. mirifica spe plebeijs hominibus, à duabus egregijs actionibus administrationem Reip. orsus est, quæ solèt esse Tyrannidis cuiuslibet exordia, agrorù diuisio, & alieni æris remissio, in se curâ vtriusq. recipiēs. Imperator creatus causa cõstituendæ, & in Popularē formã redigendæ Reip. vulgo autem libenter alienorum honorum rapinã accipiente, iã plenariam potestatem adeptus, aliud intulit consilium, per quod deceptos Ciues pariter libertate omnes exiuit. Fingens enim, vereri se, ne quis tumultus à diuitibus in plebem coiriretur,

E

pro-

propter diuisionem agrorum, & aris alieni remissionem, ne ve-
 bellum in Ciuitate, ac caedes existerent, ait, se vnicum modum in-
 uenisse, quo caueri hoc posset, si omnes arma ex aedibus prolata
 Dijs dedicarent, vt queant eis vti contra externum hostem, si
 opus fuerit, nec contra se ipsos. interim rectissime penes deos de-
 poni: deinde sequentibus diebus scrutatus priuatas aedes, multos
 bonos Viros in eis occidit, quasi non omnes indicassent arma die
 debita: quo facto, tribus custodijs Tyrannidem suam commouit:
 quorum vna constabat ex sordidissimis, & nequissimis Ciuibus,
 quorum ope Reip. gubernacula optimatibus ademerat; altera,
 ex impijs seruis, quos ipse herorum suorum occisores manum-
 ferat; tertia, ex conducticijs Barbaris inmanissimis. & plurima,
 & maxima dona dabat ijs, qui heros suos occidissent. at illi pere-
 bant etiam vxores eorum, & filias in coniugium. ceterum mascu-
 lam occisorum progeniem, principio contemptam, post ea, siue
 oraculo quopiam monitus, siue ipse reputans eam in suum ali pe-
 riculum, conatus est omnem vna die perdere: sed, deprecanti-
 bus id matrum maritis, apud quos alebantur pueri, pro magno
 munere concessit eis vitam, ita tamen, vt cauerent, ne quando,
 conspiratione facta, molirentur aliquid contra Tyrannidem. ius-
 sitq. omnes ex Vrbe abire, alium aliò, & per rura sparsos dege-
 re, procul omnibus liberalibus disciplinis, ac studijs, exercentes
 pastoralia munia, & agrestia opera facientes; mortem intermi-
 nans, si quis eorum deprehenderetur intra mœnia. illi, relictis
 paternis laribus, ruri alebantur, quasi mancipia seruietes Patrũ
 suorum interfectoibus. & ne vel aliorum Ciuium quisquam fie-
 ret generosus, ac masculus, dedit operam, vt effeminaretur tota
 Urbana iuuentutis educatio, sublati gymnasijs, & armorum
 meditationibus, & mutata victus ratione, qua prius utebantur
 pueri. iussit enim eos, more Virginum, comam alere, ac flectere;
 fertisq. redimiri, & reticulis, induiq. pictis tunicis talaribus, ami-
 ciriq. tenuibus, ac mollibus palliis, & in vmbra degere. in lu-
 dum saltatorium, aut euntes ad tibicinem, fidicinemue comita-
 bantur pædagogæ mulieres, cum flabellis, & vmbellis, ipsæq. la-
 uabant eos, pectines in balnea deferentes, & alabastris vnguen-
 tarios, atque specula huiusmodi educatione corruptos. vsque ad
 annum ætatis vigesimum: tum demum inter viros cenferi passus
 est. Cumque his, & alijs multis modis illuisset, & insultasset
 Cumanis Ciuibus, à nullo libidinum, crudelitatumq. genere tem-
 perans, iam in tuto putans suam Tyrannidem, senex tandem pœ-
 nas

A nas dedit, excisus à stirpe, dijs hominibus plaudentibus. Hæc
 ille.

Hic interrogo cunctos peritos, an fuerit vllus in Italia post æ-
 tatem Constantini in vlla Vrbe tanta crudelitatis? nisi siquis for-
 san proxime accedat, qui simul fuerit inimicus Pontificum Ro-
 manorum: qualis illè Fridericus II. & Ezelinus Romani Patruj
 tyrannus.

Quin toto Orbe Catholico nullus vumquam Catholicus huius-
 modi fuit, alioquin proferatur. Legimus deinde paulo post, Cu-
 manos à Campanis in seruitutem redactos, vt habet Diodorus,

B Cumaq. missos è Campanis colonos.

Anno ab Vrbe condita 263. Coriolanus bellum Romæ intu-
 lit, ac Tolerinos, Bolam, Labicos, Pedum, Bouillas, Vrbes Ro-
 manis in Latio subiectas euertit. id accidit anno vno. quæ Dio-
 nysius tradit lib. viij. Atqui tot Vrbes, tam breui tempore, tam
 angusta in regione dirutas: nunquam legimus post Constanti-
 num.

Anno 291. seuijt in Vrbe rursus illud pestilentia genus, quod
 fuerat Tarquinio regnante. sic enim Dionysius lib. ix. Neque ita
 multo post pestilentia inuasit mulieres, quanta numquam antea,
 præsertim grauidas. immaturos enim, & mortuos fetus effunde-
 bant, & ipsæ moriebantur. Hæc ille.

Anno tercentesimo contigit in Italia clades perquam memo-
 rabilissima. diximus supra, Urbem Sybarim conditam fuisse ab
 Achais, quæ tantæ fuit amplitudinis, vt eius ædificia secundum
 flumen protenderentur stadia quinquaginta: tot vero delicijs il-
 la affluebat, vt Sybariticae deliciae locum feterint pro uerbo. Ac-
 cidit itaque, vt exardesceret inter Sybaritas, & Crotoniatas bel-
 lum. Sybaritis erant tercentum millia militum, Crotoniatas cẽ-
 tum duntaxat millia. comisso prælio, Sybaritæ omnes ad inter-
 necionem deleti, Vrbs à fundamentis euersa. quod lib. xij. Dio-
 dorus narrat, & Strabo VI. Inter Sybaritas porro ea præcipue vi-
 gebat consuetudo, vt homines innumeri quot annis ad aras sa-
 crificarentur. quod Dionysius Afer his versibus testatur:

Post hæc est sybaris, perijt quæ numinis ira,
 Proponens hominum tumulos caelestibus aris.

Accedant scioli, & proferant, aliquid vumquam simile conti-
 gisse in Italia post imperium Constantini. dicent, Gothorum

tempore: vt prompti sunt ad inania asseueranda: atque ego clarissime ostendam, longe secus esse, ac falli, qui ita affirmant. A

XLVI. Maxima post hæc Crotoniata clade affecti sunt, cum centum triginta millia militum adduxerunt aduersus Rheginos ad Sacrum Flumen, à quorum decem milibus interfecti illi, ex eo factum, vt Crotoniatarum res fuerint in posterum semper accisæ; tantus fuit occisorum numerus. quod lib. vj. Strabo refert.

XLVII. Anno 303. leges duodecim Tabularum sancitæ. In his illa atrocissima, quam Gellius refert lib. xx. cap. 1. his verbis: Aëris confessi, inquit, rebusq. iure iudicatis, triginta dies iusti sunt: post deinde manus iniectio esto, in ius ducito, ni iudicatum facit, aut quis endo eo in iure viri dicit, secum ducito, vincito; aut neuo, aut compedibus quindecim pondo, non minore; aut, si volet, maiore vincito. si volet, suo viuito: nisi suo viuit, qui eum vinctum habebit, libram farris endo dies dato: si volet plus, dato. Et mox: Tertijs autem nudinis capite pœnas dabant, aut trans Tiberim peregre venum ibant. quod si plures erant, inquit idem, quibus reus esset iudicatus, secare si vellent, atque partiri corpus addicti sibi hominis, poterant. Hæc ille. Quibus quid, quæso, vel infelicis, vel crudelius? Atque hæc scilicet erat eorum temporum felicitas: qua fruantur licet, qui eam laudant, si volent. B

XLVIII. Anno 357. Romani, Duce Camillo, Urbem Veiorum potentissimam diruerunt. testatur Dionysius, illâ neque amplitudine, neq. ædificijs inferiorem fuisse Athenis. de illa sic Lilius lib. v. Hic Veiorum occasus fuit, Urbis opulentissimæ Etrusci nominis, magnitudinē suam vel vltima clade indicantis; quod decē æstates, hiemēsque continuas circumfessa, cum plus aliquanto cladum intulisset, quam accepisset, postremo iam fato quoque urgente, operibus tamen, non vix expugnata est. Hæc ille: addens, magnitudine Roma non fuisse inferiorem: cum tempore hoc septem colles complecteret, vt Dionysius lib. 1v. habet. Ridendus vero est nescio quis scriptor, qui tempore Dionysij vult exiguas fuisse Athenas, neq. magnitudinē suam hæctas: cum vixerit ille imperante Augusto, quo tempore maximè illæ florebant. D

XLIX. Eodem anno Galli Vrbes nobilissimas solo æquarunt, Melpum opulenti a præcipuum, vt scribit Plinius lib. 3. c. 17. & Sp. nam, quæ tanta erat olim, vt imperium maris habuerit, inquit Strabo lib. v. quā videtur æquasse solo Galli Vrbes vndecim è duodecim, quas trans Apeninum circa Padum condiderant Etruscij, vt di-

vt diximus. nam Plinius lib. 3. cap. iij. solam Mantuam superstitem fuisse ex illis duodecim Urbibus scribit.

A Sub hæc etiam tempora Dionysius Cauloniā, Hipponiumq. L. Vrbes insignes subuertit, agrum Locrensis dedit, Rheginos omnes in seruitutem adduxit; quod scribit Diodorus lib. xv. LI.

B Anno 364. Galli Urbem ceperunt, ac diruerunt omnem, Capitolio excepto. quo circa, cum Camillus eos deinde vicisset, ac fugasset, vix fuit, quin Romani Veios migrarent, Romæ nihil non dirutum conspicientes. quod lib. v. Lilius narrat. Atqui post imperiū Constantini nūquā contigit, vt Roma tota fuerit euerfa. nam Totilas tertiam dumtaxat illius partem deiecit: vt Procopius, qui vidit omnia, testatur lib. belli Gothici tertio. LII.

Iam verò, per annos tercentum sexaginta quatuor, quos recensuimus, nullibi propè quies à bellis in Italia fuit. Et quidem de Romanis constat, ijs nullam fuisse vniquam pacem, nisi Numa regnante, qui solus dicitur Ianum clausisse. ac de nonnullis alijs supra diximus. Sed præterea Phocenses diu cum Tyrrenis occupata Corsicæ parte pugnarunt: victi verò Phocenses Rhegium confugientes Hielam condidere. quod Herodotus lib. 1. habet; & cum Locrensis diu bellarunt, vt refert Diodorus

C lib. xli. Iapyges cum Tarentinis, Tyrreni cum Cumæis, vt scribit Diodorus lib. xi. Græci Italiæ Coloni cum Dionysio primo Syracusarum Rege bella habuerunt. quod habet lib. xxi. Idē porro Tyrreni, cum latrocinijs infestum mare haberent, vt inter alios Strabo narrat lib. v. occasionem dederunt eidem Dionysio, vt, classe comparata, maritimos eorum tractus popularetur, Apollinisque templum supra opinionem ditissimum spoliaret, ablatis inde talentis mille, quæ est summa scutorum septingentorum viginti millium, numerando decem Iulios pro quolibet scutato. Agyllenses porro prælijs aliquot fudit, agrosque

D eorum vastauit. quod lib. xv. refert. quin idem Parijs adiunctus Urbem Lissam condidit in Adriatico mari, longe maxima omnium secum versans. At Samnites, longo bello fatigatis Etruscis, qui Urbem Vulturnum tenebant, in ciuitatem recepti sunt. anno autem 331. iuxta Lilius, eā nocte de improviso adorti, cunctos trucidarunt; Capuamque Urbem dixere, quæ refert ille lib. 1v. at lōge omnium fuit Italiæ luctuosissimū, quod Galli anteannū 232. irruerunt in Italiā, & illi per annos tercentū nullum nō vastitatis genus perpetua bellorum serie intulerunt, ac Tyrrenos e cir-

cumpadanis locis, Umbroſq. vſque ad Senogalliam fundis omnibus ſpoliatos eiecerunt. quæ refert inter alios Polybius lib. 2.
 His cognitis, quæ potuit eſſe pars felicitatis Italix per annos trecentum ſexaginta quatuor, durante adhuc multis in locis hominum ſacrificandorum more, cum præcipuè Vrbes dilaniarentur à Tyrannis tam truculentis? cuius omnia latrocinij erant infeſta? quæ peſtilentijs adeo inſolitjs, ac ſoboli procreandæ pernicioſis vexaretur? incolæ vero illius tot vno prælio abſumerentur, quot in Sybaritarum, Crotoniarumque interneſione diximus? tot, tamq. inſignes Urbes euertentur, tam breui temporum ſpatio? qualis eſt Sybaris, Veij, Hipponium, Caulonia, Tolerini, Boia, Lauici, Pedum, Bouillæ, Alba, Politorium, Tellena, Ficana, Medullia, Spina, Melpum, & quæ reliquæ erant ex vndecim Ciuitatibus Etruſcis, ipſa denique Roma? cuius ampliſſimas Regiones Barbari, prioribus incolis eiectis, occuparunt? & in cuius celeberrima Vrbe lex adeo fera in debitores extaret? quæ in nulla denique ora ſtabilem quietem ab armis per tot annos haberet? Quorum nihil contigit poſt ætatem Contiantini, niſi quid ſimile acciderit iniurioſe habito Pontifice Romano, vt aperiemus.

*Dionyſii Tyrannis: Bruttiorum factiones: Volſcorum, Auruncorum, Aequorum ciuitates, Metapontum, Paudoſia, Thebeq. euerſe:
 Græci Italici miſerabiliter deleti: Italicorum, Romanorumque maximæ clades: peſtis diriffima, Vulſinum dirutum: gladiatores inſtituti: crudelitas Hannibaljs: ſtragès Romanorum: Apulorum Bruttiorum, Lucanorumq. vrbes exciſe;
 ipſi deleti: Galli Ciſalpini omnes extincti, aut expulſi.
 Cap. V. I.*



I quod vniquam luſtuofum tempus Italia fuit poſt diluua Denicalionis, ac Phaerontis incēdia, ſequens re vera apparēbit eſſe à Roma capta, vſque ad Auguſti Principatum, qui fuit Vrbs anno 720. Hoc enim ſingulæ propè gentēs illius, Umbris aliquot, ac Liguri-
 bus exceptis, ad interneſionem deletæ, vel à Ro-

A à Romanis, vel ab Hannibale, Vrbes innumera, ac præſtantes à fundamentis euerſæ, factæ Itatorum cruentiſſimæ ſtragès, introducti mores efferatiſſimi, & crudelitatis immaniſſimæ edita exempla per annos trecentum quinquaginta paulo amplius.

Anno igitur, vt Lilius numerat, 368. vt alij, 366. Romani diruerunt oppida duo, ſiue Vrbes ignobiles in Etruſcis, Corenoſa, & Corenebram. quod Lilius lib. viij. tradit; ſed hoc magni forſan haud æſtimabitur. iccirco nequè annumeretur cladibus, quod oppida iſta non fuerint è celeberrimis Italia totius. Ad alia veniamus.

B Sub hæc tempora Dionyſius Iunior Tyrannus ob infanda ſcē-
 lera à Syracuſanis eiectus. ſed, cum magnum in Italia imperium ad ſe à Patre tranſmiſſum adhuc haberet, & in Apulia duas Vrbes ædificafſet, inquit Diodorus li. xvj. Locros ſe recepit, quod Pater innumeris Locrenſes beneficijs affeciſſet, & inde oriunda eſſet mater ipſius! Locris fuit ſex annis. quale fuerit ibi ipſius regnum, ſic Inſtinus lib. xxj. Exul (Dionyſius) à Locrenſibus ſocijs acceptus, veluti iure regnaret, arcem occupat, ſolitamq. ſibi ſæuitiam exercet: coniuges Principum ad ſtuprum rapi iubebat: virgines ante nuptias abducebat; ſtupraraſq. Procis reddebat:
 C locupletiffimos quoſque aut ciuitate pellebat, aut occidi imperabat; bonaquæ eorum inuadebat. dein, cum rapinæ occaſio deeſſet vniuerſam ciuitatem callido commento circumuenit. Cū Rheginorum tyranni Leophronis bello Locrenſes premerentur, vouerunt, ſi victores forent, vt die feſto Veneris, Virgines ſuas proſtituerent. Quo voto intermiſſo, cum aduerſa bella cum Lucanis gererent, in concionem eos Dionyſius vocat: hortatur, vt vxores, filiaſq. ſuas in templum Veneris, quàm poſſint ornatiffimas, mittant: ex quibus fortè centum ductæ, voto publico fungantur, religioniſq. gratia, vno ſtent in lupanari menſe, omnibus ante iuratis viris, ne quis vllam attaminet. Quæ res ne virginibus, voto Ciuitatem ſoluentibus, fraudi eſſet, decretum faciērent, ne qua virgo nubere, priuſquam illæ maritis traderentur. Probato conſilio, quo & ſuperſtitioni, & pudicitix virginum conſulebatur, certatim omnes fæminæ impenſus exornatæ, in templum Veneris conueniunt: quas omnes Dionyſius immiſſis militibus ſpoliat, ornamentaq. matronarum in prædam ſuam vertit. Quarundam viros ditiores interficit, quafdam ad prodeudas virorum pecunias torquet. Cum his artibus per annos ſex regnaſſet, conſpiratione Locrorum Ciuitate pulſus, in Siciliam

liam redit. Ibi Syracusas, securis omnibus, post longam intercedentem pacis, per condicionem recepit. Hæc ille. Eadem Strabo lib. vi. & maiora. Hæc igitur felicitas Italiae hoc sæculo, ut experiretur Tyrannos, quales numquam postea post imperium Constantini.

Huius Dionysij tempore, non superioris, accidisse putamus, ut Ancona fuerit a Siculis eius imperium intolerabile fugientibus, ædificata. quod Solinus, ac Diodorus scripsere.

LIV.

Anno 394. contigit in Italia res, qualis neq. antea, neq. postea ad cladem similis euenisse scribitur. Circa Lucaniam colluuium, inquit Diodorus lib. xvi. quædam hominum omnium, ferme fugitiuorum, è locis varijs in vnum confluit. passimq. primo latrocinaratur, deinde & excubias agendo, & incurfionibus crebris, alijsq. exercitationibus cœpit assuefacere se ad militares ordines seruandos. itaque iusta acie cum locorum eorum cultoribus congressi, semper victores euadebant; auctisq. viribus ad Urbium oppugnationem conuersi, Terinam Urbem captam diripuerunt. postea, in ditionem suam redactis Arponio, Thurijs, & alijs aliquot Urbibus, sibi suam Remp. instituerunt. vocatiq. sunt indigenæ appellatione Bruttij, quod eorum pleriq. serui essent. vernaculo enim sermone Fugitini appellabantur Bruttij. Hæc Diodorus. Eadem Strabo lib. vi. qui Regionem ipsorum pertinere ad spatium mille tercentum, & quinquaginta stadiorum scribit, quæ sunt milliaria centum septuaginta vnum, & amplius. Actantos scilicet terrarum tractus his temporibus latrones, seruiq. fugitini, prioribus dominis ademptos, occupauerunt, & vsq. ad Hannibalem fugatum tenere, per annos centum octuaginta, & amplius. Hæc nimirum tunc Italiae felicitas, qua frui cupiunt impij, ut latrones amplissimas oras dominis veteribus auferant, ac potiantur.

LV.

Cum tercentesimo ac nonagesimo quinto anno Tarquinienfes acie Romanos vicissent, tercentum ac septem ex eis immolarunt. quo circa Romani secundo post hæc anno innumeros è Tarquinensibus occiderunt, ac tercentum quinquaginta octo nobilissimos securi percuti iusserunt in foro Romano. è quibus colligimus, in Etruria morem viguisse hominum sacrificandorum. tanta erat illorum temporum beatiudo.

LVI.

Anno 407. Satricum Volscorum præcipua Urbs diruta est à Romanis. seruatorum quatuor millia ex eo capta, totidem armamentorum accepta in deditionem, præter imbellem turbam: ut

ex eo

A ex eo colligere possimus, fuisse insignem Urbem. Hæc refert Liuius lib. vii.

Decimo octauo autem, siue sexto, ut numerant alij, Aurunca LVII. Urbs Auruncorum diruta est à populis Sidicinis. quæ Liuius lib. viii. narrat & vii.

Sed quadragesimo Aequorum natio frequens, ac celebris LVIII. ad interuentionem deleta est à Romanis; captaq. sunt vnum & quadraginta oppida: quorum pleraque diruta sunt, atque incensa, inquit Liuius lib. ix. ad finem. Oppidum porro, & Urbs, idè Latinis: licet parum periti secus opinentur. En quæ felicitas. B fuerit his temporibus Italiae colonis. atque hoc est, quod ait Plinius lib. 3. c. 12. in Aequicolis interijisse quatuor Populos, Cominos, Tadiates, Aceicos, Alfaternos.

Dicendum est, à Lucanis gesta in Locrenses bella. quibus temporibus euenisse existimamus, quod vult Strabo lib. vi. ut à Samnitibus, quorum soboles sunt Lucani, fuerit excisum Metapontum, Ciuias olim celebrioribus Italiae adnumerata. Hanibal 543. Metapontinos omnes è suis sedibus, deserta omnino Ciuitate, in Bruttios traduxit. quod Liuius lib. xxvi. narrat.

Durauerunt autem bella hæc inter Lucanos, & alios populos, C qui è Græcia quondam discesserant, & Italiam petierant, donec deleti fuerunt, & exacti omnino è Magna Græcia per Bruttios, & ad Sacellum Draconis profligati, ut aperiemus. Interim vero, prementibus Lucanis, ac Samnitibus, illi aduocauerunt auxilio Archidamum Agefilai Spartanorum Regis filium, Cleonymum, Agathoclem, Alexandrum Molossorum Regem, qui interfectus est anno 429. ut habet Liuius lib. vii. ad Pandosiam Lucanorum Urbem. Sæuientibus autem bellis euersæ sunt Pandosia, ac Thebæ, celeberrimæ Urbes, ut Plinius nos docet lib. 3. cap. xi. & Strabo lib. vi. Atque ita tum nihil tranquillitatis in Italia fuit, tum dirutæ Urbes omnium maxime insignes.

Hoc igitur sæculo accidit, ut populi Græci, qui in Italia erant, à Lucanis fuerint, prælio commisso ad Sacellum Draconis, deleti. LXI quod Strabo lib. vi. principio docet. nullas enim fuisse vires posthac legimus populis vllis, qui ex antiquissimo tempore, ut ostendimus, è Græcia profecti, colonias in Italia duxerint. hinc Tarentini pugnaturi aduersus Romanos, non modo Epirotarum Regem Pyrrhum coacti fuerunt aduocare, sed & imperium illius accipere. quod eodè libro ille narrat, ac Liuius xxij. Iusti-

F nus

nus xvij. Plutarchus in Pyrrho. atque ita tum soli Tarentini videntur superfuiffe, qui loco aliquo forent inter Italici soli incolas antiquitus è Græcia profectos. Hinc legimus apud Lium lib. xx. v. Urbem Crotoniatarum tempore Hannibalis propè desertam.

LXII.

Anno quadringentesimo quinquagesimo quinto, Lius habet septimo, Orosius quinquagesimo, Samnites, Umbri, Etrusci, & Galli, qui in Italia confederant, aduersus Romanos conspirarunt. collatis signis, ex Italicis periere vigintiquinque hominum millia, è Romanis octo millia ducenti. quod scribit Lius lib. x. eodemq. anno, vt hic refert, Perusinorum, & Clusinorum perempta amplius tria millia. Atqui post ætatem Constantini ex Italicis numquam prello vilo tot cecidere, vt nos docuimus signo de summa pace. ætate auorum nostrorum maxima omnium strages contigit ad Rauennam. cæsa, qui plurimum dicunt, vtrinq. hominum sexdecim millia volunt. hæc autem duplo amplius.

LXIII.

Verum quadringentesimo quinquagesimo septimo incredibile est edita Samnitum cædes. ad Aquiloniam namq. pugna est commissa, & eorum fuere interfecta triginta millia. rursus ad Herculaneum decem millia, ad Sæpinum vero septem millia quadringenti: Cominiumq. & Aquiloniæ ipsorum primariæ Vrbes euerfæ. quod lib. x. Lius refert. Numquid simile est in Italia auditum post imperium Constantini, vt ex vna natione Italica vno anno quadraginta septem millia necarentur?

LXIV.

Anno, vt computat Orosius, 464. cum Romani mouerent in Tarentinos, hi, Pyrrho in auxilium aduocato, prælium conferuere apud Herculaneum Campaniæ Urbem, interfectaq. sunt quatuordecim millia octingenti octuaginta. à qua summa Dionysius haud dissentit, quindecim millia referens. Vnus Hieronymus septem tantum narrat, vt vult Plutarchus, præter equites ducentos quadraginta duos. Quod numquam post ætatem Constantini obtigit. Rursus in Apuliæ finibus est pugnatum. Romanorum cæsa sunt quinq. millia, hostium viginti millia, qui prope omnes Italici erant, vt è vita Pyrrhi in Plutarcho apparet. Eadem Zonaras,

LXV.

Quadringentesimo autem, & sexagesimo nono interfecta sunt Romanorū millia tredecim ab Etruscis, & Gallis. quod lib. 2. Polybius narrat; Cæciliusq. Prætor cum septem tribunis interfectus.

Sequenti autem, Romani conflixere cum Samnitibus, Tuscis, & Gal-

A & Gallis Senonibus, tantâq. ijs cladem intulere, vt Galli Senones deleti omnino fuerint; ac Senogallia Romanorum colonia effecta. Cumq. post aduentum Gallorum Italia finis fuisset Aefis fluuius, ex hoc Rubico, qui secus Ariminum fluit, esse terminus cæpit.

Vsq. ad hoc tempus necesse est contigerit iam, quod scribit Plinius lib. 3. cap. 5. vt è Latio interierint Populi Quinquaginta tres sine vestigijs, inquit ille, cum nullum postea legatur ex hoc tempore excidium contigisse vllius Urbis Latine, antea non ita, cum bella Latini, ac Romani inter se multa gesserint, & Galli multa vastarint.

B

Et illud etiã necesse est acciderit, quod refert eodẽ libro cap. xiv. ex Umbris interijisse tredecim Populos, quos ipse nominatim recenset.

Anno 477. pestilentia Romæ maxima sanijt tum in omnes, tum maxime in prægnantium genus, ita, vt matres cum fatibus interimeret. quod iam quater accidisse in Italia memorauimus. meminit huius non modo Orosius lib. 4. cap. 2. sed Augustinus etiã lib. de Ciuitate Dei 3. cap. 17.

C Sequenti anno, vt quidam numerant, iterum fusi sunt Italici, qui Pyrrhū Regem Epirotarum ducem reuocauerant è Sicilia: à Romanisq. interempta sunt illorum viginti tria millia, vt est apud Iustinum. Eutropium, & Zonaram.

Anno 489. Vulturnum opulentissima, ac maxima Etruriæ Urbis à Romanis est diruta, Romamq. illinc asportata duo millia statuarum, tanta erat illius magnificentia. quod Plinius lib. xxxiv. cap. 7. refert, Zonaras, Orosius lib. 4. c. 5. quamobrem Romanis est obiectum, non aliam fuisse causam, vt excinderent tantam Urbem, nisi vt statuis huiusmodi Romam possent ornare.

D Anno 490. vt aliqui colligunt, dati sunt primum publicè Iudi gladiatorij à M. & D. Brutis in funere Patris eorum. quod Valerius Maximus testatur, & Florus lib. xvi. Hinc Aufonius:

*Tres primas Thracum pugnas tribus ordine bellis.
Iuniada patrio inferias misere sepulchro.*

Ex hoc tempore sunt institutæ mortalium lanienæ publicæ in Vrbe propter huiusmodi morem: ita, vt Traianus decem millia gladiatorū dederit vno munere. Antiquissimus porrò mos erat,

LXVI.

LXVII.

LXVIII.

LXIX.

LXX.

vt hæc alibi fierent in fuerib us, vt ex Homero, & Virgilio constat. quare Samnites in conuijs hæc exhibebant, vt Strabo lib. v. ad finē refert, & latè narrat Lipsius Saturnalibus suis. quibus addo, quod ille omittit, in his spectaculis solitos aliquos occisorum sanguinem diffluentem bibere. quod Plinius refert lib. xxvii. cap. 1. Hęc scilicet illorum temporum beatitudo.

LXXI. Anno 497. capto, proffigatoque in Africa Regulo, triginta millia Romanorum sunt occisa, quindecim capta. quod Zonaras tradit, Florus in Epitome lib. xviiij.

Observandum porro, ab anno 416. bella geri cœpta à Romanis aduersus Ligures, & Gallos Cisalpinos, vt notat Eutropius; neque vñquam cessatum, vsque ad hos deletos, illos autem quindecies triumphatos. anno certe 528. Gallorum quadraginta millia occisa, qui in Etruriam venerant, ac Romam, quasi iterum subuerfuri illam, properabant. quæ Polybius refert, & Sigonius in Commentarijs Factorum adnotauit. Neq. illud omittendum, ante hæc tempora nullam fuisse Romanis horarum distinctionem: diei tempora, ortu, occasu, & meridie notabantur. primo bello Punico horologium solarium Romæ esse cœpit, & longe post ex aqua factum. quæ Plinius tradit lib. vii. cap. 60.

LXXII. Anno 535. Hannibal in Italiam venit cum copijs innumeris, ac truculentissimis, ac primo prælio Romanos propè Placentiam ad annem Trebiam fudit. Romanis erant suorum duodeuiginti millia, sociorum viginti millia. quot ceciderunt, non inuenimus. funestissimam fuisse cladem, liquet ex eo, quod inter memorabiles numeratur, & animos Romanorum dicta est maxime consternasse, vt habet Linius lib. xxv. Polybius 111.

LXXIII. Enim uerò Hannibal nullum nõ credulitatis exemplum in Romanos, eorumq. socios, ac studiosos omisit. iussit enim suis, vt quæcumq. obuij nacti essent in itineribus faciendis obtruncarēt, nulla venia data, neq. vllū precibus, aut deditiõni locū relinquerent, vt idem Polybius refert. atq. ita, vt ostendemus, Italiam totam peragravit, & sæpius per annos sexdecim circuiuit, ferro, ignique cuncta vastans, & subuertens.

LXXIV. Anno 536. Hannibal, ad Lacum Thrasimenum commissa iterum pugna, victor illorum, quindecim millia neci dedit, vt habet Linius lib. xxij. & Polybius 3.

LXXV. Sed omniū funestissima clades illa fuit, quæ ad Cānas est accepta. de qua sic Linius lib. eodē: Quadraginta millia peditum, duo millia

millia septingenti equites, & tanta propè Ciuiū, sociorumq. pars cæsi dicuntur. Hęc Linius. De cuius sententia dicendū est, Romanorum, & Italicorum perempta millia propè octuaginta hoc prælio à Pœnis. qualem sanè cladem nullibi vñquā. ne dum Romani, & Italici, sed neque Catholici, id est Pontificiæ potestatis cultores retulisse scribuntur.

Atqui Mago, frater Hannibalis, ad Senatum Carthaginensem post hanc pugnam missus, in eo asseruit, à fratre in Italia fuisse interfecta hominū millia ducenta ad eam diem. quod est apud Liniū lib. xxij. annumerabat ille, quicumq. in itineribus faciendis obuij necabantur, aut in expugnatione Urbium velitationibus, minoribusq. certaminibus peribant.

Anno 536. vt numerat Linius, Romani in Apulia, & Lucania peremerūt Italicorū, & hostiū viginti quinque millia, scribit idē lib. xxv.

Quingentesimo deinde ac trigesimo octauo, Hannibal occidit Romanorum octo millia, qui Marco Centeuio Penula Duce congreffi cum ipso fuerant ausi, at quadragesimo peremit idem Romanorum, sociorumq. tredecim millia, Cn. Fuluius Proconsule proffigato. quæ summa est millium viginti, & vnus. At vix reperias tot Italos duobus prælijs ab eodem Duce vñquam tam breui temporis spatio necatos.

Eodemq. anno à Fuluius deleta est Nuceria, Acerræq. ex parte sunt incensæ.

Verum minora sunt hæc, si audiamus Strabonem, qui sic lib. 6. respiciens vastitates ab Hannibale illatas Italiæ: Hęc etiam (inquit) omnis regio Iapigia aliquando copiosa admodum mortaliū multitudine florebat, & tredecim Vrbes habuit. nunc autem, excepto Tarento, atq. Brundusio, cætera exigua sunt oppidula: adeò absumptæ sunt eorum vires. Ita ille post annos ducentos, & amplius durasse adductas ab Hannibale clades, vñdecimq. Vrbes excisas narrat.

Rursum idē de Apulia Daunia, & Peucetia eodē libro Priori (ait) tēpore vniuersæ huius terræ secūda fortuna florebat: postea vero, & Hannibal, & sequentia bella desertā eam reddiderunt. Ita Strabo.

Qui & addit, suo tēpore Argyripā, Canusūq. quas Italicarū maximas aliquando fuisse Vrbes scribit, apparuisse deletas. quod si Italicarū maxime erant, Sybarim, Crotonemq. amplitudine superabant, atq. ita Romæ haud cedebant, vt ostendemus.

Ac lib. v. testatur, Picentiam, Picentū metropolim, fuisse à Romanis excisam, propter iniram cum Hannibale societatem.

Et

Et sexto: Ab Lao sane, ait, prima Vrbs Bruttia extat Teme-
sa, quam Aufonij condiderunt. nostrae autem ætatis homines eam
Tempiam vocant. post illos eam habitauerant Thoantis comi-
tes Aetoli, quos eiecerunt Brutij, Bruttios de hinc & Hannibal,
& Romani funditus extinxere. Sic ille, qui Lucanos eodem mo-
do à Romanis, & Hannibale deletos refert lib. v. ad finem.

LXXXIII.

Ab eodem Hannibale euerfam Terinam scribit idem lib. eo-
dem, & Crotonem Urbem, quæ in circuitu duodecim mil-
libus passuum patebat. quod Lilius lib. xxiv. testatur; atq. ita
prope par Romæ erat amplitudine. nam Plinius lib. 3. cap. 5.
ait, Romam non habuisse in ambitu, Vespasiano imperante, nisi pas-
suum tredecim millia ac ducentos. Sic itaque per annos sexde-
cim, quibus in Italia fuit Hannibal, miscens omnia, vastansque
incendijs, ac ferro, fuerunt, inter alias, euerse Vrbes decem, &
nouem alias præclaræ, & insignes.

LXXXIV.

Si quis autem scire cupit, quot millia Romanorum ceciderunt,
quo tempore fuit Hannibal in Italia, colligere id poterit è cen-
sibus actis. anno enim 533. censa sunt Romæ ciuium ducenta se-
ptuaginta millia, sed quadragesimo quarto centum decem septem
millia. sic itaq. intra annos undecim interempta sunt Romano-
rum centum quinquaginta millia. His adnumerandi, qui intra
istos annos sunt nati, quos non pauciores millibus quinquagin-
ta, ac plures etiam, quiuis dicet. ita, vt non temerè affirmari pos-
sit, hominum ducenta millia perempta per annos sexdecim. quod
numquam contigit post ætatem Constantini.

LXXXV.

Sed illud haud prætereundum, quod Lilius lib. xxii. tradit,
anno 535. ex fatalibus libris in foro boario fuisse viuos defossos
Gallum, & Gallam, Græcum, & Græcam, cum prius hostijs hu-
manis locus ille fuisset imbutus contra Romanorum morem, &
547. ciuius publicus ad solum est exustus, magnaq. aquarum di-
luuia fuerunt. quod idem lib. xxx. scribit.

Accedant huc itaq. nostrorum temporum momi, ac doceant,
num fuerit vllum tempus in Italia, quo tot Vrbes appareant ex-
cisæ, tot Populi deleti, quot annis istis sexdecim. Protinus excla-
mabunt temporibus Gothorum peiora contigisse. Ita ne? Atqui
Procopius, & Agathias eorum facta sigillatim recensent, & sin-
gulis annis describunt; ac neque tres Vrbes ab eis euerfas nar-
rant. enoluant istos scriptores, qui vixere ætate illa, & Proco-
pius in Italia tum versabatur, ac loqui veriora discant.

LXXXVI.

Sed numquid hic cladium tantarum finis? Audiamus atrocio-
ra.

A ra. Excessit Italia Hannibal anno 550. at 554. vel, vt alij nume-
rant, 52. Lilius ait 47. & 50. vt hic vult, L. Fufius Cisalpinorum
triginta quinque millia cecidit. quod lib. xxxi. refert, & anno
553. Cornelius consul Insubrum totidem necauit. quod lib. xxiiij.
idem narrat, Clastidiumq. est incensum. & 554. Marcellus præ-
lium conseruit cum insubribus, & Comensibus, quos Italicos di-
cimus; eorumque millia quadraginta, & amplius occidit. quod
Lilius narrat lib. xxxiiij. I nunc, & omnia peruestigato: & nunquam
comperies, post imperium Constantini tantam Italicorum cæ-
dem commissam. Incenderant illi anno 553. Placentiam, cun-
ctosq. occiderant, duobus millibus exceptis, qui se in Urbis
ruinas abdiderunt, vt Lilius, & Zonaras habent.

B

Rursus anno 556. cæsa sunt à Romanis Boiorum, qui Italici
post tot sæcula facti erant, quatuordecim millia, peremptis Ro-
manorum, ac Sociorum quinq. millibus: vt summa sit omnium,
decem & nouem millium.

LXXXVII

Eodemq. anno, Q. Minucius Ligurum necauit nouem millia:
& sequenti, quatuor. quod nulli genti Italicæ post Constanti-
num legitur accidisse:

LXXXVIII

Verum anno 557. P. Cornelius Boiorum necauit in acie vi-
ginti & octomillia, amissis suorum mille quadringentis octua-
ginta quatuor. quæ Lilius refert lib. xxxv.

LXXXIX.

Ex hoc tempore Galli Cisalpini nil amplius in Romanos mo-
uerunt, quod omnes fuerint deleti. Sic enim Strabo lib. v. Pri-
scis igitur, vt dixi, temporibus plurimæ Gallorum gentes stu-
uium (Padum) incolebant, è quibus amplissimi fuerunt Boij In-
subres, & qui olim Gesatis iuncti Senones Romana per impetum
potiti sunt Vrbe. hos vero Romani posterioribus annis funditus
deletos perdiderunt. Hactenus Strabo. Vt cognoscamus, quæ
fuerit Italicorum condicio. Italici namq. hi fuerant per tot sæcu-
la effecti. Testatur porrò ibidem Strabo, Gallos omnes habitas-
se vicatim, ac Mediolanum fuisse vicum, cum subuertissent Vr-
bes undecim, quas Etrusci ædificauerant post annum ab Vrbe
condita ducentessimum trigessimum secundum. atque ex eo vsq.
adhæc tempora circumpadanæ regiones per annos tercentum
plus minus non nisi vicus habuerunt.

XC.

D

Anno 561. non nullis placet accidisse illud diluuium, quo in
agro Pomptino diuiso sub annum 373. vt est apud Lilium lib. vi.
submersæ sunt viginti Vrbes. quod tradit Plinius lib. 3. c. 5. scri-
bens, ætate sua Paludes ijs in locis fuisse, & Romæ plana anno
codè

XCI.

- XCII. eodē duodecies inundata a Tiberi fuerūt, teste Liuius lib. xxxvii. Anno 552. vel 574. vt Liuius numerat, C. Valerius Consul occidit Ligurum quinque millia: & anno sequenti totidem P. Mucius: at septuagesimo quinto decem millia M. Popillius Consul, amissis suorum tribus millibus. quod Liuius refert lib. xlii. qui narrat, tunc Ligures ad tantā paucitatem redactos, vt non nisi decem millia eorum, qui gestare arma possent, numerata sint. & tamen amplissimæ illorum regiones erant. Et sane nusquā postea legitur gestum bellum cum Liguribus Cisalpinis, tantum cū Transalpinis, bellatum est cum omnibus per annos octuaginta, vt Straboni placet lib. 1v.
- XCIII. Anno 584. Alpinos Ligures ita deuicit C. Sulpicius Gallus, vt Obsequens eos affirmet deletos. & nihilominus ex Epitome Flori constat transalpinos fusos à Q. Opimio Consule anno 595. & antea Triumphatos 594. a Marcello Consule, vt è Capitolinis tabulis Sigonius notauit. ad summam, cum velit Obsequens Ligures deletos, cognoscimus, Italicos Populos ad interitum perditos à Romanis.
- XCIV. Post hæc Romanis ingens obtigit calamitas, per hæc tempora, cum scribunt, anno 604. Viriatum Lusitanum, è pastore venatorem, è venatore latronem, ac mox iusti quoq. exercitus ducem factum, quatuor Romanorū magnos exercitus ad interuentionem cecidisse, profigatis eorum Ducibus, Vitellio, Plautio, Claudio, ac Nigidio, ita vt plusquam sexaginta millia Romanorum fuerint occisa. quæ Florus lib. 111. refert, Orosius, Appianus, & alij.
- XCv. Illud autem longe funestissimum contigit anno 613. vt computat Florus, cum Numantini Romanorum triginta millia post alias his allatas clades tempore superiori necauerunt. quod Florus lib. 1v. tradit. Atqui post ætatem Constantini nil simile Romanis euenit, Serui similiter in Sicilia, excusso dominorum iugo, cum forent ad septuaginta millia, quatuor duces Romanorum, Manlium, Lentulum, Pisonem, Hypsæmque. Prætores diuersis prælijs fuderunt anno 618.
- XCvi. Neq. Italis tamen domi quies, ac felicitas fuit. Cūcti namque, Fregellanis impellentibus, aduersus Romanos conspirarunt. sed, illis profigatis, exitus hic rerum fuit, vt Fregellæ magni facienda, inquit Strabo lib. v. vrbs, & quæ complures finitimorum contineret habitationes, fuerint excisæ anno 628. quod Florus lib. Lx. & Cicero in secunda Agraria scribunt.

Et,

- Et, quando Allobroges cum Liguribus transalpinis solent Italis adnumerari, & Saluos, siue Salyos Gallos quidam Liguribus adscribunt, vt Obsequens scribit, hic non immerito nos Italicis cladibus adiungemus anno 629. Salyos, siue Saluos radicitus à Romanis excisos per C. Sextium. quod cum Obsequente tradunt Florus in Epitome, Velleius, Strabo lib. 1v. & Solinus cap. 8.
- Rursus anno sequenti M. Fuluius Flaccus de Liguribus, & Vocontijs triumphauit, vt vult Orosius: Amplius viginti millia sunt occisa à Cn. Domitio procons. & 632. Allobrogum eorundem, sociorumque Gallorum cæsa sunt centum viginti millia à Q. Fabio Maximo. ex quo Velleius ipsum Allobrogicum, Pedianus Allobrogem vocatum scribit. Hæc scilicet illorum temporum beatitudo, quam restitui cupiunt homines Italicarum gentium studiosi: qualis certè post Constantinum numquam fuit.
- Obseruandum porro est, vsque ad annum 638. circa Placentiam, Parmamque. ingentes fuisse Paludes, quas hunc sub annum M. Aemilius Scaurus fossis deductis exsiccauit, vt Strabo refert lib. v. vt sciamus, quanto tempore Italia multis in locis permanferit inculta.
- Videamus adhuc acerbiora. Anno 640. Cimbri, è septentrionalibus plagis exciti, innumeras in Italia copias duxere, & Papirium Carbonem consulem cū exercitu fuderunt. ab Italia tamē abstinentes, Galliam, & Hispaniam diu peruagati, cuncta igni, ferroque vastauerunt, vt habet lib. vii. Cæsar. & rursus anno 644. Italiam repetentes Silanum cum exercitu vicerunt. quod Florus in Epitome, & Pedianus in Cornelianâ tradunt: ac sequenti, eodem modo M. Scaurum cum exercitu trucidarunt, inquit Velleius: & postero, L. Cassum cum suis copijs occiderunt, si Tacito credimus. alij namque à Gallis hunc interfectum uolunt. Verum 648. Romani tantam, quantam numquam antea, cladem leguntur accepisse. nam M. Aurelius est interemptus, necataque eum illo Romanorum & sociorum octuaginta millia, calonum, lixarumque. sexaginta. Peruolue, vt lubet, historias, ac nihil simile Italicis vllis post ætatem Constantini obtigisse reperies. Hæc Florus lib. lxxvii. Prædati sunt Cimbri Gallias, & finitima loca vsq. ad annum 652. quo Marius eos deleuit.
- Atque hæc Italiae felicitas fuit per annos tercentum octuaginta quatuor, quibus Dionysij Tyranni adeo sæuijt, Brutij serui latissimas in Italia regiones occuparunt, Aequorum, Auruncorum plurimæ ciuitates, Metapontum, Pandosia, Thebaque. euerse;

G

Graci

Græci Italici miserabiliter deleti. Italicorum, Romanorumque maxima strages edita: Vulsinium dirutum; pestis ditissima fuit: gladiatorum ludi Romæ instituti quasi publicæ mortalium lanienæ. Hannibal cuncta ferro, igniq. miscuit; & strages Romanorum sæuissimas fecit: Apulorum, Lucanorum, Bruttiorumq. Vrbes excisæ; ipsi deleti: Galli Cisalpini omnes extincti, aut expulsi, ita, vt post Constantinum nulla fuerint æque infelicia tempora per annos mille ducentos octuaginta.

Tercentena Italarum quadriennio cæsa belle civili: Romanorum miserabilis in Asia cædes: nobilitas omnis Romana in Vrbe trucidata: Marij, Syllæq. inexcogitabilis crudelitas, proscriptiones, rapinæ: Vrbes Samnitum dirutæ omnes, aut in vicos redactæ: Spartaci gladiatorumq. dira facta: Catilina coniuratio: bella ciuilia Pompeij, & Cesaris: Trium virum diæ proscriptiones: bella eorundem seuißima cum Bruto, & Cassio: latrocinia in Italia: prœlia inter Octavianum, Lepidum, Sex. Pompeium, L. & M. Antonios: incendia multa Romæ: Pisaurum hiatu hausum: Draco horribilis, & ingens: Italicorum bona omnia sæpius militibus diuisa: Itali extra Italiam amandati in varias oras.

Cap. V I I.



DOST hæc luctuosissima Italis, ac Romanis tempora fuerunt: anno enim 662 Populi omnes Italici, Marfi in primi, Vestini, Peligni, Marrucini, Picentes, Lucani, Samnites, Iapyges, Umbri deniq. ipsi, & Tyrrheni conspirauerunt aduersus Romanos. Tyrrheni tamen in Ciuitatem recepti ab armis destiterunt. protractum est bellum, inquit Eutropius, quadriennio, absumpsitq. Italicæ iuuentutis tercentena millia. persequitur euenta Appianus lib. 1. bellorum ciuilium, & Florus à lib. lxxvi. Quis vero poterit ex omni tempore, quod præterijt, à Constantino ad nos proferre huiusmodi cladem, quæ tot Italicorum millia tam breui fuerint interfecta? nihil unquam sane.

A sane simile euenit, quæ tempora igitur pronuntiabimus beatiora? Ac nequid funestum deesset Italis domi, fociq. eodem tempore, vt placet Floro lib. lxxvii. de iussu Mithridatis in Asia trucidati sunt vna diæ cum omnibus suis, quotquot Romani, atque Itali sunt reperti. quàm rem sic describit Appianus in Mithridatico? Cum adesset destinatus cædi dies, vniuersam per Asiam calamitatum multi formes visebantur aspectus: quarum non nullas huiusmodi fuisse constat. Ephesij, eos (Italos) qui in Artemisiû confugerant, statuas complexos, per vini detrahentes interfecerunt. Pergameni illos, qui in Aesculapij templum se contulerunt, & abire recusabant, sagittis confixere, quàm quam simulachris Deorum inhærentes. Adramytteni, si quos è via fugientes deprehendissent, inuadentes in mare iaciebant, eorum impubes vna submergebant. Caurij, cum sub Antiochi bello cum Rhodijs tributarij effecti essent, & à Romanis paulo ante liberati Italos in Templum Vestæ fugientes è loco rapuerunt, & primum quidem infantes in conspectu matrum necarunt, deinde matres super illos, nouissime autem viros illis addiderunt. Tralliani Theophilum quendam, ferum, & agrestem hominem, induxerunt pretio, qui vniuersos in templo congregatos cedere adortus, ijs, qui statuas amplexi essent, abscidit manus. Talibus igitur, qui in Asia fuere Itali, ac Romani, exagitabantur cladibus; nec solum viri, sed mulieres & infantes, eorumque liberti, seruiq. & quicumque Italici censerentur esse. Hucusque Appianus. Atqui, si verses omnes historias, tam calamitosa Italis ac Romanis numquam comperies euenisse post imperium Constantini.

Sed hæc longe tolerabilissima sunt, si considerentur, quæ dicturi sumus. Nam, cum Sylla ob hæc in Græciam, & Asiam contendisset, Cinna, & Marius, ipsius inimici, ad Urbem venientes, Plautium cum exercitu interfecerunt, Antium, Ariciam, Laniniumq. colonias Romanorum deuastarunt, Romam captâ, cædibus, ac rapinis fœdissime deturparunt, ac, ne quid ad cladem deesset, occurrentibus aduersos eos Pompeio, & Octauium, fulguribus multis in exercitum Pompeij labentibus à Cælo, multi ex illustribus, & ipse in primis extinctus est, inquit Appianus lib. 1. qui rem totam sic describit: Non Senatorum; non Equitum delectus habebatur. vniuersa Senatorum capita rostris affigebantur: non Deorum reuerentia, aut virorum indignatio,

inuidia: ne timor in his perpetrands vllus aderat: verum, A
 scelera sceleribus addentes, ad aspectus vertebantur nefan-
 diffimos. quippe homines impiè cædebant, defunctisque insu-
 per colla secabant, miserabilesque aspectus ad timorem, stu-
 poreque, & spectaculum crudele proponebant. Et mox,
 enumeratis plurimorum cædibus dirissimis; ita, vt pater fi-
 lium peremerit; Nulli (ait) sepulchri honos habitus ex ijs,
 qui interfecti fuerunt: auibus dumtaxat, & canibus laceran-
 da illustrium virorum cadauera reliquere: plurimæ præte-
 rea, & aliæ cædes feditioforum aduersus innocentes editæ, B
 aliorum expulsionès factæ sunt; publicationes similiter bo-
 norum, priuationesque dignitatum. Et post: Ipsius Syllæ
 amici, ac necessarij interfecti, domus euersa. Et rursus:
 Serui vero, quicumque præconis voce mōhiti ad Cinnam pro-
 fugerunt, libertate donati sunt: Hi, vbi à Cinna locati fue-
 runt, domos discurrentes, non bona dumtaxat irapiebant,
 verum obnitos quosque necabant, proprijs heris in primis
 afferentes manus. Hactenus Appianus. At Plutarchus in
 Mario; Ingressus est (inquit) Marius Urbem, circumsa-
 ptus delectis seruis; qui se contulerant ad eum, quos Bar-
 diæos appellabat: multos hi ad vocem eius, multos ad
 nutum imperantis obruncabant. Et mox: Cæteros indè
 quoscumque non appellaret salutantes, vel salutem non red-
 deret, eam habebant confestim interficiendi in vijs tesseram;
 vnde ingenti sollicitudine, & horrore tenebantur, quoties
 ad salutandum Marium accederent amici: multo effuso san-
 guine iam erat Cinna hebes, & exsaturatus cædibus: at Ma-
 rij quotidie recens, ac sitiens furor omnes peruadebat; vt-
 cumque ipsi suspectos omnes viæ, omnia oppida (hoc ad-
 uerte) percussoribus, & venantibus profugos, ac delite-
 scentes, repleta erant. ibi cognitum est, hospitij, & ami-
 citiæ fidem rebus aduersis nullam habere stabilitatem. Et
 mox: Proiectis in plateas truncis, & conculcatis, ea species
 neminem iam commiseratione, sed horrore, ac tremore
 perfudit, multo maxime illorum, qui Bardixi dicebantur.
 Populum impotens pungēbat petulantia. Nam dominos in-
 ipsorum iugulabant domicilijs, mox eorum liberis abuteban-
 tur, vt vi dominas constuprabant. Hæc ille. Atqui numquam
 simile aliquid post Constantinum passi sunt ab vllō suorum
 Ciuium, quin neque ab ipsis Ostrogothis, qui Virginum
 pud-

A pudicitiam maxime tutati sunt, ita, vt Touilas vltimo suppli-
 cio affecerit Gothum, qui Virginem violarat, vt est in Pro-
 copio.

Quid vero illud? L. Damasippus Prætor, ex voluntate C. CII.
 Marij Consulis, cum Senatum contraxisset, omnem, quæ in
 Vrbe erat, nobilitatem trucidauit. Hæc sunt ipsa verba,
 quæ retulimus Flori lib. lxxxvi. qui vult, id accidisse anno
 668. Teias certè, ac Vittiges Senatum Romanum tollere co-
 nati sunt. at omnem nobilitatem non legimus voluisse extin-
 ctam. Ijs exceptis, nullus post Constantinum tale aliquid
 est machinatus. atque ij Pontificum Romanorum fuerunt
 hostes: ac tum Pontifex Romanus indignissime habitus, ab
 Vrbe extrusus, in vincula coniectus, in custodia Constantino-
 poli adseruabatur, quod ostendimus, vt sciamus, vel à sola
 Pontificis Romani præsentia Italiæ felicitatem pendere. CIII.

At Mario forsā Sylla melior? A quo, direpta Vrbe, cen-
 tum millia Romanorum, qui pro Mario steterant, Plutar-
 chus scribit occisa. Appianus ait multo plura. Eius quidam
 Dux, cum Neapolim per proditionem cepisset, omnes, qui
 in ea fuerant, paucis fuga elapsis, interemit. Erat hæc co-
 lonia Romanorum. Prænestini omnes ab eodem Sylla, quam-
 uis fide securitatis accepta, interfecti. eius hospes, cum si-
 bi ignosci videret, ac cæteris superesse indignum putaret,
 cæteris se immiscuit, ac trucidatus est. Romæ proscrip-
 torum tabulam, quatuor millia, & septingentos continentem;
 primus proposuit. ac scripsit, inquit Plutarchus, ei, qui
 proscriptum recepisset, mulctam capitalem. neque fratrem,
 filium, parentemue excepit. notauit proscriptorum liberos,
 D nepotesque infamia. Proscribebantur non modo Romæ, sed
 & per omnes Italiæ Urbes. nullius templum Dei à cæde
 erat inuiolatum, non penates hospitales, non domus pater-
 na, sed in sinu coniugum viri, in sinu matrum liberi iu-
 gulabantur, Atque eorum, qui propter iram, vel odium necaban-
 tur, exiguus numerus erat, præ illis, qui bonorum causa tolle-
 bantur. immo ab homicidis poterat asseuerari, Hunc occide-
 runt amplæ ædes, illum horti, hunc thermæ. Ita Plutarchus. Ap-
 pianus addit: Accusationes Præturarum, militiæq. multiplices
 fiebant, vel ob exactiones pecuniarum, vel alia ministeria, vel
 omnino ob consilium alicuius rei in Syllam perpetrata. In pro-
 scriptorum numero hospitalitates, & amicitia, & collatio-
 nes.

nēs, vel dantis, vel accipientis ponebantur, vel si quis reus pro- A
 pitudinis alicuius, aut contubernij in itinere deprehensus fuis-
 set. quæ omnia circa diuites asperius exigebantur. Senatores no-
 naginta sustulit, equites bismille, ac sexcentos, Consules quin-
 que. Quamobrem, cum Senatus serè exhaustus esset ob tot ca-
 des, trecenti ab illo ex ordine equestri sunt delecti. Hæc Ap-
 pianus. Addit Valerius Maximus lib. ix. cap. x. quatuor legio-
 nes ab illo in deditioem receptas in campo Martio trucidatas,
 caesorumq. corpora in Tiberim proiecta. à mulierù cede non ille
 abstinuit. C. Marij cineres in Anienis profluentem disperfit. M.
 Mario Prætori, priusquam necaretur, oculos erui, & singulas B
 corporis partes confringi iussit. M. Prætorium mandauit interfici,
 qui cecidisset exanimis ad Marij supplicium. Hæc ille scri-
 ptor. Quæ si quis felicia existimat, talium rerum magnus est
 æstimator. sed quas nemo non illi relinquet, vt fruatur, quan-
 tum volet. Talia certè nulli Vrbi Italicæ post ætatem Constan-
 tini obuenerunt.

CIV.

Numquid hic finis? Reddamus verba Strabonis lib. v. Postquæ
 Sylla (inquit) Italorum rebelliones multis dissipauit prælijs,
 Samnitas sermè solos consistentes, & in vnum aduersus Roma-
 nos conspirantes, conspicatus, ante illorum mœnia castris lo- C
 catis, partim in pugna obruncauit, nullis vitam impartiens ca-
 ptis; partim vero, qui arma proiecerant, ad millia tria, vel alij
 volunt, quatuor, in campo Martio coactos ad ouilia militibus
 immixtis triduo iugulauit. factis inde proscriptionibus, non an-
 teà destitit, quam Samnitum nomen deleuerit, aut ex Italiæ fi-
 nibus eiecerit. Hæc ille. I nunc, ac profer Italum, vel alium
 quemuis, qui in Italia talis fuerit in Romanos, aut Italicos po-
 pulos post Constantinum, qualis Sylla. Ne Ezzelinus quidem
 Romani, aut Fridericus xi. hostes Pontificum Romanorum tam
 diri fuerunt, non Petrus ille cognomento crudelis, quem Pe- D
 trarca hæreticum fuisse scribit. Ac talis eorum temporum bea-
 titudo Romanis, & Italis fuit.

CV.

Prosequitur idem Strabo, & ait: In vicos à Sylla redactas
 Samnitum Ciuitates, aliquas verò funditus euerfas, Boianum,
 Aeserniam, Paunam, Teletiam, Venafro coniunctam, & alias
 multas, quarum ne vnam quidem pro dignitate censueris (ait)
 ciuitatem. Profer, quæso, Italum talem post tempora Constan-
 tin, qui talis in Italos fuerit, tot Vrbes exciderit. Atqui neque
 Gothi, tot Vrbes euerterunt in Italia, vt è Procopio constat: quam-

quamuis temerè quidam, nullo ex antiquis teste, secus affirmare
 sint ausi. Proditum est à Floro lib. lxxxix. post annum ab Vrbe
 con. 668. quadraginta septem legiones ab illo deductas in agros
 captos: ac centum viginti millia militum fuisse, vult Appianus,
 ac decies mille præterea, qui Forum Cornelij tenebāt, alijs in
 alia loca, quæ occuparent, ex diuisione Italiæ dispersis.

Cum verò incompertum nobis sit, quò tempore fuerint exci-
 sæ Agyllæ, ac Tarquinij, florentissimæ. Vrbes Etruscorum, hic ea
 rum casus reponemus. Bello quidem Punico secundo, sub an-
 num, vt placet Liuiò, 545. Cærites, siue Agyllini, frumentum,
 com meatumq. omnis generis classi Romanæ, quæ Scipione Duce
 in Africam traiectura erat; Tarquinienses autem lintea in vela
 subministrarunt. Sic igitur annis centum viginti ante hæc tem-
 pora florebant huiusmodi Vrbes. Aetate Strabonis, qui non lon-
 ge abfuit ab hoc tempore, nullæ erant. quod ipse testatur lib. v.
 Quantæ autem vires, & opus Cæritum fuerint, id colligi potest
 ex eo, quod Gallos, qui Romam subuerterant, ipsi fuderunt,
 Romanosq. cum sacris profugientes exceperunt, ac tutati sunt.
 quod idem testatur: atque ex eorum templo, Dionysius abstu-
 lit talenta mille, vt supra notauimus: quæ est summa scutorum
 septingentorum viginti millium.

CVI.

Hic autem reieciimus istarum Urbium casus, quod Sylla Etru-
 riam totam suis diuiserit, & Lepidus eo defuncto eandem aduer-
 sus Romanos concitarit, exercituq. collecto Urbem petierit, ar-
 ma manifesta inferens Patriæ suæ, donec post duo prælia confecta,
 vt vult Orosius, ipse fufus in Sardiniam profugit. Stabias simi-
 liter in agro Campano à Sylla fuisse euerfas, Caribinumq., &
 Tauraniam deletas, tradit Plinius lib. 3. c. 5.

Anno 677. vt computat Florus lib. 95. serui Ducibus Crixo,
 & Spartaco, maximum in Italia bellum concitarunt, ac septem
 Romanorum duces, præliis septem commissis, cum suis exerci-
 tibus profigarunt, Claudium Pulchrum, & P. Vatiniū Præ-
 torem, dein Cn. Lentulum Consulem, L. Gellium similiter Cō-
 sulem, Q. Arrium Prætores, postremo C. Cassium Procol. &
 Cn. Manlium Prætores. quæ lib. 95. refert Florus. Et Plutarchus
 in Crasso: Peruagatus est Italiã totam Spartacus, à Thurijs, qui
 sunt in extrema Italia, vsque ad Alpes cuncta prædatus. Hinc ille:

CVII.

*Spartacum si qua potuit vagantem
 Fallere testa.*

Ha-

Habuit autem sub signis armorum septuaginta millia, quæ incendijs, ait Plutarchus, & populationibus cuncta vastarunt. quadriennio durasse hoc bellum, vult Appianus libro 1. Ciuiliū Bellorum. Multa Italorum millia, Romanorumq. in eo cecidisse oportuit, quando ille septem prælijs victor euasit; & Crassus ipse, qui Spartacum superauit, centum viginti peditum millibus armatus, suorum quatuor milla, quod turpiter victi essent, decimo quoque occiso, necarit. quod idem scriptor narrat. Sexcentesimo, & octuagesimo primo Urbis anno bellum est confectum. Interim vero Sertorius, multis prælijs victor, in Hispania plurimos Romanorum sæpius interfecit. & post hæc piratæ maritimas omnes oras Asiæ, Africæ, Europæq. per multos annos vsq. ad ipsam Romam prædati sunt, donec anno 686. à Pompeio sunt compressi. quæ Dion, Plutarchus in Pompeio, Florus, Appianus, ac Cicero in Maniliana scribunt. Atqui tantæ clades post Constantinum numquam contigerunt Italiæ.

CVIII. Anno 691. Catilina cum viginti millibus suorum fusus est à L. Antonio in agro Pistoriensi. quæ prosequitur Sallustius proprio libro. Et 701. Crassus à Parthis cum exercitu maximo est deletus. quod in Parthico Appianus refert.

CIX. Anno 704. bella ciuilia inter Cæsarem, Pompeiumq. exarsunt. Multaq. in Italia, Græcia, Asia, Aegypto, Africa, Hispania, Galliaq. inter ipsos, & eorum Duces commissa prælia per annos quatuor. Quot Romanorum ceciderint, hinc colligi potest, quod anno 703. censa sunt Romæ Ciuium tercentum viginti millia, inquit Plutarchus: at anno 707. centum quinquaginta millia. sic igitur absumpta sunt centum septuaginta millia intra annos quatuor sed, quando totis quatuor annis necesse est plurimos esse natos, non aberrabit à vero, qui ducenta millia, & amplius Ciuium Romanorum dicat interempta tot prælijs fuisse. Italiæ vero, qui Romæ censum non inibant, quot dicemus? An hæc Italiæ, Romæq. felicitas? Huiusmodi felicitas ijs contingat, si quidem volunt, qui Christo, atq. eius Vicario Pontifici Romano aduersantur. Talis certè post Constantinum non euenit.

CX. Anno 709. interfectus est Cæsar in Senatu. & sequenti commissum est bis ad Mutinam prælium inter M. Antonium ex vna parte, & ex altera Hirtium, Pansamq. Coss. & Octauium. Concidere prima in pugna, inquit Appianus lib. 3. ad dimidiam ferè partem ex utroq. exercitu. erant vtrimq. ad legiones duodecim,

vel

vel etiam plures, ita, vt necesse sit hominum triginta millia perijisse ea pugna. quid absumptum sit secunda, nil ille dicit.

CXI.

A Anno eodem Trium viratum inierunt Lepidas, Antonius, & Octavius, Romamq. prædantes, ea direpta, innumeros occidi mandarunt, proposita tabula proscriptionis. Quamobrem sic Appianus lib. 3. Hi Tres viri à se ipsis constituti, quos morti destinauissent, vna conscribere, ac, potentioribus prætermisiss, proprios delegere hostes, domesticos eorum videlicet, aut amicos ad necem, mutuo sibi ipsis, & tunc quidem, & posterus indulgentes, elegere & alij alios; quidam ob inimicitiam, alij ob offensionem solam, aut inimicorum causa, aut amicorum inimicitia, aut diuitiarum excellentia commoti, cum multis pecunijs ad bella indigerent. Et mox: Itaque plerosq. ob habitatorum splendorem proscribentes, cunctos ferè vel morte, vel bonorum publicatione damnauerunt, Senatorij ordinis circiter trecentos, equestris ad duo millia, in quibus vel fratres, vel patrui proscribentium inerant, aut quicumq. aduersati fuerunt magistratibus, alij sue ducibus præidentium sub ipsis. Et deinde: Qui suscepisset aliquem, vel occulisset, vel inquiri prohibuisset, pari pœna tenebatur. Et rursus: Erant, qui libertos metuerent, aut seruos, aut scœnorum debitores, aut egris suis finitimos, quod inhiarent illis. insurrectio itaque omnium, quanta prius numquam, Romæ fuit: vbique erat subita, & nefanda mutatio. omni in loco visebatur Senatorum, Consulum, Prætorum, Tribunorum, Magistratumq. discurrentium, procidentiumq. ad pedes suorum seruorum, quos proprios dominos, ac seruatores appellabant. quæ res eò miserior videbatur, quò deiecti nulla misericordia ab vilo leuarentur. propria vnus cuiusq. malis referta erant, non quemadmodum in seditionibus, ac belli captiuitatibus. In his enim, qui metuunt aduersarium, vel hostem, domesticis se committunt. at tum, quos neque in bellis, & seditionibus timuerunt, repente ex necessarijs hostes effectos cernebant, vel ob simultatem, vel ob maunerum promissionem, vel ob repositum in domibus aurum, vel argentum. infidus quippe vnusquisque domesticis effectus erat, vtilitatemq. propriam benevolentia ipsorum præponebat. Et post: Erant è Romanis, qui se spontanea fame conficerent, qui laqueo vitam finirent, qui se aquis immergerent, aut è tecto præcipites darent, aut igne se absumerent, aut iugulatoribus se offerrent. Et iterum: Atq. porrò, præter Trium virorum sententiam, aliorum inscitia ab intultu ne

H

ca-

cabantur & clare. non proscriptus neci traditus inspiciebatur, quod cadaveri caput adfisteret. nam proscriptorum capita ante Tribunal in foro ponebantur, quo in loco afferentes mercedem referre oportebat. Et post: Alij (milites Triū virorum) diuersa ab his agitabant. nam aut eos, qui minime proscripti fuerant, inuadentes trucidabant, aut domos nulla ex causa ademtas sibi vindicabant. Hucusque Appianus. Eadem Velleius, & Eutropius, qui lib. vii. scribit, in vniuersum à Trium viris Senatū proscriptum. Et Dion in Augusto, Antonius (inquit) acerbè, & crudeliter nulla misericordia permotus occidebat non modo eos, quos proscriperat, sed eos quoq. qui proscriptis opem ferre conabantur, quorum capita etiam inter epulas spectabat: eoque spectaculo nefario, & calamitoso, magna ex parte fatiatur. At Suetonius cap. 27. de Octauio loquens, Restitit quidem (inquit) aliquandiu collegis, ne qua fieret proscriptio: sed inceptam utroque acerbius exercuit. namque, illis in multorum sæpe personam per gratiam, & preces exorabilibus, solus magnopere contendit, ne cui parceretur: proscripsitq. etiam C. Toranium tutorem suum, eundemque collegam patris sui Octauij in ædilitate. Iunius Saturninus hoc amplius tradit, cum, peracta proscriptio, M. Lepidus in Senatu excusasset præterita, & spem clementiæ in posterum fecisset, quoniã satis pernarū exitum esset; hunc è diuerso professum, ita modum se proscribendi statuisse, vt omnia sibi reliquerit libera. Et mox: Pinarium equitem Romanum cum concionante se admissa turba paganorum apud milites subscribere quædam animaduertisset, curiosum, & speculatorem ratus, coram cofodi imperauit: & Tedium Afrum, Consulem designatum, tantis perterritis minis, vt is se præcipitauerit: & Q. Gallium Prætorem, in officio salutationis tabellas duplices veste rectas tenentem, suspicatus gladium occulere, nec quidquam statim, ne aliud inueniretur, ausus inquirere, paulo post per Centuriones, & milites raptum è tribunali feruilè in modum torfit; & fatentem nihil, iussit occidi, prius oculis eius sua manu effossis. Hæc ille.

Hic interrogo omnes antiquitatum peritos, an post Constantinum Romæ acciderint vniquam clades huiusmodi, vt nata sit vllum suorum Ciuem in suos item Ciues adeo crudelem. Atq. neque vlli Vrbi Italiæ contigit, vt tantam ab vllō suorum diritatem sit experta.

CXII. Sed numquid hic tantarum miseriarum finis? Hæc sunt Appiani

A piani verba lib. xv. Ex viris autem, qui ditiores habebantur, centum, & amplius millia, exterorum simul, & Ciuium, libertorumq. proscriperunt. Hæc ille acta scribit ad exsatiandos militum cuncta poscentium animos. At illi, inquit idem, aut eos, qui minime proscripti fuerant, inuadentes trucidabant, aut domos nulla ex causa ademtas sibi vindicabant. En felix Romæ & Italiæ status.

Sequitur bellum Pharsalicum, post alia minora inter Romanos prælia commissa anno 711. ac victoria sterit pro Antonio, & Octauio. fuere vtrimque decem, & nouem peditum legiones. Cæsari, & Antonio tredecim millia equitum; Bruto, & Cassio viginti. Quanta sit facta ipsorum Romanorum strages, explicat his Appianus lib. xv. sic: Cæsari, inquit, & Antonio, ob singularem quandam audaciam, duobus pedestribus prælijs tam insignis victoria parta est, quantam neminem ante eos consecutum constat. Non enim huiusmodi exercitus tamquam ingens Romanorum manus vtraq. ex parte ante eos bello dimicauit, non ciuili more instructa, sed ex optimis collectis viris neque bellorum inexpertis adhuc, verum iampridem inter se mutuis probatis armis, neque alienigenas, barbarasue nationes solitis euertere, sed qui eiusdem linguæ homines, eiusdem belli artibus instructos, eiusdem præterea exercitationis, ac tolerantia, inter se inexpugnabiles superare didicissent. neque vlli profectò vniquam tanto impetu, & audacia in bello vti sunt Ciues simul exsistentes, tum domestici sub eisdem assueti Ducibus. Argumento huius rei abunde erit defunctorum multitudo, cum, æquata pugna, non inferior apud victores conspiceretur numerus. Hæc ille. Et quibus discimus, omnium maximas Romanorum cædes hæc pugna factas, quantas certè (inquit Appianus) ante nunquam. An Cannensi maiores? in quibus ad octuaginta millia, vt Liuius inquit, Romanorum cæsa? maiores vult Appianus. Illud notatu dignum contigit hoc bello: quadraginta Ciues Romanos principes gladijs se proprijs transfodisse.

Nondum finis est Ciuium malorum Romæ, & in Italia nam postero anno, cum sæpius inter se decertassent acie, quasi velitationibus quibusdam, L. Antonius, & Octauianus, eorumque Duces, in multis Italiæ locis, tandem conclusus ille Perusiæ ditionem fecit, trecentique Ciues primarij ad aram Cæsaris immolati sunt, quod Dion refert. ipsa vero Perusia incensa est, ac diruta. quamuis legamus illam post multum temporis instaura-

H 2 tam,

CXIII.

CXIV.

eam, & Gothicis bellis fauientibus steterit. Atque hunc finem A scribit Appianus, Perusia habuit, vetustatis gloriam, & dignitatis in se continens, quam ab Tyrrhenis iam pridem in Italia conditam inter duodecim primas Vrbes fuisse memorant. Hæc scilicet Italiae felicitas, quam restitui cupiunt Impij.

CXV.

Sed ad superiores calamitates illa insignis accessit. eodem nã que anno, quo bellum parabatur ab Antonio, & Octauiano in Brutum, & Cassium, postero scilicet à morte Cæsaris, Sex. Pompeius Magni filius, occupata Insula Sicilia, Saluidienum legatum Octauiani nauali prælio vicit, ac per annos quinque omnia maria atrocinijs infesta reddidit, diripiens, ac vexans Italia, inquit Dion, Romamq. fame opprimens, ita vt grauissimis morbis affligeretur, ait idem, ob eam. ter Octavianum ducesque illius nauali bello fudit, donec anno 717. debellatus Pompeius è Sicilia fugiens, & in Asiam veniens, a M. Titio legato Antonij captus est, atque interfectus. quæ lib. v. prosequitur Appianus, Florus à libro 117. vsque ad 119. Dion in Augusto.

Interim vero Illyrij insolentiores effecti ob ciuiles discordias Italiam atrocinijs, prædationibusq. vexabant. quod Appianus lib. vltimo Ciuiliū bellorum scribit.

CXVI.

Anno, vt quidam volunt, 720. Pisaurum, quem M. Antonius Coloniam deduxerat, hiatu terræ haustum in profundo est demersum. quod Plutarchus in vita M. Antonij refert. adhuc aiunt non longe à loco, in quo est illa Vrbs restaurata, conspici ædificia fluctibus cooperta, vbi nunc est Vicus Catholica dictus, quo videntur asportata maris agitationibus: nisi velimus ibi olim Pisaurum fuisse. Clades huiusmodi numquam contigit in Italia post ætatem Constantini.

Denique anno 722. cum sæpius esset inter Octavianum, & Antonium, varios ob prætextus, certatum, tandem victus est pugna nauali ad Actium Antonius 14. nonas Septembris, ac Resp. Romana omnino in vnius recidit potestatem. Auctor est Dion, inter alia prodigia, quæ bellum præcessere, in Etruria Draconem bicipitem visum, qui longus pedes octuaginta quinque multa vastarit, donec, fulmine percussus, interiit.

CXVII.

Neque vero duo magna incendia Romæ exorta sunt omitrenda. horum alterum contigit anno 547. vt Liuius numerat lib. 30. cliumq. publicum ad solum, quod prodigij loco est habitum sædissime exussit: Alterum verò, cum Sylla Urbem cepit, ac diripuit, quo Capitolium est vastatum, ac tunc libri om-

nes

A nes Sibyllini flammis absumpti perierunt.

His omnibus adiiciendum, ter per Romanos Italiae vniuersos CXVIII prope agros, expulsis prioribus colonis, esse diuisos. nam, cum deduxissent innumeras colonias in Italia, fundosq. omnes dominis prioribus abstulissent, ac militibus suis addixissent, Sylla secundo loco in earum plurimas, & alias Vrbes centum, & decem millia militum suorum distribuit, eisque partitus est quæcumque antiqui coloni, ac domini possidebant, vt habet Appianus lib. 1. ciuiliū bellorum. Tertio loco Trium viri, ad suos milites remunerandos, decem, & octo colonias, Octavianusque postremo viginti octo deduxit in Italia, ita, vt plurimos illius Populos, quod ait Dion in Augusto, deleuerit, & in varias Provincias ablegauerit. Atq. hæc magna felicitas illa Italiae, quam scio nonnulli decantant, desit autem Pastor ille, cum cæteris Italianis in remota amandatus, apud Vatem Ecloga 1.

At nos hinc alij sitientes ibimus Afros;
Pars Scythiam, & rapidum Crete veniemus Oaxem,
Et penitus toto diuisos orbe Britannos.

C

En vniquam patrios longo post tempore fines,
Pauperis & tuguri congestum cespitem culmen,
Post aliquot, mea regna videns, mirabor, aristas?
Impius hæc tam culta noualia miles habebit?
Barbarus has segetes? en quo discordia ciuas

D

Perduxit miseros: en queis conseruimus agros.
Insere nunc Melibæe pyros, pone ordine vitis:
Ite meæ quondam felix pecus, ite capellæ:
Non ego vos posthac viridi proiectus in antro
Dumosa pendere procul de rupe videbo.
Carmina nulla canam: non me pascente capellæ
Florentem cythiisum, & salices carpetis amaras.

Ac talis Italiae status fuit ab Vrbe euerfa vsque ad Augusti Monarchiam, per annor tercentum quinquaginta nouem, quibus Vrbes deletæ centum, videlicet Corenossa, & Corenebra in Etruscis, Metapontum in Bruttijs, Pandosia, ac Thebæ in Lucanis, Satricum in Volscis, Aurunca inter Auruncos, quadraginta, & vnum oppida Aequorum, Cominium, & Aquilonia Samnitum, Vulsinium in Tuscis, Nuceria in

Cam.

Campania, Vrbes vndecim in Iapygibus, Argyripa, Canusium A
 Picentium, Terina, Croto, ac viginti tres Vrbes submersæ in
 agro Pomptino, Fregellæ euersæ in Campania, omnes Vrbes
 Samnitum, quarum nomina ignoramus, in vicos redactæ, & in
 his equatæ solo Boianum, Aesernia, Pauna, Telesia, Agyllæ, Tar-
 quinij, Perusia, Pisaurum: his adde Norbam, quam Syllanis ob-
 sidentibus exustam scribit Appianus lib. 1. Verum longe plures
 esse constat, cum legamus, quinquaginta tres Populos excisos in
 Latio, in Umbris tredecim, quibus necessario suæ Vrbes erant.
 His adnumerandæ, quæ Samnitum dicuntur in vicos redactæ, at-
 que eorum nomina non produntur, & quæ in Daunia, ac Peu- B
 cetia fuerunt ab Hannibale, ac Romanis euersæ; Ita, vt, si quis
 audiet affirmare dirutas Vrbes ducentas, non aberret ille à vero.

His adde ipsam Romam ter à suis Ciuibus eorumque militi-
 bus atrocissime direptam, & omnes propè Italiae populos pau-
 cis exceptis, deletos, Græcos antiquos, Lucanos, Bruttios, Sam-
 nitas, et quicumq. Galli circumpadanæ oras tenebant.

Quid vero referemus tot hominum millia, bellis absumpta
 exteris, ac domesticis? tanta diritatis immanissimæ exempla edi-
 ta in Italos ac Romanos, proscriptiones, diluuiâ, fulmina, incen- C
 dia, hiatus terrarum? & quod memorandum sit, Romanis
 nulla à bellis quies vquam fuit: ac, licet anno 518. clausum fue-
 rit Iani templum, eodem tamen anno apertum. quod Velleius
 lib. 2. Orosius, & Eutropius narrant. quæ si quis omnia simul
 consideret, nulla fuisse his temporibus infeliciora cognoscet, ac
 prædicabit.

Ac meritò Lucanus post annos propè centum conqueritur Ita-
 liæ vastitates durare adhuc suo tempore, Neronisq. imperio se-
 mirutas Vrbes, ac desertas, ædificia collapsa, inaratos, & ad so-
 litudinem, squaloremq. adductos agros tota Italia, ob bella ci- D
 uilia. sic enim lib. 1.

*At nunc Semirutis pendunt quod mœnia tellis
 Urbibus Italiae, lapsisq. ingentia muris
 Saxa iacent, nulloq. domus custode tenetur,
 Rarus & antiquis habitator in urbibus errat,
 Horrida quod dumis, multosq. inarata per annos
 Hesperia est, desuntq. manus postcentibus aruis:
 Non tu Pyrrhe ferox, nec tantis cladibus auctor
 Pœnus erit: nulli penitus discindere ferro*

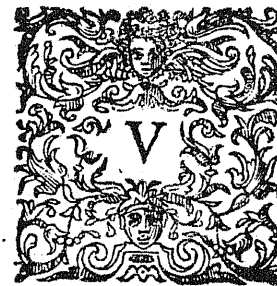
Conti-

Contiguit: alta sedent ciuilibus vulnera dextra.

Quæ verissima esse, ac non per exsuperantiam dicta, ostende-
 mus infra nos è Tacito, vbi agemus de imperio Neronis.

A
 B
 C
 D
 Oclauiani adulteria, rapinæ, crudelitas, pestis, fames, inundatio Tibe-
 ris, incendia, terræmotus eo regnante: Tiberij sauities, libido,
 rapacitas, incendia, inundatio Tiberis, fames: Caligulæ dtri-
 tas, rapinæ, auaritia, libido: Claudij atrocitas, luxuries, fames,
 terræmotus eo regnante: Neronis crudelitas, rapacitas: Roma in
 censa, libido, terræmotus, Italiae solitudo: Galbæ, Othonis, Vi-
 tellijque bella ciuilia, Italia direpta: Tiberis inundatio; bellum
 ciuile Vitellij, & Vespasiani: Italicorum magnæ strages, Cremona
 incensa: Vespasiani rapinæ: incendia Romæ Tito regnante,
 Vesuij. eruptiones: Pompeij, & Herculanium Vrbes obrutæ:
 Domitiani crudelitas, libido. omnium superiorum facta atrocitas
 in propinquos.

Cap. VII.



C
 D
 IDIMVS hucusque, quantis calami-
 tatum fluctibus Roma, & Italia fuerit
 inuoluta ab Urbis excidio vsque ad Au-
 gusti summum Principatum. cognoui-
 mus illam miserrime vastatam, redactâ
 ad solitudines, ita, vt Vrbes plus minus
 ducentæ fuerint euersæ, ac Populi pro-
 pè omnes deleti intra annos tercentum
 quinquaginta sex. At reliquæ omnes
 Vrbes fœdissime ab Augusto eodem spo-
 liatæ fuerunt. sic enim Dio de Augusto: Ea, quæ in fanis religio-
 nis causa erant, cæteraq. è quibus pecuniam facere poterat, ne-
 que ea solum, quæ Romæ, sed etiam omnia, quæ in Italia, & in
 ditone, & in potestate eius reposita erant, sustulit.

Quid porrò dicemus, si ostendamus, ex hoc tempore multo
 fuisse infelicius Romæ, atque Italiae, quam tempore villo fuerit vni-
 quam post gentium dispersionem? Incidit enim misera in atro-
 cissimas capitum multorum belluas Imperatores, Romani san-
 guinis, Italici, ac Barbarici crudelissimos, quibus bellum fuit
 cum

cum bonis ipsis, cum toto humano genere, ad exspoliandos mortales omni re, quæ fructum, iucunditatem, decusve vllum possent vilo modo adferre, eos exterminandos, omnia conturbanda, præter clades diuinitus immixtas, incendia, Urbis conflagrationem, fulmina, pestilentias grauissimas, telluris sterilitates, terremotus, inundationes, gentiumque barbararum irruptiones, quibus est tota Gallia Cisalpina vastata. Videamus tamen, qualia fuerint imperante Augusto tempora, quæ mirifice laudantur quasi beatissima, & Saturnijs sæculis æqualia, vt somnijs, ac fabulis sit aliquis locus, quando nullus est veritati. In primis igitur Augustus post tot Romanos trucidatos, Italiam totam spoliatam, populos Italiæ deletos, aut in remotissimas oras amandatos, vt vidimus testimonio scriptorum, talis scribitur fuisse.

CXIX.

Adulteria exercuisse inquit Suetonius cap. lxxix. ne amici quidem negant, excusantes sanè, non libidine, sed ratione commissa, quo facilius consilia aduersariorum per cuiusque (aduerte hoc verbum) mulieres exquireret. M. Antonius super festinatas Liviæ nuptias, obiecit & feminam consularem, è triclinio viri coram in cubiculum abductam, rursus in conuiuium, rubentibus auriculis, incomptiore capillo reductam; & dimissam Scriboniam, quia liberius doluisset nimiam potentiam pellicis, & conditiones quæsitæ per amicos, qui matres familias, & adultas ætate virgines denudarent, atq. perspicerent, tamquam Toranio mangone vendente. Scribit etiam ad ipsum hæc familiariter adhuc, nec dum planè inimicus, aut hostis: *Quid te mutauit? quod Reginam in eo? vxor mea est. Nunc cœpi, an ab hinc annos nouem? tu deinde solam Drusillam inis? ita valeas, vti tu, hanc Epistolam cum leges, non inieris Tertullam, aut Tarentillam, aut Rufillam, aut Saluiam Citisceniam, aut omnes. Hęc ille. Quasi Augustus nihil à libidine reliquerit intactum. Et cap. 71. Postea quoque, inquit, vt ferunt, ad vitiandas virgines promptior, quæ sibi vndiq. etiam ab vxorè conquirerentur. Hucusq. Suetonius. Sic igitur Augustus, qui nihil non eripuit Italiam, ac Romanis, antequam solus iniret imperium, vbi solus omnia administravit, propè omnia polluit.*

Sub initium Principatus non modo Tiberis ita inundauit plana Urbis, vt per ea nauigaretur, sed etiam plura incendia, inquit Vlpianus, vno die Romæ extiterunt, quibus inter alia Messallæ domus conflagrauit: ob eamque rem nocturnas vigilum excubias

A cubias in Vrbe ad illa arcenda instituit: de quibus titulo de Præfecto vigilum. Multæ præterea clades subinde extiterunt: ad quas credo respexit Horatius, cum scripsit:

*am satis terris niuis, atque dira
Grandinis mist Pater; & rubente,
Dextera sacras iaculatus arces
Terruit Urbem.*

*Terruit gentes, graue ne rediret
Sæculum Pyrrhæ noua monstra quæstæ,
Omne cum Proteus pecus egit altos
Visere montes:*

*Piscium & summa genus hæsit vltimo,
Nota quæ sedes fuerat columbis,
Et super iccto pauidæ natarunt
Equore damæ.*

*Vidimus flauum Tiberim retortis
Litore Etrusco violenter vndis
Ire deiectum monumenta Regis,
Templaq. Vestæ.*

C Pestilentiam, famemque fuisse Romæ, & in Italia, scribit Silius cap. 2. hanc accidisse vult Dio lib. LV. anno Urbis 722. ac atntam fuisse, vt agris colendis nemo vacaret.

Anno 728. Salassi, Italiæ extremæ Populi, funditus, ait Strabo lib. 4. deleti sunt ab Augusto. eorumque quadraginta quatuor millia Terentius Varro Imperator vendidit sub hasta. quod ibidem testatur, vt scilicet nullus iam Populus ex antiquis in Italia, Liguribus aliquot, & Vmbrijs exceptis, propè reliquus foret. nam (verba sunt hæc ipsius Strabonis) Lepontj, & Tridentini, & Stomi, & alij complures Populi parui, Italiam tenentes, qui superioribus annis inopes latrocinabantur, hac çtate, aut deleti sunt, aut mansuetiores facti. Hęc ille.

Anno, vt quidam volunt, 729. ingens exercitus Romanorum in Arabia perijt inusitato morbi genere: quod cum caput inuasisset, & aridum reliquisset, subito opprimebat ægrotantes, vel cæteras corporis partes peruagatum, crura arripiens, illa maxime affligebat. quæ omnia Dio testatur.

Anno 731. vt quidam numerant, Tiberis pontem Sublicium euertit, effecitq. vt Vrbs triduum nauigaretur, iugisq. tempe-

stas multa ædificia læsit. quæ Dio scribit lib. IIII. ad finem. **A**
 Iam vero, ut idem tradit, per annos triginta sunt Augusto a permultis insidiæ paratæ, ac permultos ille sibi mortem afferre coegit. & fuit inter amicos Onidius (Vedium Tacitus vocat) Pollio qui tantæ erat crudelitatis, ut, cum in piscinis murenas haberet, carnibus eas humanis pasceret, seruos laniandos proponeret, de quibus supplicium sumere volebat. cumq. in conuiuio, cui fortè intererat Augustus, puer scyphum fregisset, vix ille Augusti interuentu ereptus est, quin murenis comedendus protinus objiceretur. quod idem scribit. Atq. hæc illorum temporum beatitudo.

Tertio decennio imperii exacto, Palatium conflagrauit, atq. ex eo minus crudelis esse cœpit Augustus: ut è Dione apparet.

Anno 757. Cn. Cornelio, & L. Valerio Messalla Coss. magni, ait Dion, terræmotus fuerunt, atque ut scribit in Chronico Casiodorus, per dies octo impetu miserando clades hominum, domorumq. fuit. Tiberis pontem disturbauit, effecitq. ut per septem dies Vrbs nauigaretur. quod nunquam contigisse vel ante vel postea scimus.

Eadem tempestate, inquit Dio, Augustus alebat viginti tres exercitus, quibus sumptibus cum pecuniæ deessent, lanxit, ut vigesima omnium hereditatum, & donationum causa mortis, nisi si qua essent proximis agnatis, aut pauperibus relicta, persolueretur. quod cum præter solita tributa longe graue foret, rum verò grauissimum fuit, quod acerbissima fames Romanos ita opprimeret, ut expulsi fuerint ex Vrbe ultra nonaginta quatuor passuum millia cuncti gladiatores, ac serui venales.

Sub idem tempus Quirtilius, cum tribus Romanorum legionibus est à Germanis trucidatus. quod tantum Romæ terrorem incussit, ut nemo vellet militare. Quocirca ira inflammatus iussit Octavianus quintum quemq. Romanorum, qui nondum triginta quinque annos attigissent, ac decimum eorum, qui supra id ætatis essent, sorte educi. atq. omnes istos facultatibus priuauit, & ignominia notauit: quin non nullos neci dedit: veteranorumq. & libertorum quam maximum confecit exercitum, quod cum Tiberio in Germaniam contenderet. E quibus intelligi potest, quanta esset temporum miseria, quibus tot Romani fierent infames, & ob id solum, quod noluisent ascribi militiæ, bonis omnibus spoliarentur.

Anno 758. Aemilio, & Arrontio Coss. Dalmatæ, Salona capta,

pta, maritimas oras Italiæ vsque ad annum prope 764. prædationibus infestas habuerunt, donec eos Tiberius domitos repressit, ut est apud Dionem.

A Anno 766. defunctus est Augustus, cum post Actiacam victoriam regnasset annos quadraginta quatuor, diebus tredecim exceptis, ait Dio. insecuta est eius mortem penuria, inquit Solinus cap. 2. rerum omnium.

Actalis Augusto imperante fuit Romæ & Italiæ felicitas. quibus temporibus extiterunt horribiles & funesti terræmotus, incendia multa, pestilentia, sterilitates, fames, inundationes, quales nunquam memorantur, Italiæ gentes deletæ, aut multis crudeliter occisis in remotissima amandatæ, Romanorum millia multa occisa in acie, domi vero bonis omnibus spoliata, nihil ab adulterijs, à stuprijs intactum, neque prædationes, ac latrocinia per multos annos desuerunt. Et tamen hæc omnia, quæ fuerint, felicissima decantantur.

B Quocirca peto ab omnibus, ut mihi proferant aliquem, qui vel ex omni, vel è magna parte Italiæ sit dominatus post imperium Constantini, siue ex Imperatoribus, qui vsq. ad Momillum Augustulū vixerunt, siue ex Herulis, Ostrogothis, Græcis, Longobardis, Francis, Germanis, Nortmannis, Hispanis per mille ducentos octuaginta annos, ac tanta atrocitatis exempla in Italos, ac Romanos ediderit, quanta Augustus;

C Romamq. scdissimis proscriptionibus laniarit;

Centum millia virorum, præmijs propositis, occidi mandarit; Et è quadraginta sex nobilioribus Urbibus Italiæ Ciues omnibus fundis nudatos expulerit; atque ut aiebat ille apud Vatem, ad sitientes Afros, Scythiamq. amandarit;

Decimum quemque aut quintum, Romanorum, bonis omnibus mulctarit, ignominia notatum.

D Et, quo viuente, ter tam sæua inundatio Tiberis, fames, pestilentia, terræmotus, incendia, latrocinia fuisse legantur. Quamobrem felix ille sibi, suis, ornandæq. Romæ fuit, infelicissimus in vniuersum Italiam, ac Romanis, qualis nemo post Constantinū.

Anno Urbis 766. Christi 17. post Octauium imperare Tiberius cœpit. de quo sic Suetonius cap. 61. In omne genus crudelitatis erupit, nunquam sufficiente materia. Et mox. Sigillatim facta eius crudeliter exequi longum est: genera, velut exemplaria, seuitiæ enumerare sat erit. Nullus à pœna hominum cessa uit dies, ne religiosus quidem ac sacer. Aniaduersum in quosdam

CXX.

ineunte anno, accusati, damnaque multi cum liberis, atque A
etiam vxoribus suis. Interdictum, ne capite damnatos propin-
qui lugerent. decreta accusatoribus præcipua præmia, nonnum-
quam & testibus: nemini delatorum fides abrogata: omne
crimen pro capitali receptum est, etiam paucorum, simplicium-
que verborum. Obiectum est poetæ, quod in tragædia Agamem-
nonem probris laceffisset: obiectum & historico, quod Brutum,
Cassiumq. vltimos Romanorum dixisset. animaduersum statim
in Auctores, scriptaque abolita, quamuis probarentur aliquot
ante etiam annos, Augusto audiente, recitata. Et post: Citati B
ad causam dicendam, partim se domi vulnerauerunt, certi dam-
nationis, sed ad vexationem, ignominiamque vitandam, par-
tim in media curia venenum hauserunt: & tamen colligatis vul-
neribus, ac semianimes, palpitantesque adhuc in carcerem rapti,
nemo punitorum non in Gemonias abiectus, vnoque tractus.
viginti vno die abiecti, tractique. inter eos pueri, & fæminæ.
immaturæ puellæ, quia more tradito nefas esset virgines fran-
gulare, vitiatæ prius a carnifice, dein strangulata. Et cap. 62. Au-
xit, intenditque sæuitiam exacerbatus iudicio de morte filij sui
Drusi, quem cum morbo, & intemperantia perijsse existimaret, C
vt tandem interemptum fraude Liuilæ vxoris, atque Seiani co-
gnouit, neque tormentis, neque supplicio cuiusquam perpercit.
Soli huic cognitioni adeo per tot dies deditus, & intentus, vt
Rhodiensem Hospitem, quem familiaribus litteris Romam euo-
carat, aduenisse sibi nunciarum torqueri sine mora iusserit, quasi
aliquis ex necessarijs quaestioni adesset, deinde, errore detecto,
& occidi, ne vulgaret iniuriam. Carnificinæ eius ostenditur lo-
cus Capreis, vnde damnatos post longa, & exquisita tormenta
præcipitari coram se in mare iubebat, excipiente classiariorum
manu, & contis, atque remis elidente cadauera, ne cui residui D
spiritus quidquam inesset. In hunc igitur merito hi versus scripti

*Aspice felicem sibi, non tibi, Romule, Syllam.
Et Marium, si vis, aspice, sed reducem.*

*Nec non, Antoni ciuilia bella mouentis,
Nec senæ infectas aspice cade manus.*

*Et dic, Roma perit, regnabit sanguine multo
Ad regnum quisquis venit ab exilio.*

Refert

A Refert Dion, eum sæpe dixisse, Me mortuo terra cum igne mi-
sceatur; fortunatumque dixisse Priamum, quod ei vna cū patria;
& Regno perire contigisset. Tacitus autem lib. v. Nemque sum
ignarus, inquit, à plerisque scriptoribus ommissa multorum pericu-
la, & penas, dum copia fatiscunt, aut quæ ipsis nimia, & mæsta fue-
runt, ne pari tædio lectores adficerent, verentur.

Multo turpissimus autem, quoad pudicitiam, fuit Tiberius. CXXI.
Cæsar. de illo sicidem cap. XLIII. Secessu vero Capreenſi etiam
sellariam excogitauit, sedem arcanarum libidinum, in quam
vndique conquisiti puellarum, & exoletorum greges se inuicem
incestarent coram ipso. Et cap. 45. Fæminarum quoque, & quæ-
dam illustrium capitibus quantopere solitus sit illudere, euiden-
tissime apparuit Malloniæ cuiusdam exitu. Et Dion: Cæterum de-
decore, atque infamia (Tiberius) opprimebatur, quod amore no-
bilissimorum puerorum pariter, atque fæminarum captus esset.
Et Tacitus li. VI. Præpositi serui qui quærent, protraherēt. dona
in præptos, minas aduersū abnuentes, & si retinerēt propinquos,
aut parēs, vim, raptus, suaq. ipsi libita velut in captos exercebāt.

Rursus, quantum ad alienas opes, sic idem cap. 49. Procedente CXXII.
mox tempore etiam ad rapinas conuertit animum. Et mox, vbi
ostendit aliquos ob diuitias ad mortem compulsos, addit: Præ-
terea Galliarum, & Hispaniarum, Syriæque, & Græciæ princi-
pes confiscatos ob tam leue, ac tam impudens calumniarum ge-
nus, vt quibusdam non aliud sit obiectum, quam quod partem rei
familiaris in pecuniâ haberent. Plurimis etiam ciuitatibus, & pri-
uatis veteres immunitates, & ius metallorum, ac vectigalium,
adempta. sed & Venonem, regem Parthorum, qui, pulsus à suis,
quasi in fidem Populi Romani, cum ingeni gaza Antiochiam se-
reperat, spoliatum perfidia, & occisum.

Nec defuerunt imperante Tiberio clades acerbissimæ. nam
D Romæ, vt in Chronico Eusebius notat, anno Christi 24. Pom-
peij theatrum est incensum, & Urbis conditæ, iuxta Tacitum lib. 1.
1. 768. Tiberis, continuis auctus imbribus, plana Urbis stagna-
uit, relabentemque secura est ædificiorum, & hominum strages.
Sed illud omnium longe luctuosissimum, quod accidit Fidenis
anno 780. cum casu amphitheatri ruinosè ædificari. Ob-
trita, inquit Tacitus lib. III. vel debilitata sunt hominum
quingenta millia: & haud multo post tantum Romæ
incendium sæuijt, vt mons Cælius totus sic fuerit exu-
stus, vt sola Tiberij effigies fuerit intacta. Neque vero
fames

fames bis defuit, vt ex eiusdem lib. iiii. & vi. apparet. Rurfus 787. & Christi 38. Tiberis inundauit, ita vt multæ Urbis partes nauibus essent peruiæ, ac plurimæ ædificia prope Circum, & Auentinum flammæ absumperunt. vt Dio lib. lvij. refert. Inundatione quidem Tiberis, ædificiorum, & hominum factam stragem, scribit Tacitus lib. 1.

An auditum tale vnquam monstrum post Constantini ætatem? an tante clades? Numquid hæc temporæ reduci cupiunt impij? & qui forent impij, nisi tam portentosa concupiscerent, ac fugesta?

CXXIII Caligula. Tiberio successit anno Christi 39. quem sibi succedere gaudebat Tiberius. quod scelestissimus esset, vt memoriam scelerum suorum maioribus Caij. Caligulæ sceleribus obrueret, ac per eum maxima, & nobilissima pars Senatus necaretur; inquit Dion in Tiberio: ac de Caio. quidem sic idem: Cum Caius sanguine expleri non posset, curabat, vt quamplurimi inter se dimicaret, eosq; nonnumquam binos, interdum confertos tamquam in acie congregari iubebat, ita vt sex, & viginti equites vno die casti sint. Tanta enim fuit eius crudelitas, vt cum defecissent damnati ad bestias, non nullos ex ea turba; quæ in tabulis confederat, corripui iusserit, & bestijs obijci. ijsq; quominus loqui possent, aut quemquam accusare, linguas præcidi mandauit. coegit etiam illustrem equitem descendere in certamen gladiatorium, quasi Agrippinæ matri suæ iniuriam fecisset; eumque postea, cum victor esset, accusari, & interfici iussit, patremque eius, qui nihil commiserat, coniectum in caueam, sicut alios per multos, interemit. Et mox: Conclamante aliquando populo, Adolefcens Auguste, ratus sibi iniuriam factam, quamplurimos occidi iussit. eosq; partim abstrai à spectaculis, partim abeuntes à theatro abripi (id enim sæpe facere solebat) quin etiam alioquin minatus est vniuerso populo, his verbis. Vtinam (inquit) omnes vnâ ceruicem haberetis. Et post: Postquam fuit cibo, vinoq; confectus, pleriq; deiecit socios de ponte, (erat longitudo Pontis trium miliariorum inter Puteolos, & Baucos; latitudo pro ratione longitudinis, vt superaret, quem Xerxes Hellefcinto confecit) multosq; cum veheretur nauibus rostratis, iaciebat in profundum. Et rursus. Difficile est enumerare nobiles viros, qui ab eo sunt interfecti. Et iterum: Magnum exercitum comparauit, in quo erant militum ducenta quinquaginta millia, eorumque magnam partem necauit. nam eos sigillatim, non

numquam etiam confertos occidebat. Et mox: Congregato autem populo, magnam vim auri, argentiq; profudit de superiori loco, (quæ plerique dum colligerent, mortui sunt): quod cuttelli (vt aiunt) cum ijs comixti essent. præterea Cassium Melinum iussit occidi, coegitq; Capitonem patrem eius virum bonum, nullius accusatum delicti, filij supplicio interesse, quod, dum à Caio peteret, vt sibi oculos claudere liceret, iussus est pariter occidi. Hæc Dion addit, Alia Suetonius, quæ nos retulimus alibi: atque iccirco ab ijs recitandis superfedemus.

Et, quantum ad castitatem; sic refert Suet. cap. xxv. Cum omnibus sororibus stupri consuetudinem fecit; plenoq; conuiuio singulas infra se vicissim collocabat, vxore supra cubante. Et mox, cap. 36. Supra sororum incesta, & notissimum prostituta Pyralidis amorem, non temerè vlla illustriore femina abstulit: quas plerumque cum maritis ad canam vocatas, præterq; pedes suos transeuntes, diligenter, ac lentè, mercantium more, considerabat, etiam faciem manu alleuans, si quæ pudore summitteret. quoties deinde libuisset, egressas triclinio cum maxime placitâ ad se vocasset, paullo post recentibus adhuc lasciuie notis, reuersus vel laudabat palam, vel vituperabat, singula numerans bona malaue corporis, atque concubitus.

CXXV. Deniq; quantum ad alienas facultates, sic idem cap. 38. Egês ad rapinas conuertit animum, vario, & exquisitissimo calumniarum, & auctionum, & vectigalium genere. Et: Testamenta primipilarij, qui ab initio principatus Tiberij neque illum, neque se heredem reliquissent, vt ingrata, rescidit. item ceterorum, vt irrita, & vana, quoscumque quis diceret hærede Casarem mori destinasse: quo metu iniecto, cum iam, & ab ignotis inter familiares, & à parentibus inter liberos palam hæres nuncuparetur, derisores vocabat, quod post nuncupationem viuere perseverarent, & multis venenatas mactas misit. Et mox: Auctione proposita, reliquias omnium spectaculorum subiecit, & vendicauit, exquirens per se pretia, & vique eo extendens, vt quidam immenso coacti quædam emere, ac bonis ex vti, venas sibi inciderent. Nota res est, Aponio Saturnino inter subscellia dormitante monitum à Caio præconem, ne prætorium virum, crebro capitis motu nutantem sibi, præteriret, nec licendi finem factum, quo ad xij. gladiatores HS nonagies ignorantia addicerentur. Et cap. 41. Nouissime contrectandæ pecuniæ cupidine incensus, sæpe super immensos aureorum acervos parentissimo diffu-

diffusos loco, & nudis pedibus spatiatas, & toto corpore aliquā-
 diu volutatus est. Et Dion: Cæterum, consumpta Urbis, ac totius
 Italiae pecunia, Caius in Galliam proficiscitur, ad eam gentem
 fortunis, quæ tum erant maximæ, & florentissimæ, vna cum Hi-
 spanis spoliandam. ibi publicum crimen fuit, esse diuitem: atque
 horum possessiones cum venderet, ipse multo inde maiorem pe-
 cuniam redegit, quod omnes cogereantur pluris, quam res es-
 sent, emere.

Talis itaque Caligula, qui imperauit, vt aliqui volunt, annis
 quatuor, mensibus decem, diebus octo.

Quæro itaque, an post Constantini ætatem fuerit vllus Catho-
 licus Princeps Romæ, & in Italia, aut etiam toto orbe Catho-
 lico, qualis Caligula, tantæ diritatis, libidinis, ac rapacitatis? Ec-
 quando fuit, qui è nostris haberet in exercitu ducenta quinquā-
 ginta hominum millia, eosque ipse summa atrocitate occiderit,
 omnia libidinibus polluerit, orbem totum spoliarit? An hæc tem-
 pora beata?

CXXX
 VI. Claudius Caligula est successus, anno Christi 43. de quo sic
 Dion: Cum soleret (Claudius) expleri sanguine, & cædibus, mul-
 tas subitas, & temerarias cædes fecit. In causa fuerunt Cæsaria
 ni, vxorque eius Messallina; quæ temeritate, atque intemperan-
 tia omnes fæminas ætatis suæ superauit. nam isti, cum cuperent
 aliquem necatum, solebant perterrefacere Claudium, vt hac
 ratione facerent omnia, quæ sibi collibuissest. Et Victor: Huius
 vxor (Messallina) primo clam, mox passim, quasi iure, adulteris
 utebatur: eòque extincti cum suis plerique, ingenio, seu metu
 abstinentes; de hinc atrocius accensa, nobiliores quasque nuptas,
 & virgines, scortorum modo secum prostituert: coactique ma-
 res, vti adessent. Quod si quis talia hortuerat, afflicto crimine, in
 ipsum, omnemque familiam sæuiebatur. Vt magis ipsa videretur
 imperare Viro, quam Imperatori nupta esse. ita liberti eius,
 potestatem summam adepti, stupris, & exilio, cæde, proscriptio-
 nibus omnia fœdabant. Et Suetonius cap. 34. Sæuum, & sanguina-
 rium natura fuisse, magnis, minimisque apparuit rebus. tormen-
 ta quæstionum, pœnalque parricidarum representabat, exigebatque
 coram. cum spectare antiqui monis supplicium Tiburi
 concupisset, & deligatis ad palum noxijs carnifex deesset, acci-
 tum ab Vrbe vesperam vsque opperiri perseuerauit; quocumq;
 gladiatorio munere, vel suo, vel alieno, etiam fortè prolapsos iu-
 gulari iubebat, maxime retiarios, vt expirantium faciem videret.
 cum

A cum par quoddam mutuis ictibus concidisset, cultellos sibi
 paruulos ex vtroque ferro in vsum fieri sine mora iussit. Bestia-
 rijs, meridianisq. adeo delectabatur, vt etiam prima luce ad
 spectaculum descenderet; & meridiè, dimisso ad prandium po-
 pulo, perfederet; præterq. destinatos, etiam leui, subitaq. de
 causa quosdam committeret, de fabrorum quoque, ac ministro-
 rum, atque id genus numero.

Quoad luxuriam, sic de illo summatim refert idem cap. 33.
 Libidinis in fæminas profusissima fuit.

B Imperante Claudio, inquit Annalium lib. 12. Tacitus, cre-
 bris terræmotibus prorutz domus; (in Vrbe) ac, dum latius me-
 titur, trepidatione vulgi, inualidus quisque obtritus. frugum
 quoque egestas, & orta ex eo fames, in prodigium accipieba-
 tur: nec occulti tantum questus; sed iura reddentem Claudium
 circumuafere clamoribus turbidis, pulsamq. in extremam fori
 partem vrgebant, donec militum globo infestos perripit. Hæc
 ille. Fames hæc toto Orbe vniuersalis fuit, vt habetur in Actis
 Apostolicis cap. 11.

C Regnauit Claudius annis tredecim, mensibus octo, diebus vi-
 ginti, vt scribit Dion. Ac talis fuit, vt post ætatem Constantini
 nullus Princeps Catholicus in Italia, aut etiam non Catholicus
 extiterit adeo scelestus, ac perniciosus; quique tot Italarum,
 vel quorumuis millia per sauitiam trucidarit.

D Nero Claudio est substitutus anno Christi 57. de quo sic Dion: CXX.
 Noctu Nero per totam Urbem debacchabatur. mulieribus, pue-
 risq. stuprū inferebat; spoliabatq. eos, qui sibi obuiā fierēt, percu-
 tiebat, vulnerabat, occidebat. Et mox: Domi esse, nulli tutū erat;
 Nerone in domos, atque officinas insultante. Et post: Eo anno
 magnus numerus primorum hominum mortem obierat; atque
 eorum non nullos accusatos, Neroni insidias fecisse, milites lapi-
 dibus obruerunt. Et rursus: Cupiuit (Nero) quod antea sem-
 per optauerat, Urbem, atque Imperium viuis funditus perde-
 re. quam quidem ob causam ipse quoque Priamum mirabiliter
 beatum fuisse dicebat, quod Patriam simul cum Regno perdi-
 tam vidisset. Iterum, cum Romam iussisset incendi, (ait) multi
 in hoc grauissimo dolore in ignem se coniecerunt, & innume-
 rabiles homines incendio perierunt. At Suetonius cap. 37.
 Nullus (à Nerone) adhibitus delectus, aut modus interimendi
 quoscumque libuisset, quacumque de causa. dein plurimos ab eo
 necatos

CXX.
VIII.

necatos nominatim recenset. Eutropius autem lib. 7. Infinitam A
partem Senatus (Nero) occidit. imperavit annis 13. mensibus
7. diebus 28.

CXXIX Quid autē de libidine dicemus: de eo namq. ita Suetonius cap.
29. Super ingenuorum proagogia, & nuptiarum concubinitus,
Vestali virgini Rubriæ vim intulit. Sed illud fœdissimum, & incre-
dibile, quod refert Dio: Publice sumptuosam (scribit) cenam Ne-
ro dedit. Huic cenæ Tigellinus præfectus fuerat, eratque eius
cenæ magnificus apparatus. fuere in medio amphitheatro, & in
aqua posita magna vasa vinaria lignea, & super ea tabulæ fixæ.
circum erant undique tabernæ, & diuerforia ædificata: cumque B
Nero, & Tigellinus cum conuiuis suis medium locum tenerent,
ac in tapetis purpureis, & mollibus stragulis epularentur, cæ-
teri in tabernis magnam læticiam capiebant, intrabantque lupa-
naria, & cum omnibus mulieribus, quæ tum ibi confederant, pa-
lâm rem habebant, & impudenter. aderant autem pulcherri-
mæ, & clarissimæ ancillæ, liberæ, scorta, virgines, vxores multo-
rum Ciuium, non solum plebeiar, sed etiam nobilissimæ, & puel-
læ, & mulieres. poterat quisque ea, quam cuperet, potiri: nega-
re licebat nemini. multitudo congregata videlicet ex plebeijs ho-
minibus largiter potabat, faciebatque iniuriam libidinosè. tum C
enim seruus cum domina, præsentē domino suo, & gladiator
cum virgine nobili, inspectante patre, rem habuerunt. seque-
bantur inde grauissimæ, & turpissimæ altercationes, vulnera, tu-
multus, non solum ab his, qui intus erant, sed etiam ab his, qui
foris remanserant. quibus ex causis multi homines mortui, mul-
tæ mulieres suffocatæ, multæ raptæ sunt. occulte noctu per to-
tam Urbem debacchabatur: mulieribus, puerisque stuprum in-
ferebat. Hæc Dion.

CXXX. De eodem sic Suetonius, quantum ad pecunias, cap. 33. Iam
exhaustus, inquit, atque egens, (Nero) vt stipendia quoque mi-
litum, & commoda veteranorum protrahi, ac differri, necesse ef-
set; calumnijs, rapinisque intendit animum. Ante omnia insti-
tuit, vt è libertorum defunctorum bonis pro semisse dextans co-
geretur ei, qui sine probabili causa eo nomine essent, quo fuissent
vllæ familiæ, quas ipse contingeret. deinde, vt ingratorum in
Principem testamenta ad fiscum pertinerent; ac ne impune esset
studiosis viris, qui scripsissent, vel dictassent ea, tum, vt, lege ma-
iestatis, facta, dictaque omnia, quibus modo delator non deef-
set,

A set, tenerentur. reuocauit & præmia coronarum, quæ vmquam
sibi in certaminibus Ciuitates detulissent. & cum interdixisset vsû
amethystini, ac Tyrij coloris, summisissetque, qui nundinarum
die pauculas vncias venderent, præclusit cunctos negotiatores.
quin etiam inter canendum animaduersam matronam è specta-
culis vetita purpura cultam, demonstrasse procuratoribus suis
dicitur, detractamque illico non veste modo, sed & bonis ex-
suis. nulli delegauit officium, vt non adijceret, Scis, quid mihi
opus sit; & hoc agamus, ne quis quidquam habeat. Vltimo, tem-
plis compluribus dona detraxit; simulacraque ex auro, vel argen-
to fabricata conflauit: in his penatium deorum, quæ mox Galba
restituit.

Et cap. 27. Assueuerat (Nero) tabernulas etiam effringere,
& expilare; quintana domi constituta, vbi partæ, & ad licitatio-
nem diuidendæ prædæ pretium assumeretur. Et Dion: Existimauit
(Nero) Imperatoriæ maiestatis, & potestatis esse, efficere, vt nul-
lius rei, ne vilissimæ quidem, indigeret. qua ex re cepit (vt par-
est) magnam pecuniam consumere, multa per iniuriam quære-
re, multa per vim eripere. nec enim paruo, aut abiecto animo e-
rat. & non solum exegit noua vestigalia, sed etiã inhiauit locuple-
C tum facultatibus, quas per iniurias abstulit à multis; eorumque
non nullos occidit: & occulte noctu per totam Urbem debac-
chabatur, mulieribus, puerisque stuprum inferebat, spoliabatq.
eos, qui sibi fierent obuiam. & causa belli Britannici fuit publi-
catio bonorum, quæ cum esset primarijs eorum à Claudio re-
missa, Decianus Catus, eius Insulæ Procurator, dicebat, eam
renouari oportere. Et: Nero magnam pecuniam à priuatis, &
populis, propter incendium factum, partim vi, partim de volun-
tate ipsorum exegit, & Populo diuisionem frumenti abstulit.
Et: Graciam depopulatus est, licet eam liberam reliquerit; fe-
D citque cædes infinitas, & bona quorundam adhuc viuentium pu-
blicauit, atque innumerabilia donaria, quæ vel Romæ in templis
reposita erant, abstulit; quæ in Vrbe erant, atque in omni Ita-
lia, ea omnia dedit Aelio Caesariano, cui tanta facta erat omniũ
rerum potestas, vt inconsulto Nerone bona proscriberet, mit-
teretque in exilium, ac non modo plebeios homines, sed etiam
viros equestres, Senatorijque ordinis iuberet occidi. Et: Poly-
cletus autem, & Calvia Crispillina separatim vitam degebant,
depopulabanturque, & spoliabant omnia, quæ occurrerent. Et:
Omnem orbem terrarum, cuius imperium tenebat, ex pilauit.

Actalis Nero, qui, vt omnibus se flagitijs inuoluerit, illad A
eius facinorosissimum fuit, quod Romam incenderit: cum Toti-
la partem illius tertiam tantum incenderit: vt ex Procopio li-
quet.

Neque verò clades aliæ regnante illo defuerunt. Anno nam-
que illius supremo, qui est Christi septuagesimus, accidit in Ita-
lia terræmotus, quo prata, & oliueta agri Marrucini, interce-
dente via publica, in contrarias sedes sunt translata. quod nar-
rat Plinius lib. 2. cap. 83. Et Dion in Nerone, Tam ingens, in-
quit, terræmotus factus est, vt terra funditus conquassari, &
animæ hominum ab eo (Nerone) interfectorum insultare ipsi
putarentur. Hæc anno Christi 70. conditæ Urbis 812. Sed & B
Eusebius anno Christi 60. vult alium Romæ terræmotum conti-
gisse. Tacitus quidem lib. XV. ait terræmotu Pompeios ex magna
parte corruisse.

Porro in Italia imperante Nerone incolarum tanta erat infre-
quentia, quod è Lucano supra etiam narrauimus, atque Vrbes
adeo desertæ, vt opus fuerit Antium, Tarentumq. colonias de-
duci. neque tamen ob id satis est prouisum solitudini locorum.
quod disertissime tradit lib. 14. Tacitus. & tamen hæc duæ Vrbes
in fecundissimis, & amoenissimis erant locis.

Præterea vero Britanni, sumptis in Romanos armis, eorum, C
& sociorum septuaginta millia crudelissimis modis trucidarunt,
vt eodem libro idem narrat: quamuis postea sint interfe-
cta octuaginta millia Britannorum. & anno Urbis 819. iuxta
Tacitum vastata Campania turbine ventorum, qui villas, ar-
busta, fruges passim diffecit: pertulitq. violentiam ad vicina Vr-
bi, in qua omne mortalium genus pestilentia depopulabatur.
Hæc ille lib. 16.

CXXXI Galba Neroni succedens imperauit menses septem. qualis
esset futurus in posterum, non est certum. sciuissimum fuisse,
prodit cap. 12. Suetonius, hæc inquit: Præcesserat de eo fa-
ma scuitiæ simul atque auaritiæ, quod ciuitates Hispaniarum,
Galliarumque, quæ cunctantius accesserant, grauioribus tribu-
tus, quasdam etiam murorum destructione punisset, & præpo-
sitos, procuratoresq. supplicio capitis affecisset, cum coniugi-
bus, ac liberis. Hæc ille.

De Galba sic idem Dion: Erat in coaceruanda pecunia inex-
plebilis.

Suetonius cap. 18. narrat sub ingressum Galbæ terram tre-
muissè,

A muissè, & affimilem mugitui sonum dedisse.

Illud vero longe funestum Romæ contigit, vt, multis in ipsa
Urbe commissis prælijs, dum pugnant de Imperio Galba, &
Otho, plurimi ciuium sint vtriusque interfecti vna cum
Galba.

Otho igitur, occiso Galba, tenuit Imperium dies nonaginta CXXX-
quinque. qualis esset in Imperio futurus, ita Dion: Non erat ob- II.
scurum, eum multo etiam petulantius, atque acerbius, quam
Neronem, regnaturum: nomen quidem eius sibi statim impo-
suit. Et mox: Eo genere vitæ, quod instituerat, quodque cum
forore consuetudinem habebat, cæterisq. Neronianis utebatur,
omnes perterriti erant.

Ipsa imperante Tiberis inundauit. quod ita describit Tacitus.
lib. 17. Tiberis, immenso auctu, prorupto Ponte Sublicio, ac
strage obstantis molis refusus, non modo iacientia, & plana Vr-
bis loca, sed secunda huiusmodi casuum impleuit. Rapti è publi-
co plerique. plures in tabernis, & cubiculis intercepti. fames
in vulgus, inopia quæstus, & pænuria alimentorum, corrupta
stagnantibus aquis insularum fundamenta, dein remeante flumi-
ne dilapsa.

C Sed hæc ferenda essent. illud luctuosissimum. nam, cum præ-
lium conseruissent inter se Vitellius & Otho, Cremonæ deside-
rata sunt vtriusque militum quadraginta millia, inquit Dio.
Cæterum scribit Tacitus lib. 2. historiarum: Italia grauius, at-
que atrocius, quam bello, afflictabatur. dispersi per municipia,
& colonias Vitelliani, spoliare, rapere, vi, & stupris polluere,
in omne fas, nefasq. auidi, aut venales, non sacro, non profano
abstinebant. & fuere, qui inimicos suos specie militum interfici-
cerent. ipsiq. milites, regionum gnari, refertos agros, dites do-
minos in prædam, aut, si repugnatum foret, ad excidium desti-
nabant. Et mox: At non Vitellius flexit oculos, nec tot millia
insepulorum ciuium exhorruit.

Vitellius, his de medio sublatis, ad Imperium venit: de quo CXXX-
Suetonius ita cap. 14. Pronus verò ad cuiusque, & quacumque III.
de causa necem, atque supplicium, nobiles viros, condiscipu-
los, & æquales suos, omnibus blanditijs tantum non ad societate
imperij allicefactos, vario genere fraudis occidit; etiã vnum vene-
no manu sua porrecto in aquæ frigida potione, quâ is affectus fe-
bre poposcerat. tū forneratorum, & stipulatorum, publicanorumq.
qui vniquã se aut Romæ debitum, aut in via portorium flagitassent,

vix vlli pepercit. Ex quibus quendam in ipsa salutatione supplicio traditum, statimque reuocatum, cunctis clementiam laudantibus, coram interfici iussit, velle se dicens pascere oculos. Alterius poenae duos filios adiecit, deprecari pro patre conatos. Sed & equitem Romanum proclamantem, cum raperetur ad poenam, Heres meus es, exhibere testamenti tabulas coegit; vtque legit coheredem sibi libertum eius adscriptum, iugulari cum liberti imperavit. Quosdam & de plebe, quod Venetæ factioni clare male dixerant, interemit, contemptu sui, & noua spe id ausos opinatus. nullis tamen infensior, quam vernaculis, & mathematicis, vt quisq. deferretur inauditum capite puniebat. Trucidatus est anno Christi 71. regnavit annum vnum, decem diebus exceptis.

CXXX III. Ortonamque inter ipsum, Vespasianumque bello, pugna ad Cremonam commissa, occubuerunt hominum quinquaginta millia, teste Dione. Cremona, Romanorum colonia, cunctis, vel captis vel occisis, incensa, & eversa. Quam rem sic Tacitus describit lib. 3. Tempus quoque mercatus, ditem alioquin coloniam, maiorum opum specie complebat. Et mox: Quadraginta armorum millia irrupere, calorum, lizarumque amplior numerus, & indubidinem, ac scuitiam corruptior. non dignitas, non ætas protegebat, quominus supra cædibus, cædes stupris miscerentur. grandæuos senes, exacta ætate feminas, viles ad prædam, in ludibrium trahebant. vbi adulta virgo, aut quis forma conspicuus incidisset, vi, manibusque rapiendum diuisus, ipsos postremo direptores in mutuam perniciem agebat. dum pecuniam, vel graui auro templorum dona, sibi quisque trahunt, maiore aliorum vi truncabantur. quidam obuia aspernati, verberibus, tormentisque dominorum, abdita scrutari, defossa eruere. facces in manibus: quas, vbi prædam egerant, in vacuas domos, & inania templa, per lasciuiam iaculabantur. vtque exercitu vario linguis, moribus, cui ciues, locij, externi interessent, diuersæ cupidines, & aliud cuique fas, nec quidquam illicitum. Per quadri-dium Cremona suffecit. cum omnia sacra profanaq. in ignem considerent, solum Mephitis templum stetit ante mœnia, loco, seu numine defensum. Hucusque Tacitus.

Rursum, pugnantibus inter se iisdem, Romæ perempta sunt hominum quinquaginta millia, ipse occisus, quod narrat Dio, ac Tacitus lib. 3. & 4. Atque ita intra annum militum Romanorum centum millia perempta, ac nobilissima Ciuitas eversa. Quorum nihil simile Romanis euenit post Constantinum, maximeque Ro-

m ani

A mani Pontificis auctoritate inter Romanos, atque Italos vigente.

Hucusque Romani sanguinis Imperatores regnarunt. Post hos Italici tenuerunt imperium, Romanque: vt verum fuerit oraculum, quod narrat Suetonius:

*Hinc ter tercentum circum voluentibus annis
Seditio perdet Romanos.*

B Numerant enim non nulli ab Vrbe condita ad obitum Vitellij annos octingentos uiginti. sic itaque circumuoluebatur sæculum nonum, cum necatus est Vitellius.

Vespasiano est Imperium delatum post annum, & dies viginti ab obitu Neronis. Vespasiano quidem patria fuit agri Reatini vicus Phalacrine. quamuis autem nomen Imperatoris Vespasianus ferret, Titus omnia tamen administravit. quo tempore crudellem maxime extitisse, ait Suetonius cap. 6. his verbis: Suspectissimum quemque sibi, summissis, qui per theatra, & castra, quasi consensu, ad poenam deposcerent, haud cunctanter oppressit. Et sequenti ait, eum, quasi alterum Neronem, creditum, & vocatum. Et Victor: Præfecturam Prætorianam (Titus) patre imperante adeptus, suspectum quemque, & oppositum sibi, immisissis, qui per theatra, & castra inuidiosa iactantes ad poenam poscerent, quasi criminis conuictos, oppressit. In quibus Cæcinam consularem adhibitum cenæ, vix dum triclinio egressum, ob suspicionem stupratæ Berenices vxoris suæ, iugulari iussit. Hæc ille. Mutatis tamen moribus, Titus, adepto Principatu, optimus omnium, qui hucusque regnauerant, euasit.

D De Vespasiano hæc Suetonius cap. 16. Creditur etiam procuratorum rapacissimum quemque ad ampliora officia ex industria solitus promouere, quo locupletiores mox condemnaret: quibus quidem vulgo pro spongiis dicebatur vti, quod quasi & siccos madefaceret, & exprimeret humentes. Et Dion: Multa accipiebat à multis, cum magistratus, procurationisque prouinciarum, & officia militum, ac sacerdotia ipsa, quin responsa Principis nonnullis venderet. Hæc ille. Peruolue nunc historias, si lubet, ac post Constantinum, qui tanta fuerit rapacitate, & Italiæ sit dominatus, profer, si potes.

Titus, patri succedens, haud male se gessit. Ipso imperante, anno primo, Vesuuius, eruptione maxima flammarum facta, tot, ac tantas

CXXX VI.

CXXX VII.

ac tantas cinerum moles euomuit, vt duas Vrbes Campaniæ nobilissimas, Pompeios, Herculaneumque obruerent; in Græciam, Syriam, Aegyptum, & Africam peruenirent; Romæ theatrum replerent: ex quo pestis est oborta, terræmotus, mugitusque horrendi adeo fuerunt, cælumq. caligine obductum tam dira spectra obijciebat, vt homines crederent Mundum ruiturum. Quæ Dio late persequitur.

Sequenti Romæ, vt idem scribit, Serapium, Isium, Septa, Templum Neptuni, Balnea Agrippæ, Pantheon, Diribitorium, Theatrum Galbæ, Scæna Pompeij, Octauiana ædificia, vna cum libris, Templum Iouis Capitolini cum proximis templis, igne sunt consumpta. Triduum durasse hoc incendium, Suetonius tradit. Antot, tantæq. clades vniquam fuerunt, post Constantinum, Romæ, & in Italia Numquam certe.

CXXX-VIII. Domitianus, Romæ natus, Tito successit, anno Christi 84. de quo sic Eutropius lib. 7. Neroni, aut Caligulæ, aut Tiberio, quæ patri, aut fratri suo similior (fuit Domitianus.) Et Victor: Atrox cædibus, bonorum supplicia agere cœpit. Et mox: Domitianus longe tetrior, in omne hominum genus, etiam in suos, ferarum more grassabatur. Et Dion: Spectatoribus multa (Domitianus) crebro largiebatur in spheris paruulis, nonnumquam conuiuium faciebat eis in eodem loco sedentibus, præbebatq. sæpe numero vinum fluens nocturno tempore. quæ res, vt multitudini erat voluptati, (vt par est) ita potentibus viris causa erat interitus: multos enim occidebat, cum non haberet, vnde tantos sumptus faceret, partim reos factos in senatu, partim absentes accusatos: nonnullos quoque ex insidijs clandestinis venenis sustulit. Et deinde: Nec, quot homines interfici iusserit, dici potest. Et post: Indagatis diebus, horisque, in quibus Principes viri nati essent, plerosque etiam ex ijs, qui potentiam numquam sperauerant, sustulerat.

De eodem, quantum ad castitatem, ita Suetonius: Frarris filiam, adhuc virginem, oblatam in matrimonium sibi, cum deuinctus Domitiæ nuptijs pertinacissime recusasset, nõ multo post alij collatam vltro corruptit, & quidem viuo etiam tum Tito: mox patre, ac viro orbatam ardentissime, palamq. dilexit, vt etiam causa mortis extiterit coactæ conceptum à se abigere.

Et, quoad alienas opes, ita idem cap. 12. Bona virorum, ac mortuorum, vsque quaque, quolibet & accusatore, & crimine corripiebantur. satis erat obijci qualecumque factum dicumq.

A etumq. aduersus maiestatem Principis. confiscabantur alienissimæ hereditates, vel vno existente, qui diceret, audisse se ex defuncto, cum viueret, heredem sibi Casarem esse.

Illud autem memorabile simul, ac miserandum, contigit imperante Domitiano, quod his verbis recitat Dion: Per id tempus cœpere nonnulli acubus oblitis veneno, quos collibitū esset, pungere. qua ex re multi eorū, ne sentientes quidē, moriebantur: multi ex illis, cum delati essent, supplicio affecti sunt: idq. non solū Romæ, sed in omni etiam fere Orbe terrarum factū est. Hęc ille.

B Occisus est Domitianus, anno Christi 98. Urbis 860. cum regnasset annis 15. demptis diebus 5.

Domitiano successit Nerva, bonus Imperator, & Christianis amicissimus, qui regnavit (ait Dion) annum vnum, menses quatuor, dies nouem. Ac, ne vacuum foret à cladibus illius imperium, teste Victore in vita Traiani, Tiberis magna omnium perniciæ late inundauit.

C Sed numquid Tiberius, Caius, Claudius, Nero, in propinquos mansueti extiterunt? Audiamus, an ita sit. Tiberius matrem nihil de se male meritam sic odio persecutus est, vt toto triennio semel eam sit allocutus, ægrotam inuisere, funeri, vt mos erat, adesse noluerit; testamentum fecerit irritum; qui funus curauerunt, afflixerit multis modis, & in his ex equestri ordine virum ad lapides cædendos damnauerit; filiorumq. suorum alterum Drufum neglexerit mortuum, Germanico mortem dederit, eiusq. coniugem cum liberis crudelem in modum, vt Suetonius ait, afflixerit; Agrippinam nurum relegarit; oculumq. effoderit per centurionem; cumq. audisset mortuam, conquestus sit, quod laqueo strangulati non abiecerit in Gemonias. quid, quod Neronem, Drufumque, Germanici filios, atque ex eo sibi nepotes, talibus legum pœnis non obligatos, famē necauit? è quibus hic tomētum è calcitra propter inedia mandere est conatus, vt Suetonius scribit.

D nam veneno vult sublatum Dio. Verum non ita forsitan crudelis Caligula qui auiam Antoniam compulit ad mortem, dato, vt est creditum, veneno, neque defunctæ vllum voluit haberi honorem, fratrem Tiberium, tribuno immisso, occidit, Seianum socerum coegit ad secandas nouacula fauces; Ptolemæum, Regis Iubæ filium, consobrimum suum, nihil male meritum, Mactonemque, & Enniam, adiutores Imperij, propinquos item suos, nulli crimini obnoxios, occidi iussit. Nihilo melior Caio Caligula Claudius successor. cui non obijciemus, quod

vxorem suam Messallinam peremerit, feminam nequissimam, sed quod Appium Syllanum, locerum suum, Liviaeque, alteram Drusi, alteram Germanici filiam, neptes suas, crimine incerto, nec defensione vlla data, interemit, item Cnaeum Pompeium, maioris filiae suae virum, & L. Syllanum, minoris sponsum, generos innocentes, quae Suetonius narrat, cap. 29. Verum, quid de Nerone dicemus? num poterimus eius infandas caedes, quibus in suos seuijt, referre? Claudium namq. Imperatorem Patrum magnum, Parentemq. suum adoptiuum, matri consentiens, dato veneno, interfecit; Britannicum fratrem, matrem ipsam suam Agrippinam, per quam fuerat euectus ad Imperium, cum veneno ter frustra tentasset, & alias molitus esset insidias, pugione tandem confodi iussit. ad interfectae cadaver latus adcurrit, membra contrectauit, alia laudans, alia vituperans. Huic, amicitiae necem addidit. Octauiam coniugem saepe frustra strangulare conatus, adulterij falso etiam crimine onerata peremit, Poppaeamq. postea ductam calce occidit; Antoniam, Claudij Imperatoris filiam, propinquamq. ob id suam, quod nuptias eius recusaret, interfecit; Aulum Plancum, affinem, per vim antea constupratum, & innocentem necauit, ob id, quod amatus esset a matre, Rufinum Crispinum, Poppaea natum, priuignuq. suum, impuberem, mergendum mari, dum piscaretur, seruis mandauit. Denique nullum genus necessitudinis, ait Suetonius cap. 35. fuit, quod non scelere perculerit. Numquid autem crudelitate cedit huic Domitianus? qui Flauium, patruelum suum, ex tenuissima, inquit idem Scriptor cap. 18. suspitione interemit. huic adiecit & Flauium Sabinum patruelem, quod eum praeco perperam non Consulem ad populum, sed Imperatorem pronunciaisset, vt idem cap. 11. refert. Quin Dion scribit, & Titum fratrem, quem ipse insidijs ad mortem perierat, occisum: subiicitque, tabulas repertas, in quibus notauerat omnium propinquorum, domesticorumq. nomina, quos idem statuerat necare. En igitur, quam fuerint in suos pij, post Marium, Syllamq. Principes Romani. An poterunt igitur tot Romani Principes, ex ijs, qui Pontifici Romano obedierunt, argui tantae diritatis in suos? Quid vero tot ego ciere velim? Numquid reperientur duo Romani, qui tot suorum per summum scelus immerentes occidere vnuquam, aut leuissima, aut nulla de causa sint ausi? Age, nuquid vnus Romanus? Fuerunt intra annos circiter octuaginta, ex istis, quatuor. Proferatur intra mille ducentos

tos

A tos octuaginta prope annos vnus est nostris. Vide, quid petam. Non me Romae concludam. peruestigemus Italiae Regionis singulas, quibus per tot saecula Principes innumeri fuerunt, legibus Pontificijs obsequentes: an poterit erui, qui tot, ac tanta in suos admiserit? Vnum peto, Italiamq. totam pono pro vna Vrbe; mille, ac trecentos annos pro octuaginta. Rem prorsus admirabilem dicam. Totus Orbis Catholicus in iudicium vocetur; ac singuli, qui Papae decreta sunt secuti, adducantur: exquiratur, an aliquis Princeps extiterit, qui tot coniunctos innocentes interfecerit, nihil in se ausos, nulla de causa, aut tenui.

B Ac, ne quis me putet loqui temere; fuere in Anglia Riccardus Tertius, in Germania Federicus II. qui Henricum filium, Ioannemq. vxorem carcere inclusos morti ob incommoda coegit; Riccardus duos ex fratre nepotes, coniugemque, vt regnaret, e medio sustulit; Petrus, cognomento Crudelis, impios illos aequaliter videretur, aut aliquos etiam superasse, nisi dicamus, eum nullo modo nostris esse adnumerandum. haereticum fuisse, tradit illorum temporum grauis scriptor Petrarcha lib. de solitaria vita. Quin & Federicus I. esset a nobis excipiendus, quod peruulgatissimum sit, eum, semper Pontifici Romano aduersatum. paruisse illi numquam. Quot igitur, ac quantis bonis accumulata Romam dicemus? quot, ac quantis Italiam? quot, ac quantis Orbem totum Catholicum? quando per tot saecula numquam contigit, vt sortirentur vel vnum Principem tantae diritatis in suos, postquam Pontifex Romanus auctoritatem suam stabilivit; cum per annos octuaginta infelix Roma tot fuerit per peffa.

Hactenus Italici sanguinis Imperatores rerum sunt potiti. Ex hoc exteri prope cuncti, vt paulo post ostendemus. Sed ex ijs, quae adduximus, apparet clarissime, per annos centum viginti duos a Principatu Augusti solius vsque ad Neruae mortem, crudelissimos homines, rapacissimos, & libidinosissimos omnium mortalium Romae dominatos, sauitiamq. incredibilem in suos ciues, ac prouinciales exercuisse, ac fuisse ab istis prope cunctos sibi obstrictos vinculo cognationis extinctos.

Interrogo Peritos igitur historiarum, num legerint apud vllos probatos auctores, post aetatem Constantini, ab anno scilicet 312. Romae, vel in Italia natos tot fuisse, ac tam sauos Imperatores, Principesve vllos, Catholicae Religionis cultores, in suos Romanos, aut Italicos? Numquam reperient, quanuis cuncta

L 2 euoluant.

euoluant. Et hoc igitur est Vrbi, Italiaeque bonum ab auctoritate Pontificia, qui per tot saecula tantam sanctitiam, tot Principum, ciuiumque suorum, aut prouincialium nullo modo sint experta. Fuerunt Romae factiones Vrbinorum, Columnensiumque, quae tamen sunt sublatae: ex quo magis in Vrbe Pontifex valet, sed numquam per illos tam feræ atrocitatis exempla edita. At exteri fuerunt, inquiet aliquis. Sed neque hos fuisse: mox suo loco aperiemus. Nunc illud vrgeo, vt producat alius quis Romae; vel in Italia Princeps, Ciuisve ortus, qui tam ferus in Romanos Ciues suos fuerit: & tamen centum octuaginta annis oppono mille ducentos octuaginta, & plures, qui transfati sunt ab imperio per Constantinum Romae inito vsque ad aetatem nostram. Quod eo magis est mirandum, quod à primo ciuili bello Mariano, vsque ad Augusti Principatum numerantur anni circiter quinquaginta; quibus quinque priuati ciues, Marius, Sylla, M. Antonius, Lepidus, Octauius, nihil diritatis in suos Ciues omiserunt, vel in innocentes, vt apparet. Quam obrem nunc aliud peto, vt proferatur dimidium tot Ciuium, vel Principum, qui Romae, vel in Italia nati sanierint adeo in Ciues Romanos, vel Italos per tot annorum saecula, quae praeterierunt ab imperio Constantini, cum tamen intra annos centum vigintiduos tot à nobis fuerint enumerati.

Quid vero tot exigam? Satis erit mihi vnus. Vide, quaeso, quo me redigam. numerauimus octo Ciues, Tyrannideque arrepta Imperatores efferatissimos, Octauium, Tiberium, Caligulam, Claudium, Neronem, Othonem, Vitellium, Domitianum. Pro istis, qui intra annos centum octuaginta fuerunt, decur mihi vnus è nostris Romae Romanus, aut Italicus intra annos mille ducentos octuaginta, qui talia patrauerit in Romanos, cum tamen post Constantinum Magnum Romae imperauerint Constantinus II. Grauianus, Valentinianus II. Constantinus, Honorij affinis, Valentinianus III. Maiorianus, Iulius Nepos, quos omnes, aut Romani sanguinis, aut Italici fuisse quidam volunt. Sed adhuc maiora sum dicturus, nihilque dissidentia à praescripto veritatis.

Non enim modo nulli Romanorum, vel Italicorum fuit tanta in Romanos atrocitas, verum neque vlla fuit Vrbs Italiae, quae tot produxerit in suos, aut Ciues, aut Italicos adeo saeuos, eosdemque Pontificijs legibus subiectos, Catholiceque Religioni addictos. Numquid vero hic nobis erit finis? Neque vnum reperiri

Aperiri contendo Italicum, qui in quemuis Italiae Populum talia sit ausus. quin, si perscruteris omnia Catholicorum, quos impij ad ignominiam Papistas appellant, (quod nos gloriae ducimus) loca per tot saecula, nullus reperietur talis, qualis ex istis quilibet fuit interuallo temporis tam paruo.



LIBER SECVNDVS. A



Atrocissima facta Imperatorum, qui è duodecim barbaris nationibus Italia sunt dominati: clades horrendæ, terræmotus, inundationes, sterilitates, pestilentia, incendia, diruta Vrbes, irruptiones barbarorum. Cap. I.



CXL.

ITALICI sanguinis Imperatores hucusque in Italia regnasse, ac pessimos fuisse, ostendimus. Ex hoc exteri plerique omnes flagitiosissimi sunt dominati: vt pudeat eorum, qui, Romano Imperio stante, nullos externos, quos ipsi Barbaros vocant, Italiæ dominatos esse, non sunt veriti memoriæ mandare. Anno Christi centesimo imperare Traianus cœpit. Hispanus autem fuit. & ante ipsum nemo al-
Cterius nationis, ait Dion, Imperium Romanorum obtinuerat. præfuit annis decem & nouem, mensibus sex, diebus quindecim. Qui cum vocetur optimus, vno tamen munere gladiatorum millia decem dedit, qui mutuis vulneribus ad oblectandum Populum se conciderent. quod Dio refert. Illo imperante, magna clade ædium, Tiberis inundauit, ac pestis fuit. Hanc inundationem Plinius describit lib. 8. ep. scribens ad Macrinum. Hic asfiduæ, inquit, tempestates, & crebra diluuiâ. Tiberis alueum exarsit, & demissioribus ripis alte superfunditur. quamquam fossa, quam prouidentissimus Imp. fecit, exhaustus, premit valles, innatat campis: quæq. planum solum, pro solo cernitur: inde, quæ solet flumina accipere, & permixta deuchere, velut obuius retro cogit, atque ita alienis aquis operit agros, quos ipse non tangit. Anio, delicatissimus amnium, ideoq. adiacentibus villis velut inuitatus, retentusque, magna ex parte nemora, quibus inumbratur, & fregit, & rapuit. subruit montes, & decidentium mole pluribus locis clausus, dum amissum iter quærit, impulit tecta, ac se super ruinas euexit, atque extulit. viderunt hi, quos excelsioribus terris illa tempestas nonprehendit: alibi diuitum apparatus, & grauem supellectilem, alibi instrumen-

A instrumenta ruris: ibi boues, aratra, rectores: hic soluta, & libera armenta: atque inter hæc, arborum truncos, aut villarum trabes, atque culmina, varie, lateque fluitantia. Ac ne illa quidem loca malo vacauerunt, ad quæ non ascendit amnis. Nam pro amne imber asiduus, & deiectionibus nubibus turbines: perrupta opera, quibus pretiosa rura cinguntur: quassata, atque etiam decussa monumenta. multi eiusmodi casibus debilitati, obruti, & aucta lucibus damna.

Anno septimo Romæ domus aurea conflagrauit, quæ Urbem totam cingebat, Plinio teste lib. 36. cap. 15. decimo tertio Panteon fulmine est concrematum: quod Eusebius refert.

B Anno præterea decimo sexto tantus Antiochiæ terræmotus fuit, vt pæne totam subuerterit. cumq. in ea Traianus hiemaret, ingens militum numerus Italicorum, Romanorumq. est oppressus. quin ait Dion, in vna Vrbe Antiochiæ omnis Orbis terrarum subiectus Imperio Romano detrimentum accepit. Sub imperij finem Indæi in Aegypto, & Cyrene, Romanorum, Græcorumq. ducenta millia, in Cypro ducenta quadraginta millia trucidarunt, vt Dio scribit. Hæc scilicet illorum temporum felicitas ijs, qui Romani esse voluissent.

C Vt igitur bonus vocari Traianus possit, Romæ certe, & Italiæ imperante illo maximæ omnium clades intra annos decem, & nouem fuerunt. Vt vix post Constantinum possit inueniri tempus, quo fuerint Romæ inundatio Tiberis, pestilentia, incendium, ac denique tot millia Romanorum fuerint occisa, ac terræmotibus obruta.

Anno Christi 120. imperauit Hadrianus, quem non Hispanica Patria, quibuslibet humanitatis studijs aptissima, sed sanctia Barbarum facit. Testatur Spartianus, ipsum fuisse Italica Hispaniensi natum, atque Hadriani Afri filium. de eo sic Dion ad finem vitæ: Hadrianus in odium venit propter nefarias, & indignas cædes, quas initio, & sub finem Principatus fecit. Et in principio: Hadrianus, quamquam fuit Princeps humanissimus, tamen, propter cædes quorundam bonorum Ciuium, quas, & initio Principatus, & paulo antequam moreretur, fecit, culpa non caruit; parumq. abfuit, quin ob eam causam ne in heroum quidem numerum referretur. ij, quos, statim vt adeptus est Principatum, interfici iussit, fuere Palma, Celsus, Nigrinus, & Lufius, quod insidias ei in venatione fecisse dicerentur; nemq. alij potētissimi, ac præclarissimi viri ob alias causas occisi sunt. propter

CXL.

pter quos Hadrianus, cum vulgo murmurari intelligeret, non modo se purgari voluit, verum etiam, interposito iureiurando, negavit eos iussu suo fuisse interfectos. paulo vero antequam discederet à vita, Severianum, Fuscumq. nepotem eius necari iussit. Et mox: Multos, propterea quod in aliqua arte, aut facultate excelleret, oppressit, multosq. sustulit, cupiens scilicet ipse omnibus antecellere. ea causa fuit, cur Favorinum Gallum, ac Dionysium Milesium sophistas tollere conatus sit, dum sectatores eorū perderet. Hæc Dion. At Spartianus: Facile de amicis, quidquid infurrabatur, audiuit (Hadrianus) atque ideo prope cunctos, vel amicissimos, vel eos, quos summis honoribus euexit, postea vt hostium loco habuit, vt Tatianum, & Nepotē, & Septitium Clarum. Nam Eudæmonem prius consciū imperij ad egestatem perduxit; Polēnum, & Marcellum ad mortem voluntariam coegit; Heliodorū famosissimis literis laceffit; Tilianum, vt consciū tyrannidis, & argui passus est, & proscribi; Vuidium Quadratum, & Catilium Seuerum, & Turbonem grauius insecutus est; Seruianum sororis virum nonagesimum iam annum agentem, ne sibi superuineret, mori coegit; libertos denique, & nonnullos milites insecutus est. Et mox: Omnem quidem vim crudelitatis ingenitæ vsque eo repressit, donec in villa Tiburtina profuuiō sanguinis pæne ad exitum venit. tūc libere Seruianum, quasi affectatorem imperij, quod seruis Regis cenam misisset, quod in sedili Regio iuxta lectum posito sedisset, quod erectus ad stationes militum senex nonagenarius processisset, mori coegit. multis alijs venena data ab Hadriano. Et post: Ob leues offensas plurimos iussit occidi. Actalis fuit iste, qui imperauit, vt idem scriptor prodit, annis XXI. mensibus XI. Fuerunt eius temporibus, inquit Spartianus, fames, pestilentia, terræmotus, ac Tiberis inundatio.

CXLI.

Hadriano successit Antoninus Pius Nemaufensis Gallus anno Christi 140. & præfuit vigintiduo bus annis, mensibus septem, diebus sex, pius, ac bonus.

Hoc imperante, tanta Romæ caritas annonæ fuit, vt lapidibus à Plebe Romana, inquit Victor, perstringeretur.

Circus etiam corruit, incendiumq. exortum trecentas quadraginta insulas, seu domos absumpsit. Tiberis præterea inundauit, vt refert Capitolinus.

Anno Christi 163. M. Aurelius, & L. Verus Antonini Imperatores, Romæ præfuerunt. & regnauit ille, hoc defuncto, annis

nis decem, & nouem, mensibus nouem; quo tempore inquit Eutropius lib. 8. vniuersi exercitus perierunt. sub hoc enim tantus casus pestilentiæ fuit, vt post victoriam Persicam, Romæ, ac per Italiam, prouinciasque, maxima hominum pars, militum omnes fere copiæ languore defecerint. Hæc ille. Hinc factum, vt Marcomanni vsque ad Aquileiam cuncta obuia in Italia vastantes irruerint. Famem fuisse scribit Capitolinus, & inundationem Tiberis, his verbis: Interpellauit istam felicitatem, securitatemq. Imperatoris Tiberis inundatio, quæ sub eo grauissima fuit. quæ res, & multa Urbis ædificia vexauit, & plurimum animalium interemit, & famem grauissimam peperit. Ita Capitolinus. Et Aurelius Victor: Per omnem Orientem, Illyricum, Italiam, Galliamq. bella feruebant: terræmotus non sine interitu ciuitatum, inundationes fluminum, lues crebræ, locustarum species agris infestæ prorsus, vt prope nihil, quo summis angoribus atteri mortales solent, dici, seu cogitari queat, quod non illo imperante (Antonino philosopho) sauerit.

Sic itaque, imperantibus tribus istis Antoninis, tot, ac tantæ clades in Vrbe, & Italia fuerunt, vt tam breui tot, ac tantæ existisse post Constantinum numquam facile legamus.

Anno 182. Commodus, patri succedens, rerum pōditus est annis 12. mensibus nouem, diebus quatuordecim. De hoc ita Lampridius: Adhibitos custodes vitæ suæ honestiores ferre non potuit, pessimos quosque detinuit, & submotos vsque ad ægritudinem desiderauit. Et: Honestissimos quosque aut per contumeliam, aut per honorem indignissimum abiicit. Rursus: Hac igitur lege viuens ipse cum trecentis concubinis, quas ex matronarum, meretricumq. delectu ad formæ speciem consciuit, ac trecentis alijs puberibus exoletis, quos æque ex plebe, ac nobilitate, nuptijsq. forma disceptatrice collegerat, in Palatio per conuiuia, & balneas bacchabatur. Et: Femina nonnullæ per prouincias à Perennio ob diuitias insimulatæ spoliatæ sunt, vel etiam interemptæ. His autem, quibus deerat fidei criminis appositio, obijciebatur, quod scribere voluissent Commodum heredem. Iterum: Tunc primum vigintiquinque Consules in vnum annum; venditæq. omnes prouinciæ: omnia Clander pecunia venditabat; reuocatos de exilio dignitatibus ornabat; res iudicatas rescindebat. Idem scriptor, plurimis connumeratis, qui per summum scelus occisi fuerant, subiicit: Inter plurimas cædes multorum ciuium quasi quidam nouus Sylla,

CXLIII

M idem

idem Commodus ille Pius, ille Felix finxisse etiam quandā con- A
tra se coniurationem dicitur, vt multos occideret. Et: Sacra
Mithriaca homicidio vero polluit; cum illic aliquid ad speciem
timoris, vel dici, vel fingi soleat. Et: Siquis sane se mori velle
prædixisset, hunc inuitum præcipitari iubebat. Mox: Multos
præterea passim extinxit, alios quia Barbarico habitu occurre-
rant, alios quia nobiles, & speciosi erant: Deinde: Vendidit etiā
suppliciorum diuersitates, & sepulturas; & immunitatēs malo-
rum, & alios pro alijs occidit. vendidit etiam prouincias, & ad- B
ministraciones, cum hi, per quos venderet, partem acciperent;
partem vero Commodus: vendidit nonnullis & inimicorum suo-
rum cædēs. Denique: Urbem incendi iusserat vt pote Coloniam
suam. Hæc Lampridius. At Dion: Confunderem inquit, & per-
turbarem historiam; scriberem accurate de singulis, quos il-
le adductus non solum falsa calumnia, & suspicione non vera, ve-
rum etiam propter opes maximas, nobilitatemq. generis, &
excellentem præstantiam doctrinæ, atque ob alias virtutes in-
terfecit. Hactenus isti scriptores.

An fuit igitur vniquam talis in Italia Rex, aut Princeps vllus?
an orbe Catholico toto, qui fuerit Pontificis Romani studiosus? C
An ist hæc antiquorum temporum beatitudo?

CXLIV Sed, numquid alia luctuosa defuerunt? tantam fuisse inopiā
rei frumentariæ scribit Dio Commodō Imperante, vt Populus
occiderit Cleandrum Commodi amicissimum. Idem scriptor,
Per id tempus, inquit, tanta pestilentia fuit, quantam numquam
fuisse cognoui. nam vno die moriebantur sæpe numero ad duo
millia hominum. Hinc ne finis erit malorum? Multi non solum
(scribit idem) in Vrbe, sed etiam sub omni fere Imperio Roma-
no necabantur à maleficis hominibus, quod acus oblitus vene-
nis quibusdam pretio, atque mercede adducti in alios conijce- D
rent, (id malum etiam extiterat Domitiani temporibus) ob
eamq. causam innumerabiles homines interibant. Bis incendiū
fuisse notat in Chronicis Eusebius; semel anno octauo, cum ful-
mine Capitolium, Bibliotheca; ac vicinæ ædes sunt concrema-
tæ; iterum duodecimo; cum Palatium, Vestæ ædes, plurimaq.
Vrbis pars est solo coæquata, inquit ille. Hoc late describit He-
rodianus, Totum, inquiens, de improviso Pacis templum con-
sumptum incendio est: quod vnum scilicet opus cunctorum to-
ta Vrbe maximum fuit, atque pulcherrimum: idem templorum
omnium opulentissimum, egregieq. munitum, multoq. orna-
tum

A tum auro, & argento. quippe vniuersi ferme suas illuc diuitias,
quasi in thesaurum congerebant: ideoq. per noctem debaccha-
tus ignis multos ex opulentis egenos reddidit. quapropter com-
munem quidem iacturam publice omnes, suam autem quisque
priuatim deplorabat. Sed, vbi templum omne consumptū igni-
bus est, plurima quoque, & pulcherrima Vrbis ædificia conflag-
rarunt: inter quæ etiam Vestæ templum, & multa præterea, pul-
cherrimæq. Vrbis partes combustæ; plurimosq. dies peruaga-
tum incendium non prius sedatum est, quam repentinis imbri-
bus extingueretur.

B Actalia temporibus his contingere; Numquam post Constan-
tinum, nisi cum Pontifex Romanus indignissime est habitus,
eiusq. auctoritas imminuta, & oppressa; vt, cum Romæ tertiam
partem Gothi euererunt.

Commodo occiso successit Pertinax bonus Princeps,
qui ob id à Prætorianis est interfectus post 82. dies. quod illi, ra-
pinis, & iniurijs inferendis assueti, refugerent omnem discipli-
nam, rapere, inquit Herodianus, cupientes: vt sciamus, quò
statu essent omnium bona ante Constantinum. Substitutus est
illi Didius Iulianus, qui pretio comparauit apertè imperium ve-
nale à Prætorianis anno 195. quo, & necatus est à Seuero. Obser-
uat Herodianus, ex hoc tempore fuisse Prætorianis immanem li-
centiam rapiendi aliena, ac nihil non mali miscendi. quæ videtur
fuisse causa, cur sustulerit Prætorianos Constantinus. Ex hoc
tempore præterea lecti Imperatores plerumq. à militibus per
factiones, iij. lecti, per quos cuncta ipsis licerent, homines Bar-
bari, ac dirisissimi, qui contra voluntatem Senatus, Romæ, &
Italiæ per summam crudelitatem dominabantur.

D Igitur Anno 196. Septimius Seuerus Libya oriundus, è Lepti, CXLV.
vt habent Spartianus, & Eutropius (Leptis vero est in Libya, vt
discimus è Ptolemæi lib. I V. tabula Libyæ I I. & Plinio lib. V.)
est imperator factus à militibus apud Carnutum, inquit Sparta-
nus. de quo sic ille: Post hoc de sua clementia differuit, (Seuerus
in senatu) cum crudelissimus fuerit, & Senatores conscriptos
occiderit. occidit autem sine causæ dictione hos nobiles. Et
mox, enumeratis quadraginta, & vno Senatoribus, addit: Ho-
rum igitur tantorum, ac tam illustrium virorum (multi in his cō-
sulares, multi prætorij, omnes certè summi viri fuere) interfe-
ctor Ab Afris vt Deus habetur. Et post: Multos inter hæc causis,
vel veris, vel simulatis occidit. damnabantur autem plerique,

cur iocari essent; alij, cur tacuissent; alij, cur pleraq. figurata di-
 xissent, vt esset Imperator vere nominis sui, verè Pertinax, vere
 Seuerus. Et iterum: Inter hæc Pescennianas reliquias Plautia-
 no auctore persequebatur; ita, vt nonnullos etiam ex amicis suis
 quasi vitæ suæ insidiatores appeteret. multos etiam quasi Chal-
 deos, aut vates, de sua salute consuluissent, interemit; præcipue
 suspectos, vnumquemq. idoneum imperio. Rursus: Infinita mul-
 torum cæde crudelior habitus. At Dio, qui tum vixit, in Sena-
 tu Romæ tum perspicuum fuit nihil esse in ipso (Septimio Sene-
 ro) boni Principis, tum vero multo magis nos, populumq. per li-
 teras perterritus: quippe qui potitus omnibus armatis militibus
 euomebat apud inermes omnem iram, quam longo tempore an-
 te in ipsos conceperat: sed, & nobis timorem longe maximum
 fecit, cum se Marci filium, & Commodi fratrem diceret, & Com-
 modo, in quem antea contumeliosus fuerat, heroicis honores da-
 ret. nam, cum haberet orationem in Senatu, extolleretq. Syllæ,
 Marij, & Augusti acerbitatem, ac crudelitatem, veluti rem tutis-
 simam; modestiam autem, & humanitatem Pompeij, atque Cæ-
 saris, vt rem illis ipsis perniciosam, deprimeret, ad defendendum
 Commodum processit, increpans Senatum, quod immerito eum
 notaret ignominia. Et post, vbi dixit viginti nouem Senatores ab
 ipso necatos, eumq. ad bellum deinde profectum subijcit: Interea
 Plautianus, cuius erat apud Seuerum maxima auctoritas, quiq.
 Præfecti potestatem habebat, eratq. omnium hominum poten-
 tissimus, morte affecit magnum numerum priuatorum hominū,
 & optimatum. is erat homo inexplicabili cupiditate: omnia eni-
 petebat ab omnibus, & capiebat omnia; nullamq. gentem, nul-
 lam ciuitatem reliquit, quam non prædaretur: cumq. cuncta
 diriperet vnde quæque, ea congerebat in domum suam. Hæc Dio
 de Plautiano, qui socer erat Seueri, ac postea iussu ipsius est inter-
 fectus. vna cum multis alijs, vel innocentibus. Hinc idem: Interea
 Seuerus aperit multas cædes fecit; atque in primis Quintilli
 Plautiani viri nobilissimi, qui erat vnus ex primis Senatoribus:
 cumq. iam esset grandis natu, viueretq. ruri, nec quidquam qua-
 reret, aut faceret curiosus, tamen calumniam non effugit, subla-
 tusq. est. Hæc Dio: qui deinde narrat, occisum Apronianum, qui
 præerat Asiæ, non alia de causa, nisi quod eius nutritrix somniata
 esset illum regnaturum: ob eamq. causam similiter occisus Mar-
 cellinus. Seueri hæc vltima verba ad filios fuerunt. Locuple-
 tate

A tate milites: ceteros omnes contemnite. Regnavit annos de-
 cem, & septem, menses octo, dies tres. duo bella ciuilia ges-
 sit contra Albinum, & Nigrum, diuersis temporibus, ac locis
 in quibus innumerabiles ceciderunt. CXLVI
 Anno 213. Antoninus Bassianus Caracalla, Patri, quem
 gladio conatus est occidere, successit: statimque, vbi potuit,
 Getam fratrem, post multas vtrunque suorum cædes editas
 in Vrbe, necavit, & quidem in sinu matris, vt solus impera-
 ret. Post hoc, ait Spartianus, Capitolium petijt, & eos,
 quos occidere parabat, affabiliter est allocutus; innitensq. Pa-
 piniano, & Chiloni, ad Palatium redijt. Cum flentem ma-
 trem Getæ vidisset, aliasq. mulieres, post necem fratris mulie-
 res occidere conatus est. sed ob hoc, retentus, ne aueretur
 fratris occisi crudelitas, Latum ad mortem coegit, misso à se
 veneno. ipse enim inter suosores Getæ mortis primus fuerat,
 qui & primus interemptus est. ipse mortem eius sapissime
 fleuit. multos, qui cædis eius conscij fuerant, interemit, eum-
 que, & imaginem eius honorauit. post hoc fratrem patru-
 elem Afrum, cui pridie partes de cena miserat, iussit occidi,
 qui cum se præcipitasset percussorum timore, & ad vxorem
 crure fracto erepsisset, tamen per ludibrium à percussoribus
 deprehensus est, & occisus; occidit etiam Pompeianum Marci
 Nepotem ex filia natum, & ex Pompeiano, cui nupta fuerat
 Lucilla post mortem Veri Imperatoris. Et mox, vbi retulit in-
 terfectum summo scelere Papinianum Iurisconsultum, quod in
 Senatu noluerit approbare sua sententia cædem Getæ, filiumq.
 ipsius, & Petronium, subijcit: Iisdem diebus occisi sunt in-
 numeri, qui fratris eius partibus fauerant. occisi etiam liberti,
 qui Getæ administrauerant: cædes deinde in omnibus locis, &
 in balneis factæ, occisq. nonnulli etiam cenantes. Et post, re-
 latis aliquorum, qui sunt occisi, nominibus, addit: Multas præ-
 terea postea cædes in Vrbe fecit, passim raptis à militibus non
 nullis hominibus, & occisi, quasi seditionem vindicans. Hel-
 nium Pertinacem suffectum Coss. ob hoc solum, quod filius es-
 set Imperatoris, occidit. neque cessauit vquam sub diuersis
 occasionibus eos interficere, qui fratris amici fuissent. sæpe in
 Senatum, sæpe in Populum superbum inuectus est, aut edi-
 ctis propositis, aut orationibus editis, Syllam se etiam osten-
 dens futurum. Denique sic idem scriptor: Hic (Caracalla) omniū
 durissimus,

durissimus, & , vt vno complectar verbo, parricida, incestus, A
 patris, & matris, & fratris inimicus in Deos est relatus. Ac
 Xiphilinus ex Dione, Mihi, inquit, non est necesse percerere,
 numerando omnes clarissimos viros, quibus ille nullam iustam
 ob causam mortem attulit. quamquam enim Dio, quod essent
 celeberrimi viri, atque notissimi illis temporibus, omnes perse-
 quatur nominatim; tamen mihi satis erit dicere, eos omnes, quos
 ipsi collibitum fuit, quoquo iure quaq. iniuria morte affectos,
 Urbemq. Romam priuatam bonis viris, comminutam, & quo-
 dam modo mutilatam fuisse. Et rursus: Si quis vel solum no-
 men Getæ scripsisset, aut pronūciasset, statim morte multa-
 batur, adeo vt ne Poetæ quidem in comædijs eo nomine dein-
 cepti vterentur. Idem narrat, ab ipso gladium, quo fratrem
 peremerat, Deo consecratum. & post innumeras cædes atroci-
 ter factas, nobiles cunctos Alexandrinos ad conuiuium vocatos,
 ceteros autem domi oclusos ab ipso interemptos, non aliam ob
 causam, nisi quod ab Alexandrino Populo argueretur ob multas
 causas, ac præsertim ob cædem fratris, indignissimis modis ha-
 bitum Romanum Senatū. Hic regnauit annos duos, menses
 sex, dies aliquot. Actales fuere è Libya oriundi Imperatores.
 Vbi nunc igitur Macchiauellus, qui dicit, Romani Pontificis cul-
 pa fieri, vt Italia diripiatur à Barbaris? an non hi barbari erant?
 an non Italiam maxime diripiebant? Quis autem Rex post Con-
 stantinum tam fœda patravit, stante Pontificis Romani au-
 thoritate?

CXL. Anno 179. Maerinus natione Maurus, Caracallæ est successus.
 VII. qui magnam, inquit Capitolinus, numerum Equitum, & Sena-
 torum per calumniam interemit; eos, quos moleste ferre suspi-
 cabatur aut ignobilitatem eius, aut inopinatam adeptionem im-
 perij, tractabat incurosus, eosq. de medio tollebat. tribunum,
 qui exubiâs deserui passus est, carpento rotali super adnexum
 per totum iter viuum, atque exanimem traxit. reddidit etiam
 Mezentij supplicium, quod ille viuos mortuis illigabat, & ad
 mortem cogebat longa tabe confectos. viuos etiam homines pa-
 rietibus inclusit, & struxit. Hæc ille. peremptus est Maerinus,
 cum filio Diadumeno, ac talis fuit, vt tam durum numquam
 passa sit Italia post ætatem Constantini.

CXL. Anno 220. excepit, occiso Macrino in acie, Imperium M. Au-
 VIII. relius Antonius Heliogabalus, siue Auitus Pseudantoninus Va-
 rius. E Syria fuit. de illo sic Lampridius: Cecidit & humanas ho-
 stias,

A ffias, lectis ad hoc pueris nobilibus, & decoris per omnem Ita-
 liam patris, & matris, credo, vt maior esset vtrique pa-
 renti dolor. omne denique magorum genus aderat illi; opera-
 banturq. quotidie hortante illo, & gratias dijs agente, quod
 amicos eos inuenisset, cum inspiceret extra puerilia, & excru-
 ciaret hostias ad ritum gentilem suum. Et: Cum ipse priuatus
 (Heliogabalus) diceret se Apicium, Imperator vero Neronem,
 Othonem & Vitellium imitaretur. Et: Oppressit in triclinijs ver-
 satilibus Parasitos suos violis, & floribus, sic, vt animam aliqui
 efflauerint. Et: Serpentes per Marsicæ gentis Sacerdotes col-
 legisse fertur, eosq. subito ante lucem, vt solet populus ad ludos
 celebres conuenire, effudisse, multosq. afflictos morsu, & fuga.
 Et: Parasitos ad rotam aquariam ligabat, & cum vertigine sub
 aquas mittebat, rursusq. in summum seuoluebat. eosq. ixio-
 nios amicos vocauit. Hic regnauit annos tres, menses nouem,
 dies quatuor.

An non autem Heliogabalus hic barbarus fuit? An non Ita-
 liam spoliavit, ac miserrime vexauit? Et quis vnumquam talis post
 Constantinum fuit in Italia, vigente Romani Pontificis aucto-
 ritate? Nullus certe. Quid igitur impius aduersus illam latrat?

C Anno 224. interfectus est Heliogabalus. Cui succedens Ale-
 xander Mammææ bene imperauit. Sed, hoc occiso per milita-
 rem tumultum,

Anno 237. Maximinus cum filio è Thracia natus imperauit. CXLIX
 de quo sic Capitolinus: Tam crudelis fuit, vt illum alij Cyclo-
 pem, alij Bufiridem, alij Seirronem, nonnulli Phalarim, multi
 Typhonem, vel Gygem vocarent. Senatus eum tantum timuit,
 vt vota in templis publicè è priuatimq. mulieres etiam cum suis
 liberis facerent, ne ille vnumquam urbem Romam videret.

D diebat enim alios in crucem sublato, alios animalibus nuper
 occisis inclusos, alios feris obiectos, alios fustibus elisos. atque
 omnia hæc sine delectu dignitatis. cum videretur disciplinam
 velle regere militarem, cuius exemplo ciuilia etiam corrigere
 voluit: quod non conuenit Principi, qui velit diligit. erat enim
 ei persuasum, nisi crudelitate imperium non teneri, simul &
 vereretur ne propter humilitatem generis barbarica nouitate
 contemneretur. Et: Ignobilitatis regenda causa, omnes con-
 fcius generis sui interemit: nonnullos etiam amicos, qui ei sæpe
 misericordiæ, ac pietatis causa pleraq. donauerant. neque enim
 fuit crudelius animal in terris. omnia sic in viribus suis ponens,
 quasi

quasi non posset occidi. Et: Nobilem circa se neminem passus est. prorsus vt Spartaci; aut Athenionis exemplo imperaret. Et: Cum esset ita moratus, vt ferarum more viueret, tristior, & immanior factus est. Et: Denique sine iudicio, sine accusatione, sine delatore, sine defensione omnes interemit. omnium bona sustulit, & plus quatuor millibus hominum occisis, se satiare non potuit. Et: Cum Romani eius crudelitatem ferre non possent, quod delatores euocaret, accusatores immitteret, crimina fingeret, innocentes occideret, damnaret omnes, quicumque in iudicium venissent. Imperauit triennio, & paucis diebus, ait Eutropius.

CL. Quæro igitur, an hic Barbarus fuerit, & an talis in Italia post Constantinum regnarit. Sed illud longe acerbissimum non est nobis omittendum: nam Romæ, coorta seditione inter Prætorianos, qui Maximino studebant, & Populum Romanum, qui Balbino, sapius cõmissæ pugnæ, plurimiq. sunt occisi, ac magna pars Urbis incensa; ac tota direpta fuit. Alibi in Balbino idem testatur, Urbis maiorem partem perijisse. sic enim ait: Populus à Prætorianis laniatus est: denique magna pars Urbis incensa est. Et Herodianus: Neque vero pauci extincti mortales, quod iannis igne occupatis, proripere se domo copia non foret: bonaq. diuitum direpta penitus, immiscente se militibus studio rapiendi facinorosissimo quoque, & tenui plebecula: sed adeo peruagatum longe lateq. incendium est, vt plus multo consumperit, quam quantum spatij maxima quæq. Vrbs ædificijs occupet. Hæc ille. Quæ quidem Romani Pontificis auctoritate in Italia vigen- te nunquam contigerunt.

CLI. Anno 241. occisis Aquileiæ, dum bella ciuilia feruerent in Italia, quibus Itatorum multa millia cæsa, Maximinis, præfuit Gordianus bonus imperator. Sed, ne libera à cladibus Italia foret, quid acciderit, è Capitolino referamus: Fuit, inquit ille, terræ motus eoufque grauis imperante Gordiano, vt ciuitates etiam terræ hiati cum populis deperirent: ob quæ sacrificia per totam Urbem, totumq. orbem terrarum ingentia celebrata sunt. Sic ille. Atqui post Constantinum nihil simile in Italia legimus accidisse.

CLII. Anno 246. Gordiano occiso, successus est Philippus Arabs, vna cum filio: quos Maximinis crudelitate æquales fuisse, asserit Vopiscus in Aureliano, his verbis: At contra quæ feris maiorum? vt enim omittamus Vitellios, Caligulas, & Nerones, quis

A quis ferat Maximinos, & Philippos, atque illam inconditæ multitudinis fœcem? Hæc ille. Cumq. à nemine Philippi vita, nisi à Victore, summam sit memoriæ mandata, atrociam ipsius facinora non possumus recensere. Illud è Capitolino in Gordiano Iuniore constat, malis eius artibus interfectum Mithreum Præfectum Prætorio, cuius singulari virtute Resp. stabat, postea vero Gordianum. Quo circa, cum se Christianæ Religioni vellet addicere, à Fabiano Papa non nisi in humilem penitentium locum recipi, propter multa delicta, quæ ab illo ferebantur admissa, voluit, vt narrat Eusebius historiæ Ecclesiasticæ lib. 6. cap. 27. Regnavit annis septem.

B Certe, & hic Barbarus fuit, atque adeo crudelis, vt nullus ei similis in Italia post Constantinum regnarit.

Ac, ne quid ad cumulum malorum Romæ deesset, memorat in Chronico Eusebius, anno Philippi tertio theatrum Pompeij incensum, & hecatostylon.

Anno 253. Philippis occisis, Decius cum filio successit, è Pannonia inferiore, Bubaliæ natus, inquit Eutropius: eoq. imperante Amphitheatrum, quod Eusebius notat, est incensum. Qualis autem fuerit, quando ipsius vitam nemo describit, scire non satis possumus: quamuis eum dicat Victor cunctis virtutibus instructum. Sed ipse cum filio, vna cum toto exercitu, à Scythis in Mœsia est obtruncatus. quod Constantinus in oratione, quam recitat Eusebius, narrat.

Anno 254. imperium Decij exceperunt Gallus Hostilianus, Meninge in Africa natus, & Galli filius Volusianus, Lybici, qui sunt exercitu profigato occisi, non completo biennio, ad Interamnam, ab Aemiliano Mauro, qui & ipse interfectus est ad Pontem Sanguinarium, prope Spoletum, cum tenuisset imperium mensibus, ait Eutropius, tribus.

D Sic igitur tres Imperatores Barbari Italiam tenuerunt, atque intra annos quatuor cum suis exercitibus cæsi, commotis in Italia ciuilibus inter eos bellis, quibus multitudo incredibilis est absumpta. Quod numquam legimus accidisse post Constantinum.

Præterea vero pestilens morbus, ait Eusebius, totius Orbis multas Prouincias occupauit, ita, vt sola pestilentia, morbis, atque ægritudinibus Galli, & Volusiani notus fuerit Principatus, inquit Eutropius.

Licinius Valerianus his successit, anno 256. qui cæso exercitu

victus à Sapore, Persarum Rege, captusq; ignobili seruitute con- A
senuit. nam, quamdiu vixit, Sapor, incuruato eo, pedem cervici-
bus imponens, equum conscendebat. Quod nulli vumquam Prin-
cipi Catholico, qui paulo sit illustrior, scimus obtigisse.

CLV. Anno igitur 262. Gallienus eius filius, imperium iniuit. de
quo sic Pollio: Natus abdomini, & voluptatibus, dies, ac no-
ctes vino, & stupris perdidit orbem terrarum. Et: Fuit nimia
crudelitatis in milites, nam, & terna millia, & quaterna mili-
tum singulis diebus occidit. Quod autem magis fuit acerbum
cunctis, occupato in transalpinis expeditionibus Gallieno, Ale-
manni, ac Scythæ, arrepta occasione, in Italiam sese effuderunt, B
Romamq; petentes, Ratiëniam peruenere. Zosimus ad-
dit, Italiam prope vniuersam per istos excursionibus afflictam.
nam Borani adijcit, & Gothi & Carpi, & Vrugundi nullam nec
Italiae, nec Illyrici partem à continuis vexationibus immunem
relinquebant, omnia, nemine resistente, diripientes.

Sic igitur, & ab hostibus, & à domesticis ita vexabatur Ita-
lia, vt numquam naçta sit post Constantinum, vel Regem tam
dirum, vel inimicos, qui Italiae nullam partem reliquerint à ve-
xationibus immunem, omniaque, nemine resistente, diripuerint.

CLVI. Inter tot bellicas clades, inquit idem Pollio, etiam terræ motus C
fuit, & tenebræ per multos dies. auditum præterea tonitruum
terra mugiente, non loue tonante. quo motu multæ fabricæ de-
uoratæ sunt cum habitatoribus; multi terrore mortui. quod
quidem malum tristius in Asia vrbibus fuit. mora est & Roma,
mota & Libya: hiatus terræ plurimis in locis fuerunt, cum aqua
falsa in fossis appareret. maria etiam multas Vrbes occuparunt.
Et mox: Pestilentia tanta extitit vel Romæ, vel in Achaicis vr-
bibus, vt vno die quinque millia hominum pari morbo perirent. D
Hucusq; ille. At Zosimus, referens adductas ab Alemannis, quos
vocat Scythas, in Italia vastitates, Tanta, inquit, pestis in oppidis
exorta, quanta nūquam prius vilo tempore extiterat, calamita-
tes à Barbaris illatas leuitores reddebat, efficiebatque, vt morbo
correpti beatos se dicerent, & Ciuitates occupatas, in quibus om-
nino virorum solitudo esse occæperat. Enimvero post ætatem
Constantini tot, ac tantæ clades, simul Italiam numquam va-
starunt.

Anno 269. Claudius excepit imperium Gallieni, bonus Prin-
ceps, quem Pollio vult à militibus occisum: nonnulli tradunt
morbo periisse. Zosianus lib. i. peste absumptum scribit. bien-
nium

A nimum non exegit in imperio. frater vero eius Quintillus paucis
diebus imperio potitus est, ac post decimumseptimum diem ne-
catus. Zosimus vult sibi mortem consciuisse execta vena.

Anno 271. Imperator creatus est Aurelianus Dacus, vt Victor CLVII.
scribit. Vopiscus dubitat, Dacusne fuerit, an Moesius. hic ab ini-
tio visus est optimus: sed, finito, ait Vopiscus, prælio Marco-
mannico, Aurelianus, vt erat natura ferocior, plenus irarum,
Romam petit, vindictæ cupidus, quam seditionum asperitas sug-
gererat. inciuius denique vsus imperio, vir aliàs optimus, se-
ditionum auctoribus interemptis, cruentius ea, quæ mollius fue-
rant curanda, compefcuit. Interfecti sunt enim nonnulli etiam
nobiles Senatores, cum his leue quiddam, & quod contemni à
mitiore Principe potuisset, vnus, vel leuis, vel vilis testis obje-
ceret. quid multa? magnum illud, & quod iam fuerat, & quod
non frustra speratum est, infamiæ tristioris icu contaminauit im-
perium. Et: Crudelitas denique Aureliani, vel (vt quidam di-
cunt) seueritas eatenus extitit, vt epistola eius feratur, confes-
sionem immanissimi furoris ostentans, cuius hoc exemplum est.

B

C Aurelianus Augustus Ceionio Basso: Non oportet vterius pro-
gredi militum gladios. iam satis Palmyrenorum cæsum, atque
occisum est. mulieribus non peperimus, infantes occidimus, se-
nes iugulauimus, rusticos interemimus. cui terras, cui urbem
deinceps relinquemus? Et: Hæ literæ, vt videmus, indicant, sa-
tiam esse immanitatem Principis duri. Et: Dicitur præterea
huius fuisse crudelitatis, vt plerisq; Senatoribus simulatam inge-
reret factionem coniurationis, ac tyrannidis, quò facilius eos pos-
set occidere. addunt nonnulli, filium sororis, non filiam, ab eo-
dem interfectum. pleriq; autem, etiam filiam sororis. Hæc ille.

D Victor autem, cui consentit Eutropius, tradit, illum sænum
fuisse, sanguinarium, trucemq; omni tempore. Regnavit annis,
vt volunt aliqui, septem.

Talis denique fuit, vt nullus æque crudelis Italiae vel toti, vel
maiori parti sit vumquam dominatus post Constantinum.

Imperante Aureliano, Alemanni, ac Marcomanni in Italia CLVIII
iam se rursus effuderunt, & vsque ad Fanum fortunæ processe-
runt, teste Vopisco, ac Victore, qui narrat ab eo tria prælia cõ-
missa aduersus illos, primum ad Placentiam, iterum ad Fanum
fortunæ, postremò Ticinensibus in campis. Addit ille, ab ijs
cuncta circa Mediolanum grauitè euastata, acceptamq; ab ipsis
per errorem tantam cladem apud Placentiam, vt Romanum

pæne solueretur imperium. Sic ille. Romam tunc muris, ob metum, cinctam fuisse, scribit Zosimus. Testatur Hieronymus, ad Innocentium scribens, Vercellas raro habitatore semirutas suo tempore fuisse. Et Ambrosius ad Faustianam narrat, Placentiam, Parmam, Brixillum, Regium, Mutinam, Bononiam, & Claternam semirutas eodem modo. quod accidisse Gallieni, & Aureliani temporibus, necesse est dicamus, ob testimonium Vopisci, Victoris, ac Zosimi. Nam, qui ad tempora Constantini hæc referunt, nullo teste nituntur. cum nihil vastitatis attulisse Italiae Constantinus vllibi legatur. Ad summam, quoties Romæ Pontifex fuit, & auctoritate valuit, tantum vastitatis Italiae numquam fuit illatum. nam, cum Gothi eam vastarunt, abductus est Roma Pontifex, in vincula coniectus, Constantinopolimq. missus de iussu Theodoræ Augustæ. quod Procopius lib. I. belli Gothici, & Liberatus in Breuiario tradunt.

Eodem Vopisco auctore discimus, circa Placentiam densissimas fuisse silvas. atqui, ita incultum solum nunc non esse, quiuis earum regionum peritus non ignorat: cognoscimusq. Italiae terras nunc magis esse excultas.

Anno 278. Aureliano occiso, successit Tacitus post interregnum sex mensium, regnavitq. totidem, Floriano eius fratre arripiente imperium, sed intra duos menses à militibus interfecto.

Quo circa anno 279. Probus, Pannonici sanguinis, ut vult Vopiscus, optime tamen moratus, imperium sumpsit. eo imperante, gladiatores numero ad octuaginta, eruptione facta, custodibusq. suis interemptis, in Urbem ingressi, quidquid offerretur, diripiebant, multis, ut fieri solet, eorum numero permixtis. verum & illos Imperator, missis copijs, excidit. Hæc ille. Interfectus est autem Probus apud Syrmium, factione militari.

CLIX. Anno 283. Imperator factus est Carus, cum filijs Carino, & Numeriano Cæsaris, qui Patri superstites imperarunt. Et Carum quidem Victor, & Eutropius Narbonensem faciunt, Cærellianus apud Vopiscum tradit natum in Illyrico, Pænis parentibus; Onesimus Romæ ortum, parentibus Illyricianis. Sicut autem Carus ab omnibus laudatur, ita Carinus, qui Occidentale administravit imperium, scelestissimus, ac dirissimus fuit. Sic enim Vopiscus: Amicos optimos quosque relegavit, & pessimum quemq. elegit, aut tenuit. Et Victor: Carinus (ait)

(ait) omnibus se sceleribus inquinavit, plurimos innoxios fictis criminibus occidit. Et Eutropius: Condiscipulis quoque, qui eum in auditorio vel leui fatigatione taxauerant, perniciosus fuit. Præfuit Carinus annis prope tribus. Cumq. eius Pater Carus fulmine ictus interijisset prope Tigrim, ac Numerianus eius filius in itinere ab Apro socero fuisset interemptus, Diocletianus à militibus factus Imperator apud Murgum ingenti prælio Carinum vicit, & interfecit, in quo innumeri ex Italis perierunt.

Anno 284. Diocletianus Dalmata iniuit imperium: quem licet aliqui scriptores non admodum velint sanum fuisse, tamen, ait Eutropius, admodum subtilis ingenio fuit, & qui severitatem suam aliena invidia vellet explere. Sed, crudelissimum re vera fuisse, quamuis id tegere vellet, callide per alios exequens, quæ animo atrocissime concipiebat, plurima ostenderunt. omittamus eius iussu occisos Caium Papam, Gabiniumq. consobrinos suos, & Gabinij filiam Sutannam; dirissimamq. omnium, quæ fuerant unquam, proscriptionem Christianorum, atrocissima in illos adhibita tormenta: illud referamus. Diocletianus, cum vicisset Achilleum, qui occuparat Aegyptum, Victoria, inquit Eutropius, acerbe usus est, totam Aegyptum grauibus proscriptionibus, cædibusq. scedavit. Adijcit Eusebius, Busrim, Coptomq. Vrbes solo æquatas.

Anno eodem Collega imperij delectus est à Diocletiano Maximianus Hercules è Pannonia natus, qui vna cum Diocletiano imperavit. de quo sic Eutropius lib. IX. Vir fuit ad omnem asperitatem, sauitiamq. proclivis, infidus, incommodus, civilitatis penitus expers. ei fuisse temeritatem sanguinariam tradit. Et Victor. Maximianus (ait) cognomento Hercules ferus fuit natura, ardens libidine, consilij stolidus, ortu agresti, Pannonioq. Imperavit vna cum Diocletiano annis viginti, ac talis fuit, ut tã diris, durisq. moribus nullus aut Italiae toti, aut eius maiori parti post Constantinum sit dominatus. Maxentius porrò eius filius ab Eutropio scribitur Romæ omnibus exitijs aduersus nobiles sæuisse. Et Zosimus lib. 2. Bello, inquit, in hunc modum extincto, latus Sicophantis apertus est campus (apud Maxentium) omnes prope dixerim quotquot in Africa vel genere, vel opibus præstabant, velut Alexandri partium sectatores, deferendi: nec vlli omnino parcebatur, dum alij necarentur, (per Maxentium) alij facultates suas amitterent. Quin & Romæ triumphatum est ob perpetrata Carthagine mala. Et Maxentij quidem rerum

CLX.

CLXI.

rerum ita gestis, & omnibus per Italiam, & in ipsa Vrbe per summam crudelitatem, libidinemq. ita habitis, hic status erat. **A** Hæcille. Regnavit annis sex Maxentius, Cuius similem Tyrannum post ætatem Constantini Italia non est perpeffa. Multis prælijs in Italia fufus à Constantino, in Tiberi denique est submersus, innumerabilibus fuorum cæsis, quod è Zofimo, & Nazario, Eusebioq. constat.

E superioribus inter alia constat, numquam Romæ, & Italia post Constantinum contigisse tot Imperatores, aut Reges, è tot barbaris nationibus, & tantæ crudelitatis (hoc enim barbarum **B** facit) quot ante ipsum, siue quot ante Pontificiam potestatem magis constitutam. Vbi sunt igitur imperii illi, qui conqueruntur, Italia dominatos. barbaros ex eo dumtaxat tempore, quo Pontifici Romano obediri et inceptum? an non è duodecim nationibus, tum re vera Barbaris, quod Papæ haud obedirent, multos protulimus efferatissimos Imperatores, Hispanica, Libyca, Maurica, Syria, Threicia, Arabica, Dacia, Gallicana, Dalmatica, Pannonica, Mœsa, Illyrica?

Sed proferantur, quæso, tot ex Herulis, Gothicis, aut Longobardis, qui aut Italiam totam, aut eius maximam partem **C** tenuerunt, sævierintque in Romanos, Italosve, cum subiecti ipsis fuerunt, (hoc enim maxime obseruandum) vel cum bella etiam gesserunt in ipsos, tot ac tanta atrocitatis exempla?

Sed, quid ego tot, qui Romæ, Italiaq. sint dominati, sæuissimos Principes flagito? Satis erint mihi dimidio pauciores. peto unum; & tamen isti omnes intra annos ducentos duodecim fuerunt. At post Constantinum transacti iam sunt anni mille ducenti octuaginta. quid ad ista respondebunt impij? An repetemus hic etiam clades alias, terræmotus, pestes, incendia, dirutas Vrbes, bella ciuilia, strages in eis editas, irruptiones **D** barbarorum, rapinas, latrocinia perpetua prætorianorum, corruptas virgines, matronas, adolescentes, pueros sacrificatos, aliaq. huiusmodi multa, quæ post imperium Traiani extitisse rerulimus? Sed audiamus maiora.

Ostenditur

A Ostenditur, superioribus Imperatoribus illud in primis fuisse in animo, vt omnes bonos, omnem virtutem tollerent è terris: ipsos autem plerumq. occisos. **Cap. I**



B IMPERATORIBVS plerisq. Romanis ante Constantinum videtur illud cordi fuisse, vt virtutes omnes excinderent; ac præstantissimos quosq. è mundo tollerent. nam, cum Senatus Romanus constaret ex ijs, quibus aliquod esset specimien virtutis, & laudabilis quisque in illum cooptaretur, apparet, plerosq. omnes Imperatores illius fuisse hostes acerrimos, & optimos ex eo quoslibet abstulisse, neciq. tradidisse, aut aliquo modo vexasse, vna cum cæteris viris bonis.

De Tiberio sic Dion. Cumq. non haberet (Tiberius) sibi **CLXII.** propinquitate coniunctionem, sciretq. eum pessimum, & sceleratissimum fore, (Caium Caligulam) libenter ei, vt aiunt, imperium reliquit, quò memoriàm scelerum fuorum maioribus Caij sceleribus obrueret, vtq. maxima, atque nobilissima pars Senatus post mortem suam necaretur. sæpe enim **C** idum illud vetus fertur vsurpasse,

Εμὲ δαπάνος, γαίᾳ μὲνδύσω σφύρι.

Me mortuo, terra igne misceatur.

Sæpe numero Priamum fortunatum dixisse, quod ei vna cum Patria, & Regno perire contigisset. Quæ de eodem **D** Tiberio verè licet scribere ex ijs, quæ tum acciderunt. Tam magna enim multitudo Senatorum interijt, & reliquorum hominum, vt magistratus prouincias, quas sortiti fuerant, prætorij quidem viri triennium, consulares autem sex annos penuria successorum obtinerent. Hæc ille. Quibus quid illustrius ad Senatorum, bonorumque, quibus administratio prouinciarum committenda esset, interitum, quem Tiberius attulisset, explicandum proferri potest?

De Caio Caligula sic idem: Caius, vt est in Urbem ingressus, fere voluit vniuersum Senatum perdere, quod sibi honores prope diuinos non decreuisset. Et Tranquillus cap. 26. **CLXIII.** Alios

Alios (Senatores) cum clam interemisset, citare nihilominus, A
 ut viuos, perseveravit, paucos post dies voluntaria morte pe-
 rissse mentitus. Et cap. 27. Multos honesti ordinis deformatos
 prius stigmatum notis, ad metalla, & munitiones viarum, aut
 ad bestias condemnavit; aut, bestiarum more, quadrupedes
 caeca coercuit; ac medios ferra dissecuit. Et cap. 28. Cum di-
 scerpi Senatorem concupisset, subornavit, qui ingredientem Cu-
 riam repente hostem publicum appellantes inuaderent, gra-
 phijsq. confossum lacerandum cæteris traderent. nec ante satia-
 tus est, quam membra, & viscera hominis tracta per vicus, at-
 que ante se congesta vidisset. Et 30. Sæpe in cunctos Senatores, B
 ut Sciani clientes, matris, ac fratrum suorum delatores, inue-
 ctus est, prolatis libellis, quos crematos simulauerat: defen-
 saq. Tiberij sanctia, quasi necessaria, cum tot criminantibus
 credendum esset. Et: Ingentia facinora ausus. Et cap. 49. Ali-
 quanto maiora moliens. Siquidem proposuerat Antium, dein-
 de Alexandriam commigrare, interempto prius vtriusque ordi-
 nis (Senatorij, & equestris) electissimo quoque: quod ne cui du-
 bium videatur, in secretis eius reperti sunt duo libelli diuerso ti-
 tulo: alteri Gladius, alteri Pugio index erat. ambo notas, & C
 nomina continebant morti destinatorum.

CLXIV De Nerone autem sic Dion: Erat crimen omnibus publicum,
 virtus, opes, nobilitas: atque ob eam causam vel sibi mortem
 inferebant, vel ab eo occidebantur. Et Eutropius lib. 7. Infi-
 nitam partem Senatus interfecit, bonis omnibus hostis fuit. Et
 Tacitus lib. XVI: Trucidatis tot insignibus viris, ad postremum
 Nero virtutem ipsam excindere concupiuit, interfecto Barea
 Sorano, & Thrasea Pato.

CLXV. De Domitiano Eutropius ita lib. VII. Interfecit nobilissimos
 ex Senatu. Et Dion: Rusticum Arulenum interfeci iussit, propte-
 rea quod philosophabatur, quodq. Thraseam diuinum fuisse homi- D
 nem dicebat. itemq. Herennium Senecionem, quod, cum vi-
 xisset diutissime, post quaesturam nullum magistratum petiuisset,
 quodq. Eluidij Prisci vitam conscripisset: compluresq. alij ex
 eadem causa; quod studio philosophiæ operam darent, occisi
 fuerunt, cæteris omnibus ex Vrbe iterum expulsis.

CLXVI De Hadriano supra retulimus è Dione, quemadmodum præ-
 stantissimos quoslibet in singulis artibus occiderit, eorumq. se-
 ctatores oppresserit, & amicissimos quosque, ac summis ho-
 noribus

A noribus perfunctos, vita spoliavit. ob has causas, eodem teste,
 Homerum volebat è medio tollere.

De Commodio Lampridius ita scribit: Adhibitos custodes CLXVII.
 vitæ suæ honestiores ferre non potuit, pessimos quosque deti-
 nuit, & submotos vsque ad ægritudinem desideravit. Et
 mox: Honestissimos quosque aut per contumeliam, aut per
 honorem indignissimum abiecit. Tot hic Senatores occidit,
 ut illo occiso sic statuerit Senatus: Qui Senatum occidit, in spo-
 liario lanietur; qui Senatum occidit, vnco trahatur; qui inno-
 centes occidit, vnco trahatur. carnifex Senatus more maio-
 rum vnco trahatur; sæuior Domitiano, qui omnes occidit, vn-
 co trahatur; qui Senatum vendidit, vnco trahatur.

De Septimio Seuero produximus supra Spartianum narran- CLXVIII.
 tem plurima in plurimos Senatores iniquissima homicidia per VIII.
 petrata. Quibus addimus ex eodem, Senatores illos, qui cum
 Nigro militauerant ducis, vel tribunorum nomine, occisos;
 similiter & qui fauerant Albino. Hinc ille: Interfectis, ait,
 innumeris Albini partium viris; inter quos multi Principes Ci-
 uitatis, multæ feminae illustres fuerunt. Et tum: Hispanorum,
 & Gallorum proceres multi occisi sunt. Et: Vltus igitur gra-
 uiter Albinianam defectionem, interfectis plurimis, genere quo
 que eius extincto, iratus Populo, & Senatoribus, Romam ve-
 nit; Commodum in Senatu, & concione laudauit, Deum appel-
 lauit, infamibus displicuisse dixit. Addit deinde, interfectos
 quoslibet imperio idoneos, timens, ne filijs illud eriperetur, ijq. à
 militibus eueheretur. Rursus idè in Pescennij vita: Tunc innume-
 ros Senatores interemit Seuerus, & ab alijs Marij nomè accepit.

Antoninus Caracalla omnium durissimus, inquit Aelius Spar- CLXIX
 tianus, & Septimio patre duro crudelior, Romam bonis om-
 nibus, ait Dio, spoliavit, ac mutilauit. Et idem, qui fuit his
 temporibus, Hic Antoninus, inquit, Alexandri amantissimus,
 militibus comis, atque humanus erat; reliquos omnes spo-
 liare, depeculari, & opprimere conabatur, atque in primis Se-
 natores. Hæc ille: qui deinde plurima indignissima in Sena-
 tores perpetrata describit. Quamobrem Capitolinus in vita Ma-
 crini narrat, Caracallam vocatum Senatus decreto interfecto-
 rem Senatus, & Populi. Hinc Herodianus lib. V. inquit: Vni-
 uersi gratulabantur extinctum Antoninum. nam, ut quisque
 auctoritate aliqua, aut dignitate præcallebat, ita maxime im-
 minentem suis ceruicibus depulisse gladium arbitrabatur.
 O delatores

delatores autem, & serui omnes, quicumque dominos detulerant, patibulo suffixit: totaq. Vrbs, atque adeo Romanum imperium sceleratis hominibus perpuratum.

CLXX. De Macrino, qui Antonino successit, ita Dion: Macrinus magnum (ait) numerum equitum, & Senatorum per calumniam interemit.

CLXXI Antoninus Heliogabalus imperium Macrini excepit. De illo sic Herodianus, vbi scripsit, Alexandrum filium Mammææ Cæsarem creatum: Mammæa, ab omni illa fœditate (Heliogabali) vindicabat Alexandrum, summis clam doctoribus omnium disciplinarum, modestiamq. edocens, ac palæstrâ, virilibusq. gymnasijs assuefaciens, Græcisq. eum pariter & Latinis litteris instituens, quibus rebus magnopere Antoninus indignabatur; iamq. adoptionis, imperijq. participati pœnitebat. quapropter omnes illius doctores aula exegit, quosdamq. illustriores partim morte, partim exilio affecit. Hæc Herodianus. Addit Lampidius, exactum iussu ipsius Vrbe vniuersum Senatam, iussuque, vt è Senatoribus nonnulli necarentur.

CLXX-II. Maximinus Thrax qualis, quoad argumentum propositum, fuerit, ita Herodianus: Complures, inquit, exercitibus, aut prouincijs præpositos, consulares, triumphalesq. viros (hi solebant esse ex ordine Senatorio) leuissima, tenuissimaq. calumnia attactos, corripere de improviso iubebat, ac sine vllis ministerijs solos vehiculis impositos die noctuq. iter facere ab Oriente, aut Occidente, si ita cecidisset, itemq. à Meridie in Pannoniam vsque, in qua tunc ipse morabatur, dein spoliatus, omniq. ignominia affectos, exilio, vel morte puniebat. Et Capitolinus: Sine delicto, inquit, consulares viros, & duces multos interemit.

CLXX-III. Aurelianum necem attulisse nonnullis nobilibus Senatoribus ob leues causas, è Vopisco supra retulimus.

CLXX-IV. Carinus, vt Vopiscus ait, optimos quosque relegauit, pessimum quemq. elegit, aut tenuit, præfectum Vrbi vnum ex Cancellarijs suis fecit. quo fœdus nec cogitari potuit aliquando, nec dici. præfectum prætorio, quem habebat, occidit. Et: Superbas ad Senatam literas dedit, Vulgo Vrbs Romæ quasi Populo Romano bona Senatus promisit. Et: Hominibus improbis plurimum detulit.

CLXX-V. Maxentium narrauimus supra ex Eutropio omnibus exitijs in nobiles fœuissè. Hinc Prudentius, contra Symmachum lib. I.

Ipse

*Ipse Senatorum meminis clarissimus ordo,
Qui tunc concreto processit crine, catenis
Squalens carcereis, aut nexu compede vasta.*

*Et paulo ante, alloquens Romam:
Hoc signo, inuictus transmissis Alpibus vltor
Seruitium soluit miserabile Constantinus.*

*Cum te pestifera premeret Maxentius aula,
Lugebas longo damnatos carcere centum,
Vt scis ipsa, patres.*

Hinc in Panegyrico Nazarius, verba faciens de Constantini triumpho: Non agebantur (inquit) quidem ante carrum vincendi ducis; sed incedebat tandem soluta nobilitas; non coniecti in carcerem barbari, sed deducti e carcere consulares; non capti alienigenæ introitum illum honestauerunt; sed Roma iam libera nihil ex hostico accepit, sed se ipsam recuperavit; nec præda auctior facta est, sed esse præda desinit.

C Tales itaque fuere Imperatores quatuordecim. non enim filios aliquorum connumeramus, ijs, quamuis fuerint & ipsi Imperatores. Imperauerunt omnes annis centum triginta sex, & aliquid amplius. Quocirca, cum numerarentur à Tiberij Principatu vsque ad Maxentium defunctum ducenti nonaginta quinque anni, dimidium prope tempus est illud, quo Senatus est adeo vexatus, interfectis eorum plurimis vna cum cæteris bonis, Imperatorum iussu; cum reliqui tamen Imperatores memorentur crudelissimi fuisse.

D Hic peto à quibuslibet, an post imperium Constantini vsque ad Momyllum fuerint tot Imperatores Catholici in Senatam crudeles per annos centum sexaginta quatuor plus minus, qui intercedunt à Constantino ad Momyllum? Quid tot exigo? Proferatur eorum dimidium: proferantur duo: proferatur vnus.

Age, maiora dicamus. Excepto Vittige, ac Teia, nullus Vrbi imperauit, ea ve potius est, non dico Catholicus, (Vittiges enim, Teiasq. Ariani fuerunt, ac Pontifici Romano infensi) sed cuiusvis superstitionis, qui in Senatam Romanam, ac bonos fœuierit adeo, vt isti fœuierunt. Et tamen à Constantino ad nostra tēpora colliguntur anni mille ducenti octuagintaduo. Senatus enim Romanus ille constans ex hominibus, quos laicos vocamus, desijt esse, quod, recepta Vrbe, Gothisq. deletis, non curarunt

O 2 curarunt

curarunt Imperatores in locum Senatorum, qui moriebantur, A
illos sufficere, aut extinctis plerisque, dum bella Gothica ar-
debant, aut Romam redire, e qua profugerant, ut ostendimus,
negligentibus, Clerus in antiquum Senatum substitutus est,
quod alibi explicauimus.

Neque vero mihi satis est hoc dixisse. Tot sunt Vrbes in Ita-
lia, quibus suus est tenuis Senatus, ac fuit: nulla erit tamen,
cui contigerint tot Principes, tam sæui, tam nulla de causa
atroces in suum Senatum, vel ipsos bonos, sæculis omnibus,
quæ transacta sunt ab ætate Constantini. Vide, quæ bona sint
nobis Catholicis post Romani Pontifices auctoritatem magis B
constitutam.

Nec consistamus hic. Est Pontifici Romano Cardinalium cœ-
tus; loco cuiusdam Senatus; & cuiuslibet Episcopo suum, quod
vocat, Capitulum Clericorum. Non quæram, num fuerit ex
istis Catholicus aliquis (nam de his est nobis semper oratio)
adeo sæuus in illos, quamuis Urbanus VI. Ioannes XII. & Ale-
xander VI. in Cardinales ferantur fuisse crudeles, eum nemo
existis occiderit sex Cardinales. Sed totus orbis Catholicus
in iudicium vocetur. Sunt in eo, fueruntq. Reges innumeri,
quibus sunt Procerum conuentus loco Senatorum, quibus, & C
Episcopi annumerantur, ut Polonia, Hungaria, Boemia, Ger-
mania, Dania, Suetia, Anglia, Gallia, Aragonia, Castella,
Lusitania. Num tot Reges Catholicis, tam sæui, tam breui tem-
poris vli istorum Regnorum fuere in proceres suos, aut gene-
ratim in bonos ipsos, ut vel nullas, vel leues ob causas ipsos in-
terficerent? numquid per tot sæcula extiterunt tot? numquid
eorum dimidium? sed neque vnum credo produci posse talem
ex ijs Regibus, qui Pontificis dicto, ac legibus fuerunt audiētes.

CLXX. Sed forsitan bene istis Imperatoribus, aut Regibus fuit: eorum
VI. vita in tuto posita erat: omnes fere atrocissime interfecti. Quia
à Iulio Cæsare, vsque ad Constantinum nonnulli numerant quin-
quaginta septem tum Cæsares, tum Augustos: ex his octo ad sum-
mum non fuerunt indubitate vel veneno, vel ferro sublatis. quod eo-
rum vitas legentibus apparebit. effugerunt violentam mortem
Vespasianus, Traianus, Hadrianus, Antoninus Pius, Antoni-
nus Philosophus, Septimius Seuerus, Claudius Constantius. Quæ
fuit igitur felicitas vitæ Romanis. Italicis ve priuatis homini-
bus, aut Imperatoribus per ista tempora? Illud enim posco ab
eruditis, ut omnium Italicorum Principum, qui Catholicis fue-
runt,

A runt, successiones recordentur, aut euoluant; ac proferant mi-
hi ex aliqua tot Principes, tam breui interemptos. quid peto
tam breui? sumant, me dante, omnē tempus, ex quo Pontifi-
ces Romanos colunt: neque poterunt tot Principes alicuius
gentis inter Italos ab alijs sublatis enuntiare. Atque, ut pu-
deat impios, qui Pontificum Romanorum tempora incusant,
circumspiciatur totus Orbis Catholicus; excutiantur omnium
Regum, Principumq. illustrium, qui fuerint Catholicis, succe-
siones, ac nihil tale reperient. Non temere verba effundimus.
libro namq. de signis Ecclesiæ XX. signo LXXXIX. nostra nos
B cum quibuslibet exteris, quorum sint exitus memoriæ proditi,
sigillatim contulimus, atque iccirco hæc possumus asseueranter
affirmare. Hoc autem cui non faciat admirationem? totō
Orbe Catholico, per tot sæcula, nullam Regum seriem posse
inueniri, qui, cum Pontificij fuerint, nihil adeo sæuum perpe-
si sunt, quale tot Imperatores per annos tercentum sexaginta
plus minus.

Verum enimvero, si non oscitanter legimus superiora, &
contulerimus cum cæteris, quæ memoriæ fuerint vquam pro-
dita, cognoscemus Imperatores Romanos ad summum nequi-
tia, quæ fuerit inter mortales, & quæ ad hos perdēdos à Principi-
bus vllis extiterit, peruenisse. Nam, quis crudelitate par Ti-
berio, Caio, Neroni, Domitiano, Commodō, Septimio. Se-
uero, Maximino, Carino, ut cæteros mittamus? quis luxu, ac
libidine tum istis prope omnibus, tum Heliogabalo? Hæc scilicet
Italiae felicitas: Hæc Romæ erat beatitudo; & non pudet
aliquos istis vllam tribuere partem laudis? non ista tempora
abominari?

En igitur, quo loco vita esset Imperio Romano florente, non
modo quibuslibet, sed etiam bonis ipsis, & quidem præstanti-
D bus dignitate, opumq. abundantia, quin ipsis Impera-
toribus. quo loco erant itaque plebei? quo pau-
peres, ac cæteri omnes? necesse est, ut fatea-
mur, iniquissimo. Quid ad hæc dicemus?
quot, & quanta bona nobis Catholi-
cis adsunt auctoritate Pontificis
Romani magis dilatata?
Sed reliqua inspi-
ciamus.

Tributa immensa, quibus Itali, ac Romani opprimebantur ante aetatem Constantini. Cap. III.



ENIAMVS, quæso, ad Tributa. Nam, ne quis sibi fingat fuisse Imperatores quidem rapaces, vectigalia tamen fuisse modica, & tolerabilia, demonstremus, hæc ab Augusti temporibus vsque ad Constantinum fuisse immoderatissima, & quæ nullo modo ferri possent.

Atque, vt omittamus ab Augusto statutum, quod refert Dion, vt vigesima pars hæreditatum, legatorum, donationumve causa mortis fisco inferretur, nisi ad proximos agnatos, aut pauperes homines pertinerent, idq. præter ordinaria Tributa, vectigalia, & portoria, quibus adeo Senatores oppressi, vt multi Senatu migrare sint coacti. quæ Dio lib. 53. historiarum suarum testatur, & à Tiberio plurimis Ciuitatibus, ac priuatis hominibus veteres immunitates, & ius metallorum, vectigaliumq. adempra, quod hæc sint leuiores, si comparentur cum alijs, quæ dicturi sumus.

CLXXVII.

Caius Caligula, inquit Suetonius cap. 40. vectigalia noua, atque inaudita, primum per publicanos, deinde, quia lucrum exuberabat, per centuriones, tribunosq. prætorianos exercuit, nullo rerum, aut hominum genere omisso, cui non tributum aliquid imponeret. pro edulijs, quæ tota Vrbe venirent, certum statumq. exigebatur; pro litibus, atque iudicijs vbicumque conceptis, quadragesima summæ, de qua litigaretur; nec sine pœna, si quis composuisset, vel donasse negotium conuinceretur; ex gurgulorum diurnis quæstibus pars octaua; ex capturis prostitutarum quantum quæque vno concubitu mereret; additumq. ad caput legis, vt tenerentur publico & quæ meretricium, & quæ lenocinium fecissent; nec non & matrimonia obnoxia essent. Et cap. sequenti: Ac, ne quod non manubiarum genus expediretur, Iupanar in Palatio constituit; distinctisque, & instructis pro loci dignitate compluribus cellis, in quibus matronæ, ingenuiq. starent, (nota incredibile simul, & abominandum facinus) misit circum fora, & basilicas, nomenclatores ad inuitandos ad libidinem iuuenes, senesque, præbita aduenientibus pecunia scœnabri: appositisque, qui nomina palam subnotarent, quasi adiunatum Cæsaris reditus; ac, ne ex lusu quidem alex compendium

(spernens,

A spernens, plus mendacio, atque etiam periurio lucrabatur. Et cap. 42. Filia vero nata, paupertatem, nec iam Imperatoria modo, sed & patria conquerens onera. collationes in alimoniam, ad dotem puellæ recepit. edixit & strenas ineunte anno se receptorum: stetitq. in vestibulo ædium Kal. Ian. ad captandas stipes, quas plenis ante eum manibus, ac sinu, omnis generis turba fundebat.

Nero, ait Suetonius cap. 38. collationibus non receptis modo, verum & efflagitatis, prouincias priuatorumq. census prope exhausti. Et Dion: In Britannia, causa belli fuit publicatio bonorum, quæ cum esset primatijs eorum à Claudio remissa, Decianus Catus, eius Insulæ procurator, dicebat, eam renouari oportere. Et mox, indicens Bunduicam, scœnam Britaniæ, quæ loquatur, Nonne (inquit) maximis, atque amplissimis facultatibus priuati sumus? nonne reliquorum tributa pendimus? nonne præter cætera, quæ damus, & agros quos colimus, ad eorum vtilitatem, nostrorum etiam corporum omnia tributa conferimus?

B Galba, inquit Suetonius cap. 12. Cû Ciuitates Hispaniarum, Galliarumque, quæ cunctantius sibi accesserant, grauioribus tributis, quasdam etiam muros destructione punisset, & præpositos, procuratoresq. supplicio capitis affecisset cum coniugibus, ac liberis, quodq. oblatam à Tarraconensibus è vetere templo Iouis coronam auream librarum XV. constasset, ac tres vncias, quæ ponderi deerant, iussisset exigi. Et Dion: Erat inquit (Galba) in coaceruanda pecunia inexplebilis.

C De Vespasiano similiter cap. 16. Sola est (inquit) in qua merito culpetur pecuniæ cupiditas. non enim contentus omnia sub Galba vectigalia reuocasse, noua, & graua addidisse, & auxisse Tributa prouincijs nonnullis, & duplicasse, negotiationes quodque vel priuato pudendas propalam exercuit, coëmendo quasdam tantum, vt pluris postea distraheret; nec candidatis quidem honores, reisve tam innoxijs quàm nocentibus. ab solutiones venditare cunctatus est. creditur etiam Procuratorum rapacissimam quæque ad ampliora officia ex industria solitus promouere, quod locupletiores mox condemnaret. quibus quidem vulgo pro spogijs dicebatur vt, quod quasi, & siccos madefaceret, & exprimeret humentes. & 23. reprehendenti filio Tito, quod etiam vrinæ vectigal commentus esset, pecuniam ex prima pensione admouit ad nares, sciscitans num odore offenderetur; & illo negante.

atque

atque (inquit) è lorio est: & Dion, Nullo genere Tributi prætermisso, vt ne mendicis quidem pepercerit, ac de Diuinis humanisq. rebus pecuniam fecerit: multa enim vectigalia, quæ tum solui desierant, renouauit, auxitq. multa ex ijs, quæ obtinebant. idq. in cæteris Prouincijs subditis imperio Romano, ac postea in Vrbe fecit.

CLXXXI

Atque hæc isti: Romæ porro erant Tributa vsitata, quæ pendebantur à lenonibus, meretricibus, exoletis ob scelera sua. quod in Alexandro Lampridius testatur; quem laudat ex eo, quod illa in ædificia publica conuerterit, & quod ad Thermas construendas à singulis quibusq. artificibus exegerit nummos.

At Constantinus omnium Tributorum sustulit quartam partem. quod Eusebius testatur in vita ipsius lib. 4. cap. 2. 3. 4. Lenones, atque exoletos expulit. qua in re mendacissimus & calumniarum plenus esse Zosimus apparet.

Producantur itaque è tot sæculis post Constantinum transactis tot vel Imperatores, vel Principes, qui Romæ sint dominati, ac tam grauibus eam tributis onerarint. Quid ego tot produci flagitem? duo sint satis similes, aut Caligulæ, aut Vespasiano. Age detur vnus horum par, aut similis aliquo modo. Quid autem Romam duntaxat tanta felicitate donatam contendo? En tot Vrbes Italiæ, tot Regiones, quibus Principes aliqui dominati sunt per annos octingentos, cum potestas Comitum, Marchionum, Ducumq. maxime cœpit vsurpari, quam multo ante Longobardi visi sunt inuexisse, & tamen huiusmodi vllus non poterit cieri, qui Caligulæ, Vespasianove similis fuerit in exigendis tributis. Atqui tantum bonum post ætatem Constantini neque soli Romæ, neque soli Italiæ contigit. nulla Catholicorum Regio Regi Pontificis Romani studio subiecta

vmquam fuit, quæ memoretur tam grauibus exactionibus toties, ac tot oppressa.

Quid toties dico, vel à tot? A nullo vmquam Principe Catholico, vel per exiguum tempus.

Dire

A *Dira, & infanda leges, moresve vsu recepti, & comprobati in Vrbe, & Italia. Cap. IV.*



B

INTOLERABILIA sunt hæc, quæ diximus: sed multo intolerabiliora, & perniciosissima quædam, legibus apertis, aut moribus publicis ita comprobata, vt vel laudabilia reputarentur, vel nulla ijs perpetratis pœna aut irrogaretur, aut constituta fuerit vmquam. quamuis enim sit necesse quodammodo, vt admittantur flagitia, atque, vt aiebat Christus, scandala nascantur, & in omni domo magna Paulus adijciebat, Sint vasa honoris ad vsus splendidos, & vasa ignominie ad vsus inhonoratos, si tamen supplicio fuerint admissa facinora aliquando castigata, aut saltem pœna legibus fuerit apposita, quæ repeti possit, sine dubio rarius delinquitur; cum verissimum sit illud:

C

Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

ac rectissime dixerit Plato, respublicas pœna, ac præmio contineri, ita, vt, si quid mali fiat, idq. non coerceatur, necesse sit in præceptis ire Remp. Igitur, quamuis superiora fuerint hominibus maximo detrimento, & grauia, quæ subijcientur, tamen multo erunt acerbiora, & magis damnosa, quod vel honesta existimarentur, vel saltem nulla multa coercerentur. Sit igitur hoc Romæ, & Italiæ adductum bonum per Pontifices Romanos post ætatem Constantini, quod non amplius innumeri mortales cancellis vllis includuntur coacti sese mutuis vulneribus concidere. quod fiebat in ludis gladiatorijs, qui solebant quotannis edi à magistratibus multis diuerso tempore ad oblectandum Populum, conciliandamq. sanguinis humani copiosa profusione illius beneuolentiam. atque hoc adeo laudabile iudicabatur, vt Traianus maximam sibi comparare gloriam sit visus, qui decent millia gladiatorum dederit vno spectaculo. quod refert Dion. Sustulit hanc immanitatem Constantinus, vt est in Codice Theodosiano. & nihilominus adeo pessima consuetudo confirmata erat, vt, quamuis eandem sanctionem Constantius Constantini filius renouauerit, breui fuerit repetita. Hinc Augustinus, in Confessionibus, ea se Romæ aliquando vidisse dolet, & ingemiscit;

CIXXX-II.

P

ac Sym-

ac Symmachus, qui Theodosio imperante florebat, exhibitos refert in Consulatu Flauiani. Sublati vero fuerunt prorsus imperante Honorio. Operæpretium porro est cognoscere, qui mos fuerit Vestali Virgini, cum gladiatores inuicem se necarent. Describit illum Prudentius his versibus, contra Symmachum lib. 2.

*Interea, dum torta vagos ligat insula crines,
Fatalesq. adolet prunas innupta sacerdos,
Fertur per medias, vt publica pompa, plateas,
Pilento residens molli, seq. ore relecto
Imputat attonitæ virgo spectabilis Vrbi.
Inde ad confessum cauea pudor almus, & expers
Sanguinis. it pietas, hominum visura cruentos
Congressus, mortesque, & munera vendita pastu
Spectatura sacris oculis. sedet illa verendis
Vittarum insignis phaleris, fruiturq. lanistis.
O tenerum, mitemq. animum. consurgit ad ictus,
Et, quoties victor ferrum iugulo inserit, illa
Delicias ait esse suas, pectusq. iacentis
Virgo modesta iubet conuerso pollice rumpi,
Ne lateat pars vlla animæ vitalibus imis,
Altius impresso dum palpitat ense secutor.*

CLXXX. III. Hæc ille. An hic illud adijciemus? solitum bibi sanguinem gladiatorum, qui occidebantur. Hæc sunt Plinij verba lib. 28. cap. 1. Sanguinem quoque gladiatorum bibunt, vt viuentibus poculis comitiales morbi pellantur: quod spectare facientes eadem arena feras quoque horror est. At Hercule illi ex homine ipso forberi efficacissimum putant calidum, spirantemque, & vna ipsam animam ex osculo vulnerum. En felicitas antiquorum.

CLXXX. IV. Huic proximum sit illud, in more apud Romanos, & Italos fuisse, vt homines ipsi, quasi pecora, ad aras sacrificarentur. &, quamuis sublatus fuerit hic mos in Latio, cum dicitur Hercules eo venisse multo ante Aeneæ aduentum, (quod Dionysius refert lib. 1.) in Italia tamen perdurauit, vt refert Plinius, vsque ad annum 657. & eam consuetudinem restituerunt Imperatores aliqui. Octavius namq. Augustus plurimos Romanos ad arâ Iulij Cæsaris Perusæ mactauit, & Heliogabalus nobilissimos quosque

A quosque pueros, & formosiores, quibus essent parentes, ex Italia deligi iussit, quos litaret. quod in eius vita Lampridius narrat. & Imperator Domitianus (nisi me fallit) Gallam, Græcumq. innocentes defodi viuos ex oraculis Sibyllinis imperauit. Iulianus eodem modo multos pueros ad artis magicæ vsum dissectuit. quod refert Theodoretus. & Hadrianus Antinoum suum scribitur a nonnullis ad eadem scelera interfici voluisse. quod asseueranter affirmat Dion: qui & testatur, a Didio Iuliano Imperatore plerosque pueros interfectos artium magicarum causa. quamuis tota hæc consuetudo publice remanserit in gladiatoribus bustuarijs. En, quæ Religio quondam foret Italicis Populis. Et hic itaque mos ita sublatus, vt nihil simile vnquam toto orbe Catholico sit auditum.

B Illud vero longe grauissimum, fuisse in potestate Dominorum suos seruos caueis publicis includere, vt cum ferocissimis bestijs ad oblectandum populum depugnarent; a quibus illi sæpe atrocem in modum discerpi solebant. Et, quamuis Lucius, & Verus Antonini Imperatores, qui inierunt imperium anno Christi 163. id vetuerint, vt Martianus Iurisconsultus testatur, ac Modestinus lege Petronia cautum dicat, ne id fieret absque Iudicis consensu; tamen, id non omnino obseruatum fuisse, ex eo liquet, quod & Iudicum consensu id fiebat, & ante hos per multas sæcula hic mos est obseruatus. & Constantinus habuit necessesse Antoninorum legem renouare. vt est in Codice Iustiniani, tit. de emend. seru.

C Cui similis erat alius, quo licebat dominis suos seruos, vt lubebat, interficere. quod fuisse olim iuris gentium, & ab omnibus gentibus obseruatum, testatur Caius Iurisconsultus. hinc ostendimus, supra Augusto imperante fuisse, qui carnibus humanis seruorum pascerent murenas. Verum temperauit hæc Antoninus Pius, vt idem scribit. quod & Vlpianus, qui floruit Alexandro Mammeæ imperante, narrat. Sed, & ante hunc, qui cepit imperare anno Christi 140. impune admitti id poterat; postea vero cum causa licebat. quod per multa sæcula fuerat in Vrbe, in Italia, ac toto Orbe factitatum.

D Quod adeo verum, vt parētibus ipsis fas olim foret ipsosmet filios arbitrio suo necare. quod Paulus Iuriscon. refert, & Dionys. lib. 2. Quo circa, cum lege à Pompeio lata puniantur plurimi, qui suos propinquos occidunt, non recensetur in his Pater, cum filium morti tradit, vt habetur in Digestis. Primus Hadrianus Im-

perator, quod Martianus scribit, hoc delictū coercuisse videtur. **A**
l. diuus, Defunctus est Hadrianus anno 163. Sic itaque per tot sæcula,
D. ad l. Pomp. antequam Romę Pontificia potestas confirmaretur, atrocissimis
 legibus hic locus erat.

CLXXX Au omitemus illud in omnes debitores dirissimum? si qui ex
VIII. ijs die constituta non soluissent, creditoribus vincti tradebantur,
Gell. lib. plumbatis cædebantur. adijcitq. Gellius, qui verba legum Duo-
X. c. 1. decim tabularum recenset, permittum fuisse ijs, post tertias nun-
 dinas hominem dissecare, ac partiri. Testatur Dionysius Hali-
 carnasseus lib. 6. non modo debitores, sed & eorum filios cre-
 ditoribus tradi solitos. Et, quamuis tanta atrocitas secandorum
 debitorum, quoad Romanos ciues, postea fuerit aliquo modo
 temperata, quin & necandorum, ac verberandorum, anno, vt
 vult Liuius lib. 8. 429. tamen vsque ad Constantinum durarunt
 aduersus alios ponderum, ac plumbatarum supplicia, quibus
 illi cædebantur, ac distendebantur incredibili tormento. quod
 apparet è Codice Theodosiano l. 3. tit. de exactionibus.

En, quanta in seruos, in debitores, in ipsos filios sæuitia exer-
 ceretur à Ciuibus Romanis, & Imperio Romano subiectis, in
 ipsa Roma, in Italia, ac toto Orbe Romano? Numquis vult has **C**
 leges renouare, has diritates ex inferis educere, cum fuerint
 ablata post Romani Pontificis auctoritatem constituta? Nemo
 erit, qui non exclamaret nullo modo reuocanda atrocitatis
 immanissimæ exempla. Vnus erit Macchiauellus, qui velit re-
 nuocari; credo, vt seruos, filios innocentissimos, ac Ciues suos
 Italos omnes his pœnis addicat. Addicatur ijs ipse, quando
 vult, & experiatur, non qui Pontificem Romanum colunt, à quo
 ita Constantinus edoctus, alijq. Imperatores hæc sustu-
 lerunt.

Atque hæc quidem, quantum ad vitam, & ea, quæ proxime **D**
 accedunt ad illam tuendam in mores inducta, & comprobata.
 Nunc ad alia respiciamus, spectantia ad facultates. neque de
 Colonia aliud dicamus, ex quarum deductione contingebat,
 vt ex alijs in alios omnia bona transferrentur, sed de vsuris, qui-
 bus priuatorum quælibet res breui absumentur. Has igitur
 Romanis, & cunctis Romano imperio subiectis fuisse permissas,
 nemo est antiquitatis mediocriter peritus, qui ignoret. poste-
 rioribus quidem temporibus per leges modus est vsuris acci-
 piendis præscriptus. Summa vero moderatio fuit huiusmodi,
 vt duodena possent exigi quoannis in singula centena. iccirco
 autem

CLXXX
IX.

A autem vocabantur Centesimæ, quod mensibus quibuslibet cente-
 sima pars dati exolueretur; atque ita, centum mensibus transa-
 ctis, intra annos octo mensesq. septem æquabatur vsuris ipsa
 fors. Illud præterea concedebatur, vt, nisi fœnus exolueretur
 suo tempore, singulis scilicet mensibus, ex illo etiam deberen-
 tur vsuræ, atque id vocabatur Anatocismus, cuius sæpe Cicero
 meminit in Epistolis ad Atticum. quamobrem, quæ visa sunt
 Romanis mirissimæ vsuræ, sine dubio erant huiusmodi, vt Cato
 dixerit, nihil aliud esse illas exercere, nisi homines ipsos occide-
 re. quod in libris de Offic. Cicero narrat. Ob hæc factæ in Vrbe
B graues exactiones; multæque, ac periculosa seditiones, vt anno
 258. & rursus 260. vt meminit in Coriolano Plutarchus; sed &
 paulo ante, cum Tarquinius Vrbe fuisset eiectus, coniuratio est
 inita ab ijs, qui fœneratoribus respondere non poterant; cuius
 meminit Dionysius lib. V. nam binis, ternis, ac quaternis etiam
 centesimis multi fœnerabantur. quod è Verrinis, & Epistolis
 ad Atticum cognoscimus. Tacitus lib. 3. scribit; graua bella in
 Romanos excitata à multis Populis ob fœnoris grauitatem. Diō
 refert in Nerone, inter alias causas defecisse Britannos à Roma-
 nis, & ob hanc, quod Seneca ille Philosophus, quem non nulli
C tantopere laudant, quadringenta millia aureorum sub magnis
 vsuris credidisset, eamq. summam omnem simul magna vi, at-
 que violentia exigebat. Sic etiam Sallustius ait, Catilinæ adhæ-
 sisse in primis maximam obæeratorum manum. Et sane Graccho-
 rum, Cinnæ, Carbonis, Marij, Syllæ, & aliorum seditiones ab
 oppressis huiusmodi fœnore oriri solebant. Nunc, quis ignorat
 has sublatas toto Orbe Catholico, per Pontificias leges: an non
 hoc bonum? quis negabit, nisi impius?

Quod si mentis oculos aduertamus ad ineptas Romanorum,
 gentiumq. superstitiones, nullus esset dicendi finis. Ab his Cloa-
 cinæ, quod Cloacis præfesset, Deæ, ab his Sterquilinio, quod **CXC.**
 stercoribus, Febri, Pallori, Serpenti, Aesculapij lapidi è Pe-
 sinunte allato, monstris Agyptiacis, diuini honores decreti;
 vt recte hæc deridens Prudentius cecinerit, contra Symma-
 chum lib. I.

Sint hæc barbaricis Gentilia Numina pagis.

Quos penes omne sacrum est, quidquid formido tremendum

Suasurit

*Suaferit : horribicos quos prodigialia cogunt
Credere monstra Deos , quos sanguinolentus edendi
Mos inuat , vt pinguis luco lanietur in alto
Victima , visceribus multa inter viua vorandis.*

CXCI. Sed, numquid hic finis? foedissima quæque, & obscenissima superis sunt ascripta, & veluti cœlestia numina supplicationibus, ac sacrificijs culta. An non talis Venus, Flora meretrix, Antinous Hadriani cynædus, Faustina coniux impudicissima Antonini Philosophi, Livia Augusti, Priapus ipse hortorum Deus? En ait Prudentius:

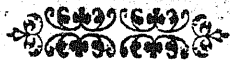
*Hic Deus è Patrio prænobilis Helleponto
Venit adusq. Italos sacris cum turpibus hortos :
Sinum lactis , & hæc votorum liba quotannis
Accipit , ac ruris seruat vineta Sabini.
Turpiter affix o pudeat quem visere ramo.*

Quo circa Romæ, & in quibuslibet paulo celebrioribus Ciuitatibus erant publica obsoletorum prostibula: quæ fuisse à Constantino deleta, testatur S. Hieronymus in Isaiam lib. 2. C. cap. 2.

Quin multis in locis habebatur ab aliquibus pium, religiosumque, siquando corpore suo quæstum fecissent, quem Dijs offerrent, ac dedicarent. quæ refert Eusebius in vita Constantini, & libro de Præparatione Euangelica. Sic

igitur nihil erat purum toto Orbe Romano, nihil non erat omnibus modis contaminatum.

Quæ sublata sunt
omnia per
ipfos
Romanos Pontifices, eorumq.
studiosos. Sed per-
gamus ad
alia.



A Clades maxima è terra, aquis, aere, igniq. oborta, in Italia, & Roma, ante tempora Constantini. Cap. V.



B SUPERIORIBVS alia non minora mala succedunt, quæ diuinitus immissa sunt, eaq. pertinent ad terram, aquam, aerem, ignem: quæ quidem elementa interdum coniurasse aduersus Italos, ac Romanos videri possunt ante ætatem Constantini, postea vero non ita, nisi cum Pontifices Romani, vel Roma, Italiaq. depulsi, vel alioquin male habiti sunt à Principibus. vt appareat ab eis bona, vel mala pendere. Incipiamus à terra nobis viciniore: ac de terræ motibus agamus primo loco, quibus olim sæpius Italia concutiebat, ita vt in agro Gabiensi non procul ab Vrbe Roma forent olim ducenta telluris iugera, quæ semper tremebant, vbi equites in ijs stetissent. idemq. in Reatino agro contingebat. quæ Plinius testatur. nunc horum nihil auditur. Vt autem cæteros minores terrarum lib. 2. c. motus, aut antiquioris memoriæ omittamus, quosdam refere- 94.
C mus, qui humanam fidem superare videantur. Anno 536. se- lib. 2. c. pties & quinquages Italia interruptis quassationibus est con- 84.
cussa. quod idem scriptor narrat.

At 662. in agro Mutinensi duo montes inter se concurrerunt CXC II. crepitu maximo assultantes, inquit ille, recedentesq. inter eos flamma, fumoq. in cœlum exeunte, interdiu spectante è via Aemilia magna equitum Romanorum, familiarium, viatorumq. multitudine. eo concursu Villæ omnes elisæ, animalia permulta, quæ intra fuerant, exanimata. Et 536. in Sabinis fuisse terræ motus Linius tradit lib. 41. 560. L. Cornelio, & Q. Mucio D. Coss. crebros Romæ, & in Italia fuisse. quo tempore crediderim contigisse, vt maxima pars Rhegi in Calabria corruerit. quod lib. VI. Strabo refert. Is vero funestissimus, qui contigit 770. Christi vigesimo, & Italiae parum nocuit ille quidem, sed Asiæ tredecim Vrbes vna nocte ad solum prostravit. eæ sunt, vt refert Eusebius, Magnesia, Sardis, Moithene, Magaechyero, Cæsarea, Philadelphia, Timolus, Temis, Cumæ, Myrrhina, Apollonia, Diahrçania. Idem refert Tacitus lib. Annalium secundo.

Plin. lib. 2. c. 83. Anno Neronis supremo, qui est Christi septuagesimus, accidisse in Italia terramotum, quo prata quædam, & oliueta agri Marrucini, intercedente via publica, in contrarias sedes sunt transgressa, testatur Plinius. Et Dion: Tam ingens, inquit, terramotus factus est, ut terra funditus conuassari, & animæ hominum ab eo (Nerone) interfectorum insultare ipsi putarentur. Atque hæc anno Christi 70. Conditæ Urbis 812.

Sed & Eusebius anno Christi 60. vult alium Romæ terramotum contigisse. minora sunt illa, quod Galba ineunte Imperium terra in Vrbe, & Palatio non modo concussa est tremore, sed similem mugitui sonum dedit. quod Suetonius refert. Imperante autem Tito, sub annum Christi 82. de Campania sic Dion: Repente ita graues terramotus facti sunt, ut & omnis ea planities feruida esset, & culmina montium subsiderent. ad hæc sonitus subterranei tamquam tonitrua, & super terram mugitibus similes extiterunt. ob id mortales innumeri perierunt.

Traiano rerum summam tenente, anno Christi 107. & 108. terramotus vniuersalis Orbem totum visus est quater. Illo quatuor Vrbes Asiæ dirutæ sunt, Elea, Myrrhina, Prytanæ, Cumæ, & duæ in Græcia Opuntiorum. Rursus, alio, quod contigit anno 112. tres Galatiæ Ciuitates erutæ, & 126. aliæ submersæ; Antiochia tota prope concidit. quæ late describit Dio. Refert Eusebius in Chronico, hunc terramotum per Prouincias multas extitisse, Narrat Victor, Romæ, & Italiæ. An aliquid insignis detrimenti attulerit. nobis non est compertum.

Hadriano rerum potito, circiter annum 123. Nicomedia terramotu corruit, & Nicenæ Urbis plurima conciderunt, quod Eusebius narrat. Capitolinus ait, Romæ Circum corruisse. Xiphilinus è Dione, Cyzicum funditus periisse.

Gordiano imperante, sub annum 241. terramotum fuisse vniuersalem, Capitolinus indicat, inquit, adeo grauem fuisse, ut Ciuitates cum Populis perirent: ob idq. in Vrbe instituta fuisse sacrificia.

Galieno autem præidente, circiter annum Christi 260. terramotus Romæ fuit, in Asia, & Libya, quo multa absorpta, & diruta ædificia sunt, ut è Trebellio habemus.

At hi terramotus per annos. quadringentos sexaginta sex in Italia, & Vrbe contigerunt. ab anno enim 536. Urbis conditæ vsque ad 260. Christi tot anni numerantur. Quarant igitur homines

A mines curiosi, num tot, ac tanti extiterint ab anno 312. quo Pontificia potestas robur nancisci est visa vsque ad ætatem nostram per annos mille ducentos octuaginta, in Italia, & Vrbe: ac nil simile comperient.

Atqui neque dimidium contigit harum cladum. Et tamen nos annis quadringentis sexaginta sex opponimus mille ducentos octuaginta, quod est triplo prope amplius. Non hic mihi quiescendum videtur. nulla Catholicorum Regio, Regi Catholico parens, tot, ac tantos, tam breui tempore terramotus vniuersam passa memoratur. En, quantum boni Romæ, Italiæ, Orbis Catholico peperit Pontificia potestas.

Post terramotus ponemus hiatus, ac voragine terrarum debiscentium, cum scilicet illæ fatiscunt, & Vrbes, Populos ne absorbent; qualis accidit, cum Sicilia à continenti Italiæ est auulsa, & alias Prochyta contra Campaniam sita facta est insula, quod subsederit quidquid est intermedium spatij, quod à mari est absorptum. Idem contigit Pitheciusæ, Capreisq. insulis: ut diligens auctor Strabo narrat sic. Urbis Tindaridis in Sicilia dimidium à Mari est absorptum, quod Plinius testatur: & Ar-

C chippe oppidum Marforum à Fucino lacu, quod refert Plinius lib. 3. c. 12. & aliud in Campania, vti habet idem lib. 2. cap. 88. Sed hæc forsitan antiquiora. illud non ita, quod Plutarchus in

M. Antonij vita refert, hiatus terræ haustum Pisaurum, quam coloniam deduxerat Antonius: videtur hoc contigisse sub annum conditæ Urbis 720. & adhuc aiunt non longe ab ijs sedibus, in quibus est illa Vrbs restaurata, conspici ædificia in profundo mari demersa, ubi nunc est vicus, qui dicitur Catholica, quod videtur vndis asportatum, nisi velimus ibi olim fuisse. Post obitum

D Neronis haustas similiter Vrbes in Italia scribit Tacitus historiarum lib. 1. quæ fuerint illæ, haud refert. Idem discimus è Capitolino accidisse imperante Gordiano, cum scribit, Ciuitates cum Populis hiatu terræ haustas: & Trebellius, rerum potito Gallieno, multas fabricas ait terris debiscentibus deuoratas cum suis habitatoribus. Quorum nihil vniuersam post annum 312. ab ortu Christi euenisse, quod insigne sit, in Vrbe, & Italia, memoratur.

His proximum sit illud, sterilitas terræ, frugumq. inopia, quas consequitur fames. atque, ut omissa faciamus vetustiora, contenti erimus ea recitasse, quæ post Augustum contingere.

Prima sit igitur, quæ contigit Augusto ipso Imperante, quam refert

CXCIII

Strab. li. 1. Plin. lib. 2. c. 92.

CXCIV

Q refert

refert in annum Christi octauum Eusebius in Chronico, qui fuit A
Augusti quinquagesimus. ob hanc Roma expulsi peregrini om-
nes, lanistæ, ac serui venales, aliorumq. mancipiorum magna
pars, vt cap. 42. refert Suetonius. tum Romæ quinque modij
vendebantur viginti septem denarijs ac semis, ait Eusebius.

Secunda, est Imperante Tiberio, vt retulimus.

Tertia, est imperante Claudio, quæ toto Orbe terrarum va-
gata est, ob quam Romæ iterum peregrini eieci. fuit autem sub
annum Christi 50. prædicta est ab Agabo in Actibus Apostolo-
rum. tum modius in Græcia sex drachmis est venditus. assiduas
autem fuisse imperante Claudio sterilitates, non vnâ, docet B
Suetonius cap. 18. habens, ipsum vix effugisse manus Populi
maledicentis.

Quarta extitit Principatu Traiani: vt Victor refert.

Quinta est Imperio Hadriani: quod tradunt Spartianus, &
Capitolinus.

Sexta est Antonino Philosopho imperante, cum locustæ cun-
ctas fruges exedissent: quod Victor narrat, & Capitolinus.

Septima, Commodi rerum potito, sub annum 184.

Octaua contigit imperio Gordiani.

Nona Galli, & Volusiani. C

Decima Gallieni.

Vndecima Claudij.

Duodecima Maxentij Principatu, quo tanta Romæ inopia
fuit, quantam fuisse vnquam nulla memoria extabat. quæ om-
nia Spartianus, Capitolinus, Vopiscus, Pollio, Victor, Eutro-
pius, Zosimusq. scribunt. In Oriente quidem pro vna tritici
mensura perfoluta sunt bis mille quingentæ drachmæ Atticæ,
inquit Eusebius lib. IX. cap. 7.

Sic igitur intra annos tercentum duodecim fuit duodecies ma-
xima annonæ caritas, ac tanta, quantam tam breui, ac toties D
haud facile comperies contigisse non dico Romæ, & in Italia,
sed in ulla Orbis Catholici regione.

Illud mirum, si proferamus, in Italia fuisse olim foca quædam
non aere dumtaxat insalubri, qualia vult esse Strabo lib. V. fini-
sima Tusculano agro mare spectantia, aut loca Latij maritima,
aut prope Grauiscas, vt Rutilius describit,

Quas premit æstiuæ sepe paludis odor.

Sed pestilentia, quæ protinus afflatu suo, atque odore nece-
rent

A rent non modo volucres, sed & homines ipsos accedentes. Qua-
tuor autem talia scribuntur olim fuisse; primum, in agro Puteo-
lano; secundum, in Sinuessano; tertium, in Soracte, hoc tamen
volucris tantum Plinius ait mortiferum fuisse; quartum, Atr-
sancti in Hirpinis, vt idem refert lib. 2. cap. 93. e quibus halitus
letales emittebantur. Describit ex his tria Virgilius: Primum,
lib. VI. volens ex illo ad Tartara descendi, quasi foret infero-
rum Ianua.

B *Spelunca alta fuit, vastoq. immanis hiatus,
Scrupæ, tuta lacu nigro, nemorumq. tenebris:
Quam super haud vlla poterant impune volantes
Tendere iter pennis. talis sese halitus atris
Faucibus effundens supera ad conuexa ferebat.
Vnde locum Graij dixerunt nomine Auernum.*

Secundum, lib. VII.

C *Est locus Italia in medio, sub montibus altis,
Nobilis, & fama multis memoratus in oris,
Amsancti valles. densis hunc frondibus atrum
Vrget vtrinque latus nemoris: medioq. fragosus
Dat sonitum saxi, & torto vertice torrens.
Hic specus horrendum, & sæui spiracula Ditis
Monstrantur; ruptoq. ingens Acheronte vorago
Pestiferas aperit fauces. queis condita Erynnis
Inuisum numen, terras, calumq. leuabat.*

Tertium, lib. eodem.

D *At Rex sollicitus monstris, oracula Fauni
Fatidici genitoris adit, lucosq. sub alta
Consulit Alburnæ; nemorum, quæ maxima sacro
Fonte sonat; saeuamq. exhalat opaca Mephitim.
Hinc Italæ gentes, omnisq. Oenotria tellus
In dubijs responsa petunt. huc dona sacerdos
Contulit; & cæsarum onium sub nocte silenti
Pellibus incubuit stratis; somnosq. petiuit.
Multa modis simulacra videt volitantia miris,
Et varias audit voces, fruiturq. deorum
Colloquio; atque inuis Acheronta affatur Auernis.*

Q 2

Quo

Quo nunc igitur abierunt loca ista? cuncti ignorant, ubi extiterint. abolita sunt vestigia, nisi illius, quod in agro Puteolano, & in Hirpinis erat: quorum tamen neutrum dicitur homines accedentes enecare, neque volucres etiam protinus, aut animalia, quæ tamen exauimentur. En, quid boni nasti sit Italia post Romani Pontificis auctoritatem constabilitam. Omittimus insalubri aere terras, quales fuisse maritimas Latij, finitimæq. huic Etruriæ, & quæ in agro Tusculano respiciebant Austrum, de quibus Strabo lib. V. nam tales etiam nunc cuncti fatentur. In Italia prisca temporibus erant mures aranei, quibus venenatus erat morsus, ultra Apenninum duntaxat non erant, Plinio teste, lib. IX. cap. 58. Nunc relegati videntur isti in extremos Apuliæ tractus; alibi numquam, aut non ita infesti.

CXCV. Quid illa? Boæ serpentes olim frequentes erant in Italia, tantæ magnitudinis, ut Claudio Principe Romæ fuerit occisa ex his in Vaticano quædam, solidusq. infans in aluo ipsius fuerit repertus, quod Plinius, ac Solinus narrant. addit hic, ab illis regiones aliquando redigi ad vastitatem. quo circa haud mirandum fuisse, Amyclas à serpentibus vastatas, ac deletas. quod idem Plinius scribit. Quo nunc abierunt iste Boæ? quò tot serpentes? quò tot per Italiam totam sparsi mures aranei? Ecquis audiuit vnumquam, solidos infantes post ætatem Constantini abforptos? Ecquis deletas ab anguibus Ciuitates? Quis ista portenta disiecit, exterminauit, ad nihilum redegit? Numquis illa vult iterum reuocari? Is profecto volet, qui in Pontificem Romanum non bene animatus, illum de Italia sublatum cupit. Ridet Rutilius Numatianus, qui scripsit imperante Honorio, post Constantinum, quod Cosa fuerit à muribus euersa, incolæq. ab illis fugati. & tamen multo incredibilia his narrantur:

*Cernimus antiquas nullo custode ruinas,
Et desolata moenia sæda Cosa.
Ridiculam cladis pudet inter serua causam
Promere, sed risum dissimulare piget.
Dicuntur ciues, quondam migrare coacti,
Muribus infestos deseruisse lares.*

CXCVI. Absoluimus, quæ pertinent ad terram. Videamus de aquis: quarum nonnumquam tantæ erant eluiones, ut anno, quantum nonnulli colligunt, Urbis quingentesimo sexagesimo primo à palude

A à palude Pomptina viginti tres Ciuitates demersæ fuerint, ac Roma à Tiberi inundata duodecies, omniaq. illius ædificia posita in plano disiecta. Numquis aliquando audiuit, aut legit, post Imperium Constantini Italia passam vel Urbem, vel Italiam? Num viginti tres Italiæ Ciuitates vndis obrutas? numquid decem? numquid vnam? Num toto orbe Catholico contigit aliquid simile in regione Catholicorum, quæ Catholico Regi obediatur: quamuis in Phrisia scribant aliqui insignem aliquando eluionem contigisse? Christophorus Castellus magna diligentia collegit singulas Tiberis inundationes ab Urbe condita usque ad nos. & ex illo tempore ad Constantinum per annos 1064. triginta quatuor enumerat. sed à Constantino ad nos per annos 1282. recenset viginti. sic itaque duplo fere plures ante illum contigerunt; si temporis habeamus rationem.

Videamus autem, quæ fuerit aeris clementia Romæ, & Italiæ prisca temporibus ante Constantinum. Et quidem nos collegimus alias ab anno 248. usque ad 572. per annos 324. pestes decem, & octo in Urbe, ita, ut cuilibet non detur annorum viginti interuallum. Sed, his omissis, recensemus, quæ Imperio Romano florente contigerunt.

C Prima, imperate Augusto. Cuius meminit Solinus c. 2. & Dio.

Secunda, euenit imperante Nerone. ut in Tacito habetur.

Tertia, euenit imperante Vespasiano, cum per multos dies Romæ decem millia mortuorum prope referrentur in Ephemeridem, quod Eusebius scribit, anno Christi 80.

Quarta, Tito, cum cinis è Vesuuio monte erumpens in Syriam, Aegyptum, Africamq. peruenit, ac Romæ theatrum cooperuit, aeremq. & morbum pestilentem, & grauem immisit. Quod refert Dio.

V. Traiano. Hanc vocat atrocem Victor.

D VI. Hadriano. Quod testatur Spartianus.

VII. Antonino philosopho, sub annum octauum. Quod refert Eusebius.

VIII. Eodem regnante, sub annum duodecimum. quæ tanta per orbem fuit, inquit idem, ut pene usque ad interuersionem Romanus exercitus deleteretur, vehiculisque, & carrucis cadauera exportarentur, ait Capitolinus.

IX. Commodo regnante.

X. Gallo, & Volusiano.

XI. Gallieno, ut docuimus supra.

Sic

Sic itaque intra annos ducentos septuaginta (nam tot numerantur à prima peste, quæ contigit sub Augusto vsque ad Gallienum) decem maximæ pestes extiterunt. vt vigesimo quinto quoquo anno videatur pestis extitisse in Vrbe. quod adeo non euenit post Romani Pontificis auctoritatem stabilitam. vt numerentur iam sexaginta sex anni, ex quo nulla Romæ fuit: & post Constantinum vsque ad Alaricum prope nulla memoretur per annos centum.

C X C VII. Eodem spectant ventorum maximæ tempestates. E quibus fatis erat retulisse, tantam fuisse imperante Nerone, vt eius turbine vastatum fuerit quidquid erat villarum, arborum, frugumq. à Capua ad Urbem. quod est interuallum centum quinquaginta miliariorum, disiectis omnibus. Et Titi Principatu vetus è Vesuuio erumpens, tam late cineres disperferit, vt propinqua terrarum, mareque, & Theatrum Romæ opleuerit, in Africam, & Aegyptum peruenerit, ac duas Vrbes in Campania Pompeios, & Herculaneum obruerit. Quorum nihil vniquam contigit post Imperium Constantini, Romæ, aut vllò Italiae loco.

C X C VIII. Huc referri possunt illa prodigia, quæ in singulos annos Linius refert, pluisse scilicet lapidibus, sanguine, carnibus, & si quid est huiusmodi monstruosum. quæ vix vniquam postea contigerunt, vel rarissimo scimus audita. Credimusq. olim tam crebra fuisse, quod daemones ea procurarent, & efficerent. atque ijs euenientibus publicè supplicationes fiebât, ac publica sacrificia, quibus daemones ipsi colebâtur. Nerone imperâte, ait Tacitus, ita sanguine in Albano pluisse, vt eo fluerêt annes. Veniamus modo ad Ignem.

C X C IX. Incipiamusq. à Fulminibus, quæ tam crebra olim iaciebantur, vt Plinius asserat, Italiam præ cunctis regionibus fuisse illis obnoxiam, maxime vero Romam, Campaniamq. Et vero, ita esse, colligimus ex historijs. Imperante Nerone, ait Tacitus, non alias fuisse tam crebram fulminum vim. Domitiano autem, per octo menses continuos tot fulmina cecidisse, inquit Dion, vt imperator exclamarit, Feriat iam, quem volet. At imperante Traiano, inquit Eusebius, Pantheon fulmine est concrematum. Commodi imperio Capitolium, Bibliotheca, vicinæq. ædes fulminis icu arserunt. quod Capitolinus refert, & Eusebius. Denique Plinius lib. 2. cap. 55. narrat, olim desisse fieri turres inter Terracinam, & ædem Feroniæ, quæ erat ad montem Soractis, quod nullæ non earum fulmine diruerentur. Orosius lib. 4. c. 4. scribit, anno 477. moenia Formiarum fulminibus crebris

A. crebris ambusta, & dissoluta. & eodem lib. c. 1. in exercitu Romano trigintaquatuor milites fulminibus occisos.

Quo circa mirum non videbitur, Vulturnum, oppidum opulentissimum Tuscorum, inquit Plinius lib. 2. cap. 52. Fulmine percussus conflagrasse. Quin addit idem, in more positum fuisse apud antiquos, vt magicis quibusdam cantionibus, ac precibus fulmina aduersus inimicos impetrarent. ob idq. tum prædictam Urbem concrematam, tum vero ipsius agros à monstro quodam vastatos: ac citat L. Pisonem, grauem, vt ait, auctorem, qui asserat, à Numa Pompilio sæpius euocata fulmina, Tullumq. Hostilium, qui id non rite tentasset, occisum. Sed quis vniquam post Constantini tempora audiuit in Italia tantam fulminum frequentiam? quis vllò eorum fuisse vllam Urbem incensam? Hoc scilicet peperit nobis Pontificia potestas, vt minus esset nobis iratus Deus.

Atqui apertissimum cunctis erat, hæc fulmina de Cælo missa. Quid illud? E terra sæpius enatos ignes, qui maximas mortalibus in Vrbe, & Italia vastitates inferrent. Huc spectat ignis Vesuij, qui Tito imperante erupit, Campaniæq. toti plurima damna intulit. quæ Dion refert, ac supra retulimus. Insequenti anno Romæ extitit è terra incendium, quod consumpsit fana Serapis, atque Isis, Templum Neptuni, Balnea Agrippæ Pantheon, Diribitorium, Theatrum Balbi, Scenam Pompeij, Octauiana ædificia, Tempa Iouis Capitolini, cum proximis templis. Hæc Dion. Triduum durasse hoc incendium, narrat Suetonius. Incertum porro est, aliqua incendia, quæ contigerunt, an è terra sint orta, an aliunde excitata. quæ nos capite sequenti referemus.

D. Incredibile namq. est, quot, & quanta incendia Romæ ante Constantini tempora sæuissent, siue fortuito, siue acciderent aliquorum dolo malo. vt omittamus, quod intulit Nero. Et quidem, priusquam Octavianus Augustus Imperium iniret, id malum frequentius erat. ipse enim prior instituit excubias nocturnas, vigilesque, ac suis eos in Vrbe stationibus disposuit, vt viderent, ne quid incendij exoriretur, & exortum statim relinqueretur. quod habetur in Digestis, tit. de off. præfect. vigil. & Suetonius refert cap. 30. & nihilominus miram, quam crebris incendijs multæ ac magnæ Urbis partes concremarentur. Referamus illa, vt cognoscamus, antiqua fuisse multo crebriora. Primumq. sit, cum Capitolium, pugnantibus inter se Vitellij,

lij, Vespasianiq. militibus, est incensum. quod Dion refert, & Tacitus.

Secundum, contigit imperio Traiani, vt Victor narrat. illo conflagrasse auream Neronis domum, scribit Eusebius. ea porro tanta erat, vt ille dixerit:

*Roma domus fiet. Veios migrate, Quirites,
Si non & Veios occupat ista domus.*

Testis est Plinius lib. XXXVI. cap. 15, hac domo Urbem totam cinctam.

Tertium, fuit Antonino Pio regnante, quod absumpsit trecentas quinquaginta domos, vt auctor est Capitolinus.

Quartum, Commodi Principatu: quo conflagrauit Palatium, Vestæ ædes, ac plurima Urbis pars, inquit Eusebius. Et ipse quidem Commodus, Urbem, Neronis exemplo, iusserat incendi. quod Lampridius testatur. Et Dion: Incendium, ait, excitatum in quibusdam ædibus, ad templum Pacis peruenit, consumptisq. tabernis, in quibus merces Aegyptiorum, & Arabum erant, comprehendit Palatium.

Quintum, imperio Philippi, quo Theatrum Pompeij incensum, & Ecatostylon, inquit Eusebius in Chronico.

Sextum, Decio regnante, quo Amphitheatrum concrematum scribit idem.

Septimum contigit imperante Maximino, quo magna pars Urbis est incensa. quod Herodianus testatur. cuius hæc sunt verba: Adeo peruagatum longe, lateq. incendium est, vt plus multo consumpserit, quam quantum spatij maxima quæq. Urbis ædificijs occupet.

Octauum fuit, cum Maximianus Imperium contra Maxentium recepit. eo Fanum Fortunæ conflagrauit, ac parum abfuit, quin tota Urbs à militibus incenderetur. quod Zosimus lib. 2. refert, & anno 307. Sigonius reponit.

Cum vero incendium primum contigerit anno 71. vt è Tacito colligi potest, fit, intra ducentos triginta annos hæc incendia fuisse. vt omittamus, quod Nero attulit. Atqui, si mille ducentos octuaginta post Constantinum transactos circumspicias, certissimo cognosces, neque tot in Vrbe, vel in vlla Italia parte, aut etiam totius Orbis Catholici vlllo tractu, qui Catholico

Regi

A Regi obedierit, obtigisse, neque dimidium. En, quibus seruiebant illæ opes Romanorum, moles illæ vastissimæ, vt sæpius igne absumerentur, vt è ditissimis pauperrimos homines facerent, ac forent in causa, vt ad eas reficiendas tributis nimis totus Orbis Romanus oneraretur, atque exhauriretur; atque ita breuis hæc molium magnificentia, & si quidem vocare ita velimus, felicitas infelicitati, & ruinæ maximæ foret omnibus Prouincijs, & Romæ ipsi.

B De incendio, euersione, & direptionibus Urbis, perpetuisque ac diuturnis Italia vastitatibus ante Constantinum. Cap. VI.

ROMAM, quam vocarunt antiqui scriptores Orbis epitomem, quod scilicet contineret vna quidquid in terris esset admirandi, plurimæ clades affligerunt ante Constantinum, quibus nullæ postea pares euenerunt. vt sciamus, quot, ac quantis sit à Deo bonis illa cumulata, quamuis iacturam fecerit immensæ illius admirabilitatis, quæ in sede Imperij profani, vastitate molium constructarum ad iactantiam, voluptateque, ac rerum luxu spurcissimo posita erat. Hæc enim secum ferebant vim maximam malorum, ita, vt Romanis, atque Italis adesset adumbrata quædam felicitatis imago, ac larua, sed re vera nullo non malorum genere discruciantur, ac miserrime vexarentur. Et quidem numerauimus hucusque mala tam dira, vt eorum prope nullum contigerit vlllo sæculo, vlli Catholicorum Regioni, aut Vrbi Regi Catholico subiectæ. Recenseamus adhuc alia. Sitq. hoc inter illa: Numquam fuisse Romam post Constantinum concrematam incendio per aliquem Principum suorum, vt à Nerone sci- C C I. mus fuisse incendio consumptam. In regiones, ait Tacitus, quatuordecim Roma diuidebatur: quarum quatuor integræ manebant; tres solo tenus deiectæ; septem reliquis pauca restorum vestigia superarent lacera, & semiusta. Hæc ille. At, inques, Totila Gothorum Rex Urbem incendit, atque evertit. Quid autem refert, Catholicus ne fuerit, an in Pontificem Romanum contumax? Equidem, Romæ euenisse mala multa post Constantinum, non diffiteor: sed nullo modo à Pontifice Romano, vel eius studiosis: quin longe secus accidisse illa ostendimus,

R

demus,

demus, vel ab hostibus Romanorum Pontificum, vel cum Roma Pontifex Romanus est exturbatus, aut etiam Romani Imperatores, vel Ciues in illum fuerunt iniquiores. ut scilicet apertissimum fiat, quidquid est Vrbi, & Italiae boni, id caltus à Deo per Pontificem deriuari, per eumq. innumera mala, quae Romae, & Italiae prius obueniebant, fuisse depulsa. Igitur & Totilas haereticus erat Arianus, ac Papae inimicus, & quod malorum caput fuit, Pontifex Romanus tunc Vigilius pessime habitus à Iustiniano, Roma expulsus, Constantinopolim cum summa ignominia perductus, & in vincula coniectus. Non itaque mirum, si Roma est hoc tempore incensa. &, quod maxime sit obseruandum, anno 545. captus est à Belisario Vigilius, Constantinopolimq. missus, & sequenti percussus alapis, per Vibem tractus, in carcerem traditus, modico pane, & aqua ad vitam misere tolerandam datus: eodemq. anno Roma per Totilam capta & infamata, ut è Marcellino, Liberato, Procopioq. post alios refert Sigonius lib. XIX. de occidentali Imperio. En, ut bona Italiae per auctoritate Pontificis constituta, mala per euersam contingant.

Neque tamen Roma prorsus est incendio tradita per Totilam. testatur enim, qui vidit hanc, Procopius lib. 3. belli Gothici, tertiam tantum Romae partem fuisse ab illo deiectam. at incendio Neronis è quatuordecim decem Tacitus narrat absumptas.

Quod si quis dicat, à Nerone Urbem restitutam, non id negamus. Sed, quo modo? Audi eundem scriptorem, qui sic lib. XV. Interea conferendis, inquit, pecunijs peruastata Italia, prouinciae euersae, fociq. populi, & quae Ciuitatum liberae vocantur. Hae ille, narrans euersas omnes regiones, ut Vrbs restitueretur, aedificiaq. ad omne illicitarum voluptatum genus excitarentur.

Stet itaque, numquam sic Romam fuisse ab vilo Catholico Principe, qui Pontifici Romano faueret, quamdiu paruit Vrbs eadem, fuisse concrematam. Sed, quid ego Romam dumtaxat in comparationem voco? nulla Vrbs illustrior Catholicae Religionis adhaerens, Catholicosq. Principi subiecta ab eodem simile aliquid est vquam passa: ut iam sit hoc commune totius Orbis Catholici bonum.

CCII. Succedet huic aliud Romae proprium, numquam fuisse illam post aetatem Constantini ita subuersam, ut à Gallis anno 363. qui, Capitolio excepto, cuncta solo aequarunt. quod Plutarchus in vita Camilli tradit, Polybius lib. 8. Dionysius, & Plinius lib. 34. cap. 1. Post hanc Gallorum numquam maior accidit Romae clades,

A des, ac ruina. nam Totila partem dumtaxat illius tertiam profrauit. quod Procopius, qui vixit eo tempore, testatur lib. 3. Gothici belli. Quod enim prisca aedificia collapsa videamus, id fuit in causa, quod nulli seruibant alij rei ipsorum plurima, ac maxima quaeque, nisi luxui, ac voluptatibus, quas in postremis habent Christiani. ac talia scilicet fuerunt amphitheatra duo, nymphaea, lupanaria 45. theatra quatuor, ludi quinque, naumachiae quinque, thermarum duodecim, balnearum, lacusq. priuati innumeri, circi duo. quae sane aedificia maximam totius Urbis partem constituebant; suaq. vastitate, & magnificentia cunctos, qui aspicerent, stupore defixos tenebant: ut è Publio Victore apparet. Pro his vero neque tam vasta, aut sumptuosa, & elegantia, sed honestissima, & vtilissima sunt aedificia reposita Romae domorum hospitalium viginti; monasteriorum, in quibus Virgines Deo sacratae morantur, vigintiduo; aliorum, in quibus Viri religiosi, viginti quinque; in quibus adolescentes literis operam dant, octo; praeter alia, quae sunt alijs pijs operibus dedicata, de quibus mox loco suo.

Iam vero, sicut neque vquam Roma, vel adeo incensa, vel euersa, sic post Constantinum non est ex omni, aut maiori parte toties direpta. nonum namq. est illa à militibus scede spoliata ante aetatem Constantini.

Primum, à Gallis, cum solo est aequata;

Secundum, à Cinnarum militibus. quod Appianus lib. 1. Ciuium bellorum narrat, ita, ut ea verba scripta reliquerit de Vrbe: Omnia, inquit, nihil à multitudine, & varietate malorum aberat.

Tertium, à Syllae copijs, ut eodem libro idem refert.

Quartum, ab exercitu trium virorum: quod lib. 4. scribit idem.

Quintum, à Neronis satellitibus, cum fuit Vrbs inflammata. sic enim Dio: Multi sua exportare, multi aliena rapere, se inuicem decipere, in sarcinis errare, nec, quod progredierentur, aut ubi starent, scire, tum expellere & expelli, exturbare alios, mox ipsi exturbari, multi suffocari, multi opprimi; postremo nihil, quod in huiusmodi calamitate hominibus accidere potest, praetermitti: neque vero aliò poterant profigere. nam, si quis proximè euassisset saluus, mox incidebat in alium, & ab eo necabatur: Id non vno tantum, sed pluribus diebus, ac noctibus, eodem modo factum est. Et mox: Milites ceteri, & excubiae nocturnae ad rapinas spectantes, non solum non resinguebant incendium, verum etiam magis incendebant.

Sextum, à Vitellij, & Vespasiani militibus est Roma dire-

pta, quin & Italia tota. Sic enim Dio: Neque enim milites A hæc ob aliam causam agebant, quam vt Italiam diriperent: quod & factum est. Et deinde: Dum Vrbs (Roma) hoc modo diriperetur, pugnarentq. alij, alijq. fugerent, & ijdem postea rapinas, & cædes pariter facerent.

Septimum, à Seueri militibus. Sic enim Spartianus: Tota deinde Vrbe milites in templis, in porticibus, in ædibus Palatinis, quasi in stabulis, manserunt: fuitq. ingressus Seueri odiosus, atque terribilis, cum milites inempta diriperent, vastationem Vrbi minantes.

Octauum, à Maximini fautoribus aduersus Balbinum pugnantibus. Sic enim Capitolinus. Balbinus, inquit, Romæ bellis intestinis, & domesticis seditionibus vrgebatur, occisis præcipue per populum Gallicano, & Mæcenate; quod populus à Prætorianis laniatus est, cum Balbinus resistere seditionibus non satis posset. denique magna pars Vrbs incensa est. Hæc ille in Maximinis. At in Balbino: In Vrbe autem, prius quam dictum esset, milites pacatos venire, & tegulæ de tectis iactæ sunt, & omnia, quæ in domibus erant, vasa proiecta. atque ideo maior pars ciuitatis periit, & multorum diuitiæ. nam latrones se militibus miscuerunt ad vastanda ea, quæ norant, vbi reperirent. Et Herodianus lib. VII. Intellecto periculo, milites, (Prætoriani) ac rebus desperatis, erumpunt vniuersi patentibus portis, congressiq. multitudinem fugientem in Urbem vsque persequuntur. sed, vbi iam statario illo certamine plebs inferior intra domos se receperat, ac tegularum, lapidumque, & testarum iactibus desuper vrgeri cœperat milites, haud ausilli ignora ædificia subire, clausis etiam domibus, & tabernis, ignem ianuis, ac ligneis ædificiorum proiecturis, quales in Vrbe plurimæ sunt, illico admouerunt. Quo factum est, vt partim crebitate insularum, partim lignea materia, bona pars Vrbs conflagrauerit, multiq. ex opulenti pauperes facti, maximis, atque egregijs amissis possessionibus, vel prouentu vberimis, vel splendore ipso, & varietate pretiosis. neque vero pauci extincti mortales, quod, ianuis igne occupatis, præripere se domo copia non fuerat. bonaq. diuitum direpta penitus, immiscente se militibus studio rapiendi facinorosissimo quoque, & tenui plebecula. sed adeo peruagatum longe lateq. incendium est, vt plus multo consumpserit, quam quantum spatij maxima quæque Vrbs ædificijs occupet. Hæc ille.

Nonum,

A Nonum, Probo imperante, ab octuaginta gladiatoribus, quibus deinde alij multi se admiscuerunt, qui egressi è carceribus, atque interemptis multis, conspiratione facta, Romæ obuia cuncta diripuerunt: quod Zosimus refert lib. 1. ad finem.

Sed, cum recensuerimus nouem Vrbs direptiones, vel à ciuilibus bellis, vel hostilibus quibuscumque obortas; si quis superioribus alias velit adnumerare, quas ipsi Imperatores prætextu scelerum vindicandorum, quæ diuitibus obijciebantur, per calumniam faciebant, adiungentur his octo aliæ: quarum Prima ascribetur Tiberio, Secunda Caligula, Tertia Domitiano,

B Quarta Commodò, Quinta Caracalla, Sexta Heliogabalo, Septima Carino, Octaua Maxentio. Sed, quando non prouenerunt hæc à ciuilibus seditionibus, vel exteris bellis, merito distinguendæ nobis videntur. quamuis hæc re vera dicantur non Urbem modo, sed Orbem præterea terrarum spoliaste: appareatq. multo flagitiosius, & atrocius id ipsos fecisse. nam falsa crimina imposuerunt ijs, quos diripuerunt; ac plerumq. eos capitali supplicio, aut alioquin acerbo affecerunt: neque potuerunt illi effugere hæc omnia; quæ in publicis Urbium direptionibus sæpe effugi solent; cum quis vel occultat rerum suarum pretiosa quæque, ac subtrahit imminenti rapinæ, quæ cum duret duobus, tribusve mensibus, videtur omnium sæuissima. at ipsi Imperatores pluribus annis sunt crudelissime dominati: ac pauci potuerunt euadere ex illorum manibus: vt è verbis scriptorum, quæ supra recitauimus, liquet. Quo circa, si vellemus istas. multo diuiores prædationes superioribus adiungere, septimum decimum dicemus esse Romam direptam. Atqui, si enumeremus, quoties eadem fuerit spoliata post ætatem Constantini, cognoscemus, nullo modo toties, neque tam diriter: excepta, credo, hac

C prima, quam duce Borbonio Germani, & Hispani fecerunt. Sed, quando non prouenerunt hæc à ciuilibus seditionibus, vel exteris bellis, merito distinguendæ nobis videntur. quamuis hæc re vera dicantur non Urbem modo, sed Orbem præterea terrarum spoliaste: appareatq. multo flagitiosius, & atrocius id ipsos fecisse. nam falsa crimina imposuerunt ijs, quos diripuerunt; ac plerumq. eos capitali supplicio, aut alioquin acerbo affecerunt: neque potuerunt illi effugere hæc omnia; quæ in publicis Urbium direptionibus sæpe effugi solent; cum quis vel occultat rerum suarum pretiosa quæque, ac subtrahit imminenti rapinæ, quæ cum duret duobus, tribusve mensibus, videtur omnium sæuissima. at ipsi Imperatores pluribus annis sunt crudelissime dominati: ac pauci potuerunt euadere ex illorum manibus: vt è verbis scriptorum, quæ supra recitauimus, liquet. Quo circa, si vellemus istas. multo diuiores prædationes superioribus adiungere, septimum decimum dicemus esse Romam direptam. Atqui, si enumeremus, quoties eadem fuerit spoliata post ætatem Constantini, cognoscemus, nullo modo toties, neque tam diriter: excepta, credo, hac

D Prima est autem, quæ contigit ab Alarico, Visigothorum Rege, cum regnaret Honorius, de qua sic iornandes: Romam ingressi (Gothi) Alarico iubente, spoliant tantum, non autem, vt solent gentes, ignem supponunt, nec locis Sanctorum in aliquo penitus iniuriam irrogari patiuntur. Idem scribit Socrates lib. IX. cap. 9. & S. Augustinus lib. de Ciuitate Dei.

Secunda est, quæ accidit imperante Maximo, cum Gensericus Urbem populatus est. quod lib. 1. belle Vandalici refert Procopius. Post hæc neque Odoacer Herulorum, neque Theodoricus

Ostro-

Ostrogothorum Reges, qui Italiam summo imperio tenuerunt, A
aliquid Vrbi abstulerunt.

Tertia est, cum Totila eam cepit, ac tantum viginti è militibus
sexaginta plebis Romanæ sunt obruncati. quod lib. 3. Procopius
narrat. nec passus est Barbarus Rex, vt Gothi Romanos fugien-
tes villo modo profecerentur.

Quarta est, cum rursus eandem populati sunt ijdem Gothi,
eodem regnante, & humane similiter actura cum Romanis.

Quintam volunt esse non nulli, cum fuit ab Arnulfo Germa-
niæ Rege capta, sed ab Arnulfo fuit tantum suburbium Vatica-
num, quam Leoninam vocant Vrbes, populatum. quod Luit-
prandus horum temporum scriptor lib. 1. cap. 8. narrat. neque
Ortho. i. eandem prædatus scribitur, quamuis eam bis ceperit, vt
ex eodem habemus lib. VI. cap. vlt. quæ post alios refert etiam
Sigonius lib. VII. de regno Italiæ anno 964. Consentiant antiqui
Marianus Scotus, & Rhegino. Idemq. asserimus de Henrico III.
quod liquet è Sigeberto æquali horum temporum, in Chronico
anni 1084. & de Henrico IV. vt Sigonius narrat anno IV. lib. X.
Et Dodechinus, qui fuit hac ætate, & Friderico II. quod liquet ex
Vrspergenfi, qui temporibus his viuebat. quamuis hi vere dici
possint agros populati, & partes Vrbs, quæ mœnibus haud inclu-
derentur, vel ædificijs Vaticano continentibus cis Tiberim, quod
innumeri fecere ante Constantinū, quibus cū bella Romani gere-
bāt Quamobrè quinta est, quæ fœdissime hoc sæculo fecerūt Bor-
bonio Duce Germani, & Hispani. Atq. ita intra annos mille ducē
tos octuaginta, & amplius, quinquies dūtaxat Roma tota milita-
res prædationes est passa, cū supra illud tēpus intra annos mille
quingenta quatuor plus minus, q. numeratur ab Vrbe cōdita
ad Cōstantinū, sit nonū direpta, aut omnino, aut maiori ex parte.

CCIV.

Age vero, non dum finem faciamus, ostendamusque Italiā sem-
per in maximis maximarum regionum vastitatibus; ac solitudi-
nibus fuisse vsque ad Constantinum. Atque, vt omittamus Abo-
riginum, Pelasgorumq. incredibiles, quas memorauimus, clades,
Vrbesq. ipsorum in desertum redactas; veniamus ad ea, quæ non
ita sunt antiqua. Anno ducentesimo secundo ab Vrbe condita,
Galli transalpini, irruptione facta, cunctas circa Padam terras
occuparunt, vndecimque Ciuitates ab Etruscis conditas in ijs lo-
cis euerterunt, ita vt vna superfuerit Mantua è duodecim, quas
illi ædificauerant. quod nos docet Linius lib. V. Dionysius
VII. & Plinius lib. III. cap. 17. & 19. Ex illo, quamdiu Galli te-
nuerunt

nuerunt eas oras, neque Romani colonias in illis deduxerant, in
vicis est habitatum tercentum prope annorum spatio, vsque ad
Hannibalis aduentum, qui fuit anno 533. Hinc Strabo lib. V.
ait, Mediolanum non ita pridem ante atatem suam (floruit au-
tem Strabo imperante Tiberio) vicum fuisse, populosq. illarum
regionum vicatim habitasse. Ac Linius lib. 21. testatur, loca cir-
ca Mutinam pleraq. inculta, & circa viam siluas fuisse. Similiter
in Placentino, ac Parmensi agris paludes erant, ac stagna lata,
quæ Scaurus, vt reculimus, exiccavit anno 638. Veluti multo an-
te Etrusci loca mari Hadriatico viciniore, vt supra narrauimus.
Donec autem Galli tenuerunt circumpadanas terras per annos
tercentum, & amplius, nulla in ijs Vrbs fuit, sed vici tantū. quod
Polybius, qui fuit post secundum bellum Punicum, lib. 2. testa-
tur, his verbis: Præcipue igitur auctoritatis Populi ex Gallis qui
in Italia morabantur, hi sunt: Villas habitabant, nullis septas
mœnibus; apparatus omnium profus expertes erant; in terra
super strato gramine dormiebant; vescabantur carne; bellicas so-
lummodo res, atque agriculturam exercebant, & simplicem vi-
tam viuentes neque scientijs, neque alijs artibus operam dabāt.
Hæc ille de Laijs, Lebitijs, Insubribus, Cenomanis, Ananibus,
Boijs, Eganibus, Senonibus, qui è Gallia profecti terras Italicas
circa Padā multos ante annos occuparunt, vndecimq. inter alia
Ciuitates euerterant, latissimiq. terrarum tractus nihil aliud,
nisi vicos, habebant. Sed, nondum finitis in Gallia Citalpina va-
stitatibus per Gallos illatis, ita vt nulla Vrbs in ijs locis per an-
nos tercentum fuerit, tantum villæ essent, Hannibal loca Apulię,
Calabrięq. cum suis Vrbus vastauit. Romani etiam Bruttio-
rum, Lucanorumq. Ciuitates in vicos redegere. quod lib. V. Stra-
bo refert; qui durasse illas clades adhuc suo tempore vsque ad
annum prope octingentesimum narrat. Ex eodem discimus, è
Sylla dirutas Vrbes omnes Samnitum, ita vt non nisi vici essent
in latissimis terris, & has euerfiones extasse temporibus suis im-
perante Tiberio. Rursus è Cornelio Tacito habetur, Nerone in
Italia regnante tā magnā fuisse solitudinē, vt ob incolarum infre-
quentiā deducti fuerint coloni Tarentū, & Antiū, neque tamen
loca deserta fuisse ab eis repleta. Recitauimus præterea è Luciano,
in Italia tēpore Neronis extasse Vrbes desertas, semirutas, agros
incultos ob ciuilia bella, quæ diu postea durarint, certo nō pōt om-
nino affirmari. post obitū sane Neronis, Italiā rursus vniuersam à
Vitellianis direptam, ac multas editas ruinas, ostendimus. &
impe-

imperante Pertinace, docet nos Herodianus, in Italia fuisse plurimos agros incultos, donec Galieno, & Aureliano imperium tenentibus plurimæ Urbes in Gallia Cisalpina à Marco-mannis, Alemannisq. sunt semirutæ, ad solitudinemq. adductæ, quæ perstitere usq. ad tempora Hieronymi, & Ambrosij, qui florebant anno 390. post Constantini imperium Romæ initū 78.

En igitur, vt Imperio Romano florente, ante Constantinum, ante Romani Pontificis auctoritatem stabilitam, latissima Italia loca perstiterint, euerfis Urbibus, inculta, ac prope deserta, non vno sæculo, sed multis, ob incurfationes barbaricarum gentium: quorum tamen nihil vnquam simile contigisse postea, palam fiet à nobis: vt, qui secus opinantur, facile possint illi confitari.

CCV. Illud tamen haud præteribimus ab Aeliano adnotatum, qui floruit imperante Hadriano, ad quem non nullos è suis libris mittit: in Italia per multos, variosq. exterarum gentium populos habitasse, plures quidem, quam in vlla alia terra. Sicilicet lib. IX. cap. 16. variæ historiæ. Quod esse verum, constat è superioribus. non ita contigisse post Constantinum, facillime dignoscemus inde, si aduertemus, nullas exterarum gentes in ea confedisse, nisi Longobardorum, per annos mille ducentos octuaginta. nam Gothi post Herulos ab ipsis deiectos fuere omnes vel occisi à ducibus Iustiniani, vel adducti in seruitutē. quod Iornandes lib. de rebus Geticis, Procopius lib. vlt. Gothici belli, Agathiasq. scribunt.

Similiter, quod Aelianus idem tradit eodem capite, in Italia fuisse aliquando ante Hadriani tempora Urbes mille centum nonaginta septem, clarissime ostendit Imperio Romano florente, fuisse in Italia minus Urbium, quam fuerit ante illud. Et vero ita videtur esse aliquò modo, antequam Galli transalpini Etruscas Urbes in circumpadanis oris diruerent, Romani Latium fœdissime vastarent, oppida quadraginta, & vnum subuerterent in Aequicolis, ac vastitates aliæ Samnitibus, Bruttijis, Lucanis, Apulisq. contingerent, de quibus est à nobis tractatum. nihilominus falsum putamus, tot Urbes vnquam fuisse Italiae, nisi dicamus, Urbes antiquis dictas, vel ipsas arces; quod in vita Pobllicolæ notat Plutarchus. Quem sensum si sequamur, nihil impedit, quin dicamus esse hodie in Italia Urbium viginti millia. Quod si Urbes vocemus coniunctionem plurium domorum, quibus sint communia spatia, templum commune, quo modo definit

A definit Cicero libris, de Republica, falsum putamus, quod inquit ille. Nam Plinius memorat Populos omnes, quicumque vnquam narrentur in Italia fuisse, quorum multis nullæ erant ciuitates, & oppida; ad quæ constituta popula est necessarius aliquis; & his adnumeratis, vna cum dirutis Urbibus, & extantibus, non perueniunt ad summam sexcentorum. quod sequentibus libris apertissime explicabitur. Igitur Aeliani verba accipienda sunt in eam significationem, vt Urbium nomine intelligamus ipsas quoque arces paulo laxiores, quomodo Plinius scribit Tyrrenos ademisse Umbris tercentum castella, ita, vt Hadriani Imperatoris tempore in Italia non fuerint oppida, & arces simul mille centum nonaginta septem. Sed huius rei veritas maxime elucescet, cum populos, & oppida Italiae, tum temporis antiqui, tum nostri enumerabimus.

Interim non omittemus illud ad Italiae vastitatem, quæ florente Imperio Romano contigit, ac durauit, potentissimas ab ipsis Romanis ciuitates, vel excisas, vel imminutas, neque illorum loco vllas ipsæ æquales vsque ad Constantini ætatem ad tantam magnitudinem perductas. secus autem post illam. nam nostra sunt multæ. vt sequentibus libris aperiemus. Ciuitates porro, ante ætatem Constantini excisæ, aut diminutæ sunt, vt memorauimus superiori tractatu, sequentes.

Sybaris, quæ tercentum millia militum produxit aliquando in aciem, euerfa anno tercentesimo.

Croto, quæ centum viginti millia, excisa est ab Hannibale, & cuius circuitus erat duodecim millium passuum, teste Liuius lib. 24. atque ita par fere Romæ erat, vt habet Plinius lib. 3. cap. 5.

Spina, quæ Hadriatici maris, inquit Strabo, imperium diu tenuit, euerfaq. est à Gallis.

Canusum, &

D Argyripa, Italicarum Urbium, ait idem lib. VI. maximæ, verum deletæ ipsius ætate. quod si Italicarum maximæ fuerunt, haud Sybari, & Crotoni cedebant.

Agylla, quæ tantæ fuit potentia, vt Gallos Romæ dirutæ, ac septem iam collibus insidentis spolijs onustos vicerit, templumq. habuerit opulentissimum, è quo scutorum septingenta viginti millia diripuit, quod supra retulimus, Dionysius Syracusarum Tyrannus.

Veij, quæ anno 360. tantæ erat amplitudinis, vt situ, magnificentiaq. priuatorum, ac publicorum tectorum Romæ ipsi præ-

S

poneretur,

poneretur, & opulentissima Etruscarum foret, inquit Livi^Aus lib. V. Iam tum septem colles Roma erat complexa studio Tullij Regis, vt habet Dionysius lib. IV.

His haud paulo minores Vulfinij erant, Pæstum Lucanorum, Picentia Picentiorum metropoles, & quidem superioribus nullæ vsque ad Constantinum pares post Romam fuerunt in Italia. nam quæ? producantur, si quæ creduntur huiusmodi fuisse. adducantur testimonia antiquorum. Atqui ego contra adducam. Mela scribit lib. 2. cap. 2. Urbium, quæ procul habitantur à mari, opulentissimas in Italia fuisse, Patauium, Bononiam, Mutinam, Capuam, Romam. Nulli harum, Roma excepta, B tantum fuisse potentia post imperium constitutum, legimus, quantum superioribus. Quin Strabo lib. V. testatur, ætate sua imminutum maxime Patauium, quamuis ita magnam retineret dignitatem, vt equestris ordinis quingentos haberet viros, & præcelleret cunctis Urbibus Gallia Cisalpinæ, & finitimarum regionum, cum prius temporibus antiquis centum viginti milia militum mitteret. Sic igitur hæc Vrbs amiserat plurimum è priscis opibus: & cum censeret quingentos ordinis equestris viros, omnibus alijs præstabat. qua in re superata fuisset ætate nostra à pluribus Ciuitatibus, vt Mediolano, Brisia, Cremona, C Ferrara, Mantua, si fuissent hæc tunc eo statu, quo nunc sunt. Vt Neapolim, Venetiasq. omittamus.

Apparet itaque, post Imperium Romanum constitutum plurimum dignitatis, atque opum, ciuitatibus Italicis detractam.

Simulq. ante Imperium Romæ stabilitum, multo nobiliores, ac potentiores in Italia fuisse Vrbes, quam post illud, excepta scilicet Roma: idq. fuit vsque ad Constantinum. nam post illum, vt ostendemus, clarissimæ Vrbes ad maximum dignitatis sunt euectæ splendorem, qualem nunc etiam multæ habent, neque Constantini tempore vel ipsæ vel vllæ aliæ habebant in Italia. quod in sequentibus aperietur. D

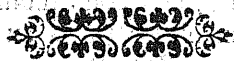
Numquam porrò in Italia post illius imperium fuere tot, ac tam diræ sterilitates, diluuià, pestilentia, incendia, clades è terra, aqua, aere, igne, tot exterarum gentium irruptiones, à quibus pristini coloni vel eijcerentur, vel in seruitutem redigerentur, aut etiam trucidarentur, tot, ac tantæ Vrbes euectæ, regiones euastatæ, populi deleti, tot Italicorum, Romanorumq. strages editæ, tot, tam sæua, perpetuaq. bella, tot, ac tam crudeles tyranni, rapaces, contaminati; tot ac tam barba-

ri, &

A ri, & efferati Principes, fœdi, ac truculenti mores; atrocissimæ leges, pestilentia loca. quæ sequentibus adhuc libris illustrissima lectori fient. vt liquidissimum sit, ante constitutam Romani Pontificis auctoritatem fuisse infelicius Italia, ac Romæ, quam post illam magis dilatatam.



LIBER TERTIVS.



De maiori fecunditate Italica telluris, optimis eius arboribus, & fructibus, qui olim non erant ea magis habitata; pluribusq. illius Urbibus post Romani Pontificis auctoritatem stabilitam, quam prius.

Cap. I.



RECENSIVIMVS hæcenus mala, quibus Itali olim, Romaniq. sunt oppressi ante ætatem Constantini. explicatum abunde, quot, & quantis illi cladibus fuerunt afflicti, ac vexati: quorum nulla euenit post ea tempora, quibus Romani Pontificis auctoritas est maxime constituta. Nunc aperiamus, quot, & quantis Italia bonis ex illo fuerit amplificata, & cumulata; quorum nullum prius ei contigit. Et quasi enauigauerimus è scopulis periculorum plenissimis, inter maximos æstus, ac turbulentissimos fluctus, exordiamur à terrenis.

1. Et vero fecunditatem telluris nunc esse in Italia multo maiorem, negari non potest. argumento sit illud, quod Plinius lib. 18. cap. 18. scribit. Multifariam, inquit ille, in Italia octoni boues ad singulos vomeres anhelant. Hæc Plinius. Atqui nunc bini, aut ad summum quaterni iunguntur. Omittimus fertilitatis esse apertissimum lignum, quod nullibi modo in Italia Boæ illæ, quæ solidos infantes deglutiant, aut alioquin tam vasti serpentes, quales supra memorauimus, gignuntur. sicut etiam pestilentis hiatus, quos olim fuisse recitauimus, non ita diri apparent, neque tot in locis. sic etiam nunc videmus tellurem magis excultam, quam prius. quod infra ostendemus.

2. Hinc innumera, iucunditatem, fructumq. maximum ferentia secum, quæ priscis temporibus nullo modo producebantur, nunc scimus in Italico solo produci. sic enim Virgilius lib. Geor. secundo:

Diuisa

A *Diuisa arboribus patriæ: sola India nigrum.
Fert hebenum: solis est Thurea virga Sabæis.
Quid tibi odorato referam sudantia ligno,
Balsamaque; & baccas semper frondentis acanthi?
Quid nemora Aethiopum molli carentia lana?
Velleraq. vt folijs depectant tenuia Seres?
Aut quos Oceano propior gerit India lucos,
Extremi sinus Orbis: vbi aera vincere summum
Arboris haud vlla iactu potuere sagittæ:
Et gens illa quidem sumptis non tarda pharetris.
B Media fert tristes succos, tardumq. saporem
Felicis mali, quo non presentius vllum,
Pocula si quando sæuæ infecere nouerca;
Miscueruntq. herbas, & non innoxia verba.
Auxilium venit, ac membris agit atra venena.
Ipsa ingens arbos, faciemq. sumillima lauro:
Et, si non alium late iactaret odorem,
Laurus erat: folia haud vllis labentia ventis:
Flos apprima tenax: animas, & olentia Medi
Ora fouent illo; & senibus medicantur anhelis.*

C Hæc Virgilius de Gossypio, quod in Aethiopia duntaxat olim nascatur; de Serico, quod inter Seras tantum; de Malis medicis, & arboribus, quæ nasci nisi in Media nolebant, ac nequidquam tentatum est olim transferre in alias terras; Plinio teste lib. XII. cap. 3. de Citrijs, eorumq. varijs generibus: quorum tam magna nunc est copia in tot Italiæ locis, cum prius in illis haud orientur: vt post alios adnotauit Matthiolus lib. 1. cap. 132. Quid autem de Saccaro dicemus, quod Arabia felix, & India solæ ferebant? quod idem Plinius scribit lib. 12. cap. 8.

D Hinc Lucanus de Indis:

*Quiq. bibunt tenera dulces ab arundine succos.
Et Varro, vt refert idē Matthiolus lib. 2. c. 74. in Dioscor.
Indica non magna nimis arbore crescit arundo,
Illius & lentis premitur radicibus humor,
Dulcia cui nequeunt succo contendere mella.*

Iam vero, cū Virgilius e versibus Sibyllinis canat, Italiæ, atque 3. Vrbi, quæ aduenientem Christum suscipiet, ac venerabitur, maximam

maximam futuram felicitatem, cuius euenta in primis illa A
prædicit, eck. 4.

*Occidet & serpens, & fallax herba veneni
Occidet; Assyrium vulgo nascetur amomium.*

Et:

*Incultisq. rubens pendebit sentibus vva,
Et duræ quercus sudabunt roscida mella.*

Hoc sane sic accidisse, planum sit ex eo, quod immanissimæ B
illæ boæ, quæ regiones totas ad vastitatem redigebant, in Italia
non amplius vllibi visuntur. Sic enim Solinus cap. 8. Calabria
Chelydris frequentissima est, & Boam gignit; quem anguem
ad immensam molem ferunt coalescere. caprat primo greges
bubulos; & quæ plurimo lacte rigua bos est, eius se vberibus
innectit, suæq. continuo faginata, longo sæculo ita funebri
fatietate vltimo extuberatur, vt obsistere magnitudini eius nulla
vis queat: postremo depopulatis animantibus; regiones quas
obfederit, ad vastitatem cogit: denique D. Claudio Principe
in loco, vbi Vaticanus ager est, in aluo occisæ boæ spectatus est C
solidus infans. Hæc ille. Occidit igitur iste serpens. Sic etiam
cicutam consentiunt omnes antiqui ita venenosam cunctis in lo-
cis, vt nullibi non occideret. quod Plinius habet lib. 25. c. 13.
nunc, vt in Italia venenosa vocari possit, venenum tamen eius
non ita, vt olim, letale apparet. quod Matthiolus adnotauit
lib. 4. c. 3 1. in Dioscoridem. Quod si ex incultis sentibus in Italia
dicemus nostris temporibus vvas nasci, ac pendere, admiratio
nem faciemus. Atqui idem testatur lib. 1. cap. 103. vvas spi-
næ, ribes, crispini, barberis, cognitæ antiquis haud fuisse, quæ
sane ex incultis sentibus nascuntur sponte, & passim visuntur in D
Italia, ita vt in Eugubinesi territorio prope Cantianum non
ignobile oppidum sint syluulæ huiusmodi vvarum sponte exo-
rientium. An non autem duræ quercus sudant mella roscida?
quando plurimis in locis Italia manna laudatissima è frondibus
arborum defluat, excudaturq. ex ornorum fraxinorumq. cor-
tice inciso, aut earum ramis, qui frondibus fuerint spoliati. Id
tam raro antiquis contingebat, vt Auerroes, aliq. existima-
rint, mannam non fuisse ipsis cognitam: falli tamen est certum.
nam cognouere illi quidem: sed huiusmodi ros mellens ijs rarus:
ars, qua posset exprimi ex arboribus, nulla. atque iccirco verè
olim

A olim quercus duræ roscida mella haud sudabant. nunc autem
secus. En itaque, vt bonitas Italicæ telluris sit mirabiliter au-
ctæ post Imperij Romani casum, post auctam Pontificis Romani
auctoritatem.

Magis præterea nunc est exulta Italia, quam fuerit ante 4
Constantinum. testis est Vopiscus in Aureliano, quidquid est ter-
rarum ab Aurelia porta Romæ vsque ad Alpes maritimas, fuisse
incultum, ac syluosum, regnante Aureliano, qui paulo ante
Constantinum vixit. Bene est, vt eius verba reddamus, ne quis
fidem nobis abroget. Sic igitur ille: Etruriæ inquit per Aure-
liam vsque ad Alpes maritimas ingentes agri sunt, ijq. fertiles
B ac syluosi. statuerat igitur (Aurelianus) dominis locorum incul-
torum, qui tamen vellent, pretia dare, atque illic familias ca-
ptiuas constituere, viribus montes conferere, atque ex eo ope-
re vinum dare, vt nihil reddituum fiscus acciperet, sed totum
Populo Romano concederet. Hæc ille. Atqui scimus nunc om-
nes hosce tractus esse vrbibus, villisq. frequentissimos, cum
nihil huiusmodi olim foret in ijs locis, vt mox ostendemus. Cir-
ca Placentiam similiter, Aureliano imperante, densissimæ erant
C Syluæ, in quas se Marcomannorum copiæ innumeræ abdiderant,
atque, vt à Romanis tuti essent, eorumq. manus effugerent, se
contulerant: vt idem Vopiscus testatur in eiusdem vita. Nunc
eant omnes, ac perlustrent, si quid inuenire Syluarum densissi-
marum (sic enim scribit ille) possint in Placentino Territorio,
in quas se abdant innumeræ Marcomannorum copiæ. Ex Hero-
diano præterea lib. 2. discimus in Vita Pertinacis, hoc regnante
in Italia fuisse agros incultos, ad quorum culturam cum vellet
homines ipse inuitare, occupantibus eos, & colentibus largitus
est: agricolis autem perpetuam libertatem, decemq. annorum
concessit immunitatem. Rursus docemur à Tacito lib. XIV. à
D Nerone Veteranæ militiæ colonos missos Antium, Tarentum-
que, quod ea loca deserta essent, atque adeo deserta, vt hoc
adhuc modo non fuerit in frequentia locorum consultum: &
tamen scimus amœnissima esse, ac semper fuisse loca Tarenti.
Hinc ille Vates præfert eas locis omnibus Orbis totius post Ti-
bur, Carm. l. 2. od. 6.

*Tibur Argeo positum colono
Sic mea sedes vtinam senectæ:*

*Sit modus lasso maris, & viarum,
Militiaque.*

*Vnde si Parca prohibent iniqua,
Dulce pellitis ouibus Galesi*

*Flumen, & regnata petam Laconi
Rura Phalanto.*

*Ille terrarum mihi præter omnes
Angulus ridet: vbi non Hymetto*

*Mella decedunt, viridiq. certat
Bacca Venafro.*

*Ver vbi longum, tepidasq. præbet
Iuppiter brumas; & amicus Aulon,
Fertili Baccho minimum Falernis
Inuidet vuis.*

*Ille te mecum locus, & beata
Postulant arces, &c.*

Igitur, si loca tam fecunda, & amœna, Romano imperio florentia, deserta erant in Italia, quid de cæteris dicemus? Nunc aspice, an post auctam Romani Pontificis auctoritatem talia contingant? Nihil minus.

Atque, ut accedamus ad propiora, non grauabor (id enim lectori veritatis amico non erit iniucundum, & plurimum momenti habebit ad rem propositam) recensere, quot fuerint præcis temporibus Vrbes, & Oppida, Populiq. in Italia, & quot ætate nostra. sic enim cuncti noscent, quantum decoris, magnificentiaq. fuerit illi allatum post Romani Pontificis auctoritatem dilatatum. Illud autem primum monebo, Oppidum, & Urbem, Latinis esse idem. Hinc Cicero lib. de Diuinatione, Phœræ, (inquit) quæ erat Vrbs Thessaliæ, in quo oppido. Et in epistolis familiaribus, & ad Atticum, vocat Antiochiam Oppidum. Quin Urbem præsci nominabant, vel ipsas arces, teste Plutarcho in Poplicola. Ob id Plinius lib. 7. cap. 56. Oppidum ait Cecrops appellauit Cecropiam, quæ nunc est arx. Athenis. Ac recte Cicero, linguæ Latinæ magister, Urbem definit lib. de Rep. & oratione pro Sextio, plurium domorum coniunctionem, cum spatijs, & delubris communibus. Quocirca plures ædes, quibus nullum commune spatium, nullum templum, vicos efficiant, non Urbem. Castra porro, & Castella, sunt loca munita, quibus neque plateæ communes, neque delubra, aut priuatorum

uatorum domus vllæ. Ob id Castra dicantur, quibus exercitus cinguntur, ac muniuntur, vbi locum milites ceperunt, ac sedem fixere ad tempus. Hæc ideo præfari oportuit, quod nonnulli imperiti; Urbem Latine haud vocant, nisi cui sit Episcopus. ridicule profus. nam, si ita foret, antiquis nulla Vrbs fuisset, quando nullus ijs erat Episcopus. Castra ijsdem nominant, quæ Latine Oppidula vocarentur, aut, si volumus ita loqui, Vrbeculæ. Hinc illi affirmant inepte, pauciores nunc esse Vrbes in Italia, quam præcis temporibus fuerint. Quod vti est imperitissime assertum, sic ab ipsismet Geographis antiquis apertissime refellitur; qui plurima Oppidula deserta, quod ipsi asseuerant, Urbium tamen nomine dignantur. quod apertissime sæpius infra apparebit. Quin Plinius, cum lib. 3. Italiam describat omnium, qui sint in manibus, antiquorum diligentissime, ipsiusq. omnia loca, eam distinguit in Colonias, Oppida, Fora, & Populos, ac tantum refert omnium summam quadringentorum quadragintaquinque.

Vt autem diligentia nihil à nobis ommitteretur, quæ faceret ad inuestigationem veritatis, quam præ oculis semper habuimus, & cui soli studemus, quas Vrbes nominet Strabo, & quas Ptolemæus, à nobis hic recitabitur. Et hic quidem refert ducentas septuaginta octo; Strabo ducentas trigintaquinque. Atque hæc variatio inter istos contingit, quod ætate ipsorum multa essent oppidula (quæ indocti Castra vocant) & quæ duxit alius omittenda, alius noluit tacere.

C O L O N I Æ,

Quæ extasse memorantur à Plinio sua ætate, lib. 3.

D	In Prima regione,	8 Venafrum, quod	13 Venusia, &
	Cap. V.	vocat oppidulū Strabo lib. V.	14 Luceria, in Apulia Dauniorum
	1 Ostia.	9 Sora.	
	2 Antium.	10 Theanum Sidicinorum.	In Tertia, Cap. XI.
	3 Minturnæ.	11 Nola.	15 Tarentum.
	4 Puteoli.		In Quarta, Cap. XII.
	5 Capua.		16 Bonianū vetus, in Samnitibus.
	6 Aquinum.	In Secunda, Cap. XI.	
	7 Sueffa.	12 Beneuentum.	

	24	Faliska.			
<i>In quinta, Cap. XIII.</i>	25	Lucus Feroniæ.	<i>In decima, C. XVIII.</i>	A	
	26	Rufellana.			
17	27	Senensis.	36	Concordia.	
18	28	Sutrina, omnes	37	Aquileia.	
19		in Etruria.	38	Tergeste, in	
				Isria.	
		<i>In octava, Cap. XV.</i>	39	Pola, seu Pietas	
				iulia.	
<i>In sexta, Cap. XIV.</i>	29	Ariminum.	40	Cremona.	
	30	Bononia.	41	Brixia.	B
20	31	Brixillum.	42	Ateste.	
	32	Mutina.			
	33	Parma.		<i>In undecima,</i>	
	34	Placentia.		<i>C. XVII.</i>	
<i>In septima, Cap. V.</i>			43	Augusta Tauri-	
		<i>In nona, Cap. V.</i>		norum.	
21	35	Dertona, in Li-	44	Augusta Præ-	
22		guria.		toria.	
23					C

ITALIAE OPPIDA,

A Plinio memorata.

<i>In prima regione,</i>	11	Herculanum.	<i>Oppida secunda regio-</i>	
<i>Cap. V.</i>	12	Pompeij.	<i>nis, Cap. V.</i>	
	13	Nuceria.		
1	14	Surrentum.	24	Salernum.
2	15	Abellinum.	25	Picentia, quæ
3	16	Aricia.		deleta fuisse
	17	Alba longa.		scribitur a
	18	Bouillæ.		Strab. lib. V.
4	19	Calatiæ.		& cap. XI.
5	20	Casinum.		
6	21	Calenum.	<i>Oppida tertiæ, C. XI.</i>	
7	22	Capitulum.	26	Varia Apula.
8	23	Cernetum.	27	Messapia.
9			28	Aletium.
10				Gallipo.

A 29	Gallipolis, siue	<i>Oppida tertiæ, Cap. V.</i>	69	Buca.
	Auxa.		70	Ortona. hanc
30	Basta.	49	Pæstum, seu Po-	petram pira-
31	Hydruntum.		fidonia.	tarum fuisse,
32	Soletum, quod	50	Helia, seu Ve-	non Vrhem,
	desertum scri-		lia.	Strabo testa-
	bit idem Plini-	51	Baxentum.	tur.
	nus.	52	Blanda.	71
33	Fratuertium.	53	Tempsa.	Alba ad Fuci-
B 34	Lupia, quam	54	Terina, quam	num lacum.
	Stationem mi-		dicit Strabo	<i>In Samnitibus.</i>
	litum dicit.		ab Hanniba-	
35	Balesium.		le euersam.	72
36	Cœlium.	55	Cosentia.	Bouianum Vn-
37	Brundesium. Stra-	56	Acheron.	decumano-
	bo testatur à	57	Hippo, seu Vi-	rum.
	Tarento ad		bo Valentia.	<i>Oppida quinta in Pi-</i>
	Brundesium	58	Tauranum.	<i>ceno, Cap. XIII.</i>
	nullam fuisse	59	Scyllæum.	
	Vrbiseffigie,	60	Rhegium.	73
	tenuia dunta-	61	Petilia.	CuPra.
	xat oppidula.	62	Caulo. huius	74
			vestigia tan-	Firmanorum ca-
			tum superfuiffe,	stellum.
			Plinius tra-	75
			dit li. 3. r. 10.	Nouana.
				76
				Cluana.
				77
				Potentia.
				78
				Numana.
				79
				Vrbs Saluia.
				<i>Et Cap. XI.</i>
				<i>oppida sexta in Vm-</i>
				<i>bria, Cap. XIV.</i>
38	Rudia.	63	Croto.	80
39	Egnatia.	64	Thurium.	Senogallia.
40	Barium.	65	Heraclea.	81
41	Canusium.	66	Metapontum.	Pisaurum.
D 42	Salapia.	67	Tarentum.	82
	Sipontum.			Hispellum.
44	Vria.		<i>Oppida quartæ, C. XII.</i>	83
45	Theanum.			Tuder.
46	Larinum.		<i>In ora Frentanorum.</i>	<i>Septimæ in Etruria,</i>
47	Clerernia.			<i>Cap. V.</i>
48	Arpia.	68	Histonium.	84
				Luna.
				T 2
				Vada

85	Vada Volaterrana.	sum totum, præter sacras ædes; desertū, & domos modicas.	antiquis temporibus fuisse desolatā, Numatianus his versibus testatur:
86	Populonium, de quo sic Strabo lib. V. Oppidulum ip		
87	Cosa, quam ex		

*Cernimus antiquas nullo custode ruinas
Et desolatæ mœnia fœda Cosæ.*

88	Graufcæ.	se oppidula,	villas, idem B
89	Pyrgi. Et hæc duo fuis	aut potius	scribit:

*Alfia prælegitur tellus, Pyrgiq. recedent,
Nunc villæ grandes, oppida parua prius.*

Et:

*Inde Graufscarum fastigia rara videmus,
Quas premit æstiuæ sæpe paludis odor.*

90	Cere. Et hoc vix Urbis vestigia seruasse, Strabo ait lib. V.	<i>Octaua regionis, Cap. XV.</i>	109 Segesta.	C
91	Alifium.	99 Rauenna.	110 Libarna.	
92	Fregenzæ.	100 Butrium.	111 Trira.	
93	Fætulæ.	101 Cæsena.	112 Barderate.	
94	Ferentinum, quod vocat oppidulum. Strabo.	102 Cliterna.	113 Industria.	
95	Fescennia.	103 Nicæa.	114 Pollentia.	
96	Hortanum.	104 Cemelion.	115 Carræa, quod & Potentia.	
97	Hebanum.	105 Albium Intemelium.	116 Forūfuluij, quod Valentinum.	
98	Nepet. Dicit oppidulum Strabo.	<i>Nonæ regionis, Cap. V.</i>	117 Augusta Vagiennorum.	D
		<i>In Liguria.</i>	118 Alba Pompeia.	
		106 Albingaunum.	119 Asta.	
		107 Genua.	120. Aquæ Statiellorum.	
		108 Figulia.	<i>Decima regionis, Cap. 18. & 19.</i>	
			121 Altinum.	
			Acelum	

A	122. Acelum.	<i>Vndecima regionis, Cap. 17.</i>	mera sunt oppida in ijs locis noua.
	123 Patauium.		130 Eporedia.
	124 Opitergium.		131 Vercellæ.
	125 Bellunum.	Segusio. quam nos	132 Nouaria.
	126 Vicetia.	omittimus cū gen-	133 Ticinum.
	127 Manrua.	tibus Alpinis, quod	134 Laus Pompeia.
	128 Verona.	Galliæ Germaniæq. attribuatur,	135 Mediolanum.
	129 Nefactium.	quas si vellem ^{us} Italiae ascribere, inu-	136 Comum.
			137 Bergomum.

B
Populi à Plinio commemorati.

	<i>In Prima regione, Cap. V.</i>	da fuisse, idem videtur indicare.	21 Fabaterni veteres.
1	Acerrani.		22 Fabraterni noui.
2	Allifani.		23 Ficolenses.
3	Atinates.		24 Fregellani, quorum vicū fuisse ait Strabo lib. V.
4	Aletrinales.		25 Foro Appi fuisse locum duntaxat nauarum, & cauponum, scribit Horatius
5	Anagnini.	12. Corani.	
6	Atellani.	13. Cubulterini.	
7	Astalani.	14. Castrimonien-	
8	Arpinates.	ses.	
9	Auximates.	15. Cingulani.	
10	Auellani.	16. Fabienses.	
11	Alfaterni. Hæc omnia oppi-	17. Foro populien-	
		ses in monte Albano.	
		18. Frusinates.	
		19. Ferentinates.	
		20. Ereginates.	

D
Differtum nautis. cauponibus atque malignis

26	Ferentani.	33	Nomentani.	linienses.
27	Gabini.	34	Prænestini.	41
28	Interamnates.	35	Priuernates.	42
29	Sucasani, qui & Lirinates.	36	Setini.	43
30	Ilionenses.	37	Signini.	44
31	Lauinij.	38	Suessullani.	45
32	Norbani.	39	Teline.	46
		40	Trebulani Ba-	

<i>In secunda regione,</i>	77 Rubustini.	103 Grumentini.	A
<i>Cap. X I.</i>	78 Siluini.	104 Potentini.	
	79 Strapellini.	105 Sontini.	
<i>Hirpini.</i>	80 Turmentini.	106 Sirini.	
	81 Vibinates.	107 Tergilani.	
47 Aucequilani.	82 Venusini.	108 Vrsentini.	
48 Aquilonij.	83 Vlurtini.	109 Volcentani.	
49 Abellinates		110 Numestranii.	
<i>Protopri.</i>	<i>In Calabria.</i>		
50 Compfani.		<i>In quarta regione,</i>	
51 Caudini.	84 Aegetini.	<i>Cap. XII.</i>	B
52 Ligures Corne-	85 Apamestini.		
liani.	86 Argentini.	111 Anxani Fren-	
53 Bebriani.	87 Butuntinenses.	rani.	
54 Vescellani.	88 Deciani.	112 Carentini in-	
55 Deculani.	89 Brumestini.	fernates.	
56 Aletrini.	90 Norbanenses.	113 Carētini super-	
57 Abellinates.	91 Palionenses.	nates.	
<i>Marfi.</i>	92 Sturnini.	114 Lanuenses.	
58 Atrani.	93 Tutini.		
59 Aecani.		<i>Marucinorum.</i>	C
60 Alfellani.	<i>In Sallentinis.</i>		
61 Atinates.		115 Theatini.	
62 Arpani.	94 Aletini.		
63 Borcani.	95 Basterbini.	<i>Pelignorum.</i>	
64 Collatini.	96 Neretini.		
65 Corinenses.	97 Valentini.	116 Corfinienses.	
66 Cannenses.	98 Veretini.	117 Superæquani.	
67 Dirini.		118 Sulmonenses.	
68 Forentani.	<i>In tertia regione,</i>		
69 Genufani.	<i>Cap. XI.</i>	<i>Marforum.</i>	D
70 Hordonenses.			
71 Hyrini.	99 Aprustani Bru-	119 Anxantini.	
72 Larenates Frē-	tiorum.	120 Atinates.	
retani.		121 Fucentes.	
73 Metinates.	<i>Lucanorum.</i>	122 Lucenses.	
74 Marseolani ex		123 Maruuij.	
Gargano.	100 Atinates.		
75 Nerizini.	101 Bantini.	<i>Albensium.</i>	
76 Matini.	102 Eburini.	124 Albenfes.	
		<i>Aequi-</i>	

<i>A</i>	<i>Aequiculorum.</i>	<i>In quinta regione,</i>	175 Interamnates
		<i>Picenum, Cap. 13.</i>	Nahates.
125 Cliternini.	149 Auximates.	176 Meuanates.	
126 Carfeolani.	150 Beregrani.	177 Meuanienfes.	
	151 Cingulani.	178 Matilicates.	
<i>Vestinatorum.</i>	152 Cuprenses Mo-	179 Narniēses, quo-	
	tani.	rum oppidum	
		Nequinum.	
127 Angulani.	153 Falarientes.	180 Nucerni Fau-	
128 Pinnenfes.	154 Pausulani.	nienfes.	
<i>B</i>	129 Peluinates.	181 Camelani.	
130 Aufinates cif-	155 Pleninenses.	182 Ocriculani.	
montani.	156 Ricinenses.	183 Oftrani.	
	157 Septempedani.	184 Pitulani Pifuer-	
<i>Samnitum.</i>	158 Tollentines.	tes, &	
	159 Triacenses.	185 Mergentini.	
131 Aufidenates.	160 Pollentini.	186 Pelestini.	
132 Efernini.	<i>In sexta regione Vm-</i>	187 Sentinates.	
133 Fagi.	<i>bri, Cap. 14.</i>	188 Sarfinates.	
134 Fugali.		189 Spoletini.	
<i>C</i>	135 Ficolenses.	190 Suarrani.	
136 Sarpinates.	161 Amerini.	191 Sestimates.	
137 Treuentinates.	162 Attidates.	192 Suillates.	
	163 Afrinates.	193 Tadinates.	
<i>Sabinorum.</i>	164 Aefinates.	194 Trebates.	
	165 Camertes.	195 Tuficani.	
138 Amiternini.	166 Casuentillani.	196 Tifernates Ti-	
139 Curenfes.	167 Carrulani.	berini, &	
140 Fidenates.	168 Dolates Salen-	197 Metaurenfes.	
141 Interamnates.	tini.	198 Vestionicates.	
<i>D</i>	169 Fulginates.	199 Vrbinates Me-	
142 Nursini.	170 Foro flaminien-	taurenfes, &	
143 Nomentani.	ses.	200 Hortenses.	
144 Reatini.	171 Foro iulienfes	201 Verrionēfes.	
145 Trebulani Mu-	Concubien-	202 Vindinates.	
tuscaei.	ses.	203 Viuentani.	
146 Suffenates.	172 Foro bremitia-		
147 Tiburtes.	ni.	<i>In septima regione E-</i>	
148 Tarinates.	173 Forosempro-	<i>truriæ, Cap. V.</i>	
	nienfes.	204 Aretini veteres	
	174 Iguuini.		

205 Aretini Fidentiores.	232 Regiates.	Fora Italiae, in Sabinis, regione Quarta, Cap. 12.
206 Iulienfes.	233 Vmbranates.	
207 Amitinenfes.	In Nona, Cap. V.	1 Forum Decij.
208 Aquesnes Taurini.	234 Veneni.	2 Forum nouum.
209 Blerani. Horu oppidulum fuisse, ait Strabo.	235 Vagienni.	In Octaua regione, Cap. 15.
210 Cortonenfes.	236 Statieli.	
211 Capenates.	237 Vibelli.	3 Forum Clodij.
212 Clusini noui, & Veteres.	238 Magelli.	4 Liuij.
213 Fluentini.	239 Euburiates.	5 Popillij.
214 Suanenfes.	240 Casmonates.	6 Truentinorum.
215 Saturnini, qui Aurini.	241 Veliates.	7 Cornelij.
216 Sudertani.	In Decima, Cap. 19.	8 Licinij.
217 Statones.	242 Fertini.	In Vndecima regione, Cap. 17.
218 Tarquinienfes.	243 Tridentini.	
219 Tufcanienfes.	244 Bernenfes. Hos nos omittimus. nam, si horum regiones adnomen raremus, innumera sunt ijs oppida noua.	9 Vibij.
220 Vetulonienfes.		10 Licinij.
221 Veientani.		In Nona, Cap. 5.
222 Vulfinienfes.		11 Forum Fuluij.
In Octaua regione, Cap. 15.	245 Alutraenfes.	In Septima, Cap. 5.
223 Faentini.	246 Assertiates.	12 Forum Clodij, praefectura.
224 Fidentini.	247 Flamoniensfes.	Sic igitur Plinio, nisi mendosi sint codices, aut male interpreti, Coloniae sunt quadraginta quatuor.
225 Otesini.	248 Vannienfes.	Oppida centum triginta septem.
226 Padinates.	249 Culici.	Populi ducenti quinquaginta sex.
227 Regienfes.	250 Foroiulienfes.	
228 Solonates.	251 Foretani.	
229 Galliani Aquinates.	252 Venidates.	
230 Tanetani.	253 Quarqueni.	
231 Veliates Vecteri.	254 Taurifani.	
	255 Togienfes.	
	256 Vauuani.	

Fora

A

Fora vndecim, seu duodecim. nam repetit Forum Fuluij. Summa est omnium quadringentorum quadraginta octo. Obseruandum porro, plurimis istorum Populis nulla fuisse oppida, vt de plerisque omnibus Liguribus, Samnitibus, Brutijs, ac Lucanis affirmat Strabo lib. IV. & V. quos ait in vicis habitasse, & villis: sed, quando ijs erat communis denominatio aliquo in loco, hinc Populi vocabantur: & nos tamen perinde rationem inibimus, ac si singulis oppida sua quondam fuissent. Oppida a Strabone descripta.

B	1	Albiu Intemelium.	18	Opitergium.	35	Sarfina.
	2	Albigaunum.	19	Hadria.	36	Ariminum.
	3	Sabatia.	20	Ordea.	37	Ticinum.
	4	Genna.	21	Vicetia. haec quatuor vocat ille oppidula ac Vice-	38	Clastidium, viculus a Tacito vocatur.
	5	Eporadia.		tiam fuisse	39	Derthona.
	6	Augusta.		exiguu municipium, refert Tacitus hist. lib. 3.	40	Luca.
	7	Augusta Taurinorum.			41	Custodia.
	8	Augusta Praetoria.			42	Tellia.
C	9	Mediolanum, quam dicit haud ita pridem vicum fuisse.	22	Pola.	43	Care, vix feruans vestigia Vrbes.
	10	Verona, amplissima Ciuitas.	23	Placentia, & Cremona, vocatur, ab ipso celeberrime ciuitates.	44	Luna, Ciuitas haud magna
	11	Brixia.	24		45	Pisae.
	12	Mantua.	25	Parma.	46	Volaterra.
D	13	Regium.	26	Mutina.	47	Populoniu, oppidulum defertum.
	14	Comum.	27	Bononia.	48	Cosa.
	15	Parauium, omnibus superioribus praestans.	28	Acara.	49	Grauisca.
	16	Rauenna totalinea, maxima.	26	Regium Lepidi.	50	Pyrgi.
	17	Spina, Viculus.	30	Nacri.	51	Halium.
			31	Campi.	52	Fregenia. Has quatuor inquit esse exiguas Vrbes.
			32	Cliterna.		
			33	Forum Cornelij.	53	Aretium.
			34	Faentia.	54	Perusia.
				V		Vulsi-

55	Vulturnum.	84	Iturum, siue Iguuium.	102	Circeium castellum.	A
56	Sutrium.		Sabini, inquit idem, paucas, ac tennes habitant Vrbes, ob bella.	103	Terracina.	
57	Blerate.			104	Formia.	
58	Ferentium.			105	Minturnæ.	
59	Falerij.			106	Sinuessa.	
60	Faliscum.			107	Caieta.	
61	Nepes. Has quinque Vrbes vocatopidala.	85	Amiternum.	108	Fregellæ, vicus.	
62	Feronia, ad Soracte.	86	Interocrea, vicus.	109	Fundi.	
63	Clusium.	87	Foruli petræ, ad rebellandum, quàm ad habitandum aptiores.	110	Roma.	B
	<i>Umbria.</i>			111	Tusculum.	
64	Sarsina.			112	Algidum, oppidulum.	
65	Ariminum.	88	Reate.	113	Pictæ.	
66	Sena.	89	Curis, viculus.	114	Pandosia.	
67	Carinum.	90	Trebula, &	115	Laticulum, oppidum dissectum.	
68	Sentinum.	91	Eratum, vicus.	116	Ferentum.	
69	Fanum fortune.	92	Nomentum.	117	Frusinum.	
	<i>Latium.</i>			118	Fabrateria.	C
70	Ocriculi.			119	Acuenum, magna Ciuitas.	
71	Laralum.			120	Casinum, præclara.	
72	Narnia.	93	Ardea.	121	Theanum Sidicinum.	
73	Carfili.	94	Alba.	122	Caleum, eximia.	
74	Meuana.	95	Lavinia.	123	Setia.	
75	Florum Flaminij.	96	Collatia.	124	Signa.	D
76	Nuceria.	97	Antennæ.	125	Priuernum.	
77	Forū Sempronij.	98	Fidenæ. Viculi omnes, ait Strabo, & priuata quorundam edificia.	126	Cora.	
78	Interamna.			127	Syes.	
79	Spoletum.			128	Velitra.	
80	Afifium.			129	Alatrium.	
81	Camerte.	99	Ostia.	130	Gabij.	
82	Ameria.	100	Ancium, in rupesitum.	131	Prænestæ.	
83	Tuder, clara Ciuitas.	101	Laurentium.			

Herni-

A	<i>Hernici.</i>		<i>Marsi.</i>	182	Acerræ.	
				183	Auella.	
				184	Boianum.	
132	Pitutum, oppidulum,	156	Corfinium.	185	Æsernia.	
133	Anagnia.	157	Sulmo.	186	Pauna.	
134	Cærete.	158	Maruuium.	187	Telesia. Quatuor hæ funditus excisæ.	
135	Sora.	159	Tegeate.			
136	Venafrum, oppidulum.	160	Auternum, oppidulum.			
		161	Buca.			<i>Picentini, deleti.</i>
B	137 Casilinū, Vrbs: sed, eius tantū reliquias extasse, ait Plinius.	162	Forentanum.	188	Posidonia, seu Pæstum.	
		163	Orthium, petra piratarum.	189	Marcinna.	
				190	Picentia euerfa.	
138	Aternia, oppidum deletū.		<i>Campania.</i>			<i>Lucani, deleti.</i>
139	Allife.	164	Liternum.	191	Hiera.	
140	Valeria.	165	Vulturnum.	192	Talaus.	
141	Carfeoli.	166	Cumæ.	193	Petelia, Lucanorum metropolis.	
C	142 Alba.	167	Baia.	194	Vertine, &	
		168	Puteoli.	195	Calaterni, vicus exigui.	
143	Tibur.	169	Neapolis.			<i>Bruttij, deleti.</i>
144	Aricia.	170	Heraclia.			
145	Lanuuium.	171	Pompeij.			
146	Alba, Marfis finitima.	172	Nola.			
		173	Nuceria.			
	<i>Picenum.</i>	174	Ancherarum, colonia.			
D	147 Ancōna.	175	Capua præ qua inquit Strabo omnia superiora sunt Castella.	196	Temesa.	
				197	Terina, ab Hannibale euerfa.	
148	Auximum.			198	Cosentia, metropolis.	
149	Septempeda.	176	Callateria.	199	Pandosia, propugnaculū.	
150	Potentia.	177	Calydium.	200	Hipponium, seu Vibo	
151	Pneuentia.	178	Beneuentum.			
152	Firmum.	179	Calce.			
153	Druentum.	180	Suessula.			
154	Asculum.	181	Atella.			
155	Hadria.			V	2	Ya-

Valentia.	pidula in-	6	Genua.	A
	Iapygibus.	7	Tigullia.	
Locri.	217 Barium, Vrbs	8	Portus Vene-	
	tenuis.		ris.	
201 Medama.	218 Leuca, non ma-	9	Portus Erycis,	
202 Conys.	gna.	10	Launa.	
203 Rhegium, bo-	219 Hydrus, paruu-	11	Populonium.	
na Ciuitas.	la.	12	Liburnum.	
204 Locri Epihe-	220 Rhodæi.	13	Cofa.	
phirij.	221 Lupia.	14	Graufca.	
205 Mamertium.	222 Salepia.	15	Castrum nouū.	B
206 Caulonia, Vrbs,	223 Vria.	16	Pyrgi.	
inquit Ptole-	224 Egnatia.	17	Alfium.	
mæus, vacua,	225 Celia.	18	Ostia.	
& cuius ve-	226 Netia.	19	Antium.	
stigia tatum	227 Canusum de-	20	Elostra.	
superfuisse,	letum.	21	Terracina.	
ait Plinius.	228 Cerdonia.	22	Formia.	
207 Scyllacæum.	229 Vria.	23	Suesia.	
	230 Venusia.	24	Vulturnum.	
Magna Græcia.	231 Argyripa, exci-	25	Cumæ.	C
	fa.	26	Liternum.	
208 Croto.	232 Sypuns.	27	Mifenum.	
209 Sybaris, excifa.	233 Sylæ.	28	Puteoli.	
210 Thurij, seu Co-	234 Siluium.	29	Trophæa Au-	
pias.	235 Theanum Apu-		gusti.	
211 Lagaria, castel-	lum.	30	Neapolis.	
lum.		31	Surrentum.	
212 Heracleopolis.	Vrbes à Ptolemæo cõ-	32	Salernum.	
213 Siris, seu Po-	memorata ac pri-	33	Pæstum.	
lyum.	mo mariti-	34	Buxentum.	D
214 Metapõtus de-	ma.	35	Tempfa.	
leta.		36	Rhegium.	
	1 Nicæa.	37	Locri.	
Iapygia.	2 Portus Hercu-	38	Scyllacæum.	
	lis.	39	Croto.	
215 Tarentum.	3 Portus Monce-	40	Thurium.	
216 Brundisiū. His	ci.	41	Metapontum.	
exceptis, cõ-	4 Albintemeliū.	42	Tarentum.	
tera sunt op	5 Albingaunum.	43	Hydrus.	
		44	Lu-	

A 44	Lupia.	80	Hadria.	101	Tra.
45	Brundisium.			102	Derthona.
46	Egnatia.		Canomani.		
47	Barium.				Libici.
48	Salapia.	81	Bergomum.		
49	Sipus.	82	Forum Diu-	103	Vercellæ.
50	Apeneste.	gunfi.		104	Gaumellum.
51	Trium.	83	Brixia.		
52	Brica.	84	Cremona.		Centrones.
53	Istonium.	85	Verona.		
B 54	Orthona.	86	Mantua.	105	Forū Claudii.
55	Castrum.	87	Tridentum.	106	Affima Lepon-
56	Cupra.	88	Butrium.	tij.	
57	Potentia.			107	Oscela.
58	Numana.		Becuni.		
59	Ancona.				Caturiges.
60	Senogallia.	89	Vaunia.		
61	Fanum.	90	Carraca.		Eborodunum. hoc
62	Pisaurum.	91	Bretenta.		non numeramus:
63	Ariminum.	92	Anaunium.		nam Gallie attri-
C 64	Rauenna.				bunt, alioquin
65	Tergeste.		Insubres.		in ijs locis nũc op-
66	Parentium.				pida sunt noua in-
67	Pola.	93	Mediolanum.		numera, sic neque
68	Pinguentum.	94	Nouaria.		Sedunos, Neruios,
69	Aluo.	95	Comum.		Sarios, & Vedi-
		96	Ticinum.		ctios.
	Mediterranea Vrbes				
	Carni.		Salassi.		Liguria.
D 70	Forum Iulij.	97	Augusta Præto-	108	Sabata.
71	Concordia.	ria.		109	Pollentia.
72	Aquileia.	98	Eporædia.	110	Asta.
73	Vicetia.			111	Alba Pompeia.
74	Bellunum.		Taurini.	112	Liburnum.
75	Acedum.				
76	Opitergium.	99	Augusta Tauri-		Gallie togate.
97	Ateste.	norum.			
78	Patauium.	100	Augusta Batie-	113	Placentia.
79	Altinum.	norum.		114	Fidentia.
					115 Bri-

115 Brixellum.	149 Clusium.	180 Camerinum. A
116 Parma.	160 Vulturnum.	181 Nuceria.
117 Regium Lepidi.	151 Sudernum.	<i>Vilumbrorum.</i>
118 Nuceria.	152 Ferentia.	182 Arna.
119 Tanetum.	153 Villa Elbij.	183 Hispellum.
120 Matina.	154 Sutrium.	184 Tuder.
121 Bononia.	155 Tarquinij.	185 Forum Flaminij.
122 Cliterna.	156 Blera.	186 Spoletum. B
123 Forum Cornelij.	157 Coricum.	187 Mevania.
124 Caesena.	158 Forum Claudij.	188 Ameria.
125 Fauentia.	159 Nepes.	189 Narnia.
126 Forum Livij.	160 Falerinum.	190 Ocriculi.
<i>Etruria.</i>	161 Cære.	<i>Sabinorum.</i>
	162 Senæ.	191 Nursia.
	163 Ostia.	<i>Aequicolorum.</i> C
	<i>Picenorum.</i>	192 Cliternum.
127 Biracellum.	164 Traiana.	193 Carseoli.
128 Fossæ Papirianæ.	165 Vrbs Salvia.	<i>Marsorum.</i>
129 Bondelia.	166 Septempeda.	194 Exa capra.
130 Luca.	167 Cupramontana.	195 Alfabucelis.
131 Lucus feroniae.	168 Firmum.	<i>Præcutinorum.</i> D
132 Pistorium.	169 Asculum.	196 Bererra.
133 Florentia.	170 Atria.	197 Interamnia.
134 Pisa.	<i>Vulturnorum.</i>	<i>Vestinorum.</i>
135 Volaterræ.	171 Pitinum.	198 Penna.
136 Rosella.	172 Tifernum.	199 Aulia.
137 Fesulæ.	173 Forum Sempronij.	200 Amiternum.
138 Perugia.	174 Igouium.	201 An-
139 Arretium.	175 Aesum.	
140 Cortona.	176 Iusium.	
141 Aucula.	177 Perugia.	
142 Biturgia.	178 Sentinum.	
143 Mamliana.	179 Assium.	
144 Senæ.		
145 Suana.		
146 Saturnia.		
147 Eba.		
148 Volci.		

A 201 Angulum.	<i>Frentanorum.</i>	251 Potentia.
	<i>Marrucinorum.</i>	252 Blanda.
202 Theate.	227 Anefanum.	253 Grumentum.
	228 Larinum.	<i>Hirpinorum.</i>
	<i>Latinorum.</i>	254 Aquilonia.
	<i>Samnitum.</i>	255 Abellinum.
203 Roma.	229 Boianum.	256 Herculaneum.
204 Tibur.	230 Aesernia.	257 Trattuolum.
B 205 Praeneste.	231 Sappinum.	<i>Apulia Dauniae.</i>
206 Tusculum.	232 Allifa.	258 Theanum.
207 Aricia.	233 Taticum.	259 Nuceria.
208 Ardea.	234 Telesia.	260 Vibarnum.
	235 Beneuentum.	262 Arpi.
	236 Caudium.	262 Erdonia.
	<i>Rutulorum.</i>	263 Canusium.
209 Nomentum.	<i>Campanorum.</i>	
210 Trebia.	237 Venafrum.	<i>Apulia Peccentiae.</i>
211 Anagnia.	238 Theanum.	264 Venusia.
C 212 Vempsum.	239 Sueffa Pometia.	265 Celia.
213 Velitrum.	240 Calenum.	<i>Bruttiorum.</i>
214 Lanuvium.	241 Casilinum.	266 Numistrum.
215 Atina.	242 Trebula.	267 Cosentia.
216 Fidenæ.	243 Forum populi.	268 Valentia.
217 Frusino.	244 Capua.	<i>Magna Graecia.</i>
218 Feentinum.	245 Abella.	269 Petilia.
219 Priernum.	246 Atella.	270 Arbistum.
220 Setia.	<i>Picentinarum.</i>	<i>Sallentinorum.</i>
221 Aquinum.	247 Nola.	
D 222 Sora.	248 Nuceria.	
223 Minturnæ.	<i>Lucanorum.</i>	
224 Fundi.	249 Volci.	271 Rudia.
	250 Compsa.	272 Neritum.

273 Altetium.	275 Vxentum.	Calabria.	A
274 Bauota.	276 Veretum.	277 Turni.	
		278 Vretum.	

Hucusque Ptolemæus, qui nouissimus omnium loca Italiae cuncta descripsit, neque Vicos, & Vrbes excisa omisit, & tamen nonnisi ducenta, ac septuaginta huiusmodi recenset. Nam populis, quos Plinius commemorat, plerisque nulla oppida fuerunt, villæ tantum, rusticæ ac separatæ a cæteris habitationes, quod auctoritate Strabonis est confirmatum alioquin frustra ille distinxisset inter Colonias, oppida, populos, fora, præfecturas, neque solent illi præterire disiectas, ac desertas Vrbes, oppidula exigua vicos, & viculos, quod ut oculis legeutium clarissimè subiiciatur, separatim rursus hic se ponemus in vnum parua loca, quæ enumerarunt isti inter maximas Italiae ciuitates, ac videamus ab aliquibus Geographis Vrbiu[m] cumero adiectas Vrbeculas, & Vicos. inprimis igitur.

1 Populonium.	16 Metapotum.	31	nant.	C
2 Soletum.	17 Canusium.	32	Intetocream.	
3 Cauloniam.	18 Argyripam.	33	Fragellas.	
4 Labicum.	19 Casilinum.	34	Vertinem.	
5 Grauiscas.	20 Sybarim tra-	35	Circeium	
6 Cosam.	dunt euer-	36	Calaternos.	
7 Care.	sa, & tamè	37	Orthium.	
8 Pyrgos deserta	reliqui ad-	38	Lagardam vi-	
Scribunt, &	scribunt.		cos exiguos	D
tamen re-	21 Spinam.		dicunt.	
centent in-	22 Clastidium.	39	Opitergium.	
ter magnas	23 Curim.	40	Hadriam.	
Vrbes Ita-	24 Fidenas.	41	Ordeam.	
liæ	25 Trebulam.	42	Vicetiam.	
9 Aeferniam.	26 Eratum.	43	Lunam.	
10 Boianum	27 Ardeam.	44	Halium.	
11 Aterniam.	28 Albam.	45	Fregenium.	
12 Paunam.	29 Sauniam.	46	Lupiam.	
13 Teleham.	30 Collatium.	47.	Blerate.	
14 Picentiam.	31 Antemnas vi-	47	Ferentinum.	
15 Terinam.	culos nomi-	49	Falerium.	

A	50 Faliscos.	58 Hydruntum.	ne insigni &
	51 Nepet.	Vrbes exi-	tamen illi;
	52 Forulos.	guas & oppi-	cuncta ad-
	53 Algidum.	pula dicunt	numerat Vr-
	54 Pitutum.	quamuis ali-	bibus, quæ
	55 Venafrum.	quæ nunc	ætate ipso-
	56 Aucernum.	istarum sint	rum magnæ
	57 Barium.	magnitudi-	erant.

Nos igitur, ut euidentissime apparcat, quanto nunc habitior sit Italia & quanto sint in ea frequentiores Vrbes, quam olim huiusmodi loca cuncta præteribimus, quæ modo memoratis sunt longè ampliora, ac referemus ea tatum, quibus sunt supra tercentum domus, ac regni duntaxat Neapolitani. mutabimurque totam hanc descriptionem a descriptione regni Neapolitani, quæ recenset illius domicilia diligentissime. Omitteremus reliquæ Italiae, quod exactam cuiuslibet oppidi descriptionem non potuerimus expiscari. & quamuis multos regionum peritos interrogauerimus, variationem tamen aliquam, & sepe alicuius momenti deprehendimus: Ex illis autem, quid sit dicendum de partibus alijs Italiae, quoad habitationum, & Vrbiu[m] multitudinem facile est colligere. Nam si ascribamus Italiae Graias Alpes, Lepontias, Cortias, Pænninas, Carnos, & Istriam, quod faciunt Srabo, Plinius, ac Ptolemæus, nunc vero Germaniæ, Galliæ, Dalmatiæque attribuantur, Neapolitanum regnum non conficiet Italiæ tertiam partem. Conuenitque inter omnes illud superari a plurimis eiusdem Italiae regionibus oppidorum frequentia, & magnitudieine. Vide igitur quanto inferiori conditione velimus certare cum antiquis, quando nos innumera oppida fileamus, quibus multo minora ipsi enumerant, & infrequentiore magna ex parte regionem nunc in certamen adducamus: Veniamus ad rem. sequamurque in distinctione prouinciarum Regni Neapolitani ordinè, nominaque proferamus vulgata inflectentes duntaxat vltimam syllabam linguæ latinæ modo.

Prouincia prima ter	2	Arcis	6	Itrium
re Laboris.	3	Ariezum	7	Caiazum
	4	Arpinum	8	Caianum.
1 Alutium.	5	Auella	9	Carinola.

10	Caserra.	44	Angrium	77	Sarnum	A
11	Castellum for-	45	Altailla.	78	Sicignagnum.	
	te.	46	Amalphia.	79	Tramonte.	
13	Cerritam.	47	Bonum Habi-	80	Vietre	
14	Durazanum.		taculum.	81	Maiure	
15	Fundi.	48	Buconum.			
16	Fratta.	49	Caua.			
17	Somma	50	Campania.			
18	Gallucium.	51	Capra.			
19	Ifchia.	52	Conturfis.			
20	Laurum.	53	Capafelis.			
21	Matalone	54	Castelluccia.			
22	Mariglianum.	55	Castellu ad ma-			
23	Marzanum.		re stabiæ.			
24	Concha	56	Castellu adma-	82	Arianum	
25	Pedimós Abba		re Linterzieru	83	Aierola	
26	Ottaranum.	57	Dianum.	84	Bagnolum	
27	Palma.	58	Ebuli.	85	Bifaccia.	
28	Pedimós Allife	49	Gragnanum.	76	Ceruinara	
28	Petra Vairani.	60	Gifunis.	86	Chiusanum	
30	Pedimós Palef.	61	Laurinum ma-	88	Calitrum.	C
31	Prochita.		ius.	89	Furinum	
32	Rocca Mofina.	62	Monstorum.	90	Gesualdum	
33	Rocca Gugliel-	63	Maiure.	91	Monfculanum	
	ma.	64	Marficum no-	92	Mirabella	
34	Rocca Secca.		uum.	93	Mós Sarchius.	
35	S. Angeli.	65	Mós Caruinus	94	Montella	
36	S. Donati.	66	Mós Coruinus	95	Padula.	
37	Suessa.		Rauelli.	96	S. Agathæ.	
38	Sora.	67	Nuceria	97	Solofra.	
40	Theanum.	68	Nuceria infe-	98	S. Iorij moli-	D
	rior.		rior.		nare.	
40	Traiectum.			99	Torella.	
41	Venaftrum.	69	Olibanum.	100	Vitulanium.	
42	Formicula.	70	Padula.	101	Tuncoli	
43	Rocca Mon-	71	Polla.	102	Mercoglianu	
	drag.	72	Sala Laterani.	103	Benefentum	
		73	Salernum.	104	Tripalta	
		74	Sanfeuerinum.	105	Abellinum.	
		75	S. Angeli Fasan-			
		76	Saponaria.			

Provincia Secunda Principatus citerior in qua Picentini & Hirpini.

Quarta.

A	Quarta prouincia	133	Mons Murus.	166	Cercdianum	
	Basilicata, Lucanos,	134	Murum	167	Citrarum.	
	Brutios magna ex	135	Petra Petro-	168	Cumpanum.	
	partem Picentios,		fabii	169	Curiglianum	
	Hirpinos ex parte	136	Pisticium	170	Colentia	
	continens.	137	Piscinaricum	171	Depignanum	
		138	Posentia	172	Felighnum	
		139	Rinellum	173	Flurten frigi-	
		140	Rocca Impe-		dum.	
			rialis.	174	Friscaldum	
			Rocanda.	175	Ipficium.	
B	108 Ansa.	141	Speffaruola.	176	Lainum	
	109 Albannum.	142	Sinifium.	177	Lapparum.	
	110 Albanum.	143	S. Martini.	178	Lungobuc-	
	111 Armentum.	144	S. Mauri.		ulum.	
	112 Attela.	145	Tifum.	179	Muzze.	
	113 Colombariu.	146	Tricaricum.	180	Mangune.	
	114 Carbuni.	147	Tramansula.	181	Martoranum	
	115 Cracum.	148	Turum.	182	Mendicinum	
	116 Castellum Sa-	149	Venturia.	183	Mormandū.	
	racinum.	150	Viggiarium.	184	Motta S. Lu-	
C	117 Caluiellum.	151			cia.	
	118 Ferrandina.					
	119 Forenza.					
	120 Grottnla.					
	121 Lacignana.					
	122 Inonigrum.					
	123 Iafcanum.					
	124 Latronicum.					
	125 Lauiellum.					
	126 Laurentiana.					
D	127 Marficum Ve-					
	tus.					
	128 Marathia in-					
	ferior.					
	129 Mons Alba-					
	nus.					
	130 Mons scaio-					
	fus.					
	131 Miglionicu.					
	132 Mons Pelosus					

Quinta prouincia Calabria citerior.

X 2

201

tiam partem connumeratis Alpibus Cottijs, Graijs, Lepon-
tjjs, Pæninis, Carnis, & Istriâ, præterea vero duæ reliquæ par-
tes plerumque sunt Urbium frequentia & amplitudine præ-
stantiores, quilibet nunc videt, quanto hac parte præfens Ita-
liæ status felicitior sit antiquo. Quod, ut adhuc illustrius fiat
apponemus summam, quot oppida, & habitationes, qui de-
scribunt regnum Neapolitanum testentur esse in illo. Omittunt
autem vicos & pagos.

Prima prouincia Laboris.

Prouincia Laboris continens etiam Neapolim, Aenariam, Pro-
cytam complectitur oppida habitata centum triginta
octo. 138
Domorum vero quinquecenta octo millia centum quinquaginta
duas. 58152

Principatus Citerior.

Habet oppida centum viginti quatuor. 124
Domorum quadraginta septem millia quingentas sexaginta
duas. 37562

Principatus Vltior.

Recenset oppida centum quadraginta nouem. 149
Domorum trigintamillia quingentas triginta quinque. 30433

Prouincia. quæ dicitur Basilicata.

Numerat oppida nonaginta octo. 98 D
Domorum triuginta octo millia, septingentas, quadraginta-
septem. 3874

Prouincia Calabria Citerioris.

Complectitur oppida centum triginta quatuor. 134
Domorum quinquaginta millia octingentas septuaginta
octa. 38747

Pro-

A *Prouincia Calabria Vltioris.*

Habet oppida centum triginta vnum. 138
Domorum quinquaginta quinque millia, quadringentas quin-
quaginta septem. 55457

Prouincia Hydruntina.

Continet oppida centum sexaginta vnum. 161
Domorum quinquaginta millia octingentas septuaginta.
50874

B *Prouincia Barenfis.*

Recenset oppida quinquaginta nouem. 59
Domorum triginta octo millia octingentas septuaginta vnam
32141

Aprutium Citerius.

Numerat oppida centum quadraginta septem. 147
Domorum viginti sex millia, octingentas viginti octo præterea
Sclauinorum ducentas decem & octo summe omnium. 27946

C *Aprutium Vltius.*

Habet oppida centum viginti. 120
Domorum quadraginta octo millia quingentas nonaginta no-
uem, Sclauinorumque nonaginta. 48689

Comitatus Molisis.

Numerat oppida nonaginta nouem. 95
Domorum quindecim millia quingentas nonaginta tres. 15693

D *Capitaniata.*

Continet oppida sexaginta nouem. 69
Domorum decem & nouem millia sexcentas quadraginta no-
uem Sclauorumque mille centum quinquaginta quinque.
10804

Sunt igitur oppida mille quadringenta sexaginta tria, habi-
tationum quadringenta octuaginta tria millia, quadringen-
tas septuaginta octo.

Sunt:

Sed præter hæc plurimi sunt pagi (casalia vocant) quibus A
tot sunt domus, vt Urbibus, quales multas recenset Strabo,
Plinius, Ptolomæus, possent adnumerari. eorumque nullam
nos habuimus in Superiori descriptione rationem verbigratia
In Anuersano territorio Iulianum continet domos. 742
Pagus S. Antami. 436
In Summano, Pagus S. Anastasij. 482
Adhuc autem præter memorata oppida sunt, veluti extra
ordinem.

365	Neapolis	368	Caieta	371	Puteoli
366	Auerfa	369	Massa	372	San. Germani
367	Capua	370	Nola	373	Surrentum

Iam cum dixerimus a regno Neapolitano vix confici Ita-
liæ tertiam partem, si adscribamus Italiæ Istriam, Car-
nos, Alpes Lapontias, Graias, Panninas, Cottias, quod faciunt
Strabo, Plinius, ac Ptolomæus, ac propterea nos ex ipsorum
sententia supra attulerimus Vrbes Istriæ, Carnorum, & Al-
piam dietarum, quæ nunc Italiæ non attribuntur, & con-
stet regni Neapolitani oppida, quibus sint ædes plusquam ter-
centum, esse trecenta septuaginta tria, hic numerus si ter
multiplicetur, conficiet mille centum, ac decem nouem, qui C
erit numerus oppidorum Italicorum e domibus plusquam
trecentis constantium. Sed esse longe plura, hinc colligimus,
quod reliquæ duæ partes Italiæ sint plerumque frequentio-
res, quam regnum Neapolitanum, & habeat oppida amplio-
ra, Nam si excipias Neapolim, cui possumus adijcere longo
interuallo distans Aletium, non est in toto illo regno similis
Vrbs vlla Romæ, Venetijs, Mediolano, Gænarum, Florentiæ,
Ferrariæ, Veronæ, Bononiæ, Brixia, Cremonæ, Placentiæ, Pe-
rusiæ, Patauio, Senis, Mátue, Urbibus quindecim reliquæ Italiæ:
Atque ita de cæteris idè dici potest maiora maioribus, ac mi-
nora minoribus conferendo, sic quoad frequentiam scribunt D
principatui Pedemontano cis Alpes esse oppida plusquam du-
centa quinquaginta quinque, in Marchionatu, vt vocatur,
Montisferrati tum maiora, tum minora trecentum sexaginta.
In agro Patauino septem sunt oppida insignia Montinia-
num, Castrum Baldum, Ateste, Mons Silicis, Sacum, Cam-
pus S. Petri Cittadella, quibus alia sex haud multo minora
adiunguntur Miranum, Oriacum, Titulum, Lincianum, Arqua-
dù, Consiluium, Anguillaria. Numerantur præterea trecentum
qua-

quadragesima septem oppidula ita vocamus, quod illis sua sunt
A templâ, forum, plateaque communis, ex quibus Urbem Ci-
cero definit. vt iam certissimo cognoscamus, Italiam longe ef-
se habitatissimam in his locis cum. Cum vero singulis Oppi-
dis suis sit Populus, liquet etiam plures nunc esse Populos,
Italiæ, quam prius. nam Plinius Populos, & Oppida simul
enumerat tantum 445. Strabo oppida 235. his posterior Pto-
lemæus 278. & tamen adscribunt euerfa, & exigua. Nos ve-
ro omisimus Oppidula minora, quibus domus trecentum ple-
rumque haud sint; quamuis illi recenseant Oppidula multo
B minora: quæ si nos voluissimus persequi, numerus eorum
longe ingens excreuisset. Nam descriptio regni Neapolitani
refert Oppida Regni duntaxat Neapolitani & hæc constat non
conficere Italiæ tertiam partem, neque esse ita habitata, vt
tres reliquas, aut Oppida tam magnam eius, ut aliarum re-
gionis. E quibus fit, oppida Italiæ omnia nunc esse supra tria
millia sexcenta quinquaginta. Nam, si Regni Neapolitani
sunt, quot inde habemus; illud autem non conficit nisi Italiæ
terciam partem habetque Oppida mille quadringenta sexa-
C ginta tria; colligitur necessario, reliqua esse multo plura, quam
quot diximus, & insuper aliarum partim multo maiora. Quod
si antiquorum more, cuius meminit in Vita Poplicolæ Plutar-
chus, vellemus Oppidis ascribere arces, ac præterea vicos,
quos liber non adijcit numero memorato, incredibile esset,
quot eorum numerus in Italia foret. Atque ita quod Aelianus
qui imperante Hadriano viuebat, scripsit, Aliquando Italiæ
fuisse Oppida, siue Vrbes mille centum nonaginta sex; quæ
florante Imperio tunc non extarent omnia, nunc locum non
habet, quando liqueat esse longe plura, quam fuerint vnumquam
D Quin Regnum Neapolitanum quoad frequentiam, siue oppido-
rum, siue habitationum, vix vt diximus iuxta antiquos fines
Italiæ tertiam partem conficit. Quo circa habebit Italia, si
hanc rationem sequi velimus, Oppidorum quinque millia
octingenta quinquaginta duo: quibus si, vt dicebamus, adiun-
geres; quos descriptio regni Neapolitani non adnumerat, vi-
cos, & arces, quibus non est delubrum, suæ plateæ, spacia-
que communia, ex quibus Cicero cum antiquis Vrbes definit,
multitudo foret innumera illorum.

Cum vero asseueretur ibi Regno Neapolitano esse habita-
tionum 486. mill. & 578. quibus non adnumerat habitationes

Neapolis, Neapolitaniq. agri, hinc Italiae totius si quis dicat esse habitationum quindecies centena millia, non aberabit a vero. Cumque plures sint vni domicilio homines, quam alteri; pensatisque omnibus, assignari soleat cuilibet domui quinque homines, aut etiam plures, Regno Neapolitano erunt hominum prope tricies centena millia, adnumeratis ijs, qui Neapoli, & in agro eius morantur, quorum volunt esse trecenta sexaginta millia. Neque vero hac in re, quod habitationes, decipi possumus. è regijs enim censibus, qui exiguntur quotannis, certissimus ille numerus habetur. quod se è quolibet domicilio tantummodo vnus educeretur, solum Regnum Neapolitanum daret militum quingentamillia, & tamen quadruplo plures mortales domi remaneret. Italia porro tota produceret in aciem, si cogere ad arma suos incolas vellet militum quindecies centena millia & nihilominus, vt diximus, quadruplo amplior multitudo in suis ædibus consideret.

De maioribus Italiae Urbibus, magnificentioribus ædificijs, frequentiori Italicorum multitudine, Venetiarum dignitate, monasterijs, templisq. extra Vrbes admirandis, hospitalibus domibus, collegijs, basilicisq. ad omnes disciplinas percipiendas pulcherrime constructis in Italia post ætate Constantinianam, siue post Romanam Pontificis auctoritatem stabilitam. Cap. II.



STENDIMVS Itaque apertissime, vt nemo iam tergiuersari possit, nunc esse multo plures Vrbes in Italia, quàm fuerint olim. Vrgabit tamen aliquis, ac dicet, Vrbes antiquorum fuisse ampliores: atque ita, quod multitudini illarum deerat, magnitudini debebitur: ac, si superamus prisca tempora oppidorum numero, illa nobis præstabunt amplitudine paucorum. Sed, qua ratione id asseuerari potest? effutire enim quælibet, est omnium; probare, paucorum. Equidem peccurrenti antiqua, ac figillatim sæcula transacta peruolenti, non occurrit vquam fuisse in Italia tam magnas Vrbes, vt ætate nostra, si Romam demas. Proferatur enim, quæso, ecquando fuerint in Italia nouem Vrbes eodem tempore, quantæ sunt Roma, Venetia, Neapolis,

A Neapolis, Mediolanum, Genua, Florentia, Ferraria, Verona, Bononia. Quibus addas licet alias octo, quæ sunt Brixia, Cremona, Placentia, Perusia, Patauium, Senæ, Mantua, Aletium. Omnes erunt decem, & septem. quibus eodem tempore tot pares in Italia non habuit antiquitas tota. Nunc enim quidem Romæ est idem murorum circuitus, qui olim, sed & amplior multo. Nam, quidquid est ædificiorum in Vaticano colle, spatioque, quod inter Tiberim, ac templum Sancti Petri intercipitur, non erat olim, ac proinde etiam nullis mœnibus cingebatur. nunc omnia cernimus esse domibus, palatijsq. repleta, ac muris circumseptæ. Cognoscimus præterea, locorum, quæ antiquo circuitu ambiuntur, dimidium non habitari, cuius quidem solitudinis detrimentum refarcit aliqua ex parte Vaticanæ frequentia. Superiores tamen nouem Ciuitates frequentissimæ sunt incolis, neque à prisca Romæ magnitudine multum distant. Atqui Ausonius, qui imperante Theodosio vixit, post Romam tres tantum Ciuitates amplas in Italia recenset, quas non illi secundas vult esse, sed longo interuallo distantes. ita, vt primus Romæ locus debeatur, secundus Constantinopoli, tertius Carthagini, quartus Antiochiæ, quintus Alexandria, **C** sextus Treueri, septimus Mediolano, octauus Capuæ, nonus Aquileiæ, quam vocat oppidum Pacatus in Panegyrico Traiani. Vt rideamus, qui distinguunt Vrbes, ab oppidis. Neque tamen Mediolano contigit amplitudo ante Constantinum. Pomponius enim Mela non ponit illud inter Italiae Ciuitates celebres, neque illius, vt celebris, vllam mentionem facit, præponens Patauium, Mutinam, Bononiam, quas in mediterraneis Italiae opulentissimas omnium à sinistro latere facit, à dextro Capuam. Strabo autem scribit, Mediolanum non ita pridem vicum fuisse: contigitq. illi magnitudo post Diocletianum, & **D** Maximianum: è quibus hic Thermas in illo Herculeas, quod Hercules ipse nominari vellet, extruxit, anno tercentesimo primo, ante imperium Romæ initum per Constantinum vndecimo. quod Ausonius idem refert. Patauium porro, Mutinam, Bononiamq. hic nullo loco ponit, cum det decimum Arelate, vndecimum Emeritæ, duodecimum Athenis, tertiumdecimum Catinæ, quartumdecimum Syraculis, quintumdecimum Toloisæ, sextumdecimum Narbonæ, septimumdecimum Burdegalæ. Vt cognoscamus, Mutinam, Bononiam, Patauiumq. imperio Romano florente, vsque ad Constantinum, non inter præclaras

omnino, de quibus agimus, referendas; neque pares ijs, quas A
 ætulimus. alioquin Ausonius haud eas præterisset. post has
 nulli tribuit Vrbi singularem dignitatem. florebat Ausonius an-
 no tercentesimo nonagesimo. Sic igitur ante Constantinum,
 dempta Roma, non fuit in Italia, Romano imperio florente, ulla
 Vrbs magnitudinè præstanti, quæ nonem superiores æquaret.
 Neque tamen sit, qui patet antiquæ Romæ ambitum fuisse ex
 omni parte domibus repletum. nani latissimi intra illum campi
 octo fuere, plures alij volunt præter Bacchij prata. In regione
 Transiberina duo campi, Bruttanus, & Codetanus. vt omitta-
 mus amplios hortos Domitij, & Getæ Imperatoris. In regione B
 duodecima Piscinæ publicæ, vbi septem domus Parthorum vi-
 suntur, erat Campus Ianatarius. In decima Palatij, erant Pra-
 ta Bacchij. In nona Circi Flamini, Campus Martius, & Villa
 publicæ; hic tam late patebat, vt Populus in eo censeretur, ac de-
 scribitur à Strabone lib. V. In regione septima Viæ Latæ, Cam-
 pus Agrippæ. In quinta, Campus Exquilinus, & Viminalis, ac
 duo luci Petelinus, & Fagutalis. In secunda, Martialis. Sic
 itaque intra Urbem Campi octo, suis herbis virentes, vt è loco
 citato Strabonis apparet referentis, perennes solo herbas fuisse,
 coronatos vsque ad flumen collis, atque hortos nemorosos. C
 Quid memorabimus primæ regionis lacus 83. tertiæ 65. quartæ
 78. quintæ 79. sextæ 76. septimæ totidem, octauæ 120. decimæ
 80. vndecimæ 60. duodecimæ 80. decimæ tertiæ 78. decimæ
 quartæ 180. vt narrat Victor? An igitur omnia ædificiorum ple-
 na erant in illa Vrbe, in qua septem campi, & lacus 1055. habe-
 bantur, Plurima iacebant vacua spatia, & quidem late perti-
 nentia, in quibus nullæ conspiciantur ædes, vt è Victore constat?
 Quod autem nonnulli adducunt ædificia Romanorum perti-
 nentia vsque Ocriculos, Ostiam, Campaniamque, villarum il-
 la erant, quæ rusticantibus æstiuo tempore seruirent, alioquin D
 vernarum sedes, & agrorum: ita, vt nihil aliud sit hoc obie-
 cisse, quam si quis Florentiam, Genuam, Venetias, Neapo-
 limq. circumstantia ædificia nobilissima Urbibus illis ascribat,
 earumq. partem velit esse, & è rusticis prædijs faciat Urbana.
 Quod si omnia redacta in vnum fuissent, non tantum solitudi-
 nis Romæ adiudicaremus nunc esse præantiqua illa, quantum
 non nulli putant. Ad summam non modo nostris temporibus
 Italiæ sunt plures Vrbes, sed etiam multo maiores. Roma est
 excipienda, non eo tamen modo, quo quidam somniant. De
 magnifi-

A magnificentia non est disputatio, qua se Italia in Urbibus suis
 olim iactabat, & nunc se antiquæ merito audet præferre, ita,
 vt illam longo interuallo post se relinquat in multis. Sed tamen,
 si de ædificijs ad voluptatem, iactantiamque, & propriij nominis
 celebritatem constructis, nos agamus, hæc nostra nulla sunt re-
 spectu prisorum. Nam, quis amphitheatra, theatra, circos,
 naumachias, septizonia, mausolea, thermas, nymphæa, &
 obeliscos, si ostentatione quæras, admirari satis queat in antiqua
 Vrbe? Hac igitur parte nos quidem nulli sumus. Quod si aga-
 tur de sacris, & pijs ædificijs, aut ijs, quæ bonas artes, ac di-
 B sciplinās promouere possint, nostri superant ita prisos, vt nul-
 lo sint illi loco. Nam, quis pro dignitate celebrare vniquam
 valeat nostram templorum maiestatem? Pantheon ostentat ve-
 tustas, quod sane omnia templa ab impijs olim constructa su-
 perauit, ac templum Pacis vincebat. Atqui Tholus duntaxat
 impositus templo admirabilissimo Sancti Petri tantæ est celsi-
 tudinis, atque etiam maioris, latitudinis autem prope vno pal-
 mo minoris, quam totum Pantheon. superest deinde altitudo à
 pavimento templi ad tholum, qui hoc amplius habet, quam
 Pantheon; quod duplici concameratione, quæ multis domun-
 C culis intersæpitur, est constructus. Quid autem dicemus de qua-
 tuor templis, quæ ad quatuor latera se se in altum mirabiliter
 extollunt, ac singula singulos tholos ostentant? Quid inter vnum
 quodque intercurrentia spatia? Quid nihil non è lapide Tibur-
 tino affabre elaboratum? An huic simile è sacris ædificijs habuit
 Plin. lib.
 36. c. 25.
 Ammian.
 lib. 16.
 antiquitas tota? Certe Plinius asserit, opera pulcherrima,
 quæ fuerint Romæ, basilicam Pauli è columnis Phrygibus mira-
 bilem, forum Augusti, templumq. Pacis fuisse, Pantheon simi-
 liter, quod veluti superioribus admirabilius describere videtur
 Ammianus Marcellinus. & quidem templum Pacis Pantheo
 fuisse ignobilius, ostendunt loca ei propinqua, quæ nunc extant,
 & in angusto illud positum demonstrant. Vt necesse sit, eodem
 non fuisse minus nobilia S. Pauli, ac S. Ioannis in Laterano. Alia
 deinde plura minoribus alijs, quæ Romæ olim conspiciébatur,
 opponi possunt. Nā, quale, & quantū S. Mariæ Maioris, S. Crucis
 in Hierusalē, S. Laurentij extramuros, S. Mariæ in Araceli, & su-
 pra Mineruā? Mittimus S. Cæcilie, S. Chryfogoni, & quæ auo-
 rum, nostraq. memoria sunt extructa, S. Augustini, Sanctæ
 Mariæ in Vallicella, Transpontinæ, ad Populum, Lauretanæ,
 ad Hortos, in Montibus, Animæ, S. Ioannis Florentinorum,
 S. Ludo-

S. Ludouici Gallorum, S. Hieronymi Sclauonorum, S. Athanasij, S. Catharinæ Funariorum, S. Trinitatis in Colle hortulorum, seu Pincio, S. Spiritus in Saxia, & quod ista omnia vincit, templum IESV, à magnificentia Panthei non admodum distans. Sicut autem Romæ, sic in Urbibus, de quibus veluti nobilioribus egimus mentionem, nemo non scit Augustissima templa haberi, quæ miraculo fuissent antiquis. Neque in Urbibus istis duntaxat, sed in omnibus vel exiguis oppidulis, vicis, ipsi pagis, ac densis nemoribus excitatas videmus amplissimas Deo, cœlitibusque ades, ita, vt, vbi solitudines maximæ erant, ac deserta loca, sint ibi celeberrima omniū delubra. quod scilicet, qui condidere illa, fuerint viri rerum diuinarum contemplationi in primis addicti, atque iccirco deua sectabantur, ne quis ipsos interpellaret: quorum deinde sanctimoniam demirati Populi, ædificauerunt in ijs locis pulcherrima. Nam, qualia, quæso, templa Mediolani, vt Episcopale, & quod Gratiarum vocant? qualia, & quanta S. Marci, & S. Georgij, Venetijs? SS. Petri, & Petronij, Francisci, Bononiæ? S. Ioannis Euangelistæ, S. Vitalis, Geruasij, & Protasij, S. Andree, S. Mariæ Rotundæ, Rauennæ? S. Mariæ Floris, S. Mariæ Nouellæ, & S. Spiritus, S. Crucis, Florentiæ? S. Mariæ, Senis? Episcopale Vrbe veteri? S. Iustinæ, & S. Antonij, Patauij? S. Mariæ Lauretanæ, in Piceno? Ædes Episcopalis, ac S. Dominici, Cremonæ? S. Ioannis, Modoetiæ? S. Mariæ in domo, Pisis.

Interim non omittemus duo. Ac primum sit illud: Romam, cæterasque Vrbes Italiæ non multum decoris habuisse ante imperium constitutum, verum fuisse illis ædificia rudia, & Impolita. Nam veteres illi (sunt hæc Strabonis verba) Romani Urbis pulchritudinem contempserunt, cum maioribus magisque necessarijs animum adiecissent. Posteriores vero, & ipsi præsertim, (nota hoc) qui nostris fuere temporibus, haud quaquam illis hac in re cessisse videntur: sed innumerabilibus, ac præclarissimis Urbem Romanam impleuerunt insignibus. Pompeius namque, & Diuus Cæsar, & Octauius, & eius filij, & familiares, & vxor, & soror cunctorum studium simul, & impensas ad apparanda decora superarunt. Hæc ille. Quin Plinius lib. 17. cap. 1. ait, columnas marmoreas in publico Romæ nullas visas nisi ætate Crassi: à quo ad Constantinum non intercedunt anni quadringenti. vt videas, quanto tempore fuerit Italia sine vlllo magnificentiæ ornamento. Paulatimque accessit ad alias Vrbes. ita, vt

idem

- A idem Strabo testatur, Rauennam fuisse Urbem maximam, totamque ætate sua ligneis compactam ædificijs. Quo circa venient, cum nostris temporibus in contentionem tempora duntaxat illa, quæ nouissima Imperij fuerunt, ac simul breuissima, nos deinde excepimus imperante Constantino Italiam magnificentiaque artes ad cultum Dei, non ad hominum rerumque humanarum luxum traductas, tenemusque per annos mille tercentum constatque iam nostras Vrbes antiquis esse magnificentiores in ijs, quæ pertinent ad diuina; illas in ijs, quæ sunt voluptatis, & inanis ostentationis: quorum tantæ erant moles, vt Roma vere
- B hac parte Orbis epitome, ac miraculū foret. Hinc Propertius:

*Omnia Romana cedant miracula terræ
Natura hic posuit quidquid vbiq; fuit.*

secundum sit, ædificia priuatorum Romæ necessario fuisse humilia, & angusta. non enim licebat illa attollere supra pedes septuaginta. ita enim cauit Augustus ad arcendas ruinas. quod dem scriptor lib. V. narrat. lata haud fuisse, incredibilis Insularum numerus ostendit in qualibet regione, quem recenset Victor. cum vero Insulæ coarctarentur ædificijs publicis, quæ vastissima erant, & crebra, fieri non poterat, vt aliquid in insulis & domibus magnifici foret. neque vero potest esse hic error. nam Publius Victor scribit, quot pedum foret ambitus quarūlibet regionum, quas Romæ quatordecim scimus ex eo fuisse verbi gratia narrat ille primam regionem continuisse in ambitu pedes duodecies mille ducentas viginti duos, in illa vero fuisse insulas quater mille ducentas quinquaginta, domusque centū viginti, balnea octuaginta duo, lacus octuaginta tres, horrea tredecim, pistrina viginti, ædículas decem, præter ædificia multa publica. Atqui diametrum circuitus assignati est pedum circiter septuaginta septem supra quater mille. Quocirca, si tota area daretur iusulis, ac memoratis duntaxat ædificijs, & æqualis omnium mensura foret, ac daretur suis vijs locus publicisque structuris, angusta admodum foret ædificijs area.

Restat videre, an Populi nunc in Urbibus, & regionibus sint frequentiores, quam dicantur olim fuisse. Romæ non esse, nemo est, qui insciatur, cum si spectes antiqua, sint pauci Romæ mortales. Neque tamen, quod aliquando me fefellit, Romæ fuit illa hominum multitudo, quam nonnulli ridicule prodiderunt

*Tacitus
indicatur,
agens de
Incendio
Romæ
sub Nerone.*

diderunt in descriptionibus Ciuium Romanorum. Referendus quidem videtur inter maximos census R ep. stante, qui actus est anno 667. cum censa sunt ciuium capita millia quadringenta sexaginta tria, teste Eusebio. Mox bellis Ciuilibus est adeo numerus imminutus, vt Plutarchus tradat, anno 703. inuenta Ciuium Romanorum capita tercetum sexaginta millia. sed anno 706. rursus initio censu descripta tantum centum sexaginta millia. Nunquid autem describentur censu hoc, qui in Vrbe stas sedes haberent, an etiam qui alibi morarentur, sed Ciues Romani essent, ac proinde in dicto censu nomen suum deferret, & quidquid opus foret? Sine dubio, & isti censebatur, ac Ciues Romani dicebantur, atque illorum nomina, cum vel Reip. causa abessent ipsi, vt Iudices milites, alijq. huiusmodi, vel alio iusto pretextu, per alios deferbantur, ac scribebantur. Quamobrem non ex eo quis Ciuis Romanus erat, quod Romae moraretur, sed quod ius Ciuitatis adeptus esset, censebatur; neque soli censebantur, qui arma ferre possent etatis anno decimo septimo exacto, sed quicumque liberi forent, siue foeminae, siue mares essent, pucrive, aut senes, vt colligi potest ex Vlpiani lib. 2. de censibus. nam census agitabatur, vt, etiam quid cuiq. esset, sciretur, ob tributa praestanda; iccirco, & serui adnotabantur, vt inquit idem lib. 3. Quod vero nonnulli fecus opinantur, ex eo, quod Liuius lib. 1. ait, primo lustro censa Ciuium octuaginta millia, adijcitque Fabium prodidisse eum numerumuisse eorum, qui ferre arma possent; nihil afferunt, aut, concludunt: nam Fabius ostendit, eum numerum non accipiendum, vt aliorum censuum, quo continentur imbelles etiam, alioquin non erat, quod Liuius afferet Fabij dictum veluti singulare, si commune fuissent censibus alijs. Hinc Plinius lib. 7. cap. 49. aperte descriptos in censibus senes prouetustissimae etatis testatur. Sed & Dionysius Halycarnassensis lib. 4. apertissime inquit, omnes cuiuscumq. etatis, licet infantes, ac foeminas, describi solitas, ex instituto Tullij Regis. Cum vero ius hoc latissime per Imperatores fuerit communicatum, ita vt ad extremum toti orbi Romano, siue omnibus Imperio Romano subiectis patuerit, hinc Romanorum Ciuium numerus erat prope infinitus, ac Roma proinde dici ex hoc coepit Patria communiis. quod Modestus Jurisconsultus in Digestis ait. quamuis non omnes eodem iure Ciues essent Romani, vt est titulo de censibus in Digestis apparet. nemo vero cogebatur in censibus nomen veluti Ciuis

A uis Romanus dare. quod nos docet Cicero in oratione pro Balbo.

Censabantur itaq. ij, quibus ius erat Ciuitatis Romanae comunicatum, si modo voluissent, atque hi Ciues erant Romani. quod adeo verum erat, vt per censum soliti essent fieri Romani, & qui vel furtim fuisset ascriptus haberetur, atque esset Ciuis Romanus: quod discimus est Cicerone in Sextiana, & Liuij lib. 41. a quo similiter habemus lib. 42. multitudinem iuniorum ingentem ex foris Italicis, & conciliabulis descriptam, lustro, de quo ipse meminit. nam lustro quolibet olim plerumq. census inibantur.

B & lib. 42. ait iustos Latini nominis socios in suas Ciuitates redire, atque ibi censerent, & lib. 29. Lustrum inquit conditum seriis, quia per prouincias dimiserunt censores, vt ciuium Romanorum in exercitijs, quantus vbique esset, referretur numerus. censa cum ijs ducenta sexagintaquinque hominum millia. duodecimum deinde coloniarum, quod numquam antea factum erat, deferentibus censoribus centum acceperunt. Gellius item refert, P. Scipionem Emilianum censorem in oratione ad Populum de moribus haec dixisse; absentes censerent iubere, vt ad censum nemini necesse sit venire.

C Ad summam, cum post Italicum bellum fuerit Italicis data Ciuitas Romana, & mox ad exteras Prouincias plurimae Romanorum coloniae missae, praesertim vsque ad Augustum, postremo autem ius Romanae Ciuitatis collatum quibuslibet imperio Romano subiectis, quamuis non omnibus eodem prorsus modo, si quando Romae census inibatur Ciuium Romanorum, cunctiq. deferrebant nomen suum, qui Ciues essent, siue praesentes, siue absentes, quorum tabulae Romam transmitterentur, incredibilis erat numerus ciuium Romanorum. nam vix erat vllus, qui priuilegijs eorum gaudere nollet, quod maxima forent. D Hinc Numatianus:

Fecisti patriam diuersis gentibus vnam:

Profuit inuictis te dominante capi.

Dumq. offers victis proprijs consortia iuris,

Vrbem fecisti: quod prius Orbis erat.

Quod itaque ait Eusebius in Chronico his omnino verbis. Censu Romae agitato, inuenta sunt Ciuium Romanorum quadraginta & vnum centena, & sexaginta quatuor millia, cum so-

Ius Augustus regnare cepit, non loquitur de ijs duntaxat, qui A
Romæ habitarent, anno, ut quidam colligunt, 724. cum doceat
nos Plutarchus anno 706. Romę commorantium numerum fuisse
ad centum sexaginta millia. qui fieri potuisset itaque, ut,
cum sequentia bella ciuilia innumeros absumperint, cunctis id
scriptoribus testantibus, e centum sexaginta millibus aucti es-
sent ad quadraginta & vnum centena millia, ac præterea sexa-
gesinta quatuor item millia?

Eodem modo intelligendus est Eusebius idem, cum Claudio
imperante, scribit descriptione Romæ facta, inuenta sunt Ciuiū B
Romanorum sexaginta nouem centena, & centum quadragin-
ta quatuor millia. Hæc ille. Nam Cassiodorus in Fastis sic ha-
bet: His coff. descriptio Romæ facta est, & inuenta sunt Ciuium
Romanorum centena millia & 43. Et Taciti codices in referen-
do numero huiusmodi varij sunt.

Ac merito Lipsius in notis ad Tacitum lib. XI. deridet uti an-
tiquos, ac simplices, qui tantam mortalium multitudinem Ro-
mæ fuisse autumant in descriptionibus relatis: nam quæ domi-
cilia illos capiebant, cum circuitus Urbis non fuerit maior, quā
qui cernitur, & in eo multa, ut ostendimus, spatia vacuā forent,
ac Romæ plusquam dimidium publicis molibus habitationem C
non ferentibus occuparetur, ædesq. non admodum præcelsæ
essent ex Augusti lege? Nam suburbana ædificia pro tempore
rusticanibus seruiabant, ex eo vernis & agricolis. ac merito
deridet Panuinius, qui ex deprauatis Vopisei verbis putant
ambitum Romæ fuisse milliarium quinquaginta. Et quidem Zo-
simus lib. 2. scribit, campos patentes fuisse ad pontem Miluium,
neque Urbis mœnia peruenisse ad illum, cum bellum Maxentij,
& Constantini describit. Et tã ex Rufo, quàm ex Victore, qui post
Constantinum vixere, apparet, non fuisse ampliorem Romæ cir-
cuitum, quam nunc antiqua mœnia complectantur. D

Enimvero, si tot Romæ mortales fuissent, cum regnante Clau-
dio maxima Romæ fames extitisset, Tacitus historiarum peri-
tus, & antiquitatum lib. XII. non attulisset, quasi illius mali cau-
sam, quod tellus Italica non exerceretur, ut prius, sed quod nu-
merus incolarum, ciuiumq. Romanorum fuisset auctus. atqui
ille non hoc dicit: inculat autem tacite sæculi illius homines,
quod terras non exercerent, atque ob id Romæ fames esset.

Iam vero, Imperio Romano florente, Italiam minus habitatã
fuisse, docuimus ex eo, quod idem Tacitus testatur, agrum Taren-
tinum,

Atinum, qui fecundissimus, & si quis alius delicijs plenissimus fo-
ret, & Antiatem desertos fuisse imperante Nerone, atque ob id
missas colonias, neque tamen iccirco satis consultum solitudini
fuisse. Alianus autem, qui imperante Hadriano vixit, cum scri-
bit in Italia fuisse aliquando longe plurimas Vrbes, quam fue-
rint eo regnante, quod nos supra retulimus, manifesto nos docet,
mortalium maiorem copiam, qui Italiam colerent, extitisse
ante Imperium constitutum.

Nostris autem temporibus in Italia multo maiorem morta-
lium esse multitudinem, possumus inde colligere, quod Plinius
B lib. 3. c. 13. sic ait: Quinta Regio Piceni est, quondam vberri-
mæ multitudinis. tercentum sexaginta millia Picentium in fidẽ
Populi Romani venere. Hæc ille: ostendens, ætate sua non tot
Picentes fuisse. Atqui nunc Picentum numerant duplo plura,
& amplius, quam cum demiratur Plinius fuisse vberriam mul-
titudinis, quasi ætate sua non foret.

Quod si quis dicat, Italiam Gallico tumultu solam sine ex-
ternis auxilijs, ac transpadanis Populis armasse peditum septin-
genta millia equitum octuaginta, quod idem scribit c. 20. lib. 3.
Respondemus, Italicos tunc nihil nisi bella cogitantes solitos
C fuisse, quicumque supra annum decimum septimum fuissent, vel-
lent illi, aut nolent armare, quod si mōs hic retineretur, ab
vno Neapolitano regno educi possent militum quingenta mil-
lia, ut ostendimus supra. Sed nos scilicet non nisi tranquillita-
tem meditamur, ac molimur.

His explicatis, quando apparet in Italia fuisse olim paucio-
res, quàm nunc homines, Vrbes etiã pauciores, easq. non ita
magnificas, nisi in ijs, quæ inanem apparatus voluptatemq.
continerent, quis quæso, non incredibile Italiæ totius orna-
mentum iactet, cui cedant antiqua omnia: Venetæ Urbis con-
structionem; considerare illam in medijs aquis, e quibus exten-
ditur moles adeo superbæ, ac decoræ: an non hoc accidit post auctã
D Romani Pontificis auctoritatem? An non valde diuinum? An
non vere, & eleganter ille Vates?

Viderat Hadriacis Venetam Neptunus in undis:

Stare Urbem, & toto ponere iura mari.

Nunc mihi Tarpeias quantumvis Iuppiter arces

Obijce, & illa tui mœnia Martis, ait:

Si Pelago Tibrim præfers, Urbem adspice vtramque,

Illam homines dices, hanc posuisse Deos.

An aliquid huiusmodi producet antiqua Italia simile ad magnificientiam decusq. æternam?

Quid vero hic ego tot monasteria, templaq. extra Vrbes in saltibus; ac nemoribus posita, magnificentissimeq. constructa, commemorem? passim videntur illa, & occurrunt iter facientibus. Sed, vt minora, innumera mittamus, quales quæso Ticinensium Carthusia? S. Michaelis in Boscho, in Bononiensi? S. Benedicti, in Mantuano? Mons Oliueti, in agro Senensi? Valles Umbrosa, & Sanctæ Mariæ Saxi in Fæsulano? Abbatia, & S. Dominicus in Florentino? Farfense monasterium in Sabinenfi? Sublacense, Casinum, & Cauense, in Latino? Mons Virginis in Hirpinis. In Campano S. Mariæ Tridetti? S. Mariæ in Patiro in magna Græcia? monasterium Carthusianorum in Franca Villa? in Iapygibus S. Mariæ in finibus Terræ? in Apulia Pecutia, seu Barenfi? S. Viti, S. Leonardi? S. Mariæ in Tremito in Insulis Diomedeis? in Pelignis autem, Samnitibusq. monasterium S. Liberatoris, S. Spiritus? & in Gallia togata prope Cefenam, monasterium S. Mariæ Montis? in Taurinis autem S. Antonij, & Ambrosij? in Pisano Carthusia, & S. Saluatoris prope Calcem? Monasterium Pracæ, in Patauino? Sancti Fructuosii in ora Genuensi?

Hæc igitur magnificentissima monasteria extra Vrbes, vt alia innumera mittamus, non longe ab his, eorumq. dignitate dissimilia, sunt huiusmodi, vt antiquitas tota nihil possit ostendere extra Vrbes positum par illis vllomodo. Nam quid, quæso, proferetur? credo, aliquod amphitheatrum, nihil aliud continens, nisi inani voluptati feruens. Sed neque tot amphitheatra habuerunt Prisci extra Vrbes, neque tanti splendoris, quanti hæc Monasteria. Ex his possumus colligere Monasteriorum, quæ vocabimus Urbana, multitudinem, magnificentiamq. priscis omnino incognitam, quorum sane inire numerum nemo potest. His aliud ædificiorum genus nulla his parte cedens succedit. antiqui enim neque Romæ neque in alia Vrbe, quod legatur, habebant vlla ampla ædificia ad ægrotos curandos, egenos alendos, expositos, orbos, virgines custodiendas, educandas, dotandas. Romæ in Insula Tiberina dicitur vnum, vel alterum in Transiberina regione, quod Taberna meritoria vocabatur, cum tanta foret Vrbs, Nosocomium fuisse, sed illud erat non ægrotis alendis, aut ope medici curandis; verum recipiendis duntaxat ijs, qui ad Esculapij templum, quasi ab illo opem

diuinam

A diuinam suppliciter implorantes expectaturi, confugiebant.

Huc spectat aliud ædificiorum genus nullo modo ignobile: In multis namque, vt ostendemus, Urbibus Italiæ sunt omnium disciplinarum gymnasia publica, atque in earum plerisq. habentur amplissima ædes, in quibus collegia iuuenum solent habitare, qui bonis artibus operam dant, atque in ijs commorari solent. Illæ vero plurimum decoris habent, seu quod amplissima sunt, seu quod etiam præferunt structuræ non exiguam dignitatem. Huiusmodi sicut olim nullæ erant in Italia tota, sic huiusmodi illa bono carebat, quod post auctoritatem Pontificis

B Romani amplificatam, vt aperietur, est adsecuta.

Neque vero nobis omittendæ Basilicæ (sic enim vocabimus) ædificatæ ad omnium disciplinarum magisteria, & excipienda, & colendæ. in ijs enim sunt scholæ complures eleganter constructæ, in quibus Doctores artium quarumlibet, doctrinarumq. è superiori loco verba faciant ad Auditores. quot vero illæ sint, & quales, apposite nos infra dicemus. Vt enim prisci basilicas suas haberent; non ad hunc tamen finem; sed vel ad inanem voluptatem, vel ad ostentationem solam. Qualis vero hoc in genere est, quam Gregorius decimustertius ædificauit Romæ Societati I E S V; aut etiam quæ publico Gymnasio omnium doctrinarum feruit? Qualis, quæ Bononiæ Patauij, Ferrariæ, Ticini, Pisis, ac Senis habetur?

Ad summam, cum viderimus Italiam nunc esse aere salubriori, terra cultiori, in eaq. nunc esse plures Vrbes, ac Roma excepta, ampliores, templa magnificentiora, Populos in ea frequentiores, structuras Ciuitatum, si demamus ædificia ad iaculantiam, voluptatemq. excitata, in vniuersum multo

magis mirabiles, ita, vt Venetiæ solæ præstare cunctis

alijs possint, monasteriorum porrò dignitas anti-

quiquis fuerit incognita, sicuti Hospitalium

domorum, ac miserabilibus personis feruentium, Basilicarumq.

ad omnes disciplinas tra-

dendas nulla fuerit

eis copia, vt ostendemus,

ante Pontifices Romani auctoritatem dilatatam, colligitur ex ijs, Italiam nunc esse multo

feliciorem, quam prius.

De diu-

*De diuturniori libertate, ac potentia communione, paceq, Italicarum ciuitatum post Imperium Constantini, siue post auctam Romani Pontificis auctori-
tatem magis florente quam prius. Cap. III.*



E his, quæ libro primo aperuimus, liquet, Italicis Ciuitatibus numquam fuisse diuturnam libertatem, quæ in Populi totius, vel in optimatum præcipua gubernatione ponatur; idq. propter exterarum gentium frequentes irruptiones; à quibus non modo latissimæ regiones occupabantur, & sub imperium mittebantur, sed incolæ priores omnibus bonis expoliabantur. ex quo deinde tot irruptiones cessauerunt, (ultima enim Gallorum fuit) Romani cuncta in Italia adduxerunt in potestatem suam: qui & ipsi, colonijs inductis, Populos antiquos fundis omnibus exuerunt: quin eos deleuerunt, exceptis fere solis Liguribus, & Vmbris. atque hi maxime omnium libertatem retinuerunt, sed Ligures in vicis habitasse vsque ad tempora Strabonis, ac Diodori Siculi, ex eorum libris discimus, Vmbros non ita. tradit enim Dionysius lib. 1. fuisse ijs Ciuitates, in quibus Crotona, quæ Cortona deinde est vocata. Sed tam Liguribus, quam Vmbris, quæ fuerit gubernandi ratio, nobis est ignotum, neque ullis est literis ad posteritatis memoriam commendatum. Sic etiam, quæ Populorum quorundam, qui aliunde in Italiam venerunt, ac sedes in ea fixere, nobilissimasq. Vrbes, quibus latum fuerit Imperium, construxerunt, libertas extiterit, est altissimis silentij tenebris inuolutum, & in neutram partem potest aliquid affirmari, siue in Regis alicuius aliquando peruenerint ditione, siue permanserint semper in sua potestate, consilijq. publici re-
D ctione integra, & absoluta. At illud est certissimum, postquam Carolus Magnus à Pontifice accersitus Longobardos suis ditionibus in Gallia Cisalpina, quæ Longobardia vocatur, spoliavit, plerosq. illius Populos in maxima libertate vixisse; quæ qualis foret, his verbis Otho Frisingensis, qui ante annos fere quingentos vivebat, ita describit lib. 2. cap. 12. Libertatem tantopere affectant, vt potestatis insolentiam fugiendo Consulium potius quam Imperantium regantur arbitrio. cumque tres inter eos

14.

A ordines Capitaneorum Vauassorum, Plebis esse noscantur ad reprimendam superbiam, non de vno, sed de singulis prædicti Consules eliguntur. neue ad dominandi libidinem prorumpant, singulis pæne annis variantur. ex quo fit, vt tota illa terra (Longobardiæ) intra Ciuitates fermè diuisa, singulæ ad commanendū secum diocesanos compulerint; vixq. aliquis nobilis, vel vir magnus, tam magno ambitu inueniri queat, qui Ciuitatis suæ non sequatur imperium. consueuerunt autem singuli singula territoria ex hac comminandi potestate comitatus suos appellare. vt etiam ad comprimendos vicinos materia non careant. inferioris conditionis iuuenes, vel quoslibet contemptibilium etiã mechanicarum artium opifices, quos ceteræ gentes ab honestioribus, & liberalioribus studijs tamquam pestem propellunt, ad militiæ cingulum, vel dignitatē gradus assumere non dedignantur. ex quo factum est, vt cæteris Orbis (nota hoc verbum) Ciuitatibus diuitijs, & potentia præemineant. Iuuantur ad hoc non solum, vt dictum est, morum suorum industria, sed & Principum in transalpinis manere assuetorum absentia. Hæc ille de Ciuitatibus Longobardorum. Vt sciamus, eas maxima ex parte liberas fuisse; in exiguis solitos agnoscere Imperatorum potestatem, Regumve, quos elegissent, quod etiam prope contingebat omnibus alijs Ciuitatibus, quæ Pontificiæ ditionis erant. En igitur, vt Longobardorum Ciuitates præcellerent cunctis alijs, quæ in orbe erant, diuitijs, & potentia, simulq. maximam libertatem possiderent: ex quo Carolus Magnus Longobardos eiecit anno 773. vt è Reginone apparet. licet enim subiectæ essent Imperatori in aliquibus, libertatem tamen in maximis retinebant, vt Sparta cum Regibus suis, ac magistratus ipsæ creabant, & publico consilio gubernabantur. quod antequam Pontifex Romanus Carolum Magnum non accersuerat, haud euenit. permansere in hac libertate Longobardi vsque ad illud tempus, quo Pontifices Romani excesserunt Italia, & Auenionem commigrarunt per annos quingentos quinquaginta, & amplius: quod non facile reperies accidisse Italiæ ante ætatem Constantini.

Sed hæc à nobis haud numerentur inter maiora: illud præstantissimum, numquam fuisse Italiæ tandiu liberas, ac tam potentes simul Ciuitates. fuerunt potentiores, sed non tandiu liberæ. Nam Venetiæ semper omnino liberæ fuerunt supra annos iam mille ducentos, ac latissimo imperio potiuntur, quale post Romam nullum maius in Italia fuit Italico Regi, aut Ciuitati.
Roma

15.

Roma quidē perquam latissimo est potita, sed in libertate haud fuit, nisi ab exactis Regibus anno 244. vsque ad Cæsaris dictaturam 704. per annos quingentos quadraginta, atque ita non perstitit in libertate tanto tempore, vt Venetorum mirabilis Resp. Nam quæ Italiæ Ciuitas, si Romā demas, tot in Italia Regiones Dalmatia Illyrioq. quæ Corcyræ, Cophalenæ, Zacyntho, Cretæq. insulas æquales obtinuit vñquam post gentium dispersionem? Atqui ætate aorum nostrorum, Venetijs multo latius imperium contingebat. Sed tamen haud curamus de præteritis: de præsentibus agamus. quod si illæ vellent antiquorum more in proelia mittere quoscumque armis ferendis idonei forent ditioni suæ subiecti, aut eorum maximam partem, an non supra decies centena mortalium possent armare?

16. Illud etiam poterimus adijcere, ante ætatem Constantini nūquam fuisse Italiæ tot, ac tam potentes, ac tandiu liberæ simul Ciuitates. En Genua, cui parer non modo quidquid est ab Intemilio vsque ad spetiam, sed Corsica etiam, maiorumq. nostrorum memoria paruit Sardinia, paruerunt multæ è Cycladibus Insulis, Theodosia in Taurica Chersoneso multaq. alia loca. An fuere vñquam simul in Italia duæ Ciuitates tantæ, ac tam longe imperitantes? Quod si Genua vellet, quicumque militiæ sunt apti, vel eorum maximam partem, producere in aciem: an non supra sexcenta millia armatorum sub signis haberet? & eadem tamen Genua plerumq. post exactos Longobardos in libertate permanit per annos fere octingentos, quamuis ad breue tempus aliquando fuerit adducta in aliquorum potestate. Nominentur ex Annalibus antiquis duæ similes in Italia Ciuitates. Quid hic referemus Florentiam, Pisas, Senas, Lucam? quarum illæ tandiu libertatem sunt tutatæ, ac late dominabantur, hæc vero adhuc tutatur.

17. Neque in minoribus bonis reputandum nobis est, quod Italici omnibus tot fundi sint communes, qui Clericis, dum viuunt, assignantur, vt ex eorum fructibus vitam possint honeste tueri. Simile aliquid antea non scribitur in Italia fuisse ad vtilitatem Prouincialium communem, cuiuscumque illi conditionis foret. De beneficijs, vt vocant, Ecclesiasticis loquor, quæ Clericis conferuntur, perque egestas plurimorum subleuatur, dignitas familiarum nobilium conseruatur. Vtigitur tot hominibus benefiat, per Pontificias leges, Religionemq. & pietatem, cura, studioq. ipsius, & eorum, qui ipsi obediunt, stabilitū, scimus effectū.

A Eodem refertur Episcoporum dignitas, quæ nulli non, quamuis sit ortus ex humili loco, modo sit probatis moribus, ac meritis, patet. Tantum sane bonum non fuit Italicis ante Pontificis Romani auctoritatem ad Italos adductam. Vidit hoc Iulianus Imperator: iccirco, vt antiquas superstitiones restitueret, Antistites earum in qualibet Ciuitate curauit honestari, & ampliari opibus, dignitate, atque omnibus rebus, quæ possent auctoritatem conciliare, admirationem facere, splendoremq. augere: vt ex eius litteris ad Arfacium Galatiæ Pontificem liquet, atque ijs, quæ late refert Nicephorus lib. X. cap. XXI. & XXII.

B Huc etiam faciunt prouentus illi communes, qui seruiunt tot mortalium miserorum necessitatibus, & vsibus pijs, vt dotandis puellis nubilibus, quæ egestate premuntur, mutuo dandis pecunijs, si quando Ciues egent, neque habent quo confugiant, ac pignoribus datis nummos accipiunt, quibus succurrant præsentī necessitati; aut bene sit ægrotis, qui satis de suo morbum curare haud possunt ob inopiam summam. vt omittamus perpetuos aliorum fundorum fructus ad expositos alendos, peregrinos excipiendos, ac pascendos ægros, quibus nulla est domus, nulla res, curandos, parentibus orbos educandos. Quorum sane nihil erat antiquis, & Italicis oppidis; nunc maximo omnium bono adsunt. Iulianus Imperator hæc transferre in suarum superstitionum sectatores est conatus: vt idem Nicephorus testatur, quo nobilitaret illas, ac promoueret. Quæ sane omnia per Pontificem Romanum, Pontificiosq. procurata sunt: ac, si quis ea non magnificat, vel maximum præfert ingenij stuporem, vel publicæ vtilitatis contemptum, & dignus eo supplicio foret, vt in huiusmodi ærumnas incideret, seriatim miseris opprimeretur, ac disceret, quid sit illud:

D *Non ignara mali, miseris succurrere disco.*

Atque hic ego non ago de ædificijs, quæ ad hos fuerint vsus excitata, sed de fructibus, ac redditibus amplis in idem contributis, qui nulli erant ante amplificatam Pontificis Romani auctoritatem.

An non autem singulare erit illud bonum, diuinumq. in primis, quod Italia post auctam Romani Pontificis auctoritatem temporibus pacatissimis fruitur, pacatissimis, inquam, si respicias

alijs rebus tractandis, expediendis, transigendis, maxima apud omnes fuerit auctoritate. quæ si quis nihili facit, nihili sane videtur. An non enim plurimi cunctis in rebus est momenti, præcipuas in rebus mortalium partes habere?

Ecquando igitur ab Orbe condito sortita est hoc Italia, vel Romæ, vt eius vllus Antistes potuerit vñquam largiri tantam dignitatem, tantum decus Regi potentiſſimo inter potentiſſimos omnium Reges? ecquando potuit hoc largiri Rex vllus Imperator ve Romæ, aut Italiæ? Hui, quantum sibi Roma tribuit, cum Nero, inspectante Populo Romano, Tyridati coronam imposuit, eumq. Armeniæ Regem declarauit? neque tamen inter potentiſſimos omnium Reges potentiſſimus ipse Rex primas ob id tenuit.

Atqui Pontifex Romanus per annos fere septingentos multis Galliarum, multis Germaniæ Regibus maximis dedit, vt primas haberent inter maximos omnium Reges.

Iccirco illud inter ornamenta Italiæ, Romæq. cælestia ponetur, & singulare bonum reputabitur, vt illi contigerit Pontifex Romanus, quem tantis honoribus coluerint Imperatores amplissimi, & amplissimi omnium Reges, vt ad eius Pedes in morem supplicum procubuerint. quod non aperuimus lib. 20. signo 86. de signis Ecclesiæ Dei fecisse cum Ioanne Pontifice Iustinum Imperatorem, cum Constantino Iustinianum, Pipinum vero Francorum Regem cum Stephano Secundo, cui Stratoris etiam voluit exhibere humile ministerium; Carolum Magnum cum Hadriano, Leone Tertio; Ludouicum Pium cum Sergio Secundo, & Nicolao Primo; Henricum Quartum cum Paschali Secundo, Fridericum Primum cum Hadriano Quarto. at Ludouicus Franciæ, Henricusq. Angliæ Reges, cum scirent Alexandrum Tertium venire ad eos, obuiam progressi, Stiatoris functi sunt officio, dextra leuaq. equifrenum tenuerunt. quod etiam hoc nostro sæculo ad illustre Christianæ putatis documentum, & in Sedem Apostolicam reuerentiâ fecisse fertur non minus religione pius quam bello inuictus Imperator Carolus V. quamuis notissimum sit cunctis, plurimos alios Reges idem fecisse, Pontificumq. Pedes eisdem solitos osculari. Num tempus è tota antiquitate vllum proferri potest, quo Pontifici vlli Italico, vlli Imperatori, aut Regi, (quid Italicos moror?) vlli Regi, Imperatorive quicumque vñquam fuerit toto æuo, toto Orbe, tot, ac tanti honores, à tot, ac tantis Imperatoribus,

&

A & Regibus fuerint dati, vt Pontifici illi, qui Romæ Christi nomine, Christi personam sustinens præsidet? En, quibus gloriari Roma potest, quibus Italia, per Pontificem Romanum.

Age vero, an non quotidie videmus, vbi creatus est Pontifex Romanus, ad illum colendum, obedientiam illi præstandam venire Regum maximorum nomine Ligatos è tota Europa? & quorumnam Regum, Philippi verbigratia secundi nostra ætate, qui latissime omnium, quicumque vñquam fuerint ab Orbis fabricatione, dominetur; qui tertiam totius terræ partem teneat imperio; Rodulphi II. Germaniæ Boemiæ, Hungariæ Regis, & Imperatoris, Sigismundi Tertij, qui in Septentrione amplissimas omnium ditiones habet; vt alios aliarum mittamus? An hoc vñquam Regi vlli, Imperatorive haud dicam Romano, & Italico, sed cuiusuis gentis legitur contigisse? Et hoc igitur habet Roma, & Italia à Pontifice Romano.

Numquid hic finis? An non ad colendum Pontificem Romanum iurandamq. illi, & præstandam obedientiam venere Legati Davidis Æthiopum Regis ex vltima Africa, & Principum Mexicanorum è remotissimis Indiarum Occidentalium Regnis ad Clementem VII. & ab extrema Africa rursus Manicongi Regis ad Iulium Secundum, nostraq. memoria è Iapone, & longissime posito Oriente Iaponensium Regum ad Gregorium XIII. Quid ego hic referam Legatos ad eundem Pontificem Romanum missos ad idem à potentiſſimis Tartarorum Regibus ex Asia? è quibus Cobilas à Cappadocia, Cilicia, Syriaq. dominatus est vsque ad vltimos Seras: quam sane Imperij magnitudinem nullus vñquam Rex est assecutus ante ipsum in vlla Orbis parte. quod nos aperuimus libris de Fortitudine bellica, amplissimis, ac diuturnis Catholicorum Regnis, aduersus impia Macchiauelli scripta.

D Verum, dicit aliquis, Pontifex iste Summus, qui Romæ præsidet, à Regibus huiusmodi, & Imperatoribus speciosos refert honores. nihil illi præterea est potestatis. Atqui, vbi opus est, & viderit ille opus esse, Imperatores, ac Reges solio deiecit, alios eorum loco posuit. Sic Constantinus Papa abrogauit Occidentale imperium Philippico Imperatori anno 712. vt refert post Bedam Paulus Diaconus lib. 6. cap. 10. & sub idem tempus, idem fecit Gregorius Secundus cum Leone Isaurico, quod ab eodem notatur. Anno deinde 750.

Zacha-

Zacharias Papa Chilpeticum Francorum Regem Regni administratione summouit, ob inertiam, Pipinumq. creandum decreuit: quod Regino, & Ademarus scribunt. Et, ne singula persequamur, quæ nos alibi complexi sumus lib. XVII. signo 76. de signis Ecclesiæ Dei, Gregorius Septimus, ac sequentes Pontifices Imperatoria potestate exuerunt Henricum Tertium, Innocentius Tertius Othonem Quartum, Innocentius Quartus Fridericum Secundum. Spoliatis autem substituti alij Imperatoriam dignitatem tenuerunt. Sic Innocentius Secundus Sanctium Portugalliæ Regem loco mouit, alium suffici curauit, Gregorius autem decimus Imperij Constantinopolitani Iura, Michaeli Palæologo adiudicauit, alijs abstulit. Sic alios alij regno deposuerunt, alijq. substituti. En itaque, vt speciosis honoribus duntaxat non contineatur Pontificia Maiestas? Quid? nonne temporibus nostris Alexander Sextus Indiarum siue in Oriente, siue in Occidente positarum latissimas regiones, ac denique tractus omnes terrarum, quas circumfluit Oceanus, & qui antiquis peruij non erant, diuisit inter Castellanos, ac Lusitanos: & ex hac partitione sic utrique sibi iura vindicarunt, vt, oborta controuersia de finibus imperij amplissimi, ex illius præscripto sit iudicatum; neque illi ad alia confugerent aut confugiendum fore affirmarent? Quo circa: Põificia potestas apud Imperatores, ac Reges Christianos, qui ab ætate Constantini non minus late semper omnes imperarunt, quam forent Imperij Romani limites, non posita fuit in umbris, & imagine tantum, sed in solida, & efficaci vi dante, aut auferente imperia, regnaque opulentissima, & omnium maxima, Orbem terrarum distribuens, ac partiens inter maximos omnium Principes, veluti inter filios suos. Quod sane bonum, quæ sane præstantia, numquam contigit Italiæ, numquam Principi vlli Italico, aut in Italia regnanti. Quod enim Romanis hæc in re non euenit, nullis accidit. At hi regi vlli non abstulere, aut dedere vel toties, vel vniquam tantum terrarum, quantum possidebant Henricus Tertius, Otho Quartus, Fridericus Secundus, quibus totus prope Septentrio, cum magna Italiæ parte, obediebat: numquam tam latas terrarum plagas iure suo partiti sunt inter vltos, quot, ac quantas Alexander Sextus Pontifex Romanus; numquam Regnum florens ita, vti Galliarum, leguntur alteri quidem dedisse, alteri vero abstulisse. Atqui hoc Pontifex Romanus

A Romanus egit, cuius opera superioribus annis Polonica regna Sigismundus Tertius pacifice tenet, cum de illis controuersia, grauissima oborta esset, & periculum foret, ne bella exitialissima exardescerent, cognoscente tantam causam summa cum maturitate ad hanc rem misso Hippolytio Aldobrandino, qui nunc est Clemens Octauus, à quo maxima Reip. Christianæ bona expectamus. Numquid Romani tantas vlli Regiones in Europa iure suo addixerunt? Idem porro factitarunt sæpissime Romani Pontifices, huiusmodi litibus excitatis inter Principes de maximis Regnis, Boemico, Hungarico, Anglicano, Gallico, Hispanico, Siculo, Neapolitano, Italico, Hierosolymitano, & alijs, quæ longum nimis foret persequi omnia, & recensere. Et nunc quidem Gallicum Regnum nonne Pontificis Romani sententiam, vel reformidat, vel expectat?

Quid, an non illi tributa pendet, ac pependerit ex antiquissimo tempore potentissima, ac remotissima Regna? an non illi etiam feudi iure multa subiecta vel fuerunt, vel etiam nunc sunt? Mittamus Siculum, Neapolitanum, Sardum. talea fuisse ostendimus alibi Lusitanicum, Anglicum, Polonicum, Danicum, Bolemicum, Noruegicum, Hierosolymitanum, signo octuagesimo septimo de signis Ecclesiæ Dei. Non eadem repetere hic volumus: cum quibus hæc sibi videre possit: Quod si quibus hæc iura Romanus Pontifex remisit, obedientia sincera, ac simplici contentus, non id minuit eius potestatem; quamuis eam quidem diffugerint, quando illa in nummorum pensione non collocetur. Certe tandiu tanta Romanis haud adfuerunt. Anno enim 851. siue 47. Adelophus Angliæ Regnum Romanæ Ecclesiæ tributarium fecit. vt scribit post alios Polydorus Virgilius, atque ita per annos septingētos tributum Romano est hoc Pontifici persolutum, donec illud Henricus VII. negauit. Romanis quidem nulla regio tam remota dedit hoc nomine aliquid huiusmodi per annos septingentos ante Constantinum. minus antiqua, ac diuturna sunt aliorum regnorum.

Enimuero finibus hisce Romani Pontificis potestas haud coarctatur. Notissimum namq. est, ab ipso ordinari Episcopos, quibus obediant longissime positi Populi ad Austrum, Boream, Solis ortum, & occasum, & qui ex his per alios eliguntur, necesse est ab ipso confirmari. Quo circa ex vltimis Mesopotaniæ, Persidisq. finibus, ex Armenia, & Media veniunt, mittuntque qui accipiant ab ipso plenam potestatem, qua Populis iura di-

uina præscribant. Sic Pio Quarto sedente Abdifu Romam venit. A hac de causa, cui Persæ, Medi, Armeni, Indique parent: vt è litteris eius, ac fidei professione liquet, quæ in Latinum sermonem cum multis alijs similibus vertit Andreas Masius Bruxellanus, & habet in sua Bibliotheca Sixtus Senensis. Sic ab eodem Romano Pontifice Episcopi dantur, qui Populos regant in vltimis Serum, Iaponensium, Indorumque Orientalium, & Occidentalium terris. Vt vere Dauid cecinerit illud Psal. 41. Constitues eos Principes super omnem terram: memores erunt nominis tui, Domine; & Isaias cap. 49. Ecce estis de longe venient, & ecce illi ab Aquilone, & mari, & isti de terra Australi; aut, si quos delectant Prophana, nunc multo verius Romæ, quam prius, conuenit, quod ait Virgilius Aen. lib. 1.

*His ego nec metas rerum, nec tempora pono:
Imperium sine fine dedi, Et:
Imperium Oceano, famam qui terminet astris:*

Olim namque vltra Oceanum Romana arma non penetraverunt. nunc summotâ sunt per Pontifices Romani ditionem, fixa Oceani confinia. & Romanorum sane Imperio antiquo metæ rerum positæ fuerunt, tempora præstituta, quibus illud cõcidit, nisi quatenus ab ipso Romano Pontifice est sustentatum. Huius ditio sine fine erit vsque ad vltimum Magni Iudicij diem, & multo diutius, quam Romæ Imperium durauit.

28. Sed, quoniam non nullis adeo cædes, mortaliumque strages, Urbium; Regionumque vastitates placent, vt, nisi hæc, cum Populi ad obedientiam adducuntur, accidant, nihil ijs actum videatur; ideo Romani Pontifices potestas in diuinitatis æternæ splendore, atque intimo illapsu posita à cædibus, quantum fieri potest, Ciuitatumque ruinis abhorrens, istis non probatur; & addunt præterea, nihil illi esse diuitiarum, nil opum, quod sicut ferro non agat, vt prius à Christiana Religione alieni agebant, ac more Octauiani, Tiberij, Caij, Claudij, Neronis, Galbæ, Othonis, Vitellij, Vespasiani, Domitiani, Hadriani, Commodi, Seueri, Caracallæ, Heliogabali, Maximini, Gallieni, Aureliani, Carini, Maximiani, Orbem terrarum non expilet. Cum tamen, si agatur de opibus, nullus vnquam tot, ac tantas distribuerit, ac distribuât quotidie, toto Orbe terrarum, vlti Pontifex Romanus; ita, vt, si quis affirmet, in re ditibus Ecclesia.

A Ecclesiasticis, quos inter varias gentes, variosque homines Romanus Pontifex partitur, esse ducenties centena millia aureorum, siue ducentas myriadas, non aberrabunt à vero. vni Toletoto aiunt esse decies centena millia. quarum Ecclesiarum, in patronatus & nominationes non nisi à Sede Apostolica fuere Regibus, ac Principibus Christianis concessæ, & liberalitate eius datæ. vt omittamus opulentissimos Prouentus Episcoporum Germaniæ, Boemiæ, Galliæ, ac reliquæ Hispaniæ. Atqui nulli Imperio re vera fuisse tot diuitias, quas inter suos distribueret Princeps, potest asseuerari, nisi sequi velimus fabulas Ægyptiacas, aut huiusmodi quædam.

B Veram non his cancellis amplissima Romani Pontificis potestas concluditur, & astringitur. Episcopi namque vel ab ipso delecti, vel confirmati ipsos Reges creant, Reges eligunt potentissimos, aut ius regnandi eis dant legitimum, & plenum. notissimum namque est, in creandis Germaniæ, Hungariæ, Boemiæ, Poloniæque Regibus maximis primas esse Episcoporum. notissimum, Reges Galliæ, Angliæ, Scotiæ, Daniæ, Suetiæ, nisi vngerentur, & coronarentur ab Episcopis, non fuisse omnino pro Regibus habitos, vt aperuimus signo 76. de admiranda sacræ potestatis progressionem lib. XVII. At Hispaniarum Rex, omnium, quicumque vnquam fuerint, amplissimus, Inquisitionis sacræ Tribunali speciatim præ cunctis alijs est subiectus. Eodem signo ostendimus, olim à Patriarcha Constantinopolitano, & Hierosolymitano solitos Imperatores, ac Reges coronari, neque illis Imperatoriam, Regiamve potestatem consueffe attribui, nisi postquam rite fuissent coronati. quod in Anastasio Zonaras tomo 3. tradit. quamuis, ex quo Patriarchæ Constantinopolitani abiecerunt obedientiam Papæ, ius coronandi Imperatores ad ipsos pertinens ad nihilum fuerit redactum. Nam, & solitos, vbi coronantur Reges, iurare, se Religionem Catholicam, cui Pontifex Romanus præest, tuturos, nemo est, qui ignoret. Quamobrem, cum Papa Episcopos ordinet, à quibus vel Reges tanti eliguntur, vel plenum ius assequuntur per tot iam sæcula annorum, quod nam fuit vnquam tempus, quo Regi alicui aut Imperatori Italico per tot sæculorum spatia tantum potestatis contingerit? Romani enim quingentesimo ab Urbe condita anno vix Italiæ fines egressi erant, quin Italiam totam non dum adduxerant in suam potestatem. anno enim 595. cum Ligures continenter bella cum Romanis gessissent, per an-

nos octuaginta, neque unquam fuissent adducti in potestatem, A
 tandem sub imperium missi sunt. quod Strabo lib. IV. Florus in
 Epitome tradit. Galli autem Cisalpini, cum venit Hannibal in
 Italiam anno 535. non dum ditioni Romanæ parebant. millesimo
 autem sexagesimo quarto, imperium Romanum peruenit
 ad Constantinum, ut quidam numerant. Sic itaque sexcentis an-
 nis amplitudo illius inter gentes à cultu Christi alienas non ste-
 tit. Pontificia vero potestas, Reges ita subiectos habens, ut Re-
 gium ius pendeat ab Episcopis ab ipso ordinatis, durat ex quo
 Clodoveus Galliarum Rex anno 496. nomen Christo dedit, & à
 Remigio baptizatus, unctusque est Rex Galliarum, quin ex quo B
 Pulcheria Augusta anno 450. Marcianum sibi Imperij confor-
 tem adsciuit, & induxit in mores, ut Imperatores à Patriarchis
 coronarentur: ut adnotauimus signo 76. Atque ita potestas
 hæc Romani Pontificis persistit in his supra annos mille centum
 quadraginta. An hoc exiguum videtur? Et quæ maior non Ita-
 liæ modo, sed ulli Regioni contigit unquam maiestas?

30 Hæc autem vera sunt adeo, ut, cum Galliarum Rex ungitur
 ab Archiepiscopo Rhemensis, is accipiat baculum, differatque,
 per illum se dare Galliæ Principatum Regi, propter ius, quod
 Hormisdas Papa Sancto Remigio dedit, asseuerans, ad se in
 primis eligendi Regis potestatem pertinere. quæ refert Papius C
 Massonus Gallicus scriptor in vita Henrici Primi. Rursus eli-
 gendi Germaniæ Regis, & Imperatoris potestas, Electoribus
 Septem conueniens, ijs data est ab ipso Pontifice Romano, qui si-
 bi hoc speciatim vindicant non alia de causa, nisi quod Pontifex
 Romanus id ipsis est largitus, ut post Innocentium Tertium in c.
 venerabilem, de electione, Germanici scriptores Jordanus lib. de
 translatione Imperij, Iacobus Vuimphelingius in Epitome rerum
 Germanicarum, c. 20. Crantzius lib. 4. Saxoniæ c. 25. Naucle- D
 rus vol. 3. generatione 34. Ut taceamus Ioannem Carionem, &
 hæreticos Magdeburgenses. Et eiusdem concessionis extat testi-
 monium Concilij Viennensis Generalis, ut est in Clementina Ro-
 mani, de Iureiurando, quin ipsorum Electorum, quorum verba
 ex instrumento publico anni 1279. refert cum superioribus Ro-
 bertus Bellarminus proprio libro edito aduersus oppugnatores
 huius rei. Igitur post annum 995. Gregorius Quintus hoc ius Se-
 ptem Germanicis Episcopis, ac Principibus dedit: antea
 solus Pontifex Romanus Imperatorem legebat ab anno 800.
 quo Carolum Magnum coronauit. Episcopi porro, & Proceres
 Germaniæ

A Germaniæ omnes simul suum Regem constituere cœperunt ab
 anno 887. quo in Concilio Triburiensi deiectus est Carolus Cra-
 fus, illique suffectus Arnulfus, ut e Rheginone, Sigeberto, & a-
 lijs apparet. Ex anno autem 995. Septem Principibus solis id iu-
 ris datum. En itaque, e quanto tempore Pontifex Romanus
 tantam suis Episcopis potestatem fuerit largitus, quos ipse or-
 dinat, & confirmat. an tanta fuit unquam Regi ulli per tot
 annorum spatia? quid amplius velis? num bella? num cædes?
 num Populorum, Regionumque euerfiones? Hæc non a Ponti-
 ficibus unquam Romanis proficiscuntur, ab ipsis ornamenta,
 B decoraque latissima locorum, quæ deserta, & inculta ab Orbis
 fabricatione persistenter, ut ostendemus loco suo.

Iam vero inter exigua connumerabitur, quod ab anno 717. 31.
 vsque ad nostra tempora Pontifici Romano plerumque obedie-
 rit Latium, magna Etruriæ pars, Umbria, Picenum, Rauennæ-
 que Exarchatus, & vsque ad Northmanorum Principatum
 Beneuenti Ducatus, qui continebat Campaniam, Samnites,
 Vestinos, Pelignos, Marfos. Ut enim docuimus signo de ad-
 miranda progressione sacræ potestatis Philippico, & Leone im-
 perantibus, omnes hæc Regiones Pontifici Romano se prorsus
 C addixerunt, & in eius obedientiam iurarunt, abalienatæ à Con-
 stantinopolitanis, ut ex historijs Landulphi Sagacis, Pauli Dia-
 conii, & aliorum nos ibi probauimus. ex eo per annos nongen-
 tos septuaginta quinque ut plurimum Papæ paruit Roma, cum
 superioribus locis, quamuis Imperatores quidam Germanici,
 ac Tyranni interturbauerint aliquando has Papæ ditiones. Atqui
 nulli Italico in Italia contigit, ut ante Constantinum, vel etiam
 post illum tanto tempore imperium tantum tenuerit. Romani
 anno 264. quo fuit à Gallis Urbis euerfa, paucis, & exiguis Op-
 pidulis imperabant circa illam. & millesimo, ut diximus, & se-
 xagesimo quarto Christiani Imperium Romanum exceperunt:
 atque ita septingentos annos à ruinis illud produxerunt ad nostros.
 quod si his adicias annos etiã, qui intercedunt à Constantino ad
 Momyllum, colligentur nongenti septuaginta sex. Atqui post
 Urbis excisionem anni ducenti elapsi sunt antequam Romani
 tantum terrarum in Italia acquirerent, quanto potitus est Pon-
 tifex Romanus tot annos, quot recensuimus, ut è Liuiio, & Flo-
 ro apparet, ita, ut vere asseri possit, nulli Italico Principatui cõ-
 tigiße, ut in Italia tot annos tantum regionum ditione sua con-
 tineret, quantum Pontifex Romanus, qui, & ante Philippum,
 Bb 2 Leonemque.

Leonemq. Isauricum Gothis exactis in Vrbe, & Occidente cepit magis, ac magis exercere imperium suum. quod ostendimus late signo de liberalitate 42. ca. 13. lib. 10. atque ita multo diurnius tempus Pontificij Principatus colligere possemus.

Illud interest inter hunc, & priscum Romanæ Urbis imperiū, quod hoc extenuabat, vt vidimus, & exhauriebat Italicorum omnium vires, ac potestatem, & ad se omnino transferebat, euertens oppida, delens populos, adimens fundos, inducens colonias. Pontifex non ita. Id si malum est Italis; quid bonum sit, nemo iam sciet.

Denique, si Italicis est ornamentum, decusque, habuisse per tot sæcula Principem suum in Italia confidentem, quo ex omni tempore nemo latiores in Italia ditiones habuerit, id per Pontifices Romanos habent.

32. Non omittamus & illud Pontificiæ potestatis eximium, spectare ad illum, nomen Regis Principibus attribueri; id est constituere, qui primas inter alios Principes huiusmodi honore, haud dignatos obtineant, exterisq. præcellant, & auctoritate maiori polleant apud alios mortales. Nam, quod Hungariæ Rex appellatur, est à Pontifice Romano concessum Stephano, vt testatur Bonfinius, & Cartuitius, qui Poloniæ, à Iohanne Vigesimo secundo, vt Cromerus scribit: nomen enim Regis intercederat in eo Principatu: quod Portugalliæ, ab Eugenio Tertio, id tradit Rodericus; quod Scotiæ Rex vocetur, ab Urbano Secundo earum Regionum Ducibus est indultum, refert hoc Leslæus.

33. Eiusdem potestatis est, Concilia generalia Episcoporum conuocare ex omni totius Orbis natione illustriori. Ad quæ conuenientes innumeri ab extremis vsque partibus terrarum, de rebus diuinis tractent, & quæstiones grauisimas decernant, ad publicum totius Reip. Christianæ statum, regnorumque, & imperiorum decus, & stabilitatem pertinentes: quod spectat ad solum Pontificem Romanum; cuius est ea cogere, moderari, ac dissoluere. quæ nos late persecuti sumus signo de sanctionibus vniuersalium Conciliorum 14. lib. V.

34. Illud autem sine culpa non potest omitti, Pontificem posse decernere alicui quasi in cælestes recepto cælestes honores, ita vt in vota à supplicibus inuocetur, & omnium maxima ueneratione in terris colatur, idq. licet fuerit is homo abiectissimus, modo sancte, ac pure supra omnes vixerit, & diuina cælestis vitæ documēta dederit inter mortales. Atque is anniuersaria commemoratione

A memoracione ascriptus in Martyrologio toto Orbe Catholico superis annumeratur, superumq. reuerentia suppliciter honoratur. Hoc autem nemo vumquam valuit efficere. Imperatores olim viui consecrabantur. sed mortui vituperationibus scriptorum profcisi erant derisui, patebantq. omnium, & præcipue sapientum ludibrio, & pauci simulatè illis honores impendebant: at Pontifex id vel humillimis, vt habeant, iure elargitur.

An hoc tenue? an non diuinum?

Ad summam, hac in re maxime se diuino munere extollunt supra omnes nationes Itali, quod habuerint Principem cælestē, Pontificem scilicet Romanum, qui per multa sæcula dederit potentissimis Regibus, vt primi essent inter potentissimos Orbis terrarum Reges hoc solo, quod ipsius concessu vocabantur Imperatores Romanorum; quam dignitatem sequebantur amplè in Italia ditiones; ipse autem Pontifex ita colatur à maximis omnium Regibus, & Imperatoribus, vt nemo vumquam viuens à talibus sit cultus, quin illi obedientiam singularem per suos Legatos semper iurent, & quidem è tam remotis oris missos, vt ex adeo longinquis numquam ad vllum fuerint hac de causa, vel vlla etiam, missi; Ipse autem Reges, & Imperatores maximos solio deiecerit, aliosq. ad illud euexerit, ita, vt nemo ex vlla Orbis parte vumquam tot, ac tam magnis dititionibus imperantes vel eis exuerit, vel ad eas promouerit. & eidem per tantum tempus maxima Regna tributum soluerint, quantum nulli hac in re euenit. opes porro tantas inter suos partiatur, quantas nullus vumquam Rex, vel Imperator; ex his vero Episcopi ab ipso ordinati potentissima imperia, ac regna dent; atque ex antiquissimo tempore soliti sint dare; ac rursus ex his aliqui vt possint id, habeant ipsius Pontificis largitione; & ipse similiter tot in Italia ditiones per tantum temporis possidebit, quantum nulli in Italia Principatu legitur vumquam contigisse, nomenque, & decus Regium magnis Principibus impartitur, Episcopus è toto Orbe in vnum cogat ad grauisima omnium decernenda, eorumq. conuentus ipse dissoluat, ac moderetur: atque, vt finem tandem faciamus, nam reliqua dicemus ad operis finem, cælestes honores hominibus, vel abiectissimis, toto Orbe Catholico, toto æuo habendos, iure decernat.

Singularia maximæ felicitatis bona à Pontifice Romano, & Italis profecta in exterarum nationes post Pontificiam potestatem magis in Italia auctam, Constantino imperante.
Cap. V.

BEATITUDINIS magnæ à cunctis esse reputatur, si quis potuerit maximis aliis bonis afficere, & cumulare: hoc est enim diuinum. Atqui ostendemus, postquam Pontificia potestas imperante Constantino magis est aucta, à Pontifice Romano, & Italis singularia maximæ felicitatis bona in exterarum nationes, quæ se illi subiecerunt, emanasse. Quo circa iactent se Romani prisca, iactent se Itali antiqua, quod exterarum nationes armis adduxerint in potestatem, vectigalia imposuerint illis grauiissima, opes eriperint maximas, ipsas agris, ac bonis prope omnibus multarent, quod apud suos Britannos Bunduica conqueritur, vt in vita Neronis Dio refert, ediderint strages eorum cruentissimas, Populos ad internecionem deleuerint. Iactabunt multo iustius, ac laudabilius nunc se Romani, & Itali Pontificiæ potestati subiecti, nationibus exteris innumera beneficia post illam dilatata Constantino imperante mirabiliter contulisse, quibus ad maxima felicitatis humanæ ac diuinæ incrementa, ad altissimum culmen illæ peruenerint, aditu per ipsos patefacto, ac via munita.

Igitur, vt à Septentrionis regionibus initium capiamus, multis est monumentis testatum, in Britanniam fuisse ab Eleuthero Papa missos Fugatium, & Damianum anno 182. qui Lucium Regem, plurimosq. Britannorum dicuntur Christo adiunxisse. Verum Christiana Religio in ijs oris maxime prostrata est, ac prope euerfa, imperante Diocletiano, quod Gildas conqueritur; neque postea bene restituta vniquam. Quin anno, vt quidam numerant, 432. cum Pelagius Britannus hæresi sua gentiles suos corrupisset, Palladius Romanæ Ecclesiæ Diaconus effectus, vt Cælestinus Pontifex eo mitteret Germanum Episcopum Antisiodorensē, qui suo nomine illos ad fidem Catholicam

Acam reduceret, & 434. idem Palladius ab eodem Cælestino est ordinatus Episcopus, ac missus ad Scotos, credentes, inquit Prosper, qui his temporibus vixit, in Chronico suo, cui Beda consentit lib. 1. cap. 3. historiæ Anglicæ, & Libro de sex ætibus mundi, siue de temporum ratione, in Theodosij minoris vita. ex quo apparet, falli, qui vitam S. Patricij scripsit, affirmantē Scotos Deo nomen hæud dedisse Palladio Episcopo viuente, cum tam Prosper, quàm Beda testentur, eos iam credidisse, cum primus est illis Episcopus datus Palladius, & nihilominus à Pontifice Romano Patricius Britannus est ad idem munus delectus, qui tamen Episcopus non est consecratus, nisi post obitum Palladij, discipulis huius petentibus per Amatorem Episcopum, vt vult, qui scripsit eius vitam. Tum vero Scoti Hiberniam tenebant, & in eam Britannia partem irruerant, quam de suo nomine Scotiam vocarunt. Commaculatus porro est, ac fere excisus in Britannia verus Christi cultus hæresibus Pelagij, & aliorum, vt Gildas conqueritur, quo tempore Angli è Saxonia à Britannis aduersus ingruentes Pictos, & Scotos acciti, non modo Insulæ loca cuncta occupauerunt, sed cuncta vastitatibus repleuerunt, ac viginti octo, inquit Beda, nobilissimas Ciuitates euerterunt; ita, vt, imperante Iustiniano, Iornandes sub annum 538. scripserit lib. de rebus Geticis, Britaniam Reges in virgeis casis, cæteros autem cum pecoribus simul in stabulis habitasse. sic autem pura, quæ & Catholica Christi doctrina est ab hæresibus exterminata, vt Beda in vita Augustini referat, quo tempore ille ad Insulam venit, qui superauerant, Britannos, omnes hæreticos fuisse.

DIgitur anno 603. centum quinquaginta annis post aduentum Anglorum Augustinus, alijq. Itali à Gregorio Magno missi, Populos Britannia, quæ ab Anglis est Anglia vocata, ad Christum perducere cœperunt; atque ex eo sic Insula est omnibus bonis amplificata, quod aperiemus, vt nulli vlla in re Insulæ, quæcumque illa sit, cedat; pleasq. omnes post se longissimo intervallo relinquat: cum prius, vt è Iornande diximus, ipsi Reges in virgeis casis habitarent. & quamuis Beda dicat, in illa fuisse 28. Ciuitates nobilissimas, antequam diruerentur ab Anglis, annō scilicet 453. tamen intelligo nobilissimas, vt illa tēpora in huiusmodi locis ferebant, quin eas colonias Romanorū fuisse, nō Britannorū sedes: vt videtur Gildas asserere. Certissimā namq. est, anno Christi 220. hūc fuisse Insulæ statū, quē describit his verbis Dio

Dio in Vita Seueri: Britannorum duo sunt genera, Caledonij, A
& Mæatæ. nam cæterorum nomina ad hos ferè referuntur. incolunt Mæatæ iuxta eum murum, qui insulam in duas partes diuidit: Caledonij post illos sunt. possident vtrique montes asperimos, & sine aqua; itemque campos desertos, plenosq. paludibus: quodq. mœnia non habent, nec vrbes; agros nullos colunt: de præda, & venatione, bacchisq. arborum viuunt: nam pisces, quorum ibi maxima est, & innumerabilis copia, non gustant: degunt in tentorijs nudi, & sine calceis: vtuntur communibus vxoribus, liberosq. omnes alunt. apud hos Populus magna ex parte Principatum tenet: latrocinantur libentissime: militant de curribus: equos habent paruos, & celeres: pedites currunt celerrime: dum stant, firmissimi sunt. horum arma sunt B
scutum, & hasta breuis: in cuius inferiore parte pomum est ex ære, vt, dum concurritur, hostes sonitu perterrefaciant. pugiones quoque habent: sed in primis famem, frigusque, ac labores omnes perferunt: nam mersi in paludibus capite tenus, per multos dies inediam sustinent: in siluis autem, corticibus, atque radicibus arborum aluntur. Hæc Dio. E quibus, vt insulæ squallorem, incolarumq. feritatem discimus, sic mendacia illorum deteguntur, qui Reges quosdam Britannorum proferunt, C
eorumq. longissimas successiones: cum Dio testetur, inter eos plerumq. fuisse gubernationem Popularem. Quo circa è Porphyrio docet nos ipse Gildas, Britannos, si qui fuerunt in Britannia, Reges, plerosq. omnes Tyrannos fuisse; ita, vt ille scripserit, Britannia fertilis Prouincia Tyrannorum. Ac, re vera ita esse, docet nos, multis editis querelis, idem Gildas, cum facta describit atrocissima Constantini, Aurelij, Conani, Vortiporis, Cuneglasi, Magocluni Tyrannorum. Talis itaque status Angliæ fuit ab ortu Mundi vsque ad Augustini aduentum per annos, vt quidam numerant, quatermille sexcentos nonaginta duos. D

Augustinus autem missus à Gregorio I. Papa Cantuariam statuit sedem, quæ toti Insulæ in sacris tradendis præflet: in eaq. septem sibi ex ordine succedentes Archiepiscopi fuerunt, omnes Itali, vt post Bedam notauit Polydorus historiæ Anglicæ lib. I V. Missi sunt etiam post illum ab eodem Gregorio Mellitus, Iustus, Paulinus, Ruffinianus; Romæ præterea est instituta Anglorum schola, multiq. ad Urbem non modo priuati viri ex Anglis, sed, & ipsi Reges Religionis causa ventitabant, vt ex eodem Beda, & Polydoro habemus.

Ex

A Ex Anglia per Italos ad Christi cultum perducta prodijt eorum doctrina excultus Bonifacius Anglus, qui de mandato Gregorij Secundi anno Christi 720. in Germania Christi doctrinam cœpit disseminare, & ab eodem mox Episcopus ordinatus anno 724. deinde à Zacharia Papa petentibus Carolomano, & Pipino Francorum Regibus ante annum 750. Archiepiscopus Mogūtinus effectus plurimos Episcopatus in intimis Germaniæ locis, ac plurima monasteria erexit. ex illo Germania prius horrida, & nihil culti habens, ad tantam, quam cuncti suspiciunt, & mox attingemus, felicitatem peruenit, post annos quatermille octingentos tredecim ab Orbis fabricatione.

B Nicolaus I. sedere cœpit anno 858. ab eo missi in Boemiam, terram squallentem, ac nihil habentem dignitatis, Cyrillus, & Methodius, qui Romæ in monasterio, quod in cliuo Scauri extruxit Gregorius Magnus, vt nos alibi docuimus, commorabantur. ab his ad humanitatem, moresque ciuiles, & Christianos, expoliti Boemi, cum sua regione ad hanc, quam nemo non miratur, omnium bonorum affluentiam perducti.

C Idem Nicolaus Ecclesiam Bременsem, Hamburgensemq. coniunxit, ab Episcopo Colonienfi exemit, eique præficiens Ansharium, & mox, eo defuncto, Rhembertum, dedit in mandatis, vt inter Aquilonares gentes Christi cultum propagarent: quin, cum Froto Danorum Rex ad Agapetum Pontificem Legatos misisset petens, vt ad eius Regna mitteret, qui Christi doctrinam disseminarent, quod Saxo lib. 9. scribit, adijcit Crantzius, ab eodem Agapeto concessum fuisse Adalgago Archiepiscopo Hamburgensi, vt Romanæ Sedis nomine in Dania Episcopos crearet.

D Postea tamen, quod tempora ita exigent, cum Rex Daniæ Ericus Romam petisset, obtinuit à Pontifice Romano, vt Laudensis Episcopus Daniæ, Suetiæ, Noruegiæque præflet, & Romanæ Sedis nomine mitteret, qui in ijs locis late doctrinam Christi amplificarent. Id tanti fuit, vt Danicus scriptor Saxo lib. xij. scriptum reliquerit: Nec parum Daniæ Romanæ benignitati debet, quæ non solum libertatis ius, sed etiam exterarum rerum dominium assecuta est. Sequenti deinde tempore Nicolaus Cardinalis multos Populos Noruagiesium Christo adiunxit, eisq. Archiepiscopum suum constituit. quod Saxo lib. xiv. & Crantzius in Metropoli sua tradunt.

Adalbertus Episcopus Pragensis à Boemis eiectus Romam veniens,

C c

niens,

niens, & à Pontifice Romano exceptus, de ipsius iussu rediens, A
acceptoque ab ipso, inquit Cromerus lib. 3. commeatu, in Hun-
gariam profectus, Hungarorum Regem Geysam, Stephanumq;
Chrillo adiunxit quod & Dubrauius scribit historiae Boemicae lib.
vj. qui & addit, ab eo sex monachos Romanos in Hungariam,
Poloniamque adductos illi, auxilio maximo fuisse in promouen-
dis rebus Christianis: è quibus aliqui inter Hungaros Episcopi
creati, Gaudentiusque illorum vnus Gnesnæ primus Episcopus
factus, qui est Metropolitæ Poloniæ.

Ægidius similiter Cardinalis Romanus in Poloniam missus à
Pontifice, Regi, qui iam tum Christo nomen dederat, animum B
dedit in amplificando Christi cultu, multosque Italici sanguinis
Episcopos Poloniæ dedit, quod Cromerus lib. 3. refert.

Denique, vt finem faciamus, ostendimus nos late lib. 4. de si-
gnis Ecclesiæ Dei, signo vi. non alio, quam Romanorum Ponti-
ficum studio cultum Christi disseminatum, in Anglia, Scotia, lo-
cisque omnibus supra Danubium, Rhenumque positis: quin
plerosque omnes, qui huic rei dederunt operam, fuisse mona-
chos ex ordine, & institutis S. Benedicti Itali, aperuimus signo
xij. cap. ij. lib. 5. Populos porro illarum regionum maximæ feritatis
fuisse, nullis litteris, nulla disciplina, signo xxvij. lib. 7. & lib.
22. cap. 9. ad finem; loca horrentia, ac nullo cultu ex antiquissimo
tempore semper exitisse docuimus signo 88. de cultu desertorū
locorum lib. xx. sigillatim vero, quantum malorum terris, ac po-
pulis illis antea fuerit, quantum bonorum sit acquisitum, recen-
suimus libro vigesimo secundo, certissimis omnium testimonijs
in medium productis. Rursus, quantum præ cunctis Regibus
Angliæ, Scotiæ, Germaniæ, Boemiæ, Hungariæ Poloniæ, Daniæ,
Suetiæq; Reges fuerint diuinitus amplificati, ex quo Pontifici
Romano obedientiam præstant, explicauimus lib. 27.

Mirabile sit igitur, post tot annorum millia tantos terrarum D
tractus, qui duplo sunt Europa reliqua maiores, tot bonis auctos,
tot malis liberatos, tam breui (si respicias antea acta sæcula) tem-
pore, ex quo amplexatæ sunt eorum nationes Pontificis Romani
præcepta, ac disciplinam. Prius enim nullæ illis certæ fedes,
indigentia omnium cibariorum, fœditas turpis in conuictu, nullæ
vrbes, nullæ domus: nunc vrbes, & quidem munitissimæ, fre-
quentissimæ, plurimæ, mirabili decore, amplitudine, situ, em-
poria nobilissima, nundinæ, mercatura opulentissima; pro ster-
tili olim tellure subijt fecunda; &, cum nulla ijs esset agricul-
tura,

A tura, nunc singularis sit; multis in locis etiam vineta, viuaria,
nemora exulta; pro dumetis villæ insignes; pecorum, & equo-
rum species vitior; innumera porro auri, argenti, ferri, æris,
cupri, omniumq; metallorum fodinæ, machinæq; ad hæc inge-
niosissima, quarum prius aut nullus, aut tenuis erat vsus. Quid
hic memorem gemmas, thermas, lina, lanificium, aulæa, se-
riceas artes, artificiaq; omnis generis infinita: quæ sane prius
aut nulla erant ijs, aut obscura.

An referemus exterarum gentium inundationes in ista loca,
repressas? tot indigenarum millia prius occisa, capta? nullus
B erat antea publicarum rerum status, nulla familiarum nobilitas,
nulla Regiarum cognationum satis diuturna successio, nulla
ijs facta egregia, & quæ laudem, gloriamve honestam suis aucto-
ribus inter exteras, ac remotas gentes adsciscerent: postea ve-
ro nobilitas singularis, Regiarum cognationum longissima suc-
cessiones, cum maximis, & Regibus, & Imperatoribus Orien-
tis, & Occidentis affinitates, gesta immortalia, & laudabilis-
sima, ad laudem nominis, celebritatemq; sempiternam vsque
ad remotissimos populos comparatam.

Pudet me hic repetere superstitiones diras, stolidas, ac magi-
cas, quæ olim Populis istis erant. eas adductis locis aperuimus.
C Non tamen silentio præteribimus, in vnus Dei cultum con-
uenisse tot, ac tantas nationes, tam dissimiles, tam discrepantes,
& belluinas coisse in incredibilem mentium coniunctionem;
exitisse ijs innumeram sanctissimorum virorum, sceminarum,
virginum multitudinem, & ex ijs aliquas linguarum multipli-
cium doctrinis liberalibus, dono prophetiæ admirabiles, præte-
rea vero Reginas, aut Regum sorores, & quidem religiosarum
sodalitatum institutrices, plurimas adhuc, quæ intrepido pectore
pro virtutis officio tuendo, aut Religione vitam libentissime pro-
D fuderint, & in his Reginas clarissimas, ac præter has innumeros
exercitus Martyrum, Reges ipsos Martyres, aut alioquin san-
ctissimos, quorum memoria cultu anniuersario toto Orbe Ca-
tholico colatur. Vt omittamus Pontifices, Archiepiscopos,
Episcopos, Sacerdotes, Abbates, & cuiusvis conditionis, æta-
tisque, sanctimonia, vitaq; cælesti admirabiles, ordinum reli-
giosorum auctores, cultus Christiani amplificatores.

Quid hic recitabimus Episcoporum, Abbatum, Canonicorumq;
nobilissimos confessus, Illustrissima monasteria, innumera, di-
tissima, templa magnificentissima, plurimæq; ornamenta eorum,

opes Ecclesiasticas, Theologos, & Philosophos eminentissimi A
mos? tot eorum scripta, concionatores sacros, præclarissimos
omnium literarum, linguarum, disciplinarum cognitionem pro-
fundam, scholas frequentes, gymnasia omnium doctrinarum
publica, tot, ac tanta? Astrologos, Arithmeticos, Geographos,
Dioptras, Meteoroscopos, Geometras, Mathematicos summos,
omniumq; istorum scripta, & inuenta singularia? Historicos, Me-
dicos, Musicos, Pictores, Plastas, Statuarios, Architectos, arti-
fices, inuentoresq; horologiorum, typographicæq; artis ad-
mirabiles?

35. Hæc vero omnia tot, ac tanta, cum nihil eorum Angliæ, Sco- B
36. tiæ, Germaniæ, Boemiæ, Hungariæ, Poloniæ, Suetiæ, Prussiar,
37. Liuoniæ, Lituaniæ, Noruegiæ, duodecim latissimis Regionibus
38. adfuisset ex omni æuo per tot annorum millia, quamuis Populi
39. pugnacissimi forent, & istorum quædam sibi comparare viribus
40. possent, postquam Romani Pontificis auctoritatem secuti sunt,
41. eorumque, quos ipse misit, ac delegauit, doctrinam sunt am-
42. plexati, breui tempore sic affecti sunt, vt protinus ad eorum
43. summum peruenerint, cum prius neque somnio per tanta tem-
44. porum spatia potuerint illa attingere, aut adumbrare. An vero
45. tempore exiguo tot, ac tam cælestia dona possederunt? Per
46. multa sæcula sunt consecuti, & adhuc potiuntur, cum tamen vi-
deant innumeras gentes eodem cæli tractu consistentes ad A-
quilonem squallere cum suis terris, neque minimam tantæ beatitu-
dinis partem comparasse. quæ nos omnia clarissime aperuimus
adductis locis.

Ostentent itaque se Romani, & Itali prisca cum suis Impera-
toribus, ac Ducibus, quod per arma, per cædes, tanta patra-
uerint. En, quanto laudabilius, quanto diuinius Italia se iacta-
bit, Pontificis sui doctrina, studioque, & auctoritate sola per-
fectum, vt Europæ duplo amplius, quam Romani, non spoliaue-
rint. non vastauerint, sed ad tantæ felicitatis culmen prouexerint.
Hæc Italiæ vera laus, hæc solida gloria, hæc felicitas singularis.

47. Sed, an Pontifex Romanus, & qui illius doctrinam secuti sunt,
intra hos angustiissimos fines exundantia suæ beatitudinis è cæ-
lo demissæ flumina continuerunt? An non in reliquas Europæ
partes, & loca se effuderunt? Audi, an ita sit. Quid Græcia
felicis olim poterat existimari? Quid, si illi ostendemus adie-
ctum plurimum, ex quo Pontifici Romano obediit, ac persicrit
in obedientia? & quidem per eos maxime, qui maxime Ponti-
ficem.

A ficem Romanum coluerunt. Enimuero, quantum Pontifex Ro-
manus iuuerit Græcos, quantum ruentes sustentarit, ostendi-
mus signo de cõfirmata vndique fide lib. V. cap. IV. Nunc aliud
aperiamus. Est in cõfesso apud plerosq; omnes Græcorum scri-
ptores, Constantinum fuisse à Siluestro Papa baptizatum. sic
Photius in Nomocanone, Glycas, Zonaras, Cedrenus in anna-
libus suis, Nicephorus: ita Hadrianus Papa in septima Synodo,
Concilium Romanum Constantino imperante habitum, Grego-
rius Turonensis tradiderunt. Illa vero in re nemo dubitauit, eum
fuisse in omnibus, quæ pertinent ad Religionem Christianam, 2. c. 31.

B maxime edoctum Romæ à Siluestro Papa, Romæq; Christianæ
penitus se Religioni addixisse. Cum vero, vt ait Zosimus lib. 2.
ad finem contenderet, vt à Senatoribus cunctis Christiana Reli-
gio admitteretur, plurimiq; ex illis obisterent, is largissimis
Pontificem Romanum donis amplificans, relicto illius Sedi Pa-
latio Lateranensi omnium nobilissimo, quin Occidentalis Im-
perij potissimâ ditione, vt optime offendimus è Codicis Theo-
dosiani lege, monumentisq; alijs signo 76. lib. 17. cap. 3. No-
uam Romam condere in animum induxit, Constantinopolimq;
Romæ parem ferè extruxit, & consecrauit anno 330. Imperijq;
C Orientalis caput esse sanxit.

Romanorum vero Senatorum, nobilitate præ ceteris illu-
strum, Christianæq; fidei addictissimorum, duodecim cum
suis familijs, Constantinopolim duxit, Olybrium, Verum, Vr-
bicum, Zoticum, Eugenium, Eubulum, Studium, Florentium,
Callistratum, Maurianum, Seuerum, Isidorum, quod Glycas
testatur annalium quarta parte. Ab his non modo Constantino-
polis, quod in ea sedem posuerint, est illustrata, sed etiam ma-
gnificis ædificijs, optimis institutis, quæ perpetuo durarent,
aucta. Nam Zoticus, Presbyter factus, amplissimum, vt Græci-
uocant, orphanotrophium in illa Vrbe excitauit, vt est in Codi-
ce Iustiniani, ac Menologio vltima Decembris die. Studius vero
monasterium nobilissimum construxit, in quo erat locupletissi-
ma bibliotheca atque in eo monachos omnium doctissimos cõ-
morari voluit: quibus tantum fuit semper auctoritatis, vt eo-
rum Præfectus Oecumenicus Magister vocaretur; ipsi ad om-
nia grauissima ab Imperatoribus adhiberentur. meminit eorum
Zonaras in vita Leonis Isauri, Nicephori Generalis, Michaelis
Rangabis. Denique Glycas inquit: Omnes hi Constantinopoli
domos, templa, hospitium, ædes extruxerunt. Quin ipse Cõ-
stantinus,

Greg.
Tur. lib.

stantinus, ait Zosimus lib. 2. quibusdam Roma eum secutis Senatoribus domos ædificauit. Tantæ porro dignitatis, & amplitudinis Constantinopolis eua sit, vt post Romam prima esset in Orbe terrarum. quod Ansonius, vt supra dicebamus, post Zosimum, cæterosq. testatur. In ea mansit Imperij omnium maximi sedes, quæcumque ab Orbe condito vñquam fuerint, vsque ad Constantinũ Palæologum, cum capta est à Turcis anno 1453. per annos mille centum viginti tres. Atqui numquam Græciæ contigit, vt vllus in ea foret Imperator, cui tot Regiones parent, tantum foret imperij, quantum pluribus eius Imperatoribus. Licet enim Constantinopolis esset in Thraciæ confinibus, & Græciæ, huic tamen est illa adiuncta, & adnumerata. Similiter nulla in Orbe terrarum fuit vñquam Regio, cui tam magnum simul, ac diuturnum foret imperium, Latio excepto, ob Romam veterem. Sed hoc interest, quod vsque ad annos 400. Romanis fuit angusta ditio, at Imperatoribus Constantinopolis à principio maxima omnium, & raro ad illas angustias est redacta, in quibus Romanorum perstitit annos 400. ita, vt vere asserit possit, illud Imperiũ latius fuisse, nisi facta fuisset disunctio Orientalis, & Occidentalis: & nihilominus hoc in vno non perstitit, nisi ab Augusto vsque ad Constantinum per annos 394. vt quidam numerant, sæpe tamen aut à Tyrannis discerptum, aut à rebellibus Populis: & Orientale adhuc Occidentali coniunctum perstitit aliquando in vno, vt Constantino, Constantio, Iuliano, Iouiniano, Valentiniano, Theodosio, & aliquot alijs per aliquod tempus. Iam vero vsque ad vltimas irruptiones Turcarũ, quæ contigere ex quo Andronicus Palæologus ab obedientia Pontificis Romani discessit anno millesimo ducentesimo octuagesimo tertio, tanta plerumq. pax in intima Græcia fuit, nimirum Peloponneso, Achaia, Attica, Thessalia, Macedonia, vsque ad fines Thraciæ, & Epiri, per 971. vt nihil illa tranquillius vñquam fuerit experta, licet in finibus Thraciæ, & Epiri olim Gothorum, Hunnorum, Slauinorum, Bulgarorum, & Hungarorum sit aliquid perpeffa simile antiquis populationibus, cladibusque, ac vastitatibus, nullum tamen habuit e suis Alexandro in bellicis rebus æqualem, vel Aristoteli in naturalium scientia, Euclidi in Mathematicis, Hippocrati, & Galeno in medicina. De rerum vero diuinarum doctrina, & sanctitudine, virtutibusq. solidis non est quod loquamur: cum Christianis nulli sint comparandi, & prisca illi nihili sint præ Græcis Christianis. fuerit

A rit Alexander, aut si quis alius Græcorum militari peritia nobilior: cum tamen post consecrationem Constantinopolis Græci sint tutati potentius, latius, ac diuturnius imperium, quam vel Alexander, Seleucida, Ptolemæive Reges, illud est in causa, quod Catholica gubernandi doctrina (Catholicum vocamus, quod Pontificijs decretis est consonum) cunctis præstat, Deoq. ipsi innititur. Quo circa, ne Græci attribuerent arti militari hanc tanti Imperij diuturnitatem, permisit, ac prouidit Deus, vt eorum maiores, copiarum duces maximi, à Pontificia doctrina alieni, neque adipisci Imperium tantum, neque adeptum quodlibet magnum diu tutari possent, aut saltem non ita diu, vt post Constantinum sunt tutati. quod signo de infelici posteritate alienorum constat lib. 23. c. 8. Hinc etiam, quicumque Imperatores Græci ab alienauerunt se à Pontificis Romani obedientia, iidem passi sunt insigne Imperij detrimentum. quod non euenit illis, qui Pontificis Romani fidem sunt secuti. Denique ijs imperantibus illud est euersum, qui diutius, ac maxime omnium se ab ipso abiunxerunt.

Rursus, ne humanæ ascriberent peritiæ tanti Imperij diuturnam conseruationem, voluit in ea Græcos Christianos quodammodo superari à maioribus suis, cum tamen his præstiterint illi in diuinarum rerum cognitione, ac sanctitate morum.

Sed, quando constant, homines ex animo, & corpore, animi vero felicitas, & beatitudo sit, vbi ille à vitijs, & perturbationibus vacuus in diuinæ veritatis contemplatione iugiter defixus, quantum fieri potest, occupatur, & hac parte Græci Catholici infinito interuallo superent antiquos, colligitur necessario, esse animi bonis abundantiores.

Hinc post Constantinum vsque ad Basilium Macedonem sunt habita octo Concilia Generalia in Græcorum terris, ad quæ ex omni prope cogniti Orbis Regione doctissimi viri aduenerunt, & in vnam fidem consensere. habemusq. plurimorum scripta eruditissima. Idem colligitur ex innumeris virorum, feminarumque sanctitudine illustrium vitis, quas Metaphrastes, alijque collegerunt. instar sit omnium Pulcheria Augusta, quæ tandiu, tamq. prudenter Imperium Orientale administravit, cui nullam tota antiquitas parè nominare potest: vt signo de Prudètia Politica est explicatum. Ab hac porro diuinarum rerum notitia Græci excefferunt, ac proinde ab intima mètis beatitudine, cū Pontificis Rom. obedientiã simul abiecerunt, vt ostendimus toto lib. xij.

Ad corporis beatitatem facit non modo decus, fanitas, ac robur eius, sed affluentia externorum bonorum, quæ Græcis Catholicis adfuit magis, quam maioribus à vero Dei cultu auersis, ob imperij, quo sunt potiti, amplitudinem, & diuturnitatem. ad hæc autem plurimum confert tanta, ac tam diuturna tranquillitas, qua per tot sæcula abundarunt, maxime in mediterraneis locis. Ex quo fit, vt vita magis in tuto fuerit Græcis post Constantinum, quam prius, ac propterea, quoad corpus, fuerint magis sælices. corporis enim primum, potissimumque aliorum omnium bonum, vita. Hinc nullas in Græcia legimus, quãtum recordor, Vrbes excisas post illum vsque ad Andronicum Palæologum, cum prius multas nemo non sciat euersas.

Iactabunt itaque se Itali antiqui, & Romani, Græciam vi bellica adduxisse in potestatem suam, aliquot illius Vrbes euertisse, vt Corinthum, quam Græciæ lumen Cicero vocat, multa illinc monumenta nobilissima asportasse, sæpe illam spoliasse, quadringentis annis plus minus illam tenuisse vsque ad Constantinum.

Itali autem, Romaniq. Catholici gloriabuntur, habuisse Imperatorem Christianum, Pontificis Romani (si quis alius) re vera studiosissimum, qui cum ipsis in Græcorum solo condiderit Urbem Romæ æmulam, & æqualem, cui nullam Romani: antea parem condere vmquam potuere, vel in Græcorum, vel in aliorum terris. quin circumuolue quoquoersus oculos mentis, & circumspice singulas Orbis regiones, nullam reperies gentem, cui Princeps vllus fuerit, qui tanti, ac tam diuturni Imperij ciuitatem construxerit, vt Constantinus Pontifici Romano additus vna cum Catholicis aliquot, Patritijsq. Romanis ædificauit.

48. Quod si Galliam respiciamus, ac tempora illius antiqua conferamus cum illis, quæ post Constantinum fuere, quot, quæso, ac quantis illa post Romani Pontificis auctoritatem auctam, & à Gallis, Francisq. cultam bonis est amplificata? aucta Urbibus nouis, antiquæ Vrbes nouis, & admirandis, siue decoribus, siue incrementis, agri exculsi non modo ad fructus terræ vberimæ producendos, sed ad habitationem mortalium commodissimã. Quid hic Regum potentissimorum longissimas successiones, afinitatesq. cum omnibus totius Orbis Regibus, & Imperatoribus iunctas familias, Principum nobilitate, vetustate, ac rebus præclare actis illustrissimas, Reges amplissimos tot Regionibus datos in Africa, Europa, atque Asia, Imperatores Orienti, atque

ti, atque Occidenti datos, bella gesta, victoriasq. relatas è bellicosissimis, ac remotissimis gentibus, præstantissimos in omni doctrinarum genere viros editos, atque alia bona priscis Gallis ignota recensebimus? ea complexi sumus signo 32. de prudentia Politica cap. 1. tomo 1. & de felici posteritate, Catholicorum 92. tomo 2. cap. 4. ostendimus quidem nos supra Galliarum Regnũ dari solitum de auctoritate Pontificis Romani Regum defunctorum successoribus.

Iam uero, nemo potest negare, cum tot bona Gallis euenerint, postquam Romani Pontificis auctoritatem colunt, ab eodem Christi cultum, per eos, quos ipse misit, accepisse. id enim clarissime fatentur Episcopi ipsorum in literis, quas ad Leonem Primum dedere. plurimos autem eorum, quos ad doctrinam Christi in Gallijs disseminandam Pontifices Romani destinauerunt, Italos, atque etiam Romanos fuisse, colligi potest ex ijs, quæ signo de fidei propagatione lib. 3. diximus. non est opus eadem repetere. Sed habemus adhuc alia, quibus ostendere possumus, quantum Romani Pontifices euexerint Gallos, seu Francos: ijdem namq. nunc quidem sunt Galli, & Franci; quantum dignitatis, ac potentia fuerint ijs largiti, consilioque, & operantũ certe quidem, quantum numquam leguntur antea consecuti.

C In primis igitur, cum Desiderius Longobardorum Rex inuaderet in ditones Pontificias, Ecclesiarq. Romanæ Vrbes conaretur occupare, Hadrianus Papa idemq. Cuius Romanus Carolus Magnum postea dictum, consilio, monitisq. impulit vt in Italiam veniret, Regnum Longobardorum sibi armis compararet, eiusq. auctoritate, & opibus, quantis posset, effectum, vt in Italia tantum ditionis acquireret, quantum Galli numquam potiti fuerant vmquam. Huic consilio, monitisq. Papæ reluctati sunt omnes Gallorum proceres, vt ait Eginarthus, Caroli Magni scriba, in ipsius vita: Carolus tamen Pontificis fidem secutus est: venit in Italiam, latissimumq. in illa imperium sibi, ac posteris suis, magno tamen Italarum bono, acquisiuit anno 774. Rursusq. anno 801. à Leone III. Romani sanguinis viro coronatus est Occidentis Imperator. quod illi, ac nepotibus eius apud omnes auctoritatem maximam, potentiamq. adauxit. Hæc post Eginarthum, Ademarium, Aimoinum, Reginonemque, & alios multos late persequitur, Sigonius libris de Regno Italia. Quantum porro conati sint ijdem Romani Pontifices posterorum Caroli Magni dignitatem, & imperium tueri, diximus

figno 8. de cura Pontificis Romani in Catholicis tuendis lib. A
19. cap. 4.

Rursus anno 1095. Urbanus Secundus Pontifex Maximus Ita-
lici sanguinis, cum in Gallias contulisset, & in dicto ad Clara-
môtém Concilio Regem Philippum ob illicitas nuptias excom-
municasset; ut cunctis notum fieret, Gallorum decus, ac ma-
iestatem ab vniús Papæ consilio multo magis pendere, quam ab
ipso Regis, quem à se Pontifex abalienauerat, potentia, & vi-
ribus; Gallos in primis, atque alias deinde nationes impulit; ut,
expeditione facta in Orientem contenderent. quod illi consi-
lium secuti Turcos nobilissimis victorijs relatis prostrigarunt, B
Asiam, quam Constantinopolitano Imperatori concessere, Ci-
liciam, Syriamque, quæ Gallici sanguinis Regibus, ac Princi-
pibus vna cum Cypro diu paruerunt, cœperunt: tantumq. nomi-
nis sibi, ac celebritatis adepti sunt; ut Occidentales omnes ab
Orientalibus Franci ab egregia ipsorum facta appellentur. quæ
referunt Robertus Monachus, & Gulielmus Tyrius proprijs
libris.

At post annum 1201. cum rursus vrgentibus Cælestino III.
& Innocentio III. Pontificibus Romanis, & è gente Romana
ortis, Galli in Græciam profecti essent, ut inde Orientem pete- C
rent, contigit, ut Constantinopolis fuerit ab eis capta, Impe-
ratorq. Græciæ creatus Balduinus Gallix Belgicæ, quæ tum Re-
gi francorum subiecta erat, Comes è sanguine Gallicano. atque
ita Galli consilia Romani Pontificis secuti diu Constantinopoli-
tano imperio sunt potiti. quod numquam contigerat vlli Gallo-
rum Principi ab Orbis ipsius cōstitutione. Refert historiam Vuil-
lardinus Gallicus scriptor, Villaneus lib. 5. cap. 27. Extat epi-
stola Balduini Imperatoris, quæ rei gestæ series explanatur, apud
Helmoldum lib. 6. cap. 20. in qua asseritur, ab Episcoporum D
militibus primum captam Constantinopolim, delectumq. Im-
peratorem tum à Proceribus sex, tum ab Episcopis, in quibus
erat, & Apostolicæ Sedis Legatus Episcopus Bethlehemiticus.

Anno deinde 1265. cum Papa Urbanus Quartus natione Gal-
lus, & Clemens Quartus Prouincialis elegissent Regem Neapo-
lis, ac Siciliæ Carolum aduersus Manfredum Tyrannum, is ele-
ctionis acquiescens, ac multas Francorum copias secum ducens,
multoq. maiores Italorum, Romanorumq. à quibus Senator
Vrbis est electus, & adhuc ipse statua visitur in Capitolio, rem
totam testificans, Romæ Coronatus est à duobus Cardinali-
bus

A bus Legatis, atque his opibus assecutus est Regnum Neapolis
ac Siciliæ, Tunetensem Regem in Africa sibi tributarium fecit,
multaq. in Epiro, Peloponneso, & continentibus terris oppida,
& loca; adeptusq. est Iura Regni Hierosolymitani dono Mariæ
filix Bohemundi Principis Antiocheni. cumq. hac de re lis esset
inter eam, Regemq. Cypri Hugonem Lusinianum; Carolus pro-
se retulit sententiam à Pontifice Romano, à quo & obtinuit, ut
Imperij Vicarius esset in Italia: quod maximas ipsi, ac posteris
vires comparauit. Hæc late Villaneus illorum temporum scri-
ptor lib. 7. c. 6. Mazella in descriptione Regni Neapolitani.
B Carolo filius fuit Carolus Secundus: cui cum nupta esset Maria,
nata è Stephano Quinto Hungariæ Rege, illud est Regnum con-
secutus. & quamuis multi Proceres Hungariæ reluctarentur;
Rex tamen Hungariæ declaratus est Carolus à Bonifacio Osta-
uo, tandemq. Regnum sibi illud acquisiuit. Ex hoc ortus Ca-
rolus Martellus, suscepit Carolum Robertum, atque hic Ludo-
uicum, qui Hungariæ Regnum Polonicum adiecit. Hæc tum
Villaneus, qui temporibus his vivebat, libro septimo, & octa-
uo, tum Bonfinius scribunt. tenuit posteritas Caroli Neapolita-
ni Regnum vsque ad annum 1442. per annos centum septua-
ginta septem. C

Sic igitur Galli, consilio, atque ope Romanorum Pontificū,
atque Italorum, consecuti sunt tam magnas ditiones in Italia,
Hungaria, ac propterea mox etiam Polonia, Africa, & Græcia,
quas nulli è maioribus ipsorum fuerant adepti vilo tempore aut
eriam tanto. Glorientur itaque prisca Itali, & Romani, Galliam domuisse,
se, colonijs replese, atque eius agros sibi vindicatos primis In-
colis abstulisse, tributis illam, vectigalibusq. onerasse, rapinis
sæpius miserrime spoliasse, cisalpinos Gallos ad interitum per-
duxisse: rectius, ac laudabilius post ætatem Constantini gloria-
buntur se per illos, ope, & consilio Romani Pontificis in liber-
tatem quandam iugo Imperij Longobardici excusso, afferuisse,
ac per tot annos in ea stetisse: ex qua factum, ut Genuensium,
Pisanorum, Florentinorum, Senensium, Venetorumq. Respu-
blicæ maxime efflorescerent, ac tandiu permanerent in libera-
te, quandiu nulla huiusmodi vnquam; Occidentale Imperium
restituëretur, & Romani nominis dignitas supra omnes Vrbes,
quæ hucusq. insignium Regnorum sedes fuerunt, sustineretur;
Eisdem Gallos impulsu Pontificis Romani euexisse ad Imperij

Constantinopolitanum, Regnaq. Syriae, Cypri, & Antiocheno-
rum Principatum, quæ spectant: feudi iure, vt diximus, ad ipso-
rum Pontificem, qui Romæ sedet, sicuti etiam Neapolitanum,
& Siculum, quæ per eosdem, ac successores deinde illorum tot
ac tantis sunt amplificata ornamentis, vt regiones illæ numquã
tot, ac tantis præstiterint vnquam. quæ Mazzella proprio libro
est complexus.

Per eos autem vicissim permanentes in obedientia Romanæ
Ecclesiæ per tot annorum sæcula consequitur Pontifex; (quan-
do non nulli hæc spectant, & admirantur) vt immensas opes, ac
dignitates Ecclesiasticas, non, vt illi Imperatores ac Romani
prisci, rapiat sibi, & vitiosis, sed partiatur, detq. habendas tum
plurimis ex eadem natione, tum vero alijs Romanæ Ecclesiæ
studiosis, ac denique feudorum nobilissima iura tueatur in hono-
rem Dei, Romanæq. Sedis: quæ numquam vel tandiu, vel tan-
tum contingere vlli Italico Principi, aut Vrbi.

Reliqua est Europæ extrema Regio Hispania. Hæc ex anti-
quo tempore post gentium dispersionem primos, & antiquissi-
mos habuit incolas, qui in Bætica condesere, ac Turditani,
Turdulive sunt appellati, vt ait Strabo. dein vero sic est ab Iberis
Asiaticis occupata, vt nomen ab illis acceperit. quod post alios
Dionysius Alexandrinus tradit. postea vero ex magna parte ad-
ducta est in potestatem ab Afris, è quibus Geryon dicitur fuisse.
inde à Græcis, Troianis, Tyrijs, quin & ab ipso Nabuchodono-
foro, Chaldæisque; vt vult Iosephus libro contra Appionem,
mox autem Celtis, vnde Celtiberi, Carthaginiensibus, & Ro-
manis: sed & varijs temporibus occupatæ illius regiones fuere à
Lydis, Thracibus, Rhodijs, Phrygibus, Cyprijs, Egyptijs,
Milesijs, Caribus, Lesbijs, Phocensibus; si Francisco Taraphæ
Barchinonensi credimus. De Phocensibus, qui Hispanias occu-
pant, habemus Herodotum testem lib. 1. à quo discimus, cir-
citer ætatem Cyri id accidisse sub initia Romanæ Urbis, quan-
tum colligimus è Iustini lib. 43. atque ita decem, & nouem na-
tiones exterarum illa habuit, à quibus ante Imperium Romanum
detenta fuerit, necesse est autem, maximas clades subierit; tot
exteris in illam irruptentibus, ac priores incolas, vt mos erat
antiquus, exturbantibus, aut in seruitutem rapientibus per an-
nos mille quingentos. tot enim numerant plus minus aliqui ab
irruptione Iberorum vsque ad Imperium Romanum. vnus por-
ro inferiori tempore Tiberius Gracchus dictus est à quibusdã
subuer-

A subuertisse in Hispania tredecim Vrbes, vt è Polybio narrat Stra-
bo. quod quamuis ipse irrideat libro Geographiæ tertio, Flo-
rus tamen in Epitome ait, in Celtiberia sola dirutas Vrbes à
Tiberio centum quinquaginta. Illudq. certum, Traiano impe-
rante à Romanis euersam nobilissimam Lemacenorum Urbem,
Emporiumque, vt aliqui volunt, Norbæam præterea in Pompe-
ianis, Illyturgium, Castulonem, Carthaginem veterem à Sci-
pione Africano; Numantiam, Iberiam, Bilbilimq. ab ipsè Ro-
manis, & Saguntum à Carthaginiensibus præclarissimas Ciuita-
tes solo æquatas. quæ refert post alios Ioannes Gerundensis Pa-
ralipomenon lib. I. cap. vlt. Atque, vt omittamus bella à Car-
thaginensibus aduersus Hispanos in Hispaniæ medio gesta, Ro-
mani eos varijs prælijs conciderunt per annos ducentos quin-
quaginta, vt Paterculus testatur: atque ita non immerito ceci-
nit Horatius, Carm. lib. 3. od. 8.

B *Seruit Hispanæ vetus hostis onæ.*
Cum vero per annos mille quingentos tot in illam nationes
exteræ irruerint, ac tandem Romani illam sub imperium mi-
serint, & colonijs inductis, antiquos feudorum dominos pluri-
bus in locis spoliarint, Mauri post hæc, imperante M. Antonio,
Hispanias prope omnes, inquit Capitolinus, vastarint, quos &
Bætica populatos scribit Lampridius in vita Seueri Impera-
toris, Germaniq. Gallieno imperante easdem diripuerint, quod
Eutropius refert, quin illa sæpius ab Imperatoribus Romanis
vario modo sint vexata, & spoliata vt à Caligula, & Galba, qui
multas Vrbes Hispanicarum inonibus priuauit, imperante tandem
Constantino ab anno 311. vsque ad 414. in maxima tranquillita-
te steterunt, quo scilicet Osius ille, Gordubensis, Romanæ Sedis
studiosissimus, in Nicæno, ac mox etiam Sardicensi Concilio Põ-
tificiam potestatem decretis clarissimis maxime stabiluit; dõ-
nec in Hispania Priscillianista heretici cuncta, teste Seuero Sul-
pitio, conturbarunt, atque eo tempore, vt notauimus signo
de interitu fidei 16. lib. 5. in illam se effuderunt Sueni, Alani,
Vandali; ac postremo Visigothi, qui tamen, si superiora tem-
pora spectemus, exigua Hispaniæ damna intulerunt, & quod
aliqui de fame nescio qua ingenti in scripta retulere, à quorundã
ex antiquis scriptore id acceperint, ignoramus. Excitarunt au-
tem Visigothi nobilissimum in Hispanijs Regnum, quod adhuc
durat

durat in eorum consanguinitate, ut aperuimus signo de felici A posteritate Regum Catholicorum 92. lib. 2. cap. 3. Cumq. Visigothi omnes Ariani forent, anno 586. Recharedus eorum Rex amplexatus est Religionem Catholicam, quæ vna cum Regno, & Hispania tota floruit vsque ad annum 709. per annos centum viginti tres, quibus Hispania pacatissima fuit. Post hos Vitiza desciiuit à fide Romani Pontificis, fecitq. potestatem cuiilibet Sacerdori, ut plures habere Vxores eodem tempore posset, iussit nequis ad Romanum Pontificem posset appellare. Successit illi Rodericus, eisdem moribus; quo imperante, Arabes Hispanias, B concisa Visigothorum nobilitate, anno 716. occuparunt, ac multas illis, grauissimasq. clades attulere. expulsi vero sunt prorsus ex illis anno 1492. Atque ita per annos septingentos prope & septuaginta sex non dissimili statu Hispaniæ fuerunt, quo vel ante Constantinum, vel, quod veritati propius est, ante Augustum. ante hunc enim semper Hispaniæ coloni priores ab exteris bello fatigati sunt, eorumq. regiones prædationibus, & vastationibus patuerunt, quod tum ex ijs, quæ diximus, tum ex Strabonis libro tertio liquet, cum latrocinia domestica, feritatem maximam, præliaq. Hispanis inter se, & cum exteris ple- C rumq. continentia in medijs terris fuisse scribit. per quæ contigebat, ut incolæ Priores à posterioribus eijcerentur è sedibus suis, aut bonis omnibus priuarentur.

Igitur post Imperium Constantini bis Hispania fuerunt ab exteris oppressæ, priuataq. fructibus optata pacis; cum bis à fide Pontificis Romani se abiuuerunt. Sed, quod vitimo loco euenit, lucidissimum fuit, maxime diuturnum, ac simile ijs, quæ accidere solebant ante Augustum. Videamus autem, quid quantumve bonis contulerit Hispaniæ Pontifex Romanus, Itali, aut alias Sedis Romanæ studiosi.

Satis autem constat, Hispaniam concessisse ad cultum Christi illorum labore in primis, quos Romani Pontifices Romamifere, ut signi 67. de fidei propagatione lib. 4. explicauimus. Tria porro illi tempora præcunctis felicia fuere, quæ numquam contigere ab Orbis fabricatione. Primum, à Constantino imperante vsque ad irruptiones Suenonum; Secundum, à Recharedo ad Vitizam; Tertium, ab expulsis omnino Saracenis quod adhuc persistit. Semper autem tribus istis temporibus fuere in Hispania, qui studiosissimi forent auctoritatis Pontificiæ ijdemq. auctores præcipui felicitatis, qua potita est Hispania. Nam Pri- D

A mo floruit Osius Episcopus Cordubensis, qui Romani Pontificis nomine præfedit vniversali Concilio Niceno, & Sardicensi, quo decreuit, vna cum cæteris Episcopis, maxima in honorem Sedis Apostolicæ, quæ habentur cap. 7. & 10. Tempore autem secundo floruit Leander Pontifici Romano addictissimus, ut apparet è Gregorij Magni ep. 41. lib. 4. ep. 125. lib. 7. & Dialogorum lib. 3. cap. 31. Moraliumq. præfatione; is autem fuit Leander, cuius opera Recharedus, & Visigothi ad fidem Catholicam redierunt, & quem Romanæ Ecclesiæ legatum fuisse eo tempore scribit Lucas Tudensis, ut notat Vasæus anno 589. Tertio, præ- B ter alios, ipse Rex Ferdinandus, qui Tribunal Inquisitionis instituit, cui se, Regiamq. potestatem subiecit, quod nos signo de admiranda progressionem sacre potestatis ostendimus lib. 17. Atque ita, veluti cum maximis est Hispania calamitatibus afflictata, tum recesserant eius Reges, aut pleriq. è Populo ab obedientia Pontificis Romani, sic cum maxime est euecta ad felicitatem, maxime obedientiam Romani Pontificis est amplexata.

Est autem iucundissima contemplationis, intueri Hispanias Primo tempore ad amplissimam felicitatem prouectam tribus sanctionibus in honorem Dei, ac Pontificiæ Sedis, quasi tribus gradibus factis per Osum Cordubensem Sedis Apostolicæ Legatum in Concilio Niceno, ac Sardicensi, contra autem corruisse in acerbissimas ærumnas euersis à Vitiza Gothicaq. natione, tribus illis sanctionibus, quasi tribus gradibus deiectis.

Prima est in Concilio Niceno can. 3. qua vetantur clericis cuiusuis mulieris contubernia, nisi sit mater, auia, foror, matertera, amita, atque ita, quod explicant docti, coniugia prohibita Clericis apparent: ut alibi ostendimus.

Secunda est, ut appellare cuiuis liceret ad Pontificem Romanum, quod quamuis in more positum foret, ac diuini iuris habeatur, Concilij tamen auctoritas clarior accessit.

Tertia denique erat in vtroque Concilio stabilita, qua Filius Patri consubstantialis asserbatur, ut enim Marinaus notat lib. VII. Alfonso Primus, cognomento Catholicus, Castellæ Rex, qui Regnum iniuit anno 737. curauit celebrato Concilio, ut omnes Gothi, qui hæresi Ariana infecti erant, quasi in illam relapsi, amplecterentur veram doctrinam; atque ita tres præcipuæ Sanctiones per Osum stabilitæ, per Vitizam, Rodericumque, & eorum gentiles prostrata fuerunt.

Vitiza vero, cuius mores imitatus est Rodericus, duas has sanctio-

functiones euerit, ac vetuit appellari ad Pontificem Romanum, Clericisque, & Sacerdotibus potestatem fecit vel plures uxores ducendi.

Nacla vero est Hispania primo tempore non modo fructuosissimam pacem, sed & per Clericos Romanos, vt haberet e suanatione Pontificem summum Damasum Papam, quo viuente est habitum Concilium secundum vniuersale Constantinopoli, ac Romæ, inquit Ammianus Marcellinus lib. X I V. erat Pompiliani securitas temporis, & qui virtutum, laudumq. omnigenere excelluit. Amplius, vt Orbi daret optimum, fortissimumq. Imperatorem Theodosium Magnum, cuius posteritas per multos annos est Imperium Romanum moderata, succedentibus illi filijs Honorio, & Arcadio, ac mox istorum progenie Theodosio Iunioris, cui substituta est Pulcheria soror, & Endoxia Imperatrix Valentiniani vxor, cuius liberi e Vandalicis Regibus suscepti, Africam diu tenuerunt, vt Procopius eorum temporum scriptor libris de bello Vandalico narrat. Atque ita Hispani Theodosij consanguinitas diutius imperauit in Orbe Romano, quam Imperatoris vllius, qui fuerit ante ipsum Hispaniazq. contigit, vt eodem tempore nancisceretur electum a clero Romano Damasum Pontificem summum, simulq. Imperatorem summum Theodosium, quem Gratianus Romæ, & Occidentis Imperator Orienti dedit, vt nobilissima Regio gloriari possit tantæ prosperitatis euentu, quanto nulla in Orbe terrarum toto omnium sæculorum decursu. id vero per Clericos, & Imperatores Romanos.

Videamus autem, quid Itali, ac Romanus Pontifex Hispaniaz contulerit in assequenda, qua nunc fruuntur, felicitate. Vt vero antiquiora mittamus, maxime Hispanos inuerunt illæ expeditiones indictæ aduersus Saracenos ab Urbano Secundo, cum Cruce primus signare cœpit eos, qui in ea bella nomen darent. Ex quo factum, vt Henricus Comes Bisuntinus nepos ex fratre Gulielmo Lotharingæ Duce Godifredi Regis Hierosolymitani, Pontificum Romanorum cunctos aduersus Mahometem mouentium consilia, & hortationes fecerens, cum militibus suis ad Hispanias appellens, iunctus sit affinitate Regibus Castellæ, & varrie Saracenos in Hispanijs fatigans, ac frangens, nobilissimum Regnum Portugallæ constituerit, viresq. Saracenorum distraxerit, quo minus possent aduersus alios Hispaniæ Reges, ac Populos. Idem consilium secuti Genuenses, ac Pisani, sed maxi-

me

A me illi classibus comparatis multas in Hispania Ciuitates Saracenis abstulere, multis eos victorijs relatis contudere, ne tanta in Hispanos molirentur, ac possent. Anno enim 1117. Pisani Maioricam ceperunt, quod Villaneus testatur lib. V. cap. 30. quam cum deinde Saraceni iterum tenerent, Genuenses diripuerunt anno 1146. & sequenti, profligatis in littore Granatensi ad Almeriam Saracenis, ingentem prædam fecerunt: posteroque, in ora Barchinonensi Tortosam aggressi, eam Saracenis eripuerunt; quod post Othonem Frisingensem notauit Sigonius libris de Regno Italiæ. Sed maxime Hispanorum vires auxit illud, quod his verbis de Equitibus S. Jacobi, illorumq. ordine recitat Antonius Nebriffensis: Extat in monumentis Alexandri III. Pontificis Maximi, anno Pontificatus sui 17. salutis vero Christianæ sexto, & septuagesimo supra mille simum centesimum, in fauorem ordinis Priuilegium, in quo refertur, fuisse in Hispania temporibus illis viros quosdam nobiles ordinis Equestris, qui seipso, omniaq. bona sua Christi militiæ deuouerunt, professi, quoad viuerent, se gesturos bellum contra Christiani nominis hostes Saracenos, qui totam propè Beticam, magnamq. Tarracoenis Prouinciæ partem occupauerant, tenuerantq. per annos 400. fuerunt autem ea tempestate Equitum illorum facultates perquam tenues, quippe qui non multo plura quam viginti castella, & ea quidem munitissima, possiderent, quæ sub obscuris nominibus in ipso Priuilegio nominantur. Per idem tempus Magister ipse, cui Petro Ferdinandi nomen erat, cum plerisq. sui Ordinis Equitibus Romam profectus, suo, atque suorum omnium fratrum nomine, rem omnem cum personis Apostolicæ Sedi subiecit, supplicauitque, vt ab eadem in proprios, ac peculiares filios admitterentur, traderetq. illis viuendi normam. id quod est a Pontifice factum, nam, & illos in filiorum suscepit locum, & bona omnia sub Apostolicæ Sedis patrimonio reposuit, normamq. viuendi tradidit, quam deinceps in Ordinem cum monitorio pœnali magister Albertus S. R. E. Cardinalis vir plane optimus, atque eiusdem militiæ admodum studiosus rededit, quæ nostra quoque ætate recensuit, confirmauitq. Iulius II. Pontifex Max. anno Christianæ salutis septimo supra millesimum quingentesimum. Ex paruo itaque illo principio per quosdam incrementi gradus eo potentia hic Equester ordo peruenit, vt nostro sæculo mille cataphractos equites bello armare possit: quas copias beneficio Principum acquisiuit ob insignes res gestas in

E e bello,

bello, quod sine intermissione contra Mauros Baticæ iniustos A
 possessores ad hæc tempora gessimus. Nam & pugna illa me-
 morabili, quæ Miramolinum superauimus, sub Petro Arjo eius-
 dem ordinis Magistro singularem operam nauauit: quæ victoria
 parta est anno salutis duodecimo supra millesimum ducentese-
 mum, Hispanorum Rege Alfonso nono. Atque deinceps Ferdi-
 nando Rege in oppugnatione Vberæ, & Cordubæ perquam stre-
 nue hic ordo militauit, sed præcipue in obsidione Hispalensi, ubi
 Pelagius Corrigia cognomento Easiferorum equitum magi-
 ster, firmissimum tenuit præsidium: fuere deinde huius ordinis
 Magistri viri splendidissimi, quorum insigni opera in bellis Re-
 ges vsi sunt, quæ contra nominis Christiani hostes Mahometis
 cultores gesta sunt. Hæc illè lib. 2. Decadis primæ cap. 9. Hi-
 spanarum rerum de militia S. Iacobi instituta exemplo aliarum,
 quas Romani Pontifices excitarunt aduersus Christianæ religio-
 nis hostes, vt ostendimus signo de cura Pontificis Romani in tu-
 endis Catholicis, sicuti hæc etiam maximo Hispanicarum ditio-
 num bono. Post hæc, aliud incrementum Romani Pontifices adie-
 cerunt illis, & quidem maximum. Anno enim 1296. Bonifacius
 octauus constituit Iacobum Admirantem, vt vocant, Vexillife-
 rumq. S. E. R. toto mari, Regemq. Sardinia creauit, Sardos
 adhortans decretis, ac litteris promulgatis, vt à Pisanis Eccle-
 sia Romanæ aduersantibus se abiungentes Iacobi sese potestati
 subijcerent. Cuius decreti auctoritate perfectum est, vt aucta
 potentia, Iacobus Sardinia Regnum sibi, ad Regibus Aragonia
 parauerit, quod memoria prodidit æqualis eorum temporum
 Villaneus lib. 8. cap. 18.

Rursus aliud Romani Pontifices Hispanicis Regnis robur ad-
 didere. Ioannes enim Vigésimus secundus instituit in Portugallia
 ordinem Militiæ Christi: cuius Præfeto sedes est in Maribus Sib-
 uensis diocesis oppido: ac mox bona Templariorum, qui delecti
 sunt malis artibus Philippi Regis Francorum de nimia Clementis
 V. indulgentia, fuerunt Equitibus eius ordinis à Pontifice Ro-
 mano attributa, quod testatur Franciscus Tarapha lib. de Regi-
 bus Hispania cap. XI. Horum porro fortitudo singularis extitit
 non modo in Hispaniensibus locis, sed in Africa plurimis, ac mu-
 nitiis Oppidis expugnandis, imperioq. Lusitanico adijcien-
 dis, quod historias illius legentibus apparet. Henricus, Ioannis
 Primi Portugallia Regis filius fuit istorum Equitum magnus
 Magister, nisi me fallit, continenterq. operam dedit in explo-
 randis,

A
 randis, & acquirendis Africa maritimis terris ad Austrum pro-
 tensis: cumq. magnos faceret progressus, impetrauit à Marti-
 no V. vt quæcumque Lusitani loca detegerent, eorum forent,
 neque posset vllus Christianus sibi illorum conquirendorum fa-
 cultatem modo vllò vsurpare: quod Ioanes Petrus Maffei in
 initio historiarum suarum testatur. Aloysius deinde Mustus Vene-
 tius Patritius Lusitanicarum nauium Dux ob summam periti-
 am factus, vsque ad æquinoctialem circulum maritimas Afri-
 cæ plagas detexit. Atque ita tum Pontifex Romanus, tum vero
 Itali res Hispanicas maxime amplificauerunt. Testis est Petrar-
 cha lib. 2. de Vita solitaria, fortunatas Insulas ab armata Ge-
 nuensium classe detectas, & acquisitas, quæ Castellanorum de-
 inde imperio sunt adiectæ. Sed illud maxime auxit Hispanica
 imperia, quod à Pontificibus Romanis est proiectum, confirma-
 tumque, & ab Italis inuentum. Anno enim millesimo quadrin-
 gesimo nonagesimo secundo Christophorus Columbus na-
 tione Genuensis accepta trium nauium classe ab Isabella Ca-
 stellæ Regina nouas in Occidente Indias insulas detexit: & post
 annos quinque Americus Vesputius Florentinus continentem
 terram latissimis spatijs prorensam. Cumq. post hæc Lusitani,
 C
 Emanuele Rege, in Oriente nouos & ipsi, amplissimosq. ter-
 rarum tractus aperuissent, Alexander VI. Papa partitus est tam-
 quam Vicarius Christi, cui data est omnis potestas in cælo, & in
 terra, inter Castellanos, & Lusitanos, quæcumque illi ignota
 loca inuenissent in Occidente, & Oriente: Ita, vt Castellano-
 rum foret, quidquid Occidentem versus incognitum foret vs-
 que ad dimidium totius telluris, vicissim Lusitanorum, quod-
 cumque Orientem versus incognitum prius occurreret; ne-
 que vllus posset interurbare acquirendas ab ipsis terras, sibiq.
 vltro modo parare. Cumq. ob Moluchas Insulas opulentissimas
 à Lusitanis subactas questio foret, ad summum Pontificem de-
 lata est controuersia; lataq. in Auditorio Rotæ Romanæ pro al-
 tera parte est sententia; à qua cum rursus ad eundem Pontificem
 fuisset appellatum, transactione questio finem sortita est, vt est
 in Historia generati India lib. 2. cap. 8. Meminit eius rei Petrus
 Martyr in operis sui medio. Hæc quoque illi in rebus, quæ
 illis in rebus magnum decus Italis antiquis ac prisca, bello Hi-
 spanias cepisse, atque, vt ait ille, domuisse

Cantabrum, indoctum iuga ferrè nostra.

An vero gloriæ ascribetur, quod Romani, Imperatoresque ipsorum tot Vrbes Hispaniæ subuerterint? bonis plerisque eos, dum colonias inducunt, exuerint? tot, ac tantas eorum strages ediderint? tot vestigalibus, tributisque onerarint? toties denique diripuerint?

At, quanto laudabilius, quanto iustius laudi ducent Itali, ac Romani, creasse Hispaniæ priscis temporibus Pontificem summum, Theodosiumque eodem tempore Imperatorem maximum, non amoribus puerorum, vinoque deditum, qualis fuit Traianus, non sæuam, & efferam, qualis extitit Adrianus, sed temperatum, placidumque, ac posteritatis nobilissimæ parentem.

Summæ laudi ducent Pontifices Romani, aperuisse consilio suo, religiosis simul ordinibus, quos suis legibus instituerunt, viam, qua facilius Hispanici Reges expellere à finibus suis possent antiquissimos hostes, qui inuasent in Hispanias ante tot sæcula, cum Pontificia potestas proculcaretur, quin Regibus eidem concessisse distributionem tot fundorum, pertinentium ad Equites Christi, ac S. Iacobi, quorum incredibilis est opulentia.

Veriorque hæc, ac solidior sit Pontificum Romanorum commendatio, quod Insulas eidem magnas attribuerint; Italicorum vero, quod patefecerint ijs immensos, & inuis olim terrarum tractus, qui fuerint acquisitioni Hispanorum Pontificio decreto assignati: interim vero per Hispanos Pontificia potestas Romæ, & in Italia consistens latissime amplifietur, ita ut per illos viginti partibus latius pertineat, quàm pertinuerit Imperium Romanum: creetque ipse Pontifex Romanus Episcopus, quibus remotissimi Populi obediant, largiatur ditissima beneficia, & honestum ex huiusmodi largitione sibi emolumentum reseruet, ac tam latæ terrarum Regiones imperium ipsius respiciant, atque expectent. Quod si prisci Romani per vim quadringentos annos plus minus usque ad Constantinum dominati sunt, aut Hispaniæ toti, aut parti illius; certe Pontifex Romanus placida Religionis auctoritate leges eidem dedit plerumque per annos mille ducentos octuaginta post Constantinum.

En vere diuina Pontificis Romani gloria, per homines imperio ipsius obedientes, atque ex eius præscripto vitam ducentes à
summa

A summa barbariè, ab efferis moribus, ad ciuiles viuendi modos, ad humanitatis formam perduxisse homines in Indijs, humani quidem præditos effigie, sed quibus belluini omnino mores essent: excoluisse per suos in Regionibus, quas Itali aperuerunt, amplissima terrarum spatia, ut tertiam prope Orbis partem contineant, in Africa, & Asia, in oris longe disitis, ad Ortum, Occasum, Boreamque, & Austrum. Rebus hisce gestis, Italia sese in suis hominibus, vel Pontificum suorum studiosis efferat supra omnes Prouinciàs, omnia regna mundi;

bonis replese Europam, terras incognitas Afri-

ca, Asiæ, ac totius Orbis terrarum, neque

ferro id transegisse, aut humani san-

guinis effusione, sed virtutibus so-

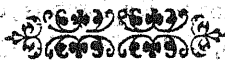
lis, ac diuinitatis ipsius aspi-

ratione. Nunc ad ma-

iora veniamus.



LIBER QVARTVS



Italīs multo præstantiores viri fuere in omni genere disciplinarum post ætatem Constantini, quam prius ante auctoritatem Pontificis Romani constitutam.

Cap. I.



ELICITAS posita est ipsa quidem in ijs bonis, quæ supra memorauimus, verum multo magis in animi ornamento, & cultu. Hac enim parte sumus homines, atque hic nostra est beatitudo collocata. alioquin, nihil à bestijs distamus. & quamuis multa è superioribus à mente bene instituta proficiſcatur, tamen ea, quæ nunc persequemur, propius attingunt animi statum. Qua in

re quanti sint Itali, ac Romani præ antiquis, quicumque fuerunt ante ætatem Constantini, hinc dignosci potest, quod prius in Italia non fuerunt omnium disciplinarum gymnasia, publico stipendio conducti Doctores certi, qui gratis aduentantes quoslibet edocerent. Augustus Romæ conatus est aliquid efficere, nobilissimamq. infruxit ad hoc in Palatio Bibliothecam: sed artium tamen, doctrinarumq. liberalium nulli Romæ publici erant Magistri: ita, vt in annalibus suis notauerit Eusebius, primum Romam perductum Fabium Quintilianum à Galba anno Christi 71. qui deinde anno 90. scribitur Romæ primus publicam scholam, salariūq. è fisco accepisse, vt scilicet Rhetoricam doceret: cæteras enim disciplinas qui traderent, Romæ numquam fuere, vt diximus, Imperio stante. Quamobrem pueri, adolſcentesq. Romani, vt illas addiscerent, vel priuatos domi præceptores habebant, si qui voluissent, ac potuissent, vel Athenas in Græciam, Massiliamve in Gallias, quantum pertinet ad literas Græcas, mittebatur. quod Strabo lib. 4. testatur. adeo frigebat Italia in omnibus doctrinis. Scimus porro, à multis Imperatoribus Philosophos Vrbe, & Italia exactos, vt à Do-

A mitiano: quod Lucianus in Perègrino, & Suetonius in eius vita cap. X. tradit. in illis fuere Epictetus, & Dion Chrysoſtomus. quin aliqui ab illo sunt occisi, vt Rusticus Arulenus, ac Maternus. Et sane post Syllæ tempora, captamq. Græciam, venere artes in Latium nonagesimo prope anno ante Christum natum. Sic enim Lyricus ille vates:

Græcia capta ferum victorem cepit, & artes

Intulit agresti Latio: sic horridus ille

Defluxit numerus Saturnius, & graue virus

B *Munditiæ pepulere. sed in longum tamen æuum*

Manserunt, hodieq. manent vestigia ruris.

Serus enim Græcis admouit acumina chartis,

Et post Punica bella quietus querere cepit,

Quid Sophocles, & Theſpis, & Aeschylus vtile ferrent,

Hæc ille apertissime testificans, post Græciam captam fuisse Latio illatas bonas artes, agreste illud prius extitisse: quin, ipso adhuc viuente, & Augusto imperante, mansisse vestigia ruris. ne quis dicat me quidquam somniare, neque pronuntiare absque aliquo graui teste. Mirandum sit igitur, post tot annorum sæcula à gentium dispersione, neque vnum fuisse in Italia excitatum gymnasium publicum, in quo de publico persolueretur merces Doctoribus omnium doctrinarum, sed opus fuisse, vt ad exterarum regionum Itali proficiſcerentur. Nunc autem quot numerantur? Romanum, Bononiense, Perusinum, Senense, Pisanum, Ticinense, Patavinum, Ferrariense, Taurinense, Neapolitanum, Firmanum, Maceratenſe. Quæ sane omnia sunt vel à Pontificibus Romanis excitata, vel à Pontificum Romanorum studiosis. Bononiense volunt aliqui institutum à Theodosio Magno, Ticinense à Carolo item Magno, addidissimis Pontificiæ Religioni. In Romano scimus è Codice Theodosiano fuisse publicos magistros, quamuis non omnium, sed aliquarum tamen artium liberalium.

Enim vero dicet aliquis sciolus Latinæ tantum linguæ peritus, & illius cognitione qualicumque intumescens, ac superbiens, Latinæ linguæ scriptores Italicos habemus ex antiquis multo excellentiores ante ætatem Constantini, quam post illam, cum Pontificis Romani auctoritas magis cœpit vigere. Sed quanam, quæso, in scientia præstantiores? numquid, quæso, in ip-

sius linguæ Latinæ vsu? Numquid in aliarum linguarum, Græcæ, A
 Hebraicæ, Chaldaicæ, Syriacæ, aut cuiusvis: hæ namque tum
 celebriores, tum vetustissimæ omnium? Numquid in Theolo-
 gicis, Philosophicis, Dialecticis, Mathematicis, Astrologicis,
 aut cæteris disciplinis, de quibus mox verba agemus? Age igitur,
 differamus de ipsius Latinæ linguæ vsu primum: hæc enim
 tractatio difficilior videtur. & sane ridenda res est. Vt enim La-
 tini olim Latinitatis erant scientes, sic imperiti aliarum linguarum,
 & eius, qua nunc Itali vtuntur. Par itaque pari referatur.
 Prisci nostræ, nostri priscæ inscientes. nostri autem scientes.
 & nihilominus dispiciamus, qui fuerint in Latinitate B
 Itali post Constantinum, Pontificisq. Romani auctoritatem maxime
 auctam. Verum definiamus, quam in re sit hæc præstantia,
 ex qua possit asseri scriptor alius alio præstantior. In verbis
 ne, an sententijs? an in vtrisque, tum bene delectis, tum bene
 dispositis? Sed, si in verbis, certo scimus, ante Ciceronis ætatem
 plerosq. omnes vsos longe dissimillimis vocabulis, vt En-
 nium, Liuium, Lucilium, & huiusmodi alios. Post eandem simi-
 liter. quid Plinio, Suetonio, Valerio Maximo, Tacito, alijsq.
 cum Cicerone? Inter se conueniunt omnium maxime Cicero, C
 Cæsar, Terentius, Sallustius. non longe ab his absunt Plautus,
 Titus Liuius, Lucretius: omniumq. iudicio soluta oratione iudicantur
 illi optimi scriptores, qui proxime accedunt ad Ciceronem. Latinæ
 enim linguæ hic parens vocatur. Alioquin verissime cecinit
 Venuſinus:

Vt siluæ folijs pronos mutantur in annos,

Prima cadunt: ita verborum vetus interit atas:

Et iuuenum ritu florent modo nata, vigentque.

Debemur morti nos, nostraque: siue receptus

Terra Neptunus, classes Aquilonibus arcet,

Regis opus; sterilisque diu palus, aptaq. remis

Vicinas vrbes alit, & graue sentit aratrum;

Seu cursum mutauit iniquum frugibus annis,

Doctus iter melius. mortalia facta peribunt,

Nedum sermonum stet honos, & gratia viuax.

Multa renascentur, quæ iam cecidere, cadentque,

Quæ nunc sunt in honore vocabula, si volet vsus,

Quem penes arbitrium est, & vis, & norma loquendi.

Atqui,

A Atqui, si præstantiores iudicandi sunt Latinæ linguæ scriptores,
 qui propius accedunt ad Ciceronis linguam, & verba; multo plures
 extiterere post imperium Constantini, quam prius huiusmodi, ex Italia.
 An non hoc verum? Sumantur, quæso, in manus opera Petri Bembi,
 Iacobi Sadoleti, Gasparis Contareni, Hadriani Cardinali Batonienſis,
 Gregorij Cortesij, Marci, & Ioannis Antonij Flaminiorum,
 Pauli Manutij, Pontani, Ioannis Casa, Petri Victorij,
 Vberti Folietæ Genuensis, Bonfinij, Polydori Virgilij,
 Petri Magni Arpinatis. & certissimo, vt dicimus,
 esse ipsam rem cuius cognosceret, alioquin producantur
 tot scriptores, actales ex Italia ante Constantinum, qui similitudine
 Ciceronianæ eloquentis ita expresserint, vt isti, qui sunt a nobis
 nominati. Diximus de ijs, qui propius accessere. Dicendum foret
 de ijs, qui minus abfuisse, & idem sane colligeretur: verumq.
 illud esse sciremus quod Marcus Antonius Flaminius aliquando
 aiebat, linguæ Latinæ elegantiam nunc magis teneri, quam
 stante illius vsu. Dicit aliquis: bene habet, quod de scriptoribus
 soluta orationis est dictum. Quid de Poeticis studijs affirmari
 poterit? Atqui, si decernamus illud, cum qui magis Virgilianæ
 dictioni appropinquauerit, alijs præponendum, & legamus quæ
 sunt elaborata a Hieronymo Vida, Sannazario, Pontano,
 Bargæo, Petro Bembo, Mofa, Castalione, Cotta, Flaminio,
 Nauagerio, Casa, Bonamico, Amaltheis, Philadelpho, Politiano,
 Sadoletto, Bonfadio, Zancto, Strozis, Pigna, Faerno, ac plurimis
 alijs, quos Ioannes Mattheus Tuscanus collegit, comperiet,
 quod asserimus, esse verissimum, longe plurimos post Constantinum
 poetas ex Italia Virgilij modos assequi, antea non ita multos.
 Quamobrem vere idem Tuscanus euerſum imperium plorans:

Amplius Italia est terrarum nec caput ipsa,

Ipsius Roma est uec caput Italia.

Hoc igitur fluxas & opes, & bellica quidquid

Vis stabilit fluxum, fluxaq. regna docet.

Nec tamen imperium, quæ vis euerſit auitum

Tantumdem obtinuit iuris in ingenijs:

Bellica sed quidquid peperit violentia lapsum est,

At manet æternum nobile pacis opus:

Hæcq. suos pariunt felicia sæcla Catullos,

Nafonesq. suos, Virgilioſq. suos.

F f

Vt,

*Vt, quantum imperio iactura fecerit ora
Ausonia, tantum seruiat ingenijs.*

*Illa quibus cadut Italia est nunc maxima Roma,
Ipsaq. terrarum nunc caput Italia.*

Si quis autem Iulio Cæsari Scaligero magis credit, legat eius Poeticem & Hypercriticum; & quod decimus, certius cognoscet, videbitque, ab illo, sicuti etiam à Minturno, & Patritio Poeticæ præcepta solidius, & vberius explicata, quàm ab Aristotile, sicut à Vida, quàm ab Horatio. Nam, quid de Rhetorica Bartholomæi Caualcantis dicemus? Sed ista nullo sunt nobis loco. Nam Poetas, Oratoresq. Etrusci sermonis elegantissimos, & qui nulla re antiquis cedant, haberi in manibus contendunt omnes: & ita re vera esse, possumus affirmare, cum sciamus, ornatissimas esse conciones verbi gratia Scripandî, Cornelij Episcopi Bituntini, Francischini Visdomini, Gabriëlis Flammæ Episcopi Clodiensis plurimorumq. huiusmodi. Nam, quid ego de Poetis dicam? Huius quot, acquam nimis sunt in nimium superuacaneis Etruscorum carminum cultissimi Poetæ Petrarca, Arcostus, Casa, Bembo, Guiduccionus, Tassus, Molla, Carus, Varchius, Tanfillus, Piscariæ Marchionissa, aliæque, & alij, quos esset infinitum singulos recensere. Verum nihil sunt ista à nobis, & sane facienda sunt, quantum spectat ad morosam quandam, fastidiosamq. vocularum consecrationem, ac prope putidum sermonis ornatum, inuentaq. ad voluptatem prope solam facientia, & ituantia. Veniamus ad aliquid solidi, & grauis. Nam Poetas quosdam Plato, ac Socrates è sua Rep. expellebant: Nos omnino haud expellamus. & quod ab initio proponebamus, id persequamur, linguarum multiplicium veram doctrinam, quæ conferat ad percipiendas disciplinas Populis vtilis, ac necessarias, ab Italis longe magis haberi post imperium Constantini, quàm prius. Nam quæ Chaldaicæ, & Hebraicæ Italis erat ante Imperium Constantini peritia? Græcæ aliqua apparebat. Nunc esse & huius multo maiorem, liquet ex ijs, quæ signo 22. diximus lib. 6. cap. 5. Nam, quo peruenerit vi sua, Ciceronis, aliorumve, quo nostrorum, plene ostendimus eodem libro, signo 20. & 21.

53. Nunc aliquis proferatur in dialecticis tantæ doctrinæ ex Italis ante Constantinum quanti sunt innumeri post illum? Sit instar omnium Boetius: vt omittamus Cassiodorum. Nam, quid ego nominem

54. A nominem Thomam Aquinatem, pluresq. alios, de quibus verba faciemus, in philosophicis excellentissimos viros, Agidium Romanum, Gregorium Ariminensem, Augustinum Niphum, Ludouicum Buccaferreum. Vt omittamus Paulum Venetum eremitam sancti Augustini, Portium, Vicomercatum, Caietanum, Achillinum, Siluestrum Ferrariensem, Iauellium, Contarenum, Flaminium Nobilium, Bargem, Trombettam, Paulum Soncinatem, Marcum Antonium Ianuam, Antonium Mirandulanum, Marcum Antonium Zimaram. quod si amas Platonica, quantus in ijs Marsilius Ficinus? In omnibus vero Ioannes Picus Mirandulanus Græcè, Hebraicèq. scientissimus, vna cum Hermolao Barbaro, & alijs multis. Quibus Italia nullum parem genuit in rerum naturalium scientia per annos bis mille ac quingentos plusminus, qui numerantur vsque ad Constantinum à gentium dispersione à non nullis. quamuis in Græcia Magna Posidonium, Heliæ, Tarentum ve Græci sanguinis aliquo ob antiquitatē celebres habuisse dicantur, qui Græcè scripserunt vt pote Græci in Italicum solum quasi aduenæ recentes profecti, à quibus Italica Philosophia multis erroribus scatens, vt discere quiuisset apud Diogenem lib. 8. potest, emanauit.

55. C Nam, quid de Theologicis dicemus? Non est, quod ista in quaestionem reuocemus. Nullo sunt loco Itali antiqui, quid garrent, illi nesciebant, in diuinis toto (vt aiunt) Cælo miseri errabant. neque hic ego loquor de ijs, quæ non possumus assequi, & intelligere viribus nostræ mentis, ac supra humanæ intelligentiæ sunt facultatem: Mihi sermo nunc est de rebus diuinis, quatenus eas naturaliter comprehendere possumus, & dignoscere, quid verum sit in illis, aut quid falsum. Quis enim ritum tenere possit, cum legerit, quæ de natura deorum disputat Cicero? vt exilis, ac ieiunus in tota illa tractatione, quamuis hæc vberima sit, dicenda, si spectes eloquentiam, & ceteros, qui libros argumenti eiusdem Latine ediderunt; vt sæpe falsa colligit, atque in syllogismis connectendis imperite labitur? & tamen è tota antiquitate Latinorum nihil simile, suspiciendum ve magis habetur. nam primus Cicero è Latinis philosophica scripsit. Et sane vsque ad ætatem Ciceronis omnia scripta Latinorum, literaturaq. omnis iacebat. quidquid Plautus, ac Terentius concinni, & artificiosi habuerunt, vt ad leuiores redeamus, cum sint hæc omnia quodammodo inter se apta, & connexa, id omne à Græcis mutuati sunt & è Græco in Latinum comædias

integras pene ad verbum verterunt. hinc Ennij carmina quasi **A**
 quædam stercora Virgilius nominavit, cum dixit, se colligere
 aurum è stercoribus Ennij, sic in Philosophicis, ac Theologicis,
 quantum mente percipi à mortalibus possunt, Latine omnino
 rudes fuerunt; & qui ex illis paucissimi hæc attingebant, sum-
 mis labris in admiratione erant, neque in melioribus consistere
 sciebant, quales sine dubio fuerunt, Aristoteles, ac Plato, sed
 modo Democritum sequebantur, uti videtur antiquibus Lucreti-
 tius, modo Aristippum, vel, quod pudeat, Epicurum, sic enim
 Vennusinus.

B *Nunc in Aristippi furim præcepta labora. Et: cum
 cum ridere voles Epicuri de grege porcum.*

At Christiani, Pontificiarumq; legum studiosi non modo vi-
 derunt Aristotelem, & Platonem præstantiores esse inter anti-
 quos omnes, quod tamen est illis commune cum Cicerone, ac
 Latinis, è quibus ille Platonem vocabat Homerum deumq; Phi-
 losophorum; Aristotelem vero aiebat aureum flumen oratio-
 nis fundere, ac longe omnibus, excepto Platone, præstare in-
 genio, & diligentia, & in philosophia esse singularem, & quo **C**
 non sit in rebus vel inveniendis, vel iudicandis acrior, aut ner-
 uosior in dicendo. Sed quatuor in rebus Itali post Constanti-
 num, quantum spectat ad philosophiam, superarunt Italos an-
 tiquos. In primis enim cognouerunt præ duobus, istis cæteros
 Philosophos nihili prope faciendos, atque iccirco dimiserunt
 alios; atque ut merebantur explerunt è scholis; neque tot se-
 ctæ, quas enumerat Cicero inter ipsos, (quo in Genere Græci
 etiam peccarunt) sunt excitatæ. Deinde, plurima falso dicta ab
 istis aperuerunt, ac, nequis decipi posset, indicarunt, & solide
 probata confirmarunt. Præterea vero, innumera multa addi-
 derunt, ad progressus in doctrinis faciendos, veritatemq; ca-
 pessendam, & tenendam mirabiliter adiuvantia (quod nos signo
 24. de paritia Catholicorum lib. VI. ostendimus). Amplius, plu-
 rimi ad huiusmodi disciplinas addiscendas sese dederunt. Ex
 Italis Præcis Latinis vnus Cicero, & Lucretius philosophicâ
 scripsere, ita, ut nulli sint Itali antiqui præ nostris. Cum vero
 possent nostri furari concinne exemplo Aristotelis, & quidem
 iustiori causa, quidquid antiqui sunt philosophati, & in suos li-
 bros transferre, quod Aristoteles ipse fecit, cuius furta elegan-
 tissime

A tissime, post alios detexit Franciscus Patritius libris Peripateti-
 carum discussionum. non ita nostri egere, sed auctoritatem con-
 ciliarunt Aristoteli, & Platoni, qui sane cunctos vixi sunt in phi-
 losophia tradenda superasse; sed ille in primis: quod ab alijs in-
 uenta sibi arrogans optime disposuerit, styloq; percipiendis di-
 sciplinis aptissimo, se elocutus. Denique illud insigne accidit
 Christianis Italis, qui post Constantinum philosophiam sunt pro-
 fessi, ut per annos mille ducentos septuaginta semper habue-
 rint illius sectatores, quod nos adducto signo ex parte docuimus.
 potissimum tamen, ut obmittamus, Boetium; qui vocatur Ad-
 mirabilis à Simplicio, ante annos quadringentos perpetua; &
B insignis Italicorum Philosophorum successio fuit, ante Constani-
 tinum non erat in Italia, nisi Lucretius, & Cicero, qui philoso-
 phiam literis Latinis mandarint, ut qui floruerunt ætate eadem,
 atque ita non stetit inter Latinos eius professio quinquaginta
 annis. Inter Græcos autem, qui in Italia Magna Græcia con-
 federunt, neque diu morata est. Pythagoras enim, qui fuit au-
 ctor Italicæ philosophorum sectæ, discipulus fuit Pherecidis Sy-
 ri, ac floruit post exactos Reges, annuq; Urbis conditæ 224.
 ab illo Italicæ Græcorumq; philosophorum sectæ, qui sunt omnes
C deinde concitata Populorum seditione concremati, ut auctor
 est Polybitis lib. 2. Laertius in Pythagora, ita vna cum Eleaticis
 Philosophis Parmenide, Zenone, Leucippo in Italia celebribus
 vix peruerint ad alterum sæculum. Eleatarum meminit tum
 Laertius lib. 1. Existum Strabo Geographiæ sexto. **D**
 existant, si Mathematica consideramus, in vniversum nullos ha-
 bent Itali antiqui è Latinis, qui nostrorum pluribus post Con-
 stantini Imperium præstantibus comparari possint: ea namque
 nemo est ex illis, qui vel calluisse, aut aliquid in eis præclari in-
 uenisse, vel præstasse memoretur. Nullusq; est è Latinis scriptor
 ante Constantinum, qui monumentum illius aliquod, quamuis
 tenue, nobis reliquerit. Pythagoræ sectatores, qui è Græcia in
 Italiam profecti, aut ex his orti Græce scripserunt, omnium
 maxime illustrasse Mathematica videntur. Nam, cum dicantur
 Ægyptij, Chaldaeq; in ijs excelluisse; & Pythagoras multum
 fuerit inter eos versatus, didiceritq; ista, mox in Italia confidens,
 præclaros habuerit discipulos; hi valde insignes in mathemati-
 cis fuerunt, ut Archytas Tarentinus, cuius Auditor fuit Eudoxus
 Cnidius. inuenit namq; ille primus in Geometria Cubum, quod
 Plato in Rep. refert. mechanicâ, mechanicis principijs vsus
 exposuit,

expofuit, ac tantus fuit, vt de illo dixerit Venusinus, Carm. A
l. 1. od. 28.

*Te maris, & terræ numeroq. carentis arenæ
Menforem cohibent Archita,
Pulueris exigui prope litus parua Matinum
Munera: nec quidquam tibi prodeft
Aerias tentaffe domos, animoq. rotundum
Percurriffe polum morituro.*

Post Constantinum primus extitit è Latinis, qui in mathema-
ticis fuerit excellens, Boetius: cuius lucubrationes extant in Eu-
clidem; qui omnium superiorum primus inuenta in ordinem re-
degit, eorum nulla facta mentione. Ante Constantinum nullus
ei similis fuit è Latinis. Adeoq. ignorabantur mathematica,
vt auus fit ille dicere libro 1. de Finibus, Mathematica à falsis
initijs profecta vera esse non poffunt. quod cum falsissimum fit;
ostendit, in quanta huius disciplinæ ignorantia versaretur, qui
de certissima doctrina simile mendacium pronunciaret. Boetio
post alios minores anno millesimo succedit Campanus Longo-
bardus, qui nouis demonstrationibus elementa Euclidis illustra-
uit, erroresq. multos Ptolemæi in cursibus astrorum notandis

57. In Arithmetica nullus è Latinis fuit, qui præcipuam. Laudem
Boetium, innumerosq. alios Cardanus omnes, qui fuerint vni-
quam post se reliquit ob acutissima inuenta, quæ libris de Al-
gebra continentur.

58. Quid autem de Astrologiæ parte illa, quæ Cosmographia vo-
catur, dicemus? qua motus Orbium Cœlestium, & quæ his mo-
tibus vel consequentia in reliquis mundi partibus, vel obnoxia
sunt, explicantur? E Græcis sane multa Latini quidam scripto-
res ante Constantinum verterunt: at ipsi opus nullum suum ne-
que elaborarunt, neque quidquam noui deprehensum dederunt
in lucem. Vnus Marcus Manilius opus Astronomicum versibus
Heroicis composuit. At post illum versibus eiusdem generis An-
tonius

A tonius Mizaldus longe vberiori argumento edidit: soluta vero
oratione tractarunt eadem Campanus, Pierius Valerianus, Pe-
trus Catena, Alexander Piccolomineus, Franciscus Barocius li-
bris de Sphæra vel Cosmographia.

Quantum vero pertinet ad illam partem Astrologiæ, quæ Cœ-
lestia tantum corpora contemplatur, habebantur in manibus
olim Gerardi Cremonensis Theoricæ planetarum: sed nullo illæ
loco habebantur. Nunc autem celebrantur scripta Fracastorij
de Homocentricis, Vrania Pontani versibus Heroicis elegantissi-
me descripta, Alexandri Piccolominei Theoricæ, Francisci Ba-
rocij Cosmographia. Sed ante Constantinum nullus ex antiquis
Italis aliquid operis confecit.

In Gnomonica Latini Itali nullum habent scriptorem ante ata-
tem Constantini. Vitruuius attigit pauca quædam. Nunc sunt
in promptu Federici Comandini scripta de Horologijs, Petri
Apiani Horoscopium, Danielis Barbari Horologiorum descriptio.
In Meteoroscopia nihil ciere possunt ab Italis editum Latini
prisca. nunc manibus studiosorum teruntur Planisphæria Guidi
Vbaldi è Marchionibus montis, & à Comandino illustrata Pla-
nisphæria Iordani.

C In Dioptrica nihil est antiquis Italis ante Constantinum. Nunc
sunt Antonij Lupicini vsus, & fabricatio Virgarum astronomi-
carum, Latini Vrsini Radius astronomicus. quæ sunt inuenta no-
ua. quod ostendimus signo 24. de peritia Catholicorum lib. 6.
sicuti alia Veronensis, & Alexandri Piccolominei.

In Geographia Italis est vnus Plinius ante Constantinum. post
illum sunt nobis Dominicus Niger, Æneas Siluius, Sabellicus,
Volaterranus, Marcus Polus.

D In illa Astrologiæ parte, qua effectus cœlestium motuum, &
aspectuum in corpora subiecta naturales ob causas probabiliter
futuri denotantur, est prisca vnus Iulius Firmicus. Post Con-
stantinum sunt nobis Pontani opera in quatuordecim libros di-
stributa, Guidi Bonati, Lucæ Gaurici, Cardaniq. elucubrationes.
Ad summam, per annos bismille quadringentos, & amplius
prisca Itali nullos habuerunt ante Constantinum Latinos scripto-
res. in Mathematicis elementis, in Arithmetica, Cosmographia,
Astrologia, Gnomonica, Meteoroscopia, Dioptrica, in Geogra-
phia duntaxat, atque Astrologia coniectatrice vnum. Postea ve-
ro innumeros è nostris per annos mille ducentos octuaginta.
quod est dimidio prope minus annorum interuallum.

65. Ac, nequis opinetur, ab istis inani scripptione tempus absum-
 ptum, lectoremq. oueratum libris superuacaneis, signo citato
 nos noua à nostris excogitata admirationis, & utilitatis plenissi-
 ma enumerauimus. quæ siquis cupit cognoscere, poterit facillime
 me discere. Nam repeterè non est opus: & plurima sunt ibi co-
 gnitionis fructuosa & iucunda.
66. Illa tamen speciatim nobis recensenda non immerito videntur;
 quod spectat ad machinas, & mechanicorum constructio-
 nem, & usum, quæ sunt à Latinis à modum ietane, & exister
 tractata; à Græcis non ita: neque ab his tamen vel adeo copio-
 se, vel subtiliter, ut à nostris. Inter quos principem locum te-
 net post Tartaleam, Cardanumque, Guidas Vbaldus è Mar-
 chionibus Montis: cuius extant doctissimi Mechanicorum libri.
 Quocirca tollendis aquis machinas decem, & nouem Valla Pla-
 centinus describit; decem, & octo Iosephus Cereus proprijs
 libris, ut iam nullæ sint, quas Vitruuius tenuiter adumbrat. At-
 tollendis autem ponderibus excellentissimam machinam dedit
 in lucem Michael Angelus Bonarotus.
67. His est adfinis Horologiorum quorundam fabricatio. Simpli-
 cia sane Galli primi excogitarunt. Nam Gerbertus, qui factus
 postea Pontifex Romanus, dicitur è Syluester secundus illa in-
 uenit, ut Erfordiensis testatur. Iannellus Turrianus Cremonen-
 sis addidit simplicibus illis omnium prope planetarum motus;
 præcipue tamen Solis, ac Lunæ recurrentes euentus: quod scri-
 bit Cardanus, cumque ex ære huiusmodi horologium dono de-
 diffet Carolo Quinto, lepide quidam disticho lusit:

Terra, fretumq. tuum est: restabant sidera: cuncta

Vt teneas, ære hoc sidera; Casar, habe

Hæc adumbrata in Sphæra stabili Archimedis è vitro confe-
 cta, cui nullum foret artificium ad impulsus ciendos Orbium,
 circularumve, admirabatur Claudianus. Sed illis, quæ Turria-
 nus absoluit, adiungitur rota, tympanum, vel, ut aiunt, mo-
 la, quæ usque ad certum tempus duodecim, plurimumve hora-
 rum varias motiones in varijs circulis efficeret respondentes ce-
 lestibus. confecto deinde eiusmodi horarum spatio, statim cir-
 cumuoluitur iterum concitans rota, atque ita perpetuus qui-
 dam tenor afferitur horologijs Orbium superorum circuitiones
 representantibus. quod est Italorum nobile, diuinumq. inuep-
 tum

- A tum tinnitu præterea, quota sit hora, admonens, toties sci-
 licet edens sonum, quot iam sunt elapsæ horæ. Anno 490. Vr-
 bis conditæ primum Romæ horologium ex Sole cœpit esse ad-
 uectum Catina è Sicilia à M. Valerio Messalla: quod Plinius
 lib. 7. tradit. Usque ad Gerbertum sunt vsi Itali cæterique
 clepsydris ex aqua, adhibita sunt etiam è puluere ignota prisca
 horologia. Sed, ut omnes videant, quanti sint Itali in me-
 chanicis, quæ à Mathematicis habeant initium, data in lucem
 miranda hæc horologia, ac prope dixerit aliquis diuina. ut
 iam rideamus Architæ volantem columbam.
- B Neque vero hic omittendus est incredibiles habens utilita-
 tes Magnetis vsus: quod est inuentum Flauij ciuis Amalphita-
 ni. eius namque tota ratio pendet à Cosmographia. iccirco hic
 erat apposite de illo à nobis loquendum. Quanta porro sit eius
 admirabilitas, quot, ac quantos afferat secum fructus ad iti-
 nera nautica facienda, instituenda commercia, mortaliumque
 vitas maria trajcientium conseruandas, qui nescit, aut non fa-
 tetur, is necesse est, ut sit valde imperitus, atque hebes. Hoc igi-
 tur Italia inuento, quo salus hominū plurimorum continetur,
 ex quo Pontificiæ paret auctoritati, maximè gloriabitur per
 Amalphitanum Ciuem. Nunquid vero hic eius emolumentum
 conuiescet? an vero longe plura inde existent?
- C Ita profecto. Non enim Christophorus Columbus Ge-
 nuensis fuisset ausus tam vastos Oceanirecessus adire, aut ex-
 periri, committereque se ignotissimis itineribus, ac toties
 ire & redire, cum detexit Indias nouas, ac remotissimos Po-
 pulos nobis aperuit, nisi adfuisset illi vsus magnetis. Quo cir-
 ca Hispani acceptum quidem referre imperium tam latum
 Christophoro Genuensi potissimum debent. Sed eius conatus
 vel nullus omnino fuisset, vel, si quis aliquando extitisset, irri-
 tus caderet, nisi Italus alius tam nobile inuentum generi hu-
 mano dedisset. Alioquin est compertum, vel alias in Indijs
 occidentalibus è nostris alios homines fuisse; cum num mi-
 arei fuerint in ijs locis reperti, quibus insculpta erat imago
 Augusti. Sed navigationes perpetuæ non poterant, ut nunc,
 institui; quod deficeret artificium nauticæ chartæ, magneti-
 que à Cosmographiæ regulis pendens.
- D En igitur, quò nos liberalium disciplinarum studia post au-
 ctoritatem Rom. Pont. maximè amplificatam, quin cura
 ipsius potissimum promotæ, & ab Italis aucta, prouexerint.

Vt per inuenta admiranda societas vniuersitatis humanæ tam A
disitis locorum spatijs interrupta conglutinetur, hominesq.
bestijs olim simillimi ad humanitatem nunc instituantur, ac
reuocentur. Neque enim Lusitani potuissent explorare oras
Africa, circumlegere illas, præteruehi, Orientalesque Indias
capeffere, & ad remotissimas regiones quorannis ventitare,
nisi chartæ nauticæ, magnetisque ab Italis institutus vsus ip-
sis adfuisset, atque adesset. Viden itaque, à paruis initijs, quò
processerit doctrinarum mathematicarum cognitio post Im-
perium Constantini Romanique Pontificis auctoritatem dila-
tatam, inter Italos aucta, & constituta. B

71. Absoluimus, quæ pertinent ad notitiam linguarum, Studia
humaniora, Philosophiam, Theologiam, Mathematica.
Veniamus ad alias doctrinas. In quibus prima se se offeret Me-
dicina. In qua paucissimi sunt è Latinis scriptores, Cornelius
Celsus scilicet, aut alius quiuis non ita ut hic magni faciendus.
At post illum quot nobis extitere? Sileamus antiquos, recite-
mus Italos maiorum nostrorum memoria præstantes, quorum
scripta sunt in manibus Doctorum. Sunt vero illi, Gentiles Ful-
ginas, Thomas Garbus, Iacobus Foroliuensis, Hugo Senen-
sis, Sanctes Arduinus, Ioannes Marrianus, Leonardus Iacchinus C
Matthæus Curtius, Prosper Catanus, Altomarus, Montagna-
nus, Montanus, Vesalius, Trincauella, Fallopius, alij qui mul-
ti. Ex his anatomicam maxime illustrarunt, ac longo post se
interuallo antiquos reliquerunt Vesalius, Fallopius.

72. Quantum verò ad herbarum, plantarumque notitiam, quis
ignorat quantus fuerit Matthiolus, quem sequitur Castor Du-
rantes, qui carminibus non impolitis herbarum vires est com-
plexus. His certè nullum parem dedit antiqua Latinitas an-
te Constantinum: tot vero nulla sæcula. Latini, Italique mi-
rum, quandiu sine vllis medicis fuerint, quin ipsos medicos D
Urbe exploferunt & abhorruerunt omnes artes Græcorum.
sic enim Cato maior apud Plinium lib. 29. cap. 7. ad Filium
suum scribens: Dicam de istis Græcis suo loco, Marce fili,
quid Athenis exquisitum habeam, & quod bonum sit eorum
litteras inspicere, non perdiscere. Vincam nequissimum, & in-
docile genus illorum. & hoc puta vatem dixisse: Quandocum-
que istagens suas litteras dabit, omnia corrumpet. tum etiam
magis, si Medicos suos huc mittet. Iurarunt, inter se barba-
ros necare omnes medicina. Sed hoc ipsum mercede faciunt:

vt

A vt fides ijs sit, & facile disperdant. Nos quoque dicitant bar-
baros, & spurcius nos, quam alios Opicos, appellatione fœ-
dant. Interdixi tibi de medicis. Hactenus Cato, qui 605. an-
no Urbis obiit. Sequuntur Plinij verba. Non rem (medicam)
inquit ille damnabant Romani, sed artem. maxime vero que-
stum esse immuni pretio vitæ recusabant. Ideo templum Ae-
sculapij, etiam cum reciperetur is Deus, extra Urbem fecif-
se, iterumque in Insula, traduntur. Et, cum Græcos Italia
pellerent, diu etiam post Catonem excepisse Medicos. Auge-
bo prouidentiam illorum. Solam hanc artium Græcarum non
B dum exercet Romana grauitas in tanto fructu, paucissimi Qui
ritium attigere, & ipsi statim ad Græcos transfugæ. immo ve-
ro auctoritas aliter, quam Græce eam tractantibus, etiam
apud imperitos, expertesque linguæ, non est. ac minus cre-
dunt, quæ ad salutem suam pertinent, si intelligunt. Hæc il-
le. E quibus constat, imperante Vespasiano, qui defunctus scri-
bitur anno Christi 81. & cui Plinius libros suos dedicauit, Me-
dicinæ nullam doctrinam fuisse inter Romanos, & ab ijs habi-
tas odio Græcas disciplinas, Catone viuente, & ac longe postea
sensim in Latium se se illas insinuasse. Vt vere Horatius ceci-
nerit, adhuc suo sæculo mansisse ruris vestigia in medio Latio,
C qui sane rectius, quam Cato,

*Græcis ingenium, Græcis dedit ore rotundo
Musa loqui.*

Et: ----- uos exemplaria Græca

Nocturna versate manu, versate diurna:

At nostri proavi Plautinos & numeros, &

Laudauere sales: nimum patienter vtrumque,

Ne dicam stulte mirati: si modo ego, & vos

Scimus in urbanum lepido seponere dicto;

Legitimumque sonum digito callemus, & aure.

D

Hæc ille, irridens, ac damnans Plauti comœdias, numeros-
que illius, & sales.

Iam vero, de Musica quid dicemus? quam tanti fecit anti-
quitas, vt Polybius, sollertissimus indagator causarum, ex qui-
bus Regna ac Resp. euertantur, lib. iv. dicat, Cynethenses Ar-
cadas iccirco deletos fuisse, quod musicos modos à maiori-
bus traditos neglexissent; atque iccirco in efferatos mores si-

74.

se precipites, quod mansuetiores efficiebatur musicis numeris. **A**
 Quamobrem recte Aristoteles Politicorum lib. 8. cap. 5. de-
 cernit, Musicam plurimum posse ad informandos animos, ac
 moribus honestis instituendos: ita, ut dixerit vates ille:

*Siluestres homines sacer, interpretque Deorum
 Cædibus, & victu foedo deterruit Orpheus.
 Dictus ob hoc lenire tigres, rabidosque Leones;
 Dictus, & Amphion Thebana conditor arcis
 Saxa mouere sono testudinis, & prece blanda
 Ducere quo vellet, fuit hæc sapientia quondam,
 Publica priuatis secernere, sacra profanis:
 Concubitu prohibere vago, dare iura maritis:
 Oppida moliri; leges incidere ligno.
 Sic honor, & nomen diuinis vatibus, atque
 Carminibus venit.*

Sic igitur hic testatur carminibus, musicaque ad humanita-
 tis studia mortales institutos. At illius inter Latinos ut fuerit
 vsus, certe præcepta artis nullus inter eos literis mandauit.
 primus è Latinis Boetius admirabilis id fecit, qui quantus **C**
 hac in re esset, constat ex epistola 40. Theodorici Ostrogo-
 thorum & Italiæ Regis apud Cassiodorum lib. 2. post Boetium
 multi è nostris sunt qui multa scripsere. postremus omnium,
 Zarlino optime visus est hæc scriptis commendasse.

75. Quod si Picturam, Sculpturamque nolumus omittere, nul-
 76. li sunt ex antiquis Latinis ante Constantinum, qui se nostris pos-
 sent opponere. Nam, quis Italicorum, qui fuerit ante illud
 tempus, in certamen descendet cum Michaele Bonaroto, Ra-
 phaele Vrbinato, Titiano, Ioanne Bellino, Corregio, Baroc-
 cio, Zuccaro, Bassano pictoribus? Quis cum Michaele Ange-
 lo, & Sansouino statuarijs?

77. Quid, omitemus ne Architecturam? Ars hec quidem
 nulla prope in Latio fuit, quæ laudi posset esse & celebrius a-
 liquid afferret à Latinis acceptum. Græci omnia tradidere;
 Græci ab Aegyptijs didicerunt, omnia Vitruuius illa in suos li-
 bros transtulit. hinc ordines Dorici, Ionici, Corinthiaci. Sed,
 si quis legat ea, quæ à Moysè, & Salomone in ædificatione taber-
 naculi, ac templi sunt descripta, cognoscet, eiusdem rationis,
 atque artis esse cum ijs, quæ à Græcis mutuata Vitruuius in
 suis

A suis libris exscripsit. Itali quidem pro uno Vitruuius dabunt
 Leonem Albertum Florentinum, Sebastianum Serlium Bono-
 niensem, Petrum Cataneum, Andream Palladium, Iacobum
 Baroccium cognomento Vignolam, Antonium Labacum.

Ac, ne mutis literis tantum certare alicui uideamur, Duo
 proferemus inuenta utilissima, & maxime admiranda, quibus
 antiqui omnes carebant, & Romani; Italiue in lucem dede-
 runt. Antiqui ad conficiendam farinam è frumento utebantur
 molis, quas serui, seruæ, aut iumenta circummagerent, at-
 que iccirco plurimis opus erat seruis ad hoc ministerium. Hinc

B sapius apud Plautum legas, Terentiumque, & alios, heros
 comminari aduersus seruos, Inpistrinum te contrudam. Quin a-
 pud Isaiam scriptum cognoscimus cap. xlvi. Descende, sede
 in puluere uirgo filia Babylonis, sede in terra, non est solatium
 filia Chaldaeorum, quia ultra non vocaberis mollis, & tenera,
 tolle molam, & mole farinam. Hæc ille, comparans Babylo-
 na seruæ in pistrinum detrusæ ad molendam farinam. Sic in
 Euangelio vocatur Mola asinaria, quam circummageret asinus.
 Quo tempore ad vnguem de finito coeptum sit aquis molas im-
 pelli, non potuimus adhuc obseruare. Illud est certum, Beli-
C sarij temporibus id Romæ visitatum fuisse. è Procopij namque
 libro primo discimus, Romanos vsos aquæductibus ad molas
 concitandas anno Christi 537. Vios ante Constantinum nulli-
 bi legimus, quin contrarium docemur ex omnium libris. adhi-
 bitos nimirum seruos, ac iumenta ad eas circumducendas;
 Belisarius primus videtur in fluminibus construxisse lembis
 impositas, qua parte ex alto decidunt aquæ, & afferre motio-
 nem possunt. Vitruuius, & prisca omnes hanc architecturæ
 utilissimam rationem prorsus ignorauerunt. Quis autem pro-
 tulerit Molendina è vento, nescimus. Borealiu credo id esse
D inuentum.

Quid illud, ædificia maxima, & miranda construere in æstua-
 rijs; ac fundamenta iacere palis altè defossis: quod Venetijs fie-
 ri videmus? Id antiquitati insolitum, atque iccirco Urbibus hu-
 iusmodi, quales Venetias contemplamur, & suspicimus, pri-
 sci caruerunt. Omittimus Nauium uarias fabricaciones ab
 Italis excogitatas, in quibus Veneti, & Genuenses merito pri-
 mas ferunt. Hos deinde sunt imitati Lusitani, ceterique His-
 pani, qua de re Petrus Medina proprio libro. Huc pertinent
 tot machinæ à nostris in lucem datæ ad tollenda, aut attrahen-

da graua, quæque : de quibus egimus supra . Huc etiam A spectant noua, & maxime fructuosa Perspectiua, vt vocant, artis præcepta . de quibus Iacobus Barocius, Vignola dictus, libro suo, quem commentarijs illustrauit Ignatius Dantes .

78. Post has, quas enumerauimus, fructuosas artes, vna est Agricultura, quæ plures, quam cæteræ omnes, exceptis Poetis, nacta est olim scriptores Latinos : & cuius præcepta complexi sunt Cato, Varro, Columella, Virgilius, Plinius, post Constantinum vero ex Italis nostris Aloysius Alamannus, Petrus Crescentius, & omnium diligentissime Augustinus Gallus B Agriculturae præcepta tradiderunt . Sed, quinam præstantiores? Equidem, si tribuendum est non solum Cæli clementiæ, quasi modo sit illud mitius, quam prius . sed tum huic, tum vero nostrorum scientiæ, videmus nostrorum diligentia fieri, vt multo plura nunc enascantur ex Italico solo, quam priscis temporibus, verbi gratia saccharum, cytria, mala medica, & si quid est huiusmodi . similiter multo plura nunc pomorum sunt genera, insitionum noui modi, arationum, sacionum, de quibus admiranda quedam Ioannes Baptista Porta libro de Magia naturali . Nullum tritici genus olim mense Martio, C nisi cogeret necessitas, terræ commendabatur, quod astate meti, & colligi posset . Sæculis nostris habemus, quod in Vrbinatensi præcipue agro feri solet, & felicissime prouenit . Similiter, quo modo fructus aliqui e terra oborientes, vix è vitibus, poma ex arboribus vel per hyemem producantur, vel conferuentur summo frigore, id præclarius, ac nouo excogitatu traditur à nostris . Non nullæ porro maxime fructuosæ artes sunt à nostris aduectæ in Italiam, vel adiuuentæ : è quibus duæ pertinent ad vestitum, tertia vero ad omnium prope rerum cognoscendas vires e solo aspectu ipsarum . Nam prius D nobis non erat ars serici conficiendi, bombycumq. alendorum, nunc est maximo cum quaestu . Totius rei nobilissimam rationem versibus elegantissimis explicauit Hieronymus Vida . Eodem modo, quo modo gossipium ex arbusculis suis conficere- tur, Italis erat incompertum ; modo non ita . Ad extremum Ioannes Baptista Porta ingenij perspicacitate nouam nobis aperuit viam, qua possemus, è sola effigie, lineamentiisque perspectis, explorare, & callere animalium, arborum, plantarum, fruticum, herbarum, metallorum, fossilium, rerumque pro-

79.

80.
81.

A prope omnium præcipuas vires & affectiones, editis libris octo Phytognomonicae suæ .

Laudabile sit igitur antiquis Italis, ad bellica studia exercuisse puberes suos, ad humanum sanguinem fundendum, strages hostium maximas edendas, vastitates, & clades inferendas, ita, vt ille apud Virgilium se iactet,

--- Semperque recentes

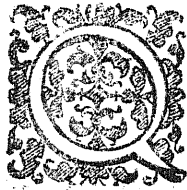
Connectare iuuat prædas, & viuere rapto.

B Ac Plinius testetur reiectas vel ætate adhuc sua liberales disciplinas, & maxime generi humano vtilis à Romanis, & Italis, apud quos & Horatius ruris vestigia remansisse ætate sua conquerebatur .

Laudabilius certe Italis, Pontificumque Romanorum studiosis erit, & honestius, optimis doctrinis non modo suos ita excoluisse, vt longo interuallo post se priscos omnes Italos relinquunt, sed expoliisse etiam studijs iisdem, quidquid est Popularum supra Rhenum, Danubiumque, idest Europæ duplum, quidquid est in Occidentalibus, & Orientalibus Indijs,

C quod est prope orbis totius pars tertia: cū gentes istæ prius essent expertes omnis literaturæ, omnis bonæ artis, & agreste viuendi genus, belluinumque traducerent in terris . Atque ita Pontifici Rom., Italisque post ætatem Constantini debetur, quod viginti partibus, atque etiã pluribus nunc linguæ Latinæ confinia protendantur, quam stante imperio Romano . Eodem pertineat Romani Pontificis ditio non in homines efferos, quamuis huiusmodi forent olim, sed cunctis liberalibus disciplinis ornatos, ad eosque ipse regendos, & in vna coelestium D doctrina continendos mittat Episcopos, accipiatque legationes inde honorificentissimas . hæc vero omnia non vt expoliet eos, tributis premat, licet honestum percipiat, debitumque emolumentum, non vt gladio vastet, ac perdat; verum religionis, ac sanctimoniam purissimis præceptis informet, superisque similes efficiat, associet, & siquidem Deus ita velit, ascribat .

Recensentur homines vtriusque sexus, cuiusvis ætatis, & conditionis Itali sanctitudinem admiranda, vitæque celesti. Cap. II.



VO circa ob id maximas Deo gratias, ac quantum poterit, infinitas habebit, & aget Italia, & Roma, quod tot vndique insignibus purissimæ Religionis, ac sanctitudinis radiis in omnes partes resplendeat, atque instar amplissimi Solis in altissimo loco positi quasi

fydera subiecta, & circumstantia reliquas totius Orbis partes, omnes mortalium cœtus illuminet. vt arguantur apertissimi mendacij, peruersissimi ingenij, qui fecus esse stultissimè dixerunt.

Nam, quæ sedes, quæso, Præsulum, tot sanctos miraculis diuinitus patratis illustres è suis Antistitibus dedit, quot vna Rom. quæ 72. è suis tanta laude præstantes in medium producit. Prope est, vt integræ regiones, latissima regna non tot extulerint huiusmodi, quot Vrbs vna Italiae Roma. Diuidatur in quinque quæso partes totus Orbis, in suas, quas Astrologi describunt, Zonas: & quilibet cognoscet, excepta media, siue temperata, reliquas uinci ab vna Roma hoc in genere, neque tot prodijisse ex quatuor illis Ep̄os sanctos, & diuinis operibus illustres, quot ex ista Sede. Diuidatur adhuc ista temperata in totidem partes, quot sunt Zonæ: & quilibet certissimo cognoscet, vna excepta, quæ sit ab Euphrate ad Hispanos, reliquas uinci ab vna Ciuitate Italiae. Neque verò temere effutimus verba est in manibus Martyrologium, in quo descripta hæc habentur. At impius credo potius dicet: Romanos huiusmodi Martyrologium cudere. Ita ne, Sumatur, quod Hieronymus Dalmata scripsit, quod Ado Gallus, quod Beda Anglus, uiri doctrina, & integritate excellenti. legantur Historiæ Eccle. Chronicorumque magis clari scriptores: ac videbit quilibet plures ex vna Roma Antistites extitisse celesti sanctitudinem præclaros, quam è tantis terrarum spatijs. Ex illis autem sexaginta numerantur sancti usque ad Gregorium Primum. Inde multi etiam fuere superioribus similes. Sed quando institutū scimus, vt in superos haud referantur, nisi quorum sanctitas miraculis fuerit illustrata, hæc verò post fidei propagatio-

A gationem non fuerint adeo frequentia; (nam signa, inquit Paulus, infidelibus dantur.) iccirco rariores fuisse uidentur. & nihilominus sunt septuaginta duo. licet non nulli uiri docti recenseant octuaginta quatuor. Vbi sunt igitur, qui Pontificum Romanorum Sedem, quasi sanctitatis expertem criminantur? Atqui parentum nostrorum, nostraque ætate habuimus aliquos magnæ Innocentiæ Papas, quorum uitam nescimus ulla labe contaminatam, certissimumque est sanctissimis operibus extitisse insignem, veluti Hadrianum Quartum, Pium V. & quamuis usura uitæ breui, Marcellum secundum, vt hos posteriores mittamus.

B Ac, veluti sanctitate excellenti tot extiterunt, sic nulla Sedes Pontificia fuit unquam, quæ tot martyres è suis Episcopis dederit, quot vna Romana, cui viginti septem, aut etiam viginti nouem fuere Martyres, ut eorum nomina nos recitauimus signo 3. de prudentia politica cap. 3. Enimvero plurimæ sunt in Orbe Christiano Prouinciæ, & quidem primariæ ac nobilissimæ, siue Europam, siue Asiam, vel Africam circumspicias, quibus haud fuere tot Episcopi ex omnibus Urbibus martyres, vt ex vna Vrbe Roma. Hoc vero argumentum sanctitudinis est euidentissimum, vitam ponere pro virtutis, & religionis officio tuendo. Pro quo sanè inter alienos ab Ecclesia nostra vix reperias Antistites quatuor ex omni æuo è toto Orbe, ex omnibus Populis, qui voluerint emori, ac sustinerint acerbè pati, neque effugere voluerint quoquomodo, siquidem potuissent. Morti nanque datos haud negamus ex alienis præfulibus multos fuisse. sed ij, vel inuicti illam subiernut, neque potuerunt euadere, quamuis parati essent deserere opinionem suam, vel nō fuere ex antistitibus clarioribus, quibus vita iucundior solet esse ob honores, & commoda quædam, quibus necessario potiri videntur ij, qui in tali gradu collocantur. At Romani Pontifices in summo loco dignitatis positi semper fuere; & quamuis elabi valerent, noluerunt tamen, quin vltro sese quodammodo inimicis quærentibus obijciebant, neque religionis, ac virtutis integerrimæ stationem deserere voluerunt.

Adeandem sanctitatem spectat aliquo, & quidem mirabili modo, à Pontificibus Romanis nihil unquam per tot annorum sæcula repugnans inter se cum decretis superiorum Pontificum fuisse sancitum, in ijs, quæ sunt æternæ veritatis, ac

H h uaria-

uariari non possunt, siue pertineat ad integritatem, sinceritatemque morum, siue credendorum fidem. Quod autem sit magis mirandum, tentatum est à maximis, potentissimisque Imperatoribus, ac Regibus, vt Pontifices Romani lege lata statuerent contraria sanctionibus maiorum suorum in ijs, quæ natura sua sunt unius modi. promissi ob id honores, minæ sunt adhibitæ, commota bella, tormenta allata, neque tamen ab ipsis extorquere potuerunt. Atque, vt omittamus, quot è Papis occisi ob ista fuerint non modo à priscis Imperatoribus, ac Regibus, sed etiã inferioris ætatis, ut Ioannes à Theodorico Rege, Martinus à Constante Imperatore, quoties Roma expulsi Pontifices Romani ab Imperatoribus quibusdam Germanis, alij siue Principibus, siue hi recte contrarias veritati sanctiones promulgari uellent, siue oblique, & per consequentiam quandam? Clemens Septimus ætate nostra nihili fecit magnas opes, & ingentes promissiones Henrici Octauus Anglorum Regis, ac maluit ijs fructibus in Anglia priuari, quibus è tanto tempore potiti sunt Romani Pontifices, qua in sententiam ferre aduersus iustitiam pro iniquo Rege.

84.

Et annis superioribus, quid non offerebat Henricus, qui dicitur Nauarræ Rex, Pontificibus Romanis, vt suo decreto ipsum Regem Francorum duntaxat nominare uellent. ac nihil ualuit tamen exprimere? Quin Sixtus V. acerbissimam tulit, vt illius quidè sectatoribus uidebatur, in ipsum promulgata sanctione sententiam. & quamuis postea multis modis eum paterno, atque, vt ita dicamus, blando, ac pene nimio affectu in uiam ueritatis reducere alliciendo tentarit, sententiam tamen publicam nunquam reuocauit: illique adhæserunt postea Urbanus Septimus, Gregorius XIV. Innocentius ix. & qui nunc sedet Clemens Octauus, quamuis omnes machinæ fuerint admotæ, vt hi à proposito desciscerent, ac maiora proponerentur emolumenta, si remitteretur aliquid seueritatis, & debitæ iustitiæ. Sed tamen, vt aliquando Pontifex aliquis Romanus, in ijs, quæ priuatum statum, profanaue respiciunt, peccarit, in ea tamen. quæ publicum Religionis tangunt, nihil unquam publico decreto commisit. quod de alijs asseri non potest, & nos ostendimus signo fide vna de 2. lib. 3. & de Petri cathedra LXXX. libro XVIII. & de sanctionibus vniuersalium Conciliorum 13. lib. 5. & de prudentia Politica 32. lib. 8. c. 3.

Hac

A Hacigitur parte de Pontificibus Romanis vere cani potest;

*Iustum, & tenacem propositi virum
Non ciuium ardor praua iubentium,
Non uultus instantis tyranni
Mente quatit solida, neque Auster
Dux inquieti turbidus Hadria,
Nec fulminantis magna Iouis, manus.
Si fractus illibatur orbis
Impavidum ferient ruinae.*

B Et, quanto rectius, quæso, si respiciamus hanc constantiam, de Pontificibus iisdem Romanis asseuerari posset, quod idem subijcit?

*Hac arte Pollux, & uagus Hercules
Innexus, arces attigit igneas:
Quos inter Augustus recumbens
Purpureo bibit ore nectar.
Hac te merentem, Bacche pater tuæ
Vexere Tigres indocili iugum
Collo trabentes. hac Quirinus
Martis equis Acheronta fugit.*

Huc conijci possunt plurima, quæ nos differuimus signo 30. de summa sanctitate lib. 7. & de iustitia 34. & religione 35. lib. ix. ueritate 40. liberalitate 42. lib. x. animi magnitudine 44. clementia. 47. humilitate 49. lib. xi. Ad quæ reijcimus lectorem, ne a ista rursus agere uideamur.

D Ad sanctimoniam Romanæ Ecclesiæ, Italicorumque referatur, nunquam fuisse ullum Collegium, maxime Presulum, Principum ue magnorum, è tam paucis constans, quod habuerit tot sanctos, ac miraculis editis insignes, vt Collegium Cardinalium, qui assident Ecclesiæ, Pontificique Romano. Omissis namque antiquis, post annum millesimum ac septuagesimum numerantur ex eo uiri sanctitudinis admirandæ, & diuinis operibus consignatæ Cardinales, Petrus Damiani, Petrus Igneus, Guarinus Episcopus Bononiensis, Galdinus Mediolanensis; Bernardus Florentinus, Bonauentura Balneoregionensis. de quibus nos signo de Religione 35. lib. ix. cap. V.

85.

H h 2

Argu-

Argumenti est eiusdem mirabilis castimonia, qua nonnulli A
Cardinales excelluerunt, de quibus nos signo de castitate 48.
lib. xi. cap. vi. Omittimus, quæ pertinent ad peritiam tum
Pontificum Romanorum, tum Cardinalium, de qua signo 24.
lib. 6.

86. Quis porrò enumeret tot Episcopos, qui Italicis Urbibus
præfuerunt, & vitam duxerunt in terris caelestem, & prorsus ab
omni labe puram? Recenset eorum nomina Demochares in
tabulis suis, libro de sacrificio missæ, Surius collegit eorum
vitas, & plurimi ex eis nominantur in Martyrologio Roma-
no. Quis Episcopos eosdem, qui vitam pro Christi cultu, ac B
Religionis constantia retinenda profuderunt? Ex quo conditus
est orbis per omne tempus, quod colligitur usque ad Christum,
quod aliqui volunt esse annorum 4121. vel usque ad Constan-
tinum, quod erit 4433. non fuit ex omnibus Italiæ cultoribus,
qui similis fuerit vni ex istis. Nam, quantum se iactat in vno,
& altero Catone antiquitas? Cælo istos ostentat demissos.
Clamet ille Satyricus, sat. 2.

Tertius è cælo cecidit Calo.

Canat alter Venusinus, Ep. l. i. ep. 19.

*Quid, si quis uultu toruo ferus, & pede nudo,
Exiguaque togæ simulet textore Catonem
Virtutem ne representet, moresque Catonis?*

Et tamen hic adeo laudatus, & unicus toti ævo Romano-
rum, totas noctes interdum uino potando, & ebrietati dabat,
quod Plutarchus in Vita ipsius tradit. neque potuit idem Ly-
ricus subterfugere, cum dixit, Od. lib. 3. od. 21. D

*Narratur & prisca Catonis
Sæpe mero caluisse uirtus.*

88. En, quæ sanctitas prisca. nam quid ego libidinem illorum
narrem? Procul sit ista ab auribus, scriptis, & oculis nostris.
Ex alia deinde parte occurrunt innumeri viri, Roma, Ita-
liaque oriundi, præter Episcopos, quorum diuinissimam ui-
tam quis mente adumbrare, ne dum uerbis explicare possit?
Euo-

Euoluantur historiæ Sanctorum, qui instituta Benedicti, Fran-
cis, Dominici, Romualdi, & aliorum secuti sunt. legantur ui-
tæ, quas Surius collegit, ac uidebimus incredibilem multitu-
dinem illorum, qui innocentissimam, superisque similem ui-
tam traduxere.

Quot porrò ex istis, quamuis Episcopi non fuerint, acerbis-
simam mortem, tormenta atrocissima subierunt, ne fidem
Christo datam violarent? ne se ulla criminis ullius labecula
cōmacularent? Nunquid uni ex istis parem produxit antiqui-
tas tota, haud dico in Italia sola, sed orbe toto, toto ævo, ex uni-
uerso genere humano. Percurre acta Martyrum. ne pigeat in
manus sumere eorum gesta, adijcere oculos mirabilibus eo-
rum factis, ac perpeffionibus per transennam saltem uiden-
dis. & cognosces, quantæ isti sanctitudinis extiterint, quan-
tæ constantiæ in tolerandis durissimis quibusque.

An hic ego Virgines Italicas, quæ martyres extiterunt, re-
censeam? an cæteras inexcogitabili sanctitate, quamuis mar-
tyres non fuerint, aut Virgines? An Rom. duntaxat faminas
diuinissime uitæ, quæ inaudita cunctis sæculis fortitudine di-
rissimos cruciatus pertulerunt, vitam profudere, ne virtutis
officium desererent, neque tamen aut ullis illecebris, aut
tormentis deliniri, aut tantillum deslecti potuerunt à linea
sanctitatis, & integritatis? An cæteras similiter Romanas,
quæ in terris positæ cœlitum modo, ac moribus degebant? An-
tonius Gallonius nostræ Congreg. Presbyter accurato, & pio
labore descripsit Virginum Romanarum uitas. ibi uidere li-
cet quantæ fuerint Virgines Romanæ, Æmiliana, Agnes, A-
grippina, Anatolia, Anastasiæ duæ, Attica, Artemiæ duæ,
Asella, Aurea, Balbina, Beatrix, Basilla, Barbara, Benedi-
ctæ duæ, Bibiana, Bonosa, Cantianilla, Cæcilia, Cyrilla,
Constantia, Daria, Digna, Demetria, Demetrias, Domitil-
la, Emerita, Eugenia, Euphrosyna, Eusebia, Eustochium,
Eustolia, Faustina, Felicula, Filia Asterij, Firmina, Flauia,
Flora, Glycerium, Licinia, Lucia, Lucilla, Lucida, Lucina,
Margareta, Marullina, Maria, Martina, Mufa, Paulina, Pau-
la, Petronilla, Placida, Praxedes, Principia, Prisca, Pudен-
tiana, Redempta, Restituta, Romula, Rufina, Secunda, Se-
uera, Seraphina, Sotera, Susanna, Tarfilla, Tariana, Theo-
dore tres, è quibus duæ martyres, Victoria: omnes septua-
ginta quinque. quarum pleræque cruciamentis sæuissimis, ac
diu-

89.

90.

91.

92.

93.

diuturnis afflictatæ à proposito virtutis nunquam dimoueri potuerunt, necemque crudelissimam inusitato cunctis sæculis exemplo pertulerunt. Has sequuntur innumeræ, quarum nomina ignorantur, vt quæ Numeriano imperante uia Salaria in cœmeterio conclusæ, & necatæ fuerunt. quod ille refert in uita Daria.

Nequis autem putet, antiquis tantum temporibus Virgines huiusmodi Romæ fuisse, sciat Margaretam è familia nobilissima Columnensium natam decessisse anno 1286. Seraphinam 1487. Theodoram 1455. His adiungenda esset Coelix è Barbarano oppido agri Romani, quæ nostra ætate fuit, eiusque uitam descripsit Bonsignorius Cacciaguerra. Sequuntur has matronæ plurimæ illustrissima sanctitate, Anastasia, Basilla Martyres Imperante Nerone, Basilla filia Paulæ, Candida mater Paulinæ, Claudia Eugeniæ, Dafrosa Bibianæ, Exuperia, Fausta mater Anastasiæ, Flauia, Domitilla, Galla, Iuliana genitrix Demetriadis, Marmenia Liciniæ, Paula Eustochij, Plautilla Flauia, Priscilla Pudencianæ, Siluia soror Gregorij Magni, Secunda Seueræ, Hilaria, Leta, Lucina, Marcella, Olympina, Plautilla, Præpedigna, Proba, Serena, Tefsamina, Tryphonia. Post has Francisca, quæ non ita pridem fuit, & cuius extat uita admirabilis, institutusque Virginum conuentus in Turri, vt vocant, Speculorum. postrema est Antonia, cuius nos sanctitatem cum multis in Vrbe admirabamur.

His expositis, sumatur quælibet Vrbs in Europa, Africa, atque Asia, in quauis orbis Regione, & inspiciatur diligentissime, an produxerit tot Virgines, tot matronas, tantæ fortitudinis, cõstantiæque in aduersis, tantæ puritatis, & contẽplationis in diuina intentæ, vt Roma produxit; quin multæ, amplissimæq. regiones, quibus haud contigit tanta Viraginum præclarissimarum propago, amplius autem neque maximæ totius telluris parti diuinitus est hoc concessum, quod uni Romæ. Quæ porrò Agnetis verbi gratia, vt alias omittamus, fortitudo fuit, quæ, nata annos tredecim, reiecit omnes delicias, non expauit ignes, non enses, non atrocissima tormenta? Quæ constantia fuit Augustarum, siue Imperatricum Romanarum, vel Augustorum profapia natarum, Serenæ, Flauia Domitillæ, Pudencianæ, Praxedis, Artemiæ, Susannæ, Tryphoniæ, Cyrillæ, Constantiæ, e quibus hæ tres ultimæ post Constantinum fuere,

in

A in amplectendo, ac retinendo contra aduersa omnia Christi cultu? Nunquid ulla ætas protulit Italiae Virgines tantas? Nunquid vlla orbis pars?

Quid? omittemus hic Italicas Virgines, fœminasue, vel ante, vel post Constantinum cœlestis uitæ, aut etiam Virginitatis admirandæ insignibus excellentes? Nimium prolixii essemus, neque operis instituti ratio pateretur, si singulas vellemus recensere. Nostræ ætatis tantum referamus O sannam Mantuanam, Columbam Reatinam, Margaretam Fontanam Mutinensem, Catharinam Raconisiam, Stephanam Soncinatem, Lucretiam Cadamustam, Luciam Narniensem, Mariam Bagnesiam Florentinã, Catharinam Fliscam Genuensem, Margaretam Rauennatem: quarum mirabilia gesta describunt

Leander Albertus, Franciscus Siluester, Raphael Razius, Ioannes Fraciscus Picus Mirandulæ Comes, Alexander Capochius, Hieronymus Rubeus, adducuntque probatissimos testes euentuum, vt nos retulimus lib. 12. signo 57. cap. 23. Nunquid uero ulla ætas protulit ante Constantinum vel vnã Virginem fœminasue superioribus similem? nominetur, quæso. Nam plurima sæcula oppono uni nostro, vnã pluribus nostrarum. Aduocetur Orbis totus, ac proferat aliquam similem ex ijs, quæ Christi cultum sunt auersatæ. Vide, quantum sanctitatis Romæ accesserit, quantum nostræ Italiae post Imperium Constantini.

Non est igitur opus referre, quantum doctrinæ cœlestis fuerit in aliquibus istarum, quas supra retulimus, Verbigratia, in Catharina Senensi (vt mittamus antiquas, quarum meminit Hieronymus, Demetriadem, Paulam, Eustochium, Marcellam) cuius eloquentiam præferre audeat Papius Massonus Francisco Petrarchæ, & de qua posse asseri testatur illud antiquum, Ab eius ore melle dulcior fluebat oratio.

Neque similiter est, quod referamus, diuinitus impressa, aliquibus fuisse ad pedes, manus, ac latus uulnera Christi uulneribus responsentia, vt Catharinæ Senensi, Raconisæ, Luciae Narniensi, ne uerba faciamus de Sancto Francisco Assisiate aut earum cordi insculpta cœlestia quædam signa, ut Clare Montefalco Ordinis Erem. S. August. Margaretæ Tifernati, & alteri Margaretæ Columnensi, de cuius laudibus extat ode Iulij Cæsaris Stellæ elegantissima, ad Ascanium Columnam Cardinalem, multis virtutibus præstantem, in qua illud non

im-

94.

95.

96.

immerito post egregias Columnensium laudes: A

*Non tamen tanti domus hinc Columna,
Nec decus famæ simul è tuorum
Omnium, quantum sibi Margareta
Sumit ab vna.*

Quod nos retulimus lib. 15. signo 59. cap. 3. quid dicā illarum sanguinem nulli corruptioni obnoxium per multa sæcula cum corporibus suis, à quibus est abiunctus, perdurare, & quod sit mirabilissimum, certis temporibus esseruescere, ac sponte B commoueri, & agitari, Vel alioquin miracula maxima per istas patrata.

97. Illud attingamus, ex Italia prodijisse maximos ordinum Religiosorum, sanctissimosque auctores, & quidem ex Urbibus potissimum Romæ propinquis. Nam, qualis, & quantus Benedictus? quot, & quanti ex illius Ordine Viri prodierunt? Legat, qui volet, Trithemium de viris Illustribus ordinis S. Benedicti. Quot porrò, & quanta illi gessere? non nulla nos retulimus signo 23. de summa fide lib. 6. & 35. de religione lib. 9. & 12. de confirmata fide lib. 5. Atque hic Nursiæ est C ortus, quæ Ciuitas Roma abest itinere trium dierum. Sicuti Afisium Patria Francisci; cuius ordo quot, & quantos in Religione viros ediderit, quis poterit unquam satis explicare. Quid igitur impius ait, quò Populi sunt Romæ propinquiores, eò minus esse religiosos? cum tam prope absint hæ duæ Ciuitates, quæ protulerunt duos, quibus primæ dantur in Religiosis familijs instituendis. quin Benedictus est Romæ educatus. uterque autem à Romanis Pontificibus auctoritatem cepit Hos porrò sequuntur Romualdus Rauennas Camaldulensium Pater, Gualbertus Florentinus Vallis Umbrosæ, Philip- D pus Seruorum Mariæ, Petrus Hostiensis Canonorum Reg. & qui diuersarum ordinis Erem. Sancti Augustini congregatio num fundatores fuerūt, ac nostra ætate Franciscus Paulanus minorum, multique alij aliorum. Horum porrò familiæ innumeros habuerunt, & habent alumnos, à quibus Populi omnes supra Rhenum, Danubiumque in Britannia, & Insulis, quas Oceanus alluit, Indijsque Orientalibus, sine Occidentalibus à fœda Barbarie, ab efferis, ac belluinis moribus traducti sunt ad humaniorem uitam, ciuilemque cultum. Nunquid his si-

A his similes habuit antiquitas tota? Nunquid Italus vllus ante Constantinum fuit per tot annorum millia, qui tot non modo Italos, sed è quavis natione mortales innumeros haberet per tot annorum sæcula institutorum suorum sectatores, & imitatores? Nunquid vllus Italus ad sanctitatem, puritatemque morum tot instituit?

Neque verò famina Italæ hacin re viris cessere. Scholastica namque Benedicti soror, & Clara S. Francisci consanguinea, feuerissimæ, ac cælestis vitæ præcepta posteris ita reliquerunt, vt incredibilis sit earum multitudo in omni Catholici orbis loco, quæ sunt securæ rationem viuendi, quam tradiderunt illæ; & ex earum familijs illustrissimæ famina prodierunt in Europa. de quibus proprio libro Trithemius agit. ita, vt toto Orbe terrarum, ne dicamus in Italia sola, prorsus nihil illis simile ediderit vllum sæculum. Tanta est Italiae laus post imperium Constantini.

Quodque magis admirere, quicumque exterorum Religiosorum familias excitarunt, ij plerumque in Italia consederunt. Exempli gratia, Bruno Colonienfis ordinem Carthusianorum formauit. is verò in Monasterio Calabriae vitam C transegit, in solitudine agri Squillacensis, vt referre in eius vita Franciscus Pureus: quam tomo quinto Surius tradit. At Dominicus, postquam diu moratus est in Gallijs, Bononiæ quieuit; ibique est defunctus, & sepultus. quod scribit in eius vita post alios Ioannes Antonius Flaminius. nostra vero a tate Ignatius Loiola male habitus in Gallia, Hispaniaque Romam contendit, atque hic benignissime exceptus præstantissimi ordinis fundamenta iecit; eumque in omnes orbis partes ex ipsa Vrbe missis sacerdotibus disseminauit. quod neiusdem vita Ioannes Petrus Maffei testatur. Vt videamus apertissime, Romæ, & in Italia fontem totius Religionis esse; ac falsissimum, quod ait ille, minus esse religionis in terris propinquioribus Romæ.

Denique, vt finè faciamus, à Pontificibus Romanis, eorumque studio potissimum propagata est Religio Christiana in vniuersas regiones, pluribus modis confirmata, confutata hæreses contrariæ, & cum fuisset illa per hostes ipsorum sæpe adducta ad interitum, per eosdem rursus Pontifices Romanos varijs in locis est restaurata, disiectis, & exterminatis contrarijs, quæ nos abunde probauimus signis de propagatione fidei,

confirmatione, confutatione hæresum, reparatione eiusdem A
fidei lib. 3. & 4. ob quæ innumeri mortales ab efferis moribus
ac belluinis traducti ad humanitatem, ciuilesque viuendi mo-
dos: vt ostendimus signo 28. de gentibus efferis ad humanita-
tem perductis lib. 7.

Ad summam, venditabit se in hoc antiqua Italia, & Roma,
quod coluerit impurissimos, ac scelestissimos Deos, ac Deas;
Cælo inleruerit vna cum sæminis Reges, & Imperatores
omnibus flagitijs contaminatos, vt Romulum, Augustum,
Tiberium, Floram, Faustina, Liuiam, similesque istorum.
Atque iccirco protulerit homines necessario huiusmodi deo- B
rum, quos admirabantur, & colebant, imitatores. Nam,
quid ego Antinum, aut pudenda memorem? Nunquid hic
toties repetendæ sunt istæ insanix? Quanto rectius gloriari
potest nunc Roma, & Italia, sanctissimos viros, ac sæminas
protulisse post ætatem Constantini, qui viuendi præcepta pu-
rissima, & innocentissima reliquerint posteris, qui innume-
ros habuerunt è toto Orbe imitatores vitæ cœlestis per tot
sæcula, quot numeramus transacta post Benedictum, cæte-
rosque à nobis supra recitatos. Hæc sanè solida Italiæ gloria
diuino munere, hæc Romæ laus vera, sempiternumque illius C
ornamentum.

*Ostenditur, calamitates omnes acerbissimas, quæ contigerunt
Italia, post ætatem Constantini accidisse, cum Ponti-
ficis Romani auctoritas est oppressa, & ipse
iniuriose tractatus.*

Cap. III.



IDI MVS supra, quot, ac quantis op- D
pressa fuerit malis Italia, Romaque ante
Constantinum; quot contra, & quantis
illa bonis fuerit aucta post eum. Sed illud
scilicet aliquibus negotium faceffit, quod
post eundem nonnulla Italiæ tristitia con-
tigisse memorentur, quæ ab aliquibus scri-
ptoribus, antiqua, & nostra non bene comparantibus, mira-
biliter amplificari solent. Atqui, quæcumque illa fuerint,
non æquant superiorum temporum calamitates, vt aperui-
mus. præterea vero, quod maximè sit memorandum, men-
teque

A teque retinendum, tum præcipue contigerunt, cum vel Pon-
tifex Romanus est Vrbe exactus, maleque habitus, aut alio-
quin eius, Episcoporumque auctoritas nihili facta, & prostra-
ta. Vt appareat scilicet, ab illo honorifice habito, & illius
auctoritate amplificata pendere Italiæ, Romæque felicitatem.
Quod vt clarissimum, fiat enumerabimus tempora, quibus
eius, Episcoporumque auctoritas valde est imminuta; &
quæ contigeriat eo tempore, memorabimus; explicantes
apertissime euenta, quæ litteris fuerint mandata. Igitur,
quantas opes reliquerit Constantinus Pontifici Romano, quot
B modis auxerit eius potestatem, nos abunde ostendimus si-
gno 76. lib. 17. cap. 3. de admiranda progressione sacræ po-
testatis. Ex illo tanta Italia Romæque adfuit bonorum co-
pia, vt per annos prope centum nulla acciderit pestis, nullus
terræmotus, incendium nullum, nulla sterilitas, nullum bellum
paulo funestius, vel externum, vel domesticum, nullæ deni-
que clades, quæ sane bona numquam leguntur accidisse tanto
temporis interuallo Romæ, & Italiæ. Quo circa Ammianus,
qui Valentis imperio viuēbat, quamuis insensissimus nomini
Christiano Romanorum vitam sæpius carpat, & nihil tamen
C referat admodum insigne ad vituperationem, nihilque simile
ijs, quæ fiebant à Syllæ temporibus vsque ad Constantinum
per annos quingentos plus minus, libro tamen xiv. Pompilia-
ni requisisse securitatem temporis in Urbem tatetur. Tanta por-
rò Annonæ abundantia Romæ aliquando fuit, vt subleuauē-
rit Africæ inopiam; cum contra semper euenisset, vt Africa
Romæ, & Italiæ semper horreum vocatum fuisset

Atque hæc post imperium Constantini, qui tantam Ponti-
fici Romano in Occidente potestatem largitus est, ut in om-
nibus causis profanis, siue ciuiles illæ, siue criminales forent;
D quæ Romam è toto sere Occidente adducebantur, summum
ius haberet: quod & Episcopis in suis diocesisibus communica-
uit, vt è Codicis Theodosiani lib. xv. titulo de Episcopali iu-
dicio constat, ac nos retulimus signo citato. In Ecclesiasticis
porrò aut quoquomodo ad sacra Religionis statum, vel pro-
gressum pertinentibus, Pontifex idem Romanus, & proprio,
& antiquo iure nemini cedebat; & in illis nemo poterat se
admiscere.

Sed hanc eius, Episcoporumque auctoritatem supremam
primus Honorius maxime imminuit, deinde etiam Valenti-

nianus ultimus. & Honorius quidem statuit, ne cognoscere A
 posset Episcopus nisi causas Religionis: quisquis ad Ecclesias
 confugeret, vi abreptus, grauiores lueret p̄nas: clerici ne
 eligerentur, nisi è monachis, & è vicis duntaxat, vbi essent
 Ecclesiæ quibus p̄ficiiebantur; actot essent, qui ex Eccle-
 siæ fructibus tributum pendere Imperatori possent. Valenti-
 nianus autem, ne Episcopi in ipsos Clericos iudicij ius habe-
 rent, nisi de consensu ipsorum, ne astricti Collegio possent Cle-
 rici fieri, vel monachi.

Sic igitur, imminuta ab Imperatore Romano Episcoporum, B
 ac proinde etiam Rom. Pontificis potestate, in Italia, contigit,
 vt incredibilis, & qualis nunquam fuerat Italiæ, ac Romæ pro-
 speritas imminuta & ipsa conciderit. Anno enim quadrigen-
 tesimo Alaricus Gothorum Rex in Italiã irrupit, & 460. Rada-
 gaisus cū maximis copijs vsque ad alpes Fæsulanas processit.
 vterque tamen est mirabili victoria profligatus. sed anno 409.
 Alaricus iterum Italiam ingressus Romam obsedit, ac sequen-
 ti capiti, & diripuit: Italiamque vsque ad vltimos Bruttios
 percurrrens spoliavit. cumque obiisset, Attaulfus ei succedens
 Italiam rursus peragrans expulcavit anno 411. in Galliamque
 secessit, atque ita per biennium luctuosa Italiæ clades il- C
 lata, interimque maxima tum fames, tum pestis in Vrbe fuit.
 quod Zosimus scribit. Irruptionis autem per Alaricum factæ
 inquit illorum temporum scriptor Orosius quamuis recens
 memoria sit, siquis ipsius Populi Romani, & multitudinem vi-
 deat, & vocem audiat nihil factum esse, sicut etiam ipsi faten-
 tur, arbitrabitur: nisi aliquot adhuc existentibus incendijs for-
 te doceatur. Hæc ille: eadem Iornandes cæteri q. scriptores.

Mirari autem satis nequeo, quid venerit in mentem Sigonio D
 scriptū relinquere lib. x. à Gallis Romã capi olim nequiuisse,
 quãuis infirmam, & parua longa obsidione. cū certissimum sit,
 ab illis captam, dirutamque anno 363. neque infirmam fuisse,
 aut parua, sed iam tum complexam septem colles lóge post
 Seruium Tullum, censaque sapias Ciuium plusquam centum
 quinquaginta millia. quod ex eius Fastis apparet.

Quod vero adijcit libro sequenti, non nominabo singula op-
 pida, quæ propterea ille subuertit, quod eorum cum annalibus
 memoria prorsus exciderit. Nolam tantum in campania de-
 letam, & Episcopum eius Paulinum, cuius supra mentio fa-
 cta est, captum, non silebo. hæc sanè imprudenti exciderunt.

nullus

A nullus enim scriptor antiquus deleta ab Alarico vlla oppida
 nomenq; alicuius memorat: neque certe potuit sufficere bien-
 nij tempus, quo Italiam totam peragravit, exercitui, ad hæc
 agenda. ac Nolam tantum vastatam, non etiam deletam nar-
 rat Ang. lib. 1. de Ciuit. Dei; cuius ipse verba citat Quod si vult
 ipse Sigonius oppidorum, quæ subuersa sint, non adesse memo-
 riam cum annalibus, atque ob id nomina periisse, quo modo
 potuit id scire, cum memoriam nolit extare?

Hæc igitur accidere, auctoritate Romani Pontificis, Epi-
 scoporumque oppressæ, quo tempore etiam Roma ille absuit.
 B Innocentius enim Papa, cum capta, ac direpta est Vrbs, Ra-
 uennam se contulerat, & quasi Loth. iustus, inquit S. Hiero-
 nymus, subtractus est a presentibus Romæ cladibus, atque in-
 de etiam literas dedit.

At Valentiniano Tertio regnante, cum similiter Episcopo-
 rum, Papæque potestatem violasset, & paulo post interfectus
 fuisset, Vandalorum Rex Gensericus Urbem secundum spolia-
 uit anno 455. Nullum tamen Vrbi illatum incendium, Leone
 Papa id impetrante. Idem tamen Gensericus Vrbes aliquot uel
 Italiæ, vel Sicilia solo æquasse memoratur, vt vult Procopius
 C lib. 1. belli Vandilici. Quod si Leo Papa obuiam factus ad Padū
 Attilæ Regi Hunnorū suo sermone, & dignitate nõ effecisset,
 vt is ab Italia recederet anno 451. maximæ ab illa clades auer-
 sã nõ fuissent. Aquileiam tamen funditus excisam, Ticinū, Me-
 diolanumque vastata, Paulus Diaconus cum Procopio scribit.

Durante eadẽ Pontificiæ potestatis imminutione, anno 476.
 Odoacer Herulorum Rex, Momyllo Augustulo deiecto Ita-
 liam cepit. ab illo Sigonius vult multas ad solum vsque euer-
 sas Vrbes, eiusque rei Paulum Diaconum, testem citat. Sed
 nihil huiusmodi legitur apud Paulum Diaconum, vel è scri-
 ptoribus antiquis vllum. Illud certum, ab Odoacre Italicis
 agrorum tertiam partem ablatam, Senatui, & consulibus au-
 ctoritatem ademptam, ac noua tributa imposta. Regnavit O-
 doacer vsque ad annum 493. quo victus est à Theodorico Go-
 thorum Rege, & interfectus.

Sed, cū calamitates huiusmodi, quas narrauimus, perculerint
 Italiã Pont. Rom. Episcoporumq; auctoritate deiecta id cõtigit
 vt sciamus Italiæ felicitatẽ p̄dere ab illius potestate supremũ
 ius obtinẽte: Nihilominus nõ fuerunt adeo funesta, ac dira, vt
 antiquæ illæ ante Urbẽ conditæ, vel post eam, quas intulerunt

Galli

Galli, cum Tyrrenos omnibus bonis exuros è circumpadani oris eiecerunt, undecimque ipsorum Ciuitates deleuerunt, Romam funditus exciderunt, cum paulo ante Romani, & ipsi Veios Urbem nobilissimam solo aquassent, & Crotoniatæ Sybarim, cæso exercitu militum tercentum millium.

Neque tot, ac tantæ illatæ vastitates, & Itolorum strages editæ quot, ac quantas aperuimus ab Hannibale adductas.

Quid vero Hannibalem proferimus? Italicense bellum, Sulanumque maioribus ruinis Italiam prostrauit. Id abunde à nobis est explicatum.

Annon maioribus etiam, quod Cæsar, & Pompeius, mox B Triumuii, vel aduersus Brutum & Cassium, vel aduersus semetipsos gessere? An non hæc ostendimus supra, Perusiam subuersam, Pisaurum terræmotu haustum, Italiam colonis viuatam, semirutas Vrbes, & direptas?

Quid hic ego à Nerone crudelius Urbem incensam, dirutamque narrem, quam vel ab Alarico, & Genferico? quid maiores Itolorum cædes factas à militibus Galbæ, Othonis, Vitellij, Vespasiani, quam à superioribus barbaris? quid imperantibus Gordianis Romanos concisos, Urbem spoliatam, & Balbino flammis absumptam, Gallienoque, & Aureliano à Borealibus Populis Italiam direptam, vastatas eius Vrbes, ac semirutas referemus?

Theodorico regnante, quis credat Pontifici Rom. auctoritatem pope omnem, quæ fuerat illi in Vrbe Roma, & Italia restitutâ, vel Italiæ felicitatem maiorem fuisse? Audiamus Procopium loquentē libro Gothici belli primo. Is itaque (Theodoricus) inquit, suis sic præerat subiectis, vt omnibus ornamentis, quæ vero Imperatori congruerent, se communiret: nam, & iustitiæ studuit plurimum, legibus firmiter obseruatis, & à circumiectis, & finitimis Barbaris Italiæ agros ad securitatem tutatus est: quippe qui ad magnanimitatis, & sapientiæ summum fastigium peruenisset, atque adeo, vt in subiectos nec minimum quippiam ad iniuriam exerceret, nec cuiquam sibi id forte insinuanti assentiretur, præter id vnum, vt Gothi agrum, quem Odoacer suæ dederat factionis hominibus, inter se patirentur: erat autem Theodoricus fama quidem Tyrannus, re tamē præ se veri Imperatoris specimen ferebat, & qui vel eorum, qui à principio ea in dignitate probatiores fuissent, nemini inferior fuerit, & Gothos item, at-

que

- A. que Italos pari quadam, ac summa beneuolentia suapte humanitate prosequeretur, ita, vt omnes (quod vtique difficilimum est) eius imperium oblectaret. In ciuilibus nanque, & publicis rebus tractandis variâ nimirum sunt mortalium vota, & sæpe id accidit, præsens imperium his quidem, & de improviso vt placeat, quibus voluptati sunt: quæ geruntur, vel vt mærore afficiantur, quibus aliter longe, ac sentiunt, res procedunt. Annos itaque Theodoricus cum septem & triginta superuixisset, vitam finiuit, quod vtique, vt hostibus terribilis fuit, ita & subiectis immodicum sui desiderium reliquit.
- B. Hæc ille, testificans: præterea à Theodorico Gothos viuere permittos legibus suis, ac suis etiam Romanos, Senatūque auctoritatem, & Consulū semper eò regnante illatam perstitisse.

Addit in Chronico Cassiodorus hæc verba: Rex Theodoricus Romam cunctorum votis expetitus aduenit, & Senatū suū mira affabilitate tractans Romanæ plebi donauit annonam, atque admirandis moenibus deputata per annos singulos maxima pecuniæ quantitate subuenit, sub cuius felici imperio plurimæ renouantur Vrbes, munitissima castella conduntur, C. consurgunt admiranda palatia, magnisque eius operibus antiqua miracula superantur.

Illud eo regnante accidit lugubre Vrbi, & post hoc aliud Pontificum Romanorum maiestati. Quorum alterum posteritati ipsius, alterum Senatui Rom. videtur diuinitus attulisse exitium supremum.

- Primum contigit anno 498. cum duo sunt electi ad Pontificatum, Symmachus à Cleri maiori parte, Laurentius à maiori parte Senatus, & ex vtrisque partibus, inquit Diaconus lib. 15. innumere strages, & rapinæ patratae sunt, plerique ex Sacerdotali numero, multi etiam Clericorum, plures Ciuium Romanorum extincti sunt, per tres circiter annos. Hæc ille. Hinc accidit, vt Senatū quasi tantarum cædium reum Deus videatur non multo post sustulisse. Illud triste euenit, Romani Pontificis dignitati, quod Ioannes Papa in carcerem coniectus est à Rege Theodorico anno 526. quo vterque obiit & Rex quidem terribili spectro percussus. quod refert Procopius libro primo. quin scribit in Dialogo Gregorius, ad infera eum detrusum ob illatam Symmacho, Boetio, & Ioanni Papæ necem.

Hic.

His exceptis usque ad annum 535. maxima Italiae tranquillitas, & felicitas per annos quadraginta duos, & amplius fuit ac Rex ipse Theodoricus Pontificem Romanum Episcoposq. catholicos tum maxime coluit, tum vero plurimum derulit Pontificiae potestati, ut ex historijs, & literis Cassiodori liquet, & nos attingimus lib. 8. signo 32. de prudentia politica. quamvis non redierit illa in eum statum, quo Constantino imperante fuerat sic aucta.

Secundum post haec tempus accidit Italiae Romaeque iustis Pontificibus Romanis indignissime habitis, eorumque auctoritate, ac dignitate maxime imminuta ab Imperatoribus Graecis.

Anno enim 537. Siluerius Pontifex, quod Augusta Theodora nollet assentiri, ac restituere Anthimum haeticum Sede Constantinopolitana deiectum, prodicionis insimulatus Roma abductus, ac per vim, scelusque infandum, folio depulsus est. mox, ob eandem causam, defuncto Siluerio, Vigilus, qui & multis criminibus à Romanis est oneratus anno 545. captus, Constantinopolimque missus, cum nollet Anthimum restituere, ac minantibus Imperatoribus verba illa imperterritus pronunciaffet, Video me non ad Iulianum, & Theodoram venisse, sed ad Diocletianum, & Eleutheriam, percussus alapis, & aufugiens in S. Euphemiae, abreptus inde, ac per Urbem totam tractus, & in carcerem traditus, medico pane, & aqua vitam tolerauit. Clerusque Romanus, qui cum eo erat, ad metalla effodienda est amandatus. Quae refert inter alios Liberatus, & post omnes Sigonius libro decimo nono de Occidentis imperio. Romam redire permiffus est tandem Vigilus anno 554. quo & defunctus est, cum nauis in Siciliam peruenisset, illique Pelagius est suffectus. Ex hoc autem tempore in maximum Pontificiae potestatis detrimentum Iustinianus cauit, ne Pontifex Romanus consecraretur nisi prius consulto Imperatore, ac certa pecuniae summa persoluta. Videamus autem, quae tristitia contigerint Italiae ac Romae ab anno 537. usque ad 554. per annos decem & septem, Igitur, quo anno Siluerius est Vrbe expulsus, sic Roma est à Gothis obsessa: ut Procopio teste lib. 2. & 3. incredibili fame oppressi fuerint, pestilentiaque saeuissima Romani, et Itali vexati et 546. quo Vigilus Constantinopoli est in carcerem detrusus, Roma est capta à Rege Gothorum Totila, ac pars eius

eius tertia flammis deleta. quod nos Procopius idem lib. 3. docet. pestilentiaque, & fames anno eodem saeuissima Romanos atque Italos absumpsit. Denique haud prius uicti Gothi, bellique, & vastationibus, est impositus in Italia finis, quam anno 554. quo Vigilus liber est Constantinopoli dimissus. quae constare possunt tum ex alijs, tum verò e Sigonij libris.

Ex his, quae diximus, euidentissimum fit, quantum Romanis, & Italis conducatur, honorifice haberi Pontificem Romanum. Nam, quo anno uterque captus, & iniuriose affectus est, eodem Romanos, & Italos fames, ac pestilentia dirissime vexauit, Roma capta, dirutaque, & incendio deleta magna pars illius: cum verò Pontifex Romanus libertati, & honori suo restitutus est, tum demum mala omnia conqueuerunt, ac libertati, & honori suo restituta est Roma, quae tamen ruinis est deformata, ac senatoribus, eorumque consensu viduata, quod à Gothis ad necem quaesiti praecunctis fuerint, & occisi anno praecipue eodem, quo Siluerius Papa est Vrbe exactus. quod Procopius aperte refert lib. 1.

Multi porrò scriptores longe inferioris aetatis, & maxime qui Italicis Urbibus antiquitatis alicuius dignitatem, magnitudinemque ascribere conantur, Gothis attribuunt Urbium multarum ruinas, facta atrocissima. Sed haec, nullo ex antiquis teste, quin repugnantibus praecis historicis, qui Gothorum temporibus vixere, & rebus gestis interfuerunt. Nam Procopius Belisarij consiliarius fuit, & vidit quaecunque Gothi patrarunt in Italia, diligentissimeque cuncta sigillatim quolibet anno euenientia recenset. Et nullam tamen urbem insignem dirutam refert in Italia praeter Mediolanum, & Romae tertiam partem. Blondus tamen historiarum lib. v. contendit multis, nullo modo euersum fuisse à Gothis Mediolanum, quamvis vastatum negari non possit. Quod autem legitur in aliquibus Procopij codicibus, tercentum millia viro- rum Mediolanensium necata à Gothis, reponendum est, triginta millia, prout non modo idem Blondus, sed etiam Leander in descriptione illius urbis legit, ac ratio ipsa suadet. Quin Totilam, quem veluti Gothorum crudelissimum multi produnt, humanissimum fuisse, cum Rex est electus, quamuis ante adeptum Regnum crudelis esse potuerit, e Procopio constat, qui lib. 3. haec de illo, iam tum Rege electo, tradit. Totilas interim, cum in captiuos Romani exercitus studium plurimum,

ac benevolentiam præ se non mediocrem tulisset, eos tanto-
 A pere sibi conciliauit, vt volentes plerique apud eum milita-
 rent, & mox feminas quasdam patritias captis in oppidis per
 suos comprehensas nulla prorsus affecit iniuria, sed summa
 cum diligentia libere abire permisit. Vnde factum, vt eius
 nomen tum sapientiæ, tum benignitatis celebre apud Roma-
 nos iam esset, & rursus feminas omnes, vt extra iniuriam ef-
 sent, seruauit, vel Gothis has sibi maxime cupientibus con-
 iugio iungi. Quin idem Totilas Gothum, quod virginem vitiaf-
 set, ultimo supplicio, bonis eius publicatis, affecit. Audi ma-
 iora, quæ Procopius tradit his verbis, ne quid me putes finxis-
 B se: Totilas igitur, Neapoli capta, eam in captiuos præse tulit
 benignitatem, quæ vtique neque barbaro, neque hosti sat con-
 uenit. quippe qui Romanorum præ inedia affectorum inprimis
 curam suscepit, nec secus & eorum, qui, cum cibo diutius ca-
 ruisse, imminuti viribus videbantur. Veritus itaque, ne ex
 repente nimio cibo ad satietatem desumpto, vti par erat,
 ingurgitati perirent, medendi hunc modum excogitauit. cu-
 stodibus in portu, portisque dispositis imperauit, neminem
 vt abire permetterent. Tum ipse omnibus moderatione
 prouida quadam, parciusque, quam pro singulorum appeten-
 C tia, cibos præbere, hosque eatenus quotidie famescensibus
 addere, quoad ne auctos quidem, ingestosque sibi sentirent.
 sic itaque viribus confirmatis, patentibus apertisque foribus,
 liberè, quò quisque abire iam vellet, permisit. Cononem ve-
 rò, eiusque milites, quibus manere apud se haudquaquam
 placebat, impositos nauibus nauigare, quo animus vellet, ac
 pro arbitrio iussit. Tum illi, si in Byzantium nauigationem
 susciperent, probro sibi, quod egerant, fore, & ignominia
 rati, Romam potius euadum decernunt. Sed, aduerso vento
 obsistente, cum nulla esset nauigandi facultas, in ancipiti
 D erant, ne Totilam vt potitum victoria promissorum denique
 pœniteret, ne ve per eum ingenti aliquo malo, afficerentur.
 Quibus de rebus Totilas certior factus, vniuersos ad se con-
 uocatos solando, & confirmando, & integrata, quam dede-
 rat, fide, bonum animum habere iussit, & suo cum exercitu
 vt se immiscerent, indeque necessaria sibi coempta, vt ab ami-
 cis deferrent. Denique, cum ea vis venti rursus, & continen-
 ter ingrueret, ita, vt temporis plurimum tereretur, equos,
 & iumenta his tribuens, insuper & viaticum elargitus, per
 con-

A continentem Romam versus, iter vt facerent, imperauit,
 viæ simul comitibus datis Gothis, & probatissimis viris, vt
 tuto abirent. Hæc Procopius.

Denique, cum sæpius inter Italos, eorumque socios, ac
 Gothos commissa fuerint prælia, ex Italis, eorumque militibus
 nunquam millia quinque cecidisse narrantur, ita, vt ad sum-
 mam multo maior vastitas Italiæ fuerit allata per Gallos, per
 Annibalem, per bella Italica, Sullana, Cæsariana, & alia, quæ
 recitauimus, quam per Gothos; quæ funestissima fuere his tem-
 poribus, extitere fames, ac pestis, ita, vt adacti fuerint ho-
 mines ad humanarum carniū esum, ac fuerint, qui se in Ti-
 B berim præcipites darent. quod aliàs ante exactos Reges legi-
 mus euenisse. Ex his patet, acerba hæc accidisse ob contem-
 ptum, irrogatasque Papæ iniurias. & tamen multo acerbiora
 euenisse ante Constantinum, vt, cum Galli vndecim circa Pa-
 dum Vrbes, Romamque euerterunt, cuncta in Vicos redege-
 re in Gallia, quæ ab eis dicta est Cisalpina, aut cum parenti-
 bus, inquit ille, abominatus Annibal per annos sexdecim Ita-
 liam vastauit, vndecim vrbes in Apulia, & in his Argyripam,
 Canusiumque Italicarum maximas excidit, Romanique po-
 C pulorum, qui illi adhæserunt, ciuitates in Vicos redegere;
 Aut cum iidem sociali bello ad vastitatem plurimas regio-
 nes adduxerunt, & mox bellis ciuilibus sequentibus, aut alio-
 quin plusquàm barbarico furore in semetipsos, atque Italicos,
 diritatis exempla atrocissima ediderunt; veluti, cum Nero
 Romam incendit, & mox per biennium toties est à quatuor
 Imperatoribus pugnatum, Cremona exusta, Italia tota dire-
 pta, vt a peruimus supra. Quod verò terræmotibus, ac ful-
 minibus Romam disiectam Sigonius anno 538. prodit ex ora-
 culo S. Benedicti, fallitur, cum nemo id narret. & S. Benedi-
 D ctus non id vno anno euenturum, dixerit, sed progressu an-
 norum multorum, ita, vt senio, inquit S. Gregorius, longo
 ædificia laxata prosternerentur. quin non audet istiusmodi ora-
 culum certò affirmare prolatum a S. Benedicto lib. Dialogo-
 rum 2. cap. 15. ædificia olim publica, quibus è maiori parte
 Roma constabat, ad voluptatem solam facta, vt docuimus, &
 quorum cura ad Imperatores pertinebat, neglecta ruinam fe-
 cere: cui causam dedere etiam fulmina, ac terræmotus diuer-
 sis temporibus accidentia. Hinc Romæ aspectus est fœdatus,
 atque, vt ait Sanctus, emarcuit vetustate nimia, senioq. longo.

Tertium tempus est, cum Episcopi Istriæ, Venetiæ, Liguriæ, Æmiliæ, Ducibus Macedonio Aquileiensi, Honorato Mediolanensi, Maximiano Rauennate Archiepiscopis ab obedientia Romani Pontificis abscessere, & quintum Concilium Consta nopolitanum respuerunt. quod apparet ex Epistolis Pelagij Primi. id contigit sub annum 555. quin Aquileiæ Synodus est coacta aduersus vniuersale quintum Concilium amplius anno 585. Helias Aquileiensis, & Ioannes Rauennas Archiepiscopi, contempta Pelagij Secundi aucto itate, Concilium Chalcedonense ex parte refutarunt anno 585. quod libro primo de Regno Italiæ Sigonius notauit. Durauit hoc dissidium viuente adhuc Aulatio, qui concessit Aquileiam anno 621. vt in eius vita Beda nos docet. Illud etiam graue Pontificiæ potestati contingebat, quod consecrari Papa haud poterat, inscio, vel inuito Imperatore Orientis. quin ille adeo ludibrio fuit aliquando, vt Mauritius Gregorium Magnum Simplicem per ignominiam vocauerit: factamque ab ipso pacem, noluerit ratam habere, Patriarcharum Constantinopolitanorum superbiam, cum vocarent se Oecumenicos, aduersus Pontificem Romanum fouerit. Denique Constantinus anno 652. captum Martinum Papam in Pontum relegauit, vbi & decessit anno 653.

Ac per hæc tempora, sub annum scilicet 568. Longobardi Venetiam, Liguriam Æmiliæque magnam partem, & Tusciæ ceperunt. Continuerunt feritatem barbari vsque ad annum 576. quo inquit Paulus Diaconus lib. 2. c. 18 triginta Duces triginta Ciuitatibus dati sunt, singuli singulis. ij nulli Regi parebant. ac tum multi, inquit ille, nobilium Romanorum, ob cupiditatem Ducum interfecti sunt. reliqui verò per partes diuisi tertiam partem suarum frugum Longobardis persoluerunt; & tributarij efficiuntur; porro his Longobardorum Ducibus septimo anno ab aduentu Alboini, & totius gentis, spoliata sunt Ecclesiæ, sacerdotibus interfectis, ciuitatibus subruitis, populisque, qui more segetum excreuerant, extinctis in ijs regionibus, quas Alboinus ceperat. Hæc ille, qui & duas grauissimas pestes memorat, eluionemque aquarum maximam, si qua unquam fuerat post uniuersalem. Quin anno 600. cum pacem factam uiolasset Exarchus Imperatoris, Agilulfus Rex, Patauium captum incendit, Cremonam, Mantuamque euertit 602. Sequenti autem pace facta interuenta, & opera Gre-

A Gregorij Magni, Italicis longe pacatiora omnia fuerunt. Et nihilominus hæc tempora minus infelicia fuerunt, quam fuerint imperio Romano, aut Rep. stante, quin ipso Augusto uiuente, vt colligi potest ex ijs, quæ supra retulimus, ne toties eadem repetamus. ostendimus enim supra, illo regente ademptos omnibus prope Italicis fundos antiquos, in remotissimas ipsos oras amandatos, populos Italiæ multos deletos, incendia magna exorta, pestes, sterilitates, diluua Deucalioneis penè similia, ut conqueritur Horatius Vrbes dirutas, ut è Luciano, & alijs aperuimus, incendia exorta, denique bella omnium cruentissima gesta. Ex hoc tempore nulla irruptio in Italiam Barbarorum fuit huiusmodi, ut in illa vel diu confederint, agrosque, & fundos prioribus incolis ex maiori parte abstulerint, atque ita ipse magna partem potuerint occupare. redire in Italiam tranquillitas exoptata cœpit, cum Benedictus Secundus anno 684. euicit, ne auctoritas Imperatoris in Pontifice consecrando expectaretur. Non enim bella ulla, uel clades Italis fuerunt paulo atrociores, aut quales ante Constantinum fuisse in Italia memorauimus, quales èt Romani Pontificis potestate oppressa. Sed magna Italiæ felicitas aduenit, cum Gregorio Secundo sedente anno 727. Romani cum populis propinquis obedientiam Pontifici Romano iurarunt; & à Leone Isaurico, quod hæreticus esset, descuerunt, vt alibi retulimus signo 76. de admiranda progressionem sacræ potestatis libro 17. c. 3. at longe maior adfuit, cum Pipinus Francorum Rex anno 755. mouit in Longobardos, & quæ Pontifici Romano ditionum iura abstulerant, reddere coegit, maxima porro affulsit, cum Carolus Magnus Longobardos Italiæ imperio, quodcumque illi habebant, exiit, ac Papæ restituit ea, quæ eripuerant anno 774. Tunc enim, quod supra ex Othone Frisingensi retulimus, Italiæ ciuitates magnâ libertatem nancisci cœperunt. Felicitas hæc vt cœpit anno 684. ad summum uenit 774. turbari cœpit 499. & 815. cum Romani in Leonem 3. multa indigna patrarunt, ita concidit 824. cum Romæ nobilitas, orta seditione, Eugenium 3. delegit, ac lex ab Imperatore Lothario lata, ne Pontifex Romanus consecraretur, nisi Imperatore, aut Legatis eius præsentibus, perstitit annis centum quadraginta. Atque ita, quemadmodum uisæ est extitisse lege illa abrogata, qua Papa non poterat consecrari, nisi consulto Imperatore, ita languit, renouata similia.

mili constitutione, per quam Pontificia potestas, ac dignitas imminuebatur. Illo autē temporis interuallo nulla pestis, nulla sterilitas, nulla eluuiō, incendium nullū, cladē admodum funesta, & memorabilis fuit in Italia. Bella non ita atrocia, uti ante Constantinum, nulla Vrbs euerfa, terræmotus vuuus fuit anno 801. quo tectum Basilicæ S. Pauli, ac nonnulla alibi ædificia corruerunt. quæ constant è Sigonij annalibus.

Quartum tempus, quod valde luctuosum, sed varijs euentibus temperatum, est ab hac lege lata per Lotharium usque ad annum 1059. quo temporis spatio indignissima a Romanis in Pontifices patrata, occisis eorum duobus, vt cætera omittamus, de quibus infra agemus & quidem sub annum eundem, quo sancitum fuit, ut Pontifex Romanus haud consecrari posset, nisi Imperatore, aut eius legatis præsentibus, grauisima pestilentia fuit, & 847. vehementi adeo motu terra mota est, ut Aesernia pene tota procubuerit, ac magna pars populi cum Episcopo ruinis obruta fuerit. Anno deinde 841. Saraceni Barium cepere, per annos triginta tenuerunt, atque inde egressi non modo omnem Apuliam, & Calabriam, quæ Græco Imperatori parebant, sed ipsam præterea Campaniam infestam habuerunt, ac multa sibi oppida subiecerunt. Anno autem 891. Fraxinetum in alpihus Cottijs, sinibesq. Prouinciæ occupantes, cuncta incursionibus loca uicina scedarunt, neque Othone adhuc magno viuente post annum 972. inde eijci potuerunt. Ex altera autem parte anno 877. Garilianum arcē ad anem Lirim constructam occupantes, multas inferiori Italiae uastitates, ac populis clades attulerunt, nec nisi anno 915. sunt expulsi Ioanne x. Papa, cæterisque vt Luitprandus scribit, adnitentibus. At 935. iisdem Genuam ceperunt, ac diripuerunt plurimis in seruitutem ductis, Ansidoniam præterea incenderunt, sed & antea anno 846. agrum Romanum populati Apostolorum Basilicas, quæ extra urbem tunc erant, spoliarunt. Romæ illud etiam contigit insolitum anno 847. ut incendium duos vicos exusserit, & basiliscus afflatu multos necarit. Ad hæc mala accesserunt Hungarorum populationes, qui sub annum 901. irrumpentes in Italiam, cuncta usque ad Tusciam prædationibus, & incendijs scedarunt, & aliquot minora oppida inflammarunt. Ludouicus autem Secundus anno 865. Capuam deleuit, & 869. Barium. Græci porro, quibus hæc tum regiones parebant, ab obedientia Romani

Pon-

A Pontificis desciscere iam tum cœperunt.

Haec igitur funesta Italiae contigerunt, oppressa, atque imminuta Pontificiæ potestatis dignitate ob Lotharij legem, quæ cum sublata esset anno 884 per Hadrianum Tertium, mox acerbiora multa acciderunt. Romani enim per factiones euehere, ac deijcere Pontifices Romanos, ac multis modis vexare cœperunt, ita, vt Formosus Arnulfum Germaniæ Regem coactus fuerit auxilio aduocare, & anno 928. Ioannes x. à factiosis Urbis dominatum affectantibus fuerit interfectus. Et 941 Stephanus viij. à sectatoribus Alberici Romani. cumque anno 963 Otho Ioannem xii. Roma, folioque Pontificali deiecit, Leo Octauus est per eum suffectus, datumque Imperatori, & Italiae Regi, ut ipse Pontificem constitueret, & Episcopis inuestituras daret. quod plerunque durauit usque ad Leonem ix. qui quamuis per Henricum Germaniæ Italiaeque Regem fuisset electus anno 1049. monitu tamen Hildebrandi noluit Pontificem se gerere, nisi Cleri Romani suffragijs confirmaretur, quod ita sequentes obseruarunt, vt Stephanus ix. à Clero fuerit electus, sicuti etiam Nicolaus ij. Alexander ij. & Gregorius vij. qui creati sunt, & consecrati, nulla Regum, vel Imperatorum habita ratione, aut expectato consensu, quamuis Gregorius vij. noluerit accipere consecrationem, nisi perspecta Regis voluntate. Hoc etiam temporis spatio, anno scilicet 1010. Florentini Fasulas euerterunt. quod lib. 4. cap. 5. Villaneus refert.

Atque ita ab anno 824. usque ad 1049. plerunque iacuit afflictæ, & prostrata Pontificiæ potestas in Italia per annos fere ducentos quinquaginta nouem, quibus etiam luctuosissima tempora Italiae contigerunt. Neque tamen, qualia, vel ante Urbem à Gallis captam, vel cum Romani continenter bella cum Italis gessere usque ad Annibalis aduentum, quibus in vna Aequicolarum regione quadraginta Vrbes euerterunt, vel cum Annibal atrocissima diritatis exempla edidit, delictis in una Apulia Urbibus vndecim, ne cæteras nominemus. Nam, quid Socialia, Sullana, cæteraque bella ciuilia narrabimus? Quid Imperatorū, qui vel Romani, vel Italicij, aut Barbarici demum sanguinis erant, crudelitatem incredibilem memorabimus? Quid terræmotus, diluuiæ, incendia, pestes, sterilitates post etatem Constantini non auditas? quæ si producantur in medium, & cum his comparentur, minus infelicitatis.

citatis cognoscemus esse in nostris, quæ recitauimus, temporibus, quam illis. neque tamen hæc fuisset infelicitas, nisi oppressa Pontificis Romani auctoritate. A

Ab anno 1049, vsque ad 1083. Pontificum Romanorum potestas cœpit spiritus suos iure attollere. Leo nanque Nonus à clero Romano accipere auctoritatem voluit, legatisque missis, Græcos ad fidem magna ex parte reuocauit. Northmanni Saracenos Italia prorsus eiecerunt; nobilissimumque Neapolis, & Sicilia Regnum cœperunt instituire; quod feudi iure à Romano Pontifice acceperunt, Stephanus ix. Henricum iij. Germaniæ Regem de simonia accusauit. Nicolaus Secundus à Cardinalibus potissimum deligi Papam decreuit, Alexander ij. Henricum ad causam de Simonia dicendam euocauit, Gregorius vero Septimus eundem priuauit Imperio. Et nihil in Italia cladis est auditum, florente scilicet Romani Pontificis auctoritate. B

Quintum tempus est, cum rursus arma sumpta aduersus eam extinguendam. Henricus enim iij. Germaniæ Rex, multorum criminum reus, cum spoliatus Imperio fuisset anno 1083 Gregorium vii. bello illato vexare cœpit, ex quo multa in agro Romano, & Vrbe, flammis vastata, pestis grauissima fuit, quæ Germanos in primis milites absumpsit, penuriaque annonæ in Italia huiusmodi, vt præ victus inopia, inquit post alios Sigonius libro de Regno Italia nono, multæ matres in liberos fame sollicitatæ sæuerint anno 1084. Vrbe exactus Gregorius Salernum se contulit, auxilio Roberti Northmani fretus, ac protectus. fuit hæc Italia infelicitas annorum duorum. C

Post hæc, Gregorio Septimo defuncto, substitutus est Victor iij. anno 1086. qui sequenti Romam profectus, cum, metu Roberti, Henricus iij. Italia disscississet, in suo solio ille præfedit, atque ex hoc usque ad 1117. per annos triginta unum, nihil calamitatis in Italia fuit, Conrado ii. Henrici iij. filio, qui à Patre ob ipsius flagitia descuerat, & Papæ adhæserat, superiores oras Italia regente. D

Sextum tempus Italia infelix fuit anno 1117. cum Henricus Quartus Tertii filius, à Paschali Secundo, quem captum cum Cardinalibus Roma abduxit, & iniuriosissime tractauit, inuesturas Episcoporum, metu belli, ac morte intentata, extorsit, & sequentibus annis ex ordine quatuor Antipapas induxit. Nam tunc Italia, inquit post alios Sigonius lib. x. inaudi-

inaudito ante multa sæcula terræmotu concussa est: quippe eius impetu mœnia, templa, turesque Urbium passim cum ingenti mortalium strage procubuerunt: fontes turbati, hiatus terræ ingentes apperuerunt, tremenda tonitrua, ac fulgura, quæ nulla hominum meminerat ætas, audita. quibus rebus perturbatus Henricus, cum multo tristiora nunciarentur, e Germania literas ad Pontifices ueniæ deprecandæ misit. Hæc ille. Paschali successit Gelafius anno 1118. qui, cum Romam se contulisset, à sectatoribus Henrici Quarti ita fugatus est, ut coactus fuerit in Franciam se conferre. atque eo anno grauius, ait idem scriptor, frigore, fame, ac pestilentia laboratum, ingenti terræmotu per quadraginta dies viuens prope Lombardiæ Vrbes afflictæ. Hæc ille libro decimo. Quæ nos latius persecuti sumus signo centesimo cap. v. lib. xxiv. de Signis Ecclesiæ Dei. Fuit hæc infelicitas Italia annorum duorum plus minus. B

Redijt ad tranquillitatem, bonaque illius Italia, sub annum 1119. permanit vsque ad annum 1161. per annos quadraginta, quibus nulla illi clades insignior accidit, quæ ærumnas ante imperium Constantini contingentes æquarit. non bellum paulo cruentius, non pestis, terræmotus, sterilitas, incendium ve memorabile euenerunt, nulla Vrbs excisa, vigente nimirum Pontificis Romani potestate. C

Septimum tempus calamitosum præcipue fuit Italia anno 1143. vsque ad 1155. illo enim Romani Pontifice defecerunt, ita, vt fuerint excommunicati. quin Eugenius iij. anno 1145. ab ipsdem vexatus in Gallias concessit, & 1154. interdicti ab Hadriano Quarto ob Vidonem Cardinalem violatum, totoque hoc temporis interuallo in contumacia persisterunt. rursus anno 1159. Romæ Alexander Tertius legitime Pontifex est creatus; contra Victor Antipapa, cui Populus Romanus Romano fauebat, est constitutus, pro hoc stetit Fridericus Primus cognomento Ahenobarbus, aduersus Pontificem legitimum, qui in Gallias profugit. Atque hoc tempore ab Ahenobarbo incensa Asta, Cherium, Derthona, Spoletum, subuersum verò Mediolanum; multa item prælia, commissa, quibus tamen non illæ cædes mortalium editæ, quas legimus ante imperium Constantini. Pax facta anno 1184. D

Ex hoc usque ad 1328. per annos centum quadraginta quatuor, maior Italia quies fuit, Mediolanum restitutum, con-

ditā Alexandria, suum decus recepere Aſta, Cherium, Dertho-
na, Spoletum, plurimæque Vrbes maxima incrementa cepe-
runt. & quamuis eam Fridericus Secundus, eiusque filij inter-
turbarint, multæque fuerint editæ pugnæ, nunquam tamen
hominum tantæ strages fuerunt, quantas ante Constantinum
memorauimus, nullus insignior terræmotus, pestis, fames,
incendiumue fuit, nulla Vrbs euerſa.

Octauum maxime infelix Italiæ fuit ab anno 1328. vsque
ad 1350. cum scilicet Lodouicus Bauarus, asserens se supra
Papam, in Italiam uenit; Romæ Antipapam creauit Petrum
Corbariensem, qui Nicolai nomen adſumpſit; & plurima in-
dignissima aduersus auctoritatem Pontificiam perpetravit. B
Fauerunt illi, eiusque ſucceſſoribus, ac fautoribus plurimæ Ita-
licæ ciuitates. quæ late ſcribit Ioannes Villaneus lib. x. & xi.
atque hoc tempore Padus, ruptis aggeribus, in agro Man-
tuano, & Ferrariensi, plurima uastaui, hominum decem mil-
lia ſubmerſit. Arnus toti ferè Etruriæ innumera damna intulit.
Annoque 350. tanta in Italia fames fuit, ut ingens multi-
tudo inhumano ſe; ſe aluerit cibo. Nauclerus ait, tantam in
Italia peſtilentiam fuiſſe, ut in ea ius redditum non fuerit per
aliquod tempus. Ab illa in primis Mediolanum fuiſſe uasta-
tum, ſcribit Patriarcha. In Foro Iulij præterea, & Carnis hor-
rendi terræmotus fuerunt, quibus multa hominum millia ob-
trita occubuerunt, Rhodum, Vedronum, Caſtrum Danielis.
cum uicis quinquaginta in agro Goritiæ proſtrata cecide-
runt. Quæ nos ſuſius complexi ſumus lib. xxiv. ſigno c. cap. v.

Si quod autem tempus Italiæ pernicioſum fuit, illud re ue-
ra cenſeri debet, quo abſuerunt Vrbe Pontifices Romani,
Auenione confidentes. Tunc enim Roma in maximum ſqual-
lorem deuenit, in diuerſis Urbibus Italiæ diuerſi Tyranni exor-
ti, factiones excitatæ. Et nihilominus nunquam tam diras est D
paſſa miſerias Italia, ut ante Imperium Conſtantini, nunquam
tam ſæuis eſt bellis, afflicta: & quamuis poſt Auguſti Impe-
rium non tam crebris fuerit agitata, incidit illa tamen in tru-
culentiſſimos Imperatores, Romani, Italici, ac poſtremo
Barbarici ſanguinis, à quibus, eorumque ſatellitibus, ut
oſtendimus, miſerrimè illa, quamuis pax eſſet, dilaniabatur.

Ad ſummam, quæcumque contigerunt maximæ clades, ſi-
ue ab hominibus adducerentur, ſiue diuinitus immitterentur,
poſt Imperium Conſtantini, euenere, cum Pontificis Roma-

ni

ni poteſtas imminuebatur, aut iniurioſe dignitas eius tracta-
batur. Acciderunt & alijs temporibus ob alias cauſas aliæ,
ſed minores his, ſicut hæ minores ijs, quæ ante Conſtantinum
contingebant. Sic, Clemente Septimo in arce Sancti Angeli
obſeſſo, ætate noſtrorum parentum, fames, ac peſtilentia,
vniuerſam Italiam vexauit: ſic noſtra, ac recenti memoria
fuere in aliquibus eius partibus lues, ſterilitas, ac terræmo-
tus minores his, quos memorauimus, neque antiquis, ut ap-
paret, ſi paria paribus conferamus, comparandi. E quibus
omnibus ſit euidentiſſimum, Romani Pontificis auctoritatem,
B poteſtatemque Italiæ cœlitus eſſe conceſſam ad ipſius ſælici-
tatem tum conſeruandam, tum promouendam. Quod lon-
ge etiam clariffimum ſit ex eo, quod multæ Chriſtiani olim
nominis regiones, quibus Rex vnus præerat, in efferarum gen-
tium Tyrannidem miſerrimè inciderunt, ac multis uſtitati-
bus deformatæ viſuntur. Quæ quoniam nos ſuſius aperuimus
ſigno 99. de infelicitate hæreticarum nationum lib. xxiv. ne
agamus actum, ſatis erit indicaffe locum, ut lector inſpicere
clariffimam veritatis lucem poſſit, ac Diuinæ prouidentię
euenta illuſtria cognoſcere, & admirari.

C
*Redarguitur falſum, quod impius ſcripſit, Italiam fore inexpu-
gnabilem, ſi vni pareret, ac per Pontificem fieri, ne vni obe-
diat; cum ſæpius occupata, quamuis vni ſubieſta eſ-
ſet, oſtendatur, Pontificemque contendif-
ſe, ut Rex vnus eius, aut Imperator
foret, ſed id non feliciter
Italia Romæque,
accidiſſe.*

Caput 1 V.



ERV M enimvero clamat impius, ſi foret
vnus Italiæ Rex, inexpugnabilis illa eſſet,
quod non modo pertinet ad Italiæ digni-
tatem, ſed etiam quandam beatitudinis
partem: quaſi bona eius nullo modo poſ-
ſint ab alijs aut conuelli, aut diminui. Cul-
pa vero Romani Pontificis, adijcit ille, ſit,
ut Italiæ totius non ſit Rex vnus. Hæc ille, falſiſſimè ſimul,

L 1 2

atque

atque ineptissime . Nam sapius Rex vnus fuit Italiae : & idem A
tamen cum tota Italia fuit adductus in alienam potestatem .
En tibi Galba , Neronis successor , Italia tota potitur , & ta-
men spoliatur ab Othone : hic obtinet eandem , ac pellitur
inde à Vitellio : Vitellius à Vespasiano . Post hos innumeri fue-
runt , ante Constantinum barbarici sanguinis , qui Italiae Im-
perium , nomenque Imperatoris , ac potestatem sibi assum-
pserunt aduersus eos , in quorum ditioe erat Italia . Seue-
rus Afer Italiae Regno potitum Iulianum Italum deiecit . Ma-
ximinus Thrax Alexandrum Syrum , Philippus Arabs Gor-
dianum , Decius Pannonius Philippos , Diocletianus Dalma- B
ta Carinum , Denique Constantinus ipse Maxentium militi-
bus Italicis , ac Romanis circumseptum , Theodosius eodẽ mo-
do Eugenium copias ex Occidẽte innumeras trahentem ; Valen-
tinianus Aspare Duce Ioannem . Quid , cum Rex Herulorum
Odoacer Italiam cepit , an non vni Momyllo parebat Italia &
cumque idem Rex per annos multos eam tenuisset , annon
Theodoricus illi eam bello eripuit ? cumque Theodorici suc-
cessores eidem diutius imperassent , cur à Iustiniani Ducibus
expulsi fuerunt ? Iustinus verò , Iustiniani successor , cur exci-
dit illius imperio , inuadentibus eam Longobardis ? Commu- C
ne hoc Italiae fuit cum cæteris vel maximis , vel potentissimis
regionibus , vt earum Reges fuerint victi , & sub Imperium
exteriorum missi . Afsyrios olim latissime dominatos Chaldei ,
Chaldæos Persæ , qui & Aegyptios amplissime quondam re-
gnantes vicerunt , Persas Græci , Græcos Romani superarunt .
Annon Africam rotam Rex vnus tenebat , cum Vandali re-
rum potiebantur ? Cur itaque tam breui est à Belisario do-
mita , & adducta in potestatem ? Hispanias non ne vnus Rex
tenebat ? quid igitur illam sibi Saraceni subiecerunt ? Atqui D
hæc omnia contingere ob neglectam magis , vel Dei religio-
nem , vel , quæ hanc semper sequitur , Pontificis Romani au-
ctoritatem , vt signo 99 . & centesimo aperuimus . Blandimur
nobismetipsis aliquando omnes , si facimus nostros Scythis ,
Persis , Parthis , Afris , Græcis , aut alijs fortiores . cuncti fu-
mus mortales ; incolimus eandem terram , eundem spiramus
aerem , membris eisdem compacti sumus , naturæ omnes
eiusdem : cuncta pendent à Deo , illiusque vero cultu . ille ro-
bur dat , ille artem militarem docet , vsumque eius adducit ,
ac tollit .

Sed,

- A Sed, nunquid Italiae felicius foret, si pareret uni? cur itaque
tam truculenter à Romanis Itali omnes dilaniati? cur ipsi
Romani, atque Itali cum cæteris à Mario, Sylla, Triumuiris,
Octauiano, Tiberio, Caligula, Claudio, Nerone, Vespas-
iano, Domitiano, Hadriano, Commodò, Seuero, Caracal-
la, Macrino, Heliogabalo, Maximinis, Philippis, Gallienis,
Aureliano, Carino, Maximiano, Maxentio, miserrime di-
lacerati? ita, vt nunquam fuerit infelicius Italiae toti, ac Ro-
mæ? An non hæc omnia ob oculos legentium nos posuimus?
quid igitur impius somniatur?
- B Illud porrò falsissimum, fieri culpa Romani Pontificis, ne
pareat uni Regi Italia. Vere enim, si pareret vni, sed religio-
so, sed amanti Christianæ pietatis, sed obedienti legibus sa-
cris, quas Pontifex Romanus sancit, & ab hoc penderet, hu-
ius nutum respiceret, aut, si placet, soli Pontifici Romano
non modo in sacris, sed etiam in profanis, quot, ac quantis
Italia bonis circumflueret? ut vere possemus illa camere?

*Sed neque Medorum siluæ, ditissima terra,
Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus,
C Laudibus Italiae certent: non Baetra, neque Indi,
Totaque thuriferis Panchaia pinguis arenis.
Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem
Inuertere, satis immanis dentibus hydri;
Nec galeis, densisque virum seges horruit hastis:
Sed grauidæ fruges, & Bacchi Massicus humor
Impleuere: tenent oleæque, armentaque lata:
Hinc bellator equus campo se se arduus infert,
Hinc albi Clitumne greges.*

Et:

*D Hic ver assiduum, atque alienis mensibus æstas:
Bis grauidæ pecudes; bis pomis utilis arbor.
At rabidæ tigres absunt, & seua Leonum
Semina: nec miseros fallunt aconita legentes;
Nec rapit immensos orbes per hnum; neque tanto
Squameus in spiram tractu se colligit anguis.
Adde tot egregias vrbes, operumque laborem:
Tot congesta manu præruptis oppida saxis:
Fluminaque antiquos subter labentia muros.
An mare, quod supra, memorem, quodque alluit infra?*

Aue

Anne lacus tantos? te, Lari maxime, teque
Fluctibus, & fremitu assurgens Benace marino?

Falissimum est, inquam, culpa Romani Pontificis factum, quo minus Italia Regi vni pareat, quin longe secus. Diu contendit ille pro viribus, vt Rex vnus Italiae foret, vel cum maximo iurium suorum detrimento. Quod si factu illius contigit, quod vult impius, ne esset vnus Italiae Rex, cur per tot saecula a primis Italiae colonis vsque ad Remp. Romanam constitutam nunquam paruit vni Regi Italia? Vbi tunc latebat ille, qui id impediret? Atqui nos docuimus signo 82. de cura Papae in Catholicis tuendis, lib. decimonono, cap. 2. & sequentibus, summa illum vi conatum, vt Italia tota Imperatori, siue Occidentali, & in Italia commoranti, siue Orientali, & in Graecia sedes habenti, subiecta esset; idque vsque ad annum septingentesimum quinquagesimum secundum; cum mutuis dissidijs imperium fatisceret, Hunnique, Gothi, Vandalis, Heruli, Longobardique ad illius euerisionem conspirassent. conatus est autem Pontifex, vt Italiae Rex vnus esset, quamuis afferatur a multis, & inter hos a Graecis Pontificiae potestatis hostibus, Constantinum donasse Siluestro Occidentale Imperium, cuius quidem donationis iure vt noluisse ipsum, successoresque ipsius, ex magna parte apparet. Cum vero Italiae Regnum, nequidquam laborante Pontifice Romano, a barbaris, & exteris discissum fuisset, ac negligere quodammodo ab Orientali Imperatore, Leoque tertius videret Longobardos insolentius se gerere; Carolum Magnum, cunctis Regijs virtutibus praestantem, non modo Italiae Regem constituit, sed Imperatorem praeterea Romanorum, atque Occidentis creauit anno 801. quod Eghinartus in eius vita, Ademarum, Rheginum, caeterique omnes testantur quamuis ad Papam speciatim pertinerent Exarchatus Rauennae, Pentapolis in Umbria, Tusciae magna pars, Ducatus Romanus, Beneuentanusque, cum plurimis Urbibus, quae cuncta ipsi parebant omnino ante aduentum Francorum in Italiam, uti nos docuimus signo 76. de admiranda profectione sacrae potestatis cap. 3. lib. 17. idem tamen Papa uoluit, profana multa istarum ditionum procurari, & administrari a Carolo Magno, & Italiae Regibus, ut scilicet magis Italia coiret in unam potestatem. Ad tollendam vero Tyrannidem, atque vt Italicis

ci-

A ciuitatibus foelicis foret, ex illo plurimis earum restituta libertas, impositumque id oneris duntaxat, vt aduenienti Regi modicum frumenti tributum, quod Fodrum uocabant, militibus iter facientibus hospitium breue praerent, atque in aduentu Regis constitutum est, vt vacarent omnes Magistratus, iuraque acciperent in communibus rerum profanarum controuersijs, quae testatur aperte Otho Frisingensis lib. 2. cap. xij. de gestis Friderici Primi, cuius ipse aequalis, & consanguineus fuit. quin adijcit, pro arbitrio plerumque haec ab Italicis Ciuitatibus exsoluta, cum superarent omnes alias

B Orbis potentia, diuitijsque, atque idcirco ad imperata faciendam non facile adduci possent, & tamen, ut ab omni molestia se eximerent, non contentae auertere a se, quocumque illae modo possent, exercituum, militumue itinera, & hospitia, fodrique praestationem, illud praeterea curabant, ut Imperatores priuilegijs eas suis ornarent, ac munirent. Hinc Otho iij. anno 992. quod refert Sigonius, priuilegia libertatis, immunitatis ac securitatis Venetorum Duci dedit.

Verum, languente Caroli Magni posteritate, ac viribus, uirtutibusque antiquis destituta, nec valente ob infirmitatem

C suam sustinere Italiae dignitatem, cum nonnulli Principes eius magna spirarent, Regnumque hoc sibi deberi contenderent, Pontifices Romani eis illud, Imperatoriamque Maiestatem sunt elargiti. ac talis fuit Berengarius Primus Dux Forouliensis, Vido, & Lambertus Spoleti, & Berengarius Secundus, qui cum Tyrannide opprimeret Italicos, quod Luitprandus illorum temporum scriptor narrat, neque aduersus irrupentes barbaros, Vngaros, & Saracenos quidquam posset, atque ita decus Italiae periret, praecipue cum dissentirent Itali inter se, ac sepius exteros Reges aduocassent, Itali iidem vocarunt Othonem Primum Germaniae Regem potentissimum anno 951. qui, cum nefarios conatus Berengarij ex aliqua parte cohibuisset, neque tamen ille desisteret ab illicitis inceptis, eundem rursus anno 961. aduocarunt, Italiae Regnum polliciti. praeterea vero Pontifex Romanus Ioannes xij. Imperatoriam dignitatem. Venit ille, & in haec uerba iurauit, vt est apud Gratianum dict. 63.

Tibi, Domino Ioanni Papae, ego Rex Otho promittere, & iurare facio per Patrem & Filium, & Spiritum Sanctum, & per Lignum hoc uiuifica Crucis, & per has Reliquias Sanctorum,

ctorum, quod, si, permittente Domino, Romam venero, Sanctam Romanam Ecclesiam, & te rectorem ipsius exaltabo secundum meum posse; & vitam, aut membra, nunquam, nec ipsum honorem, quem habes, mea voluntate, aut meo consilio, aut meo consensu, aut exhortatione perdes; & in Roma nullum placitum, aut ordinationem faciam de omnibus, quæ ad te, aut ad Romanos pertinent, sine tuo consilio; & quidquid de terra S. Petri ad nostram potestatem peruenerit, tibi reddam; & cuiuscumque Italicum regimen commiserò, iurare faciam illum, ut adiutor tui sit ad defendendam Terram S. Petri, secundum suum posse.

Sed nihil minus Otho præstitit Pontifici Romano. electionem namque ipsius, Episcoporumque inuestituras, à quibus Carolus Magnus, & eius liberi semper abstinere, quamuis oblata eis fuissent à Papa, ut est apud Gratianum distinctione 63. ad se posterisque Reges transfudit, donec vindicauit ab ipsis eas Gregorius Septimus, & Gregorij successores; & tamen adeo fauerunt in Italia Regno Imperatoriaque Romanorum dignitate assequenda Germanicis Regibus Pontifices Romani, de suo vires in profanis plurimum cedentes, quod scilicet Italiae Regnum cuperent vni subiectum, quantum ratio permetteret, ut nihil ultra desiderari possit. quod nos late persecuti sumus signo de cura Papæ in Catholicis tuendis 81. cap. 4. & 5. lib. 19. Ac, licet Northmani post Othonis Tertij mortem Neapolitanum, Siculumque Regnum, feudi iure, à Pontificibus Romanis, qui diu obstiterant, ut constat ex Hermanno Contracto ad finem Chronici, obtinuissent; hi tamen rursu effecere, ut Germanicis illud obediret, cum duxit Henricus Quintus, Friderici Primi filius, uxorem Constantiam, Rogerij Regis prolem, & ad Regni acquisitionem plurimum opis contulerunt, ut è Fazelo, Crantzioque in Metropoli, ac Saxonia sua explicauimus signo adducto. Sed Impietas Manfredi Regis, qua patrem Fridericum secundum strangulauit, Conradumque, & Henricum fratres extinxit veneno, & scelera infanda eiusdem in omnes, compulere Romanos Pontifices, ut Carolum Ludouici Francorum Regis fratrem, Regem Neapolitanum crearent anno 1265. ut notat Villaneus lib. 7. cap. v. ex quo illud ad opulentiam, maximam potentiam, ciuitatumque magnificentiam, frequentiam, decusque illustre peruenit.

Multæ

Multæ porro ex Italicis Urbibus, maiorem noctæ libertatem, & opes, ex eo tempore, quo Gregorius Septimus, successoresque illius, Pontificiâ Sedem suæ libertati restituerunt anno 1090. ad maximam dignitatem, imperiumque sunt euectæ, ut Venetiæ, Genua, & olim Florentia, Pisa, Mediolanum. Pontifices autem Romani, quando nunquam potuerant Italici sanguinis vllum torius Italiae Regem constituere, quamuis id tentassent in Berengario Primo, Lamberto, Vuidone, ac Berengario Secundo, ac de suis iuribus plurimum concessissent in profanorum tractatione; per Carolum verò Magnum Ciuitates Italiae, in antiquæ libertatis statum, à Longobardorum Tyrannide oppressas, reduxissent, quam magis illæ, ac magis tueri omnibus modis contenderunt, aduersus externos, & Italicos quosdam, veluti Berengarium Secundum, idque tum toti Italiae, tum verò Urbibus illis maximæ dignitati, ac felicitati esset, neque ius vllum permetteret, ut vlli ius suum adimeretur, nihil sanè Germanicis Imperatoribus abstulere, id tamen potius curarunt, ut quælibet nationes, contentæ, in patrijs sedibus consistere, Imperiumque Italiae ad externos amplius haud veniret: quamuis Papæ, non mediocri adhibita cautione, ad Italiae res componendas Germaniæ Regem aliquando aduocarint, ut è Nauclero aperuimus lib. 19. cap. 5. de signis Ecclesiæ Dei. Atque ita tum Pontifices ipsi Romani, quas in Italia speciatim proprias ditones ex antiquissimo tempore habuerunt, defendere, ac sibi omnino habere, tum verò, ut Italici Principes, ac Resp. nisi quid deliquissent; ut suas tuerentur, maxime semper studuerunt. Sic etiam non defuit Italiae Rex vnus, non quidem totius omnino, aut maximæ partis; sed cui magna tamen vni feudorum iure pareret, ac summa inter Christianos dignitate floreret, Romanorumque Imperatoris nomen ferret, obligatusque esset ex iuramento, quod in Coronatione Germanici Regni præstat, pro viribus, quas habuit semper maximas, neque sunt adhuc omnino extenuatæ, tueri Ecclesiam Catholicam toto Orbe diffusam, Pontificemque ipsum Romanum, qui præest illi Ecclesiæ summo iure, ut scilicet Italia, ac Roma gloriatur, quòd habeat in profanis, & sacris, Principes omnium supremos in Orbe, in illis Imperatorem, qui confirmatur à Papa, in his ipsum Papam Romæ confidentem.

Minuit interim tamen Italiae decus, Italicarumque ciuitatum

M m

tum

tum potentiam, & dignitatem, quod Romani Pontifices ex Urbe Auenionem commigrarunt anno 1305. adeo pender Italiae felicitas à Papis: adeo falsum apparet, quod impie dicitur, impedimento esse, ne coniungatur illa in vnum. Ex hoc namque tempore ob ipsius absentiam varij Principes, Tyrannorum more, patrias suas, Italicasque ciuitates inuaserunt, vt è Villanei, S. Antonini, Blondi, Sabellicique historijs constat. Tunc saeuissima Tyrannide opprefferunt Pisas Vguccio Fagiolanus, Lucas Castrucius Castracanis, Mediolanum, & propinquas Vrbes Barnabas, & Ioannes Maria Vicecomes, Veronam Mastinus Scaliger, Patavium Carrarienses, atque alias alij dirissimi Principes. tunc Veneti, ac Genuenses mutuis inter se bellis, ac reliqui Italici Guelphorum, Gibellinorumque factionibus maxime sunt attriti. & quamuis aliquando peccatum sit per Apostolicas legatos in prophanis administrandis illud tamen est verissimum, tum supra memoratos Tyrannos tum ceteros, qui crudelissime omnium dominati sunt in Italia, fuisse inimicissimos Pontificiae potestatis, quales Actiolinus Romani, Fridericus ij. alijque, vt, quando in terris nihil est ab omni vitio purum, constet Apostolicam potestatem cunctis examinatis longe minori ad extremum, si reliqua inspiciamus, obnoxiam. Et quamuis Roma anno 1376. Romanorum Pontificum rursus esse sedes coeperit, dissidia tamen, ac Tyrannorum vis non potuit extirpari, nisi post diutinum tempus, idque ob eam maxime causam, quod Urbano vj. sedente fuerit teterrimum schisma excitatum anno 1379. quod auctum à Principibus, Regibusque nonnullis, maxima attulit Italiae detrimenta, Extinctum est illud anno 1419. Martino v. Papa creato, aduersus cuius successorem Eugenium Quartum anno 1440. delectus est Antipapa Amadeus, Subaudiae Comes, Felix Quartus dictus. cui cum nonnulli in Italia Principes fauerent, non mediocres quieti illius attulit turbas. Finis est huic schismati impositus anno 1450. Ex hoc, Italiae Ciuitates magis adhuc, quam prius, excoli coeperunt, & plurima dignitatis, magnificentiae, doctrinarum, rerumque omnium bonarum incrementa sumpserunt. maiora cepissent, nisi Italici quidam, & inter hos praecipue Ludouicus Morus, contra Pontificis consilium, bella miscuissent, exteraeq. gentes in Italiae viscera immisissent. Hispanos a scimus Neapolitanis post obitum Ioannae Secundae acci-

fat. lib. 2.
et seq.

tos,

tos, Pontifice Romano inuito. Verumde his omnibus quando agere non posset esse, nisi valde inuidiosum; simulque res est notissima peritis, non est quod multa dicamus.

De communi maximorum Theologorum sententia Concluditur, Papam non modo esse in spiritualibus Pontificem summum, sed et omnium temporalium in terris Regem supremum, idque iure diuino, atque, hoc posito, vt vult S. Thomas, et alij, iure naturali. Cap. V.



M verò, si parere Italia iure vni deberet ille esset Pontifex Romanus. Nam, cum ponamus eum Christi Dei Vicarium, non modo illa obedire ipsi debet, sed Orbis etiam totus, salua Regum, Principumque legitimum potestate, qua vero, ac summo omnium sacrorum Praefecto, qualem Christiani omnes ponunt esse Papam, conuenit ancillari. Natura namque comparatum videmus, vt meliora, ac perfectiora deterioribus, & ignobilioribus dominantur. quod si secus contingat, est praeter institutum naturae. Hinc elementa seruiunt corporibus inanimatis, eaque sic constant, & continent, vt in horum transeant naturam. haec autem subiiciuntur ijs, quae motu intimo cientur, ac sensibus carent: vt herbae, frutices, plantae animantibus sensu praeditis. Homo praestit his omnibus omnium finis. In nobis porro scimus esse, ac moueri corpus ab anima, in qua principatum ratio tenens, ad Deum. Deique cultum referre omnia debet, ac proinde, cum ponatur à Christianis Papa Dei Christi Vicarius, totius diuini cultus moderator absolutus; eius dominium dominia cuncta constituet, atque continebit. Sed, quando dominium (sunt haec ipsa verba Sancti Thomae libro tertio de regimine Principum, cap. x.) quoddam est Sacerdotale, & Regale similiter; aliud autem Regale similiter, sub quo Imperiale sumitur, & sic de alijs, vt infra patebit. tertium vero Politicum. quartum autem Oeconomicum. Primum ceteris antefertur multiplici via. sed praecipue sumitur ex institutione diuina, videlicet Christi. cum enim eidem secundum suam humanitatem sit omnis collata

Arist.
Pol. c. 2.

M m 2

po-

potestas, vt patet Matthæi cap. 16. dictam suam potestatem suo communicauit Vicario, cum dixit, Ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam & tibi dabo clauas Regni cœlorum; &, quodcumque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis; &, quodcumque solueris super terram, erit solutum & in cœlis. Et mox: Quod si dicatur ad solam referri spiritualem potestatem, hoc esse non potest, quia corporale, & temporale a spirituali & perpetuo dependet, sicut corporis operatio ex virtute animæ. sicut ergo corpus per animam habet esse, virtutem, & operationem, vt ex verbis Philosophi, & Augustini de immortalitate animæ patet, ita & temporalis iurisdictio Principum per spiritualem Petri, & successorum eius, principium. Hactenus verba S. Thomæ. E quibus conficitur, omne dominium, quodcumque est, non modo in Italia, sed in Orbe toto, habere principium, virtutem, & operationem à dominio Papæ, non solum spirituali, sed etiam temporali, quod dedit ac dat illi Christus, qui, vt inquit idem libro eodem cap. 15. temporaliter est Dominus Orbis, & directè ad spiritualem vitam suam ordinauit Principatum. Hæc ille. Quin est hoc adeo verum, vt scribat cap. 19. Videtur Vicarius Christi habere plenitudinem potestatis, cui competit dicta prouisio ex triplici genere. primo quidem, diuino, quia sic videtur voluisse Christus ex verbis superius introductis, & infra etiam ostendetur: secundo verò, ex iure naturali, quia, supposito ipsum primum locum tenere in Principatu, oportet eum dici caput, à quo est omnis motus, & sensus in corpore mystico, per quod habemus, quod omnis influentia regiminis ab ipso dependet. Amplius autem in communitate oportet attendere ad conseruationem ipsius, quia hoc natura requirit humana, quæ sine societate viuere non potest. conseruari autem nequit, nisi per dirigentem primum in quolibet genere hominum. & hoc est in actibus hominum primus Hierarcha, qui est Christus, vnde est primum dirigens, & consulens, & mouens, cuius vices summus Pontifex gerit. Rursus autem dictum est supra, in primo libro, quod Princeps est in Regno, sicut Deus in mundo, & anima in corpore. constat autem, quòd omnis operatio naturæ ex Deo dependet, sicut gubernante, mouente, & conseruante, quia in ipso mouemur, & sumus, vt dicitur in Actibus Apost. & Propheta Isaia cap. 26.

Omnia

- A Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine. Similitèr & de anima dici potest, quia omnis actio naturæ in corpore in triplici causæ genere dependet ex anima. Hoc autem videmus in Deo, qui gubernando, & dirigendo mundum permitit corruptionem particularis eatis pro conseruatione totius sic & natura facit pro conseruatione corporis humani ex virtute animæ. Simile contingit in Principe totius Regni, quia pro conseruatione regiminis super subditos ampliatur eius potestas, imponendo taleas, destruendo ciuitates, & castra pro conseruatione totius Regni. multo igitur magis hoc conueniet summo, & supremo Principi, idest Papæ ad bonum totius Christianitatis. Rursus idem in 2. distinct. 44. 19. 2. Potestas, inquit, spiritualis, & sæcularis vtraquæ deducitur à potestate diuina, & ideo in tantum sæcularis potestas est sub spirituali, in quantum est ei à Deo supposita, scilicet in his, quæ ad salutem animæ pertinent, & ideo in his magis est obediendum potestati spirituali, quàm sæculari. in his autem, quæ ad bonum ciuile pertinent, est magis obediendum potestati sæculari, quàm spirituali, secundum illud Matthæi, cap. 22. Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsarij; & quæ sunt Dei, Deo, nisi forte potestati spirituali etiam sæcularis potestas coniungatur, sicut in Papa, qui vtriusque potestatis apicem tenet, scilicet spiritualis, & sæcularis, hoc illo disponente, qui est Sacerdos, & Rex in æternum secundum ordinem Melchisedech, Rex Regum, & Dominus Dominantium, cuius potestas non aufertur, & Regnum non corrumpetur in sæcula sæculorum. Amen.
- Sequitur, recitans eadem verba, opinionem S. Thomæ Dionysius Carthusianus secundo sententiarum dist. 44. questione 5. addens, quibus per omnia concordant Alexander, Bonauentura, Petrus, Richardus, alijque communiter. Sic ille, asserens hanc communem Theologorum sententiam in Papa esse apicem spiritualis, ac sæcularis potestatis. Et verò ita voluit Alexander Halensis in quarta parte summæ quæst. 10. part. 2. 5. 2. in verbo, Pro Rege nostro, & in tercia parte quæst. 40. membro 5. Hugo e S. Victore lib. 2. part. 2. cap. 4. S. Bonauentura in 4. dist. 37. in expositione lit. dubio 4. lib. de Ecclesiastica Hierarchia par. 2. quibus addendi quos addidit idem opusculo de auctoritate Papæ, affirmans idem sentire Hubertinum de Casale, & Petrum de Tarantasia, præter hos idem

Idem tradunt Rainerius Pisanus in sua summa uer. Domi-
nio. c. 5. B. Ioannes à Capistrano tractatu de auctoritate Pa-
pe, par. 1. secundæ partis num. 4. & 5. Gabriel Biel. in expo-
sitione canonis lect. 23. Egidius Rom. lib. de potestate Eccle-
siastica cap. 7. Alexander de S. Elpidio libro eodem cap. 6. Ia-
cobus de Viterbio, Gulielmus Cremonensis S. Bernardus lib.
4. de consideratione ad Engenium, Augustinus Triumphus li-
bro de potestate Ecclesiastica, q. 1. art. viij. Aluarus Pelagius
de planctu Ecclesiæ cap. 13. Silvester Prieras in summa uer.
Papa. 9. 10. & 11. Ioannes Selestadiensis in Quadriuo, par.
1. Tartaretus in quarto, distinct. 18. q. vnica, Naclantus lib.
de potestate Papæ. quorum uerba non adducimus, ne iusto pro-
lixiores simus. Non grauabimur tamen afferre uerba Hen-
rici Gandauensis Doctoris Sorbonici, qui ante annos tercen-
tum floruit. Is igitur sic quodlibet sexto, q. 23.

De Iure diuino, & naturali sacerdotum supereminet Im-
perio, & penes ipsum residet de Iure diuino, & naturali utra-
que Iurisdictio, & super spiritualia, & super temporalia, &
similiter eius immediata executio. Vnde in tempore legis na-
turæ simul ambo currebant, Regnum, & Sacerdotium, & om-
nes primogeniti Regum sacerdotes erant, & Reges, & iurisdi-
ctionem in temporalibus exercebant. nec debebant distingui
illo tempore, quia nondum erant sacerdotes. uocati ad spiritua-
lis uitæ exercitium, sicut tempore gratiæ. sicut etiam ambo
currere debebant propter eandem rationem in lege Mosaica,
sicut & cucurrerunt usque ad Samuelem, sub quo populus
petijt sibi Regem, quem, quantum erat ex parte populi, Do-
minus concessit in onus propter peccata eorum. Vnde dixit
Dominus Samueli: Non abiecerunt te, sed me, ne regnem
super eos: disponente tamen æterna prouidentia, quæ mala
nostra, & ea, quæ concedit pro peccatis nostris, in bonum con-
uertit, hoc factum est in prælagium eius, quod futurum erat,
Deo ordinante in noua lege, & ut sacerdotes expediti à iudi-
cij temporalium assuescerent imminente tempore: aduentus
Christi vacare spiritualibus, qui ueniens Rex, & sacerdos si-
mul secundum ordinem Melchisedech, qui simul erat Rex, &
sacerdos Dei, sacerdotium, quod per accidens secundum præ-
dicta seruire factum erat in lege Mosaica, in qua sacerdotes sub-
iecti erant Regibus, ad libertatem sacerdotij legis naturæ re-
duxit: in qua in eadem persona utraque dignitas iuxta cursum
legis

A. legis naturæ debuit residere, qui Rex, & Sacerdos debuit es-
se ordinarius suæ gentis & hoc principaliter ratione, qua sa-
cerdos super spiritualia principaliter, quam ratione, quia
Rex super temporalia principaliter. Vnde, etsi fuissent Re-
ges alij ab institutione, qui non essent sacerdotes, sub quibus
essent Sacerdotes non ordinarij, sed instituti, illi subesse debue-
runt illi, qui simul Rex esset, ac Sacerdos ordinarius; & hoc
non tam ratione, qua Rex erat, sed ratione, qua Sacerdos
erat. Hec ille. qui & paulo ante, Cum aliquid, inquit, fue-
rit difficile, vel ambiguum; tunc ad iudicium est Sedis Apo-
stolicæ recurrendum. & secundum hoc Sacerdos Apostolicus
se habet ad Reges, & principes, tanquam architecti ad arti-
fices. illi enim, propter quid, & regulas iudicandi sciunt;
isti mechanici uero, tanquam experti in multis, ipsum, quia,
sciunt; propter quid autem, ignorant, propter quod debet
illis leges dare, secundum quas debent iurisdictionem suam
exequi, & populum regere, nec aliorum leges recipere, nisi
per ipsum prius fuerint approbatæ. Huiusque Henricus. Nunc
audiamus Sanctum Antoninum titulo tertio de dominio re-
gnorum, cap. 2.

C. Credimus, ait ille, immo scimus, quod Papa est generalis
Vicarius Iesu Christi de transf. Epi. c. 1. & etiam super omnes
Infideles. etenim Christus plenariam recepit potestatem.
Vnde Psal. Deus iudicium tuum Regi da, & iustitiam tuam
filio Regis. & Matth. ultimo, Data est mihi omnis potestas in
cælo, & in terra. Nec uideretur diligens, seu sapiens pater-
familias, nisi & Vicario suo, quem in terra dimisit, plenam su-
per omnes dimisisset potestatem, ut patet in eo, quod dicitur
super homicidio, c. per humanam lib. 6. Ideo, & dicitur de
Papa, qui non solum habet potestatem, sed & plenitudinem
potestatis, de usu pallij. c. ad honorem, quia Petro, & succes-
soribus eius clauis dedit Regni Cælorum, dicens, Quodcum-
que ligaueris, & c. Ones autem non solum sunt fideles, sed
etiam infideles per creationem, licet non sint de ouili. Vn-
de & sequitur, quod Papa super omnes habet iurisdictionem
de iure, licet non de facto. & probatur hoc in eo, quod le-
gitur de elect. c. significasti. de maiestate, & obedientia. c.
solitæ, de iudicijs. c. nouit. Igitur per hanc potestatem, quam
habet Papa, dicendum est, quod gentiles, etsi non habent le-
gem, nisi naturæ, si tamen contra legem ipsam naturæ faci-
ant,

clant, licet per Papam puniri possunt. Et mox: De Christianis non est dubium, quod Papa eos iudicare potest, & punire, si contra lege Euangelicam faciant, vel alias grauer peccent, etiam temporaliter, vt patet in eo, quod notatur in. c. licet, de foro comp. & de iudic. c. nouit. §. 1. &, quamuis omittat Papa aliquando pœnas iustas, & debitas omnibus prædictis inferendas, vel quia facultatem nõ habet coercendi, vel propter pericula, & scandala, quæ incumbunt, vel euenire timentur, vel quia multitudini parcit, de temp. ordin. c. 2. & cle. de excom. c. latores, est tamen potestas faciendi hoc apud Deum. Hæc Sanctus. Cui consentit Franciscus Mayronis cognomento Doctor illuminatus, qui sic in. iv. dist. 19. q. 4. Plenitudo potestatis secundum vtramque iurisdictionem concurrat in eandem personam. hoc patet auctoritate Christi: Cumque ligaueris &c. Dices forte, quod verum est in spiritualibus. Sed tunc arguo sic: Quia in subordinatis, quidquid potest inferior, potest et superior. Sed Papa est superior ad Imperatorem, vt supra probatum est. ergo. Secundo, Quia Papa confirmat leges. hoc autem non posset, nisi posset, eas condere. Tertio sic, Cuicumque datur auctoritas ad principale, datur & respectu adnexi, quia sine eo non posset exequi: sed temporalia sunt adnexa spiritualibus actibus. nullus enim posset celebrare missas sine vestibus. nec vestes possunt haberi sine bonis temporalibus. ergo. Sed contra Canonistæ dicunt quod in spiritualibus præsidet Papa, Imperator vero in temporalibus, Probo: Quia Imperatores dederunt bona temporalia Papæ, & Ecclesiæ. Sed hic dicitur quod de facto sic fuit, sed de iure Papa debet dare Imperium Imperatori, & alia bona temporalia. Hæc Franciscus Mayronis. Similia Richardus de Media villa in 4. distinctione 24. quæst. 3. ad 5. Moyses, inquit, expressius, quam Aaron figurauit Christum, qui fuit summus Rex, & summus Pontifex, & ex consequenti Vicarium eius in terris, in quo simul sub Christo est vtraque potestas. Et art. 5. quæst. 3. In omni, ait, re vnâ ex diuersis rebus integrata oportet esse aliquod præminens, quo diuersæ partes teneantur in vnum, sicut est anima in humano corpore, & corpus super contrarietatem eleuatum, quod est cælum in machina mundi. per virtutem enim cælestem conciliantur elementa, quæ contraria sunt. vnde, cum Ecclesia sit vnum corpus Christi mysticum ex diuersis statibus, & membris con-

stituti-

- A situtum ad obseruationem huius vnitatis oportet esse vnum caput omnium statuum cum Ecclesiæ, & membrorum vniuersali regimine regituum, sub quo diuersi status Ecclesiæ, & membra diuersa conueniunt secundum debitam proportionem in vnum, vt sic conformetur Ecclesia militans suo exemplari in cælo.
- Sequitur testimonium Roderici Sancij Episcopi Zamorensis libro de origine, ac differentia principatus. Sic itaque hic par. 1. Nemo, nisi Christus, vel eius Vicarius in terris, potest dicere illud, quod Propheta de Christo dixerat, Mihi. inquit, alienigenæ subditi sunt. nam propter vniuersale dominium nullus mortalium est ei alienus, & non subditus: quia scriptum est de eo, Data est mihi omnis potestas in Cælo, & in Terra. Et iterum. omnes gentes seruient ei, & dominabitur à mari vsque ad mare, Et iterum: omnis terra possessio eius. Et rursus: Romanus Pontifex vice Christi principatur in vniuerso Orbe, in spiritualibus, & temporalibus, & de illo loquuntur iura, auctoritates, & rationes supra allegatæ. Et propè finem partis primæ concludit: Est vero naturaliter moraliter & diuino iure cū recta fide tenendum, Principatum Romani Pontificis esse verum, & vnicum immediatum Principatum totius Orbis, nedum quoad spiritualia, sed quoad temporalia, & Principatum Imperialem esse ab ipso dependentem, & mediatum, ministerialem, & instrumentalem eidem subministrantem, & deseruientem. foreque ab eo ordinatum, & institutum, & ad iussum principatus Papalis mobilem, reuocabilem, corrigibilem, & punibilem, de quo ministeriali Principatu pulchrè ait Isidorus lib. de summo bono Potestates, inquit, sæculares necessariae non essent, nisi, quod non præualeat Sacerdos efficere per doctrinæ potestatem, Princeps hoc impetret per disciplinæ terrorem. Ecce, inquit, necessariae non essent. Ex quo aperte innuit, quod in hoc mundi regimine principatus sæcularis de pura, & mera necessitate, vel etiam expediendi necessarius non est, nisi quando Ecclesia non potest. si ergo posset malos coercere, non est necessarius principatus Imperialis, & sæcularis: cum includatur virtualiter in principatu Apostolico. Vnde Ambrosius ait, quod Pontifices summi solum pro cursu rerum temporalium Imperialibus legibus vtuntur. Resoluendo igitur istum articulum, dicimus, quod in tota machina mundi non est nisi

N n

vnus

vnus Principatus, ideo non debet esse, nisi vnus vniuersalis, A
& supremus Princeps, & Monarcha. Nam vltra prædicta
illud natura ipsa docet. Vt enim inquit philosophus in xij.
Metaph. Entia nolunt male disponi, ideo vnus est principatus,
& vnus Princeps supremus totius Orbis, qui est Christi Vica-
rius: iuxta illud Danielis cap. viij. Dedit ei potestatem, &
honorem, & Regnum, & omnes populi, & linguæ seruient
ei. In illo igitur est fons, & origo omnis principatus, & ab eo
cæteræ potestates defluunt. Hæc ille.

Non omittamus Franciscum de Siluestris Ferrariensem in
cap. 76. lib. 4. aduersus gentes. Considerandum est, inquit B
ille, ex doctrina Sanctæ Thomæ secundo sententiarum, dist.
vltima in expositione literæ quod summus Pontifex habet in
Ecclesia apicem, & excellentiam vtriusque potestatis non so-
lum spiritualis, sed etiam sæcularis: ideo illi præ omnibus
obediendum est, & in ijs, quæ ad salutem animæ pertinent,
& in ijs, quæ ad bonum pertinent ciuile. Similiter, vt dicit
idemmet S. Thomas in libro de regimine Principum lib. 3. c.
10. & 19. potest ratione supremæ huius potestatis. vnumquen-
que ratione delicti punire, & tales, atque collectas pro Reip.
Christianæ conseruatione inponere, sicut & Rex in suo Regno C
potest. Hæc enus Franciscus.

Ex his apparet hanc esse Theologorum communem sen-
tentiam; Papam non modo esse Pontificem summum, sed
etiam Regem summum totius Orbis terrarum. Communis
verò est hæc sententia, sine numerum Theologorum, qui de
hac re scripserunt, consideremus, siue auctoritatem, doctri-
nam, aut dignitatem. Nam, qui, & quanti, SS. Thomas,
Bonauentura, Bernardus, Antoninus, Hugo de S. Victore,
Alexander Halensis, Aegidius Romanus, Franciscus Mayro- D
nis, Dionysius Carthusianus, vt ceteros omittamus? Profera-
tur, quæso, vllus eorum, qui secus tradiderunt, par alicui ex
istis peritia, aut sanctitate? Iam, quis non miretur, è singulis
ordinibus religiosorum celebrioribus, atque è singulis natio-
nibus, quæ sint illustriores in Europa, summos scriptores in
hac sententia fuisse? Nam SS. Thomas, Bonauentura, An-
toninus, & Aegidius Romanus e familia Columensi, Itali,
Bernardus Burgundus, Hugo è S. Victore Gallus, Henricus
Flander, Alexander Halensis Anglus, Dionysius Charthusia-
nus Germanus, Rodericus Sancius, & Aluarus Pelagius His-
pani.

A pani. & hic quidem cum Bonauentura, Francisco Mayronis,
Richardo de Media villa, & Alexandro Halensi ex ordine S.
Francisci, S. Thomas è S. Dominici, Bernardus è S. Benedi-
cti, Dionysius è Cartusianorum, Hugo è S. Victore è Canoni-
corum regularium, Aegidius & Augustinus Triumphus, Ale-
xander de S. Elpidio, Iacobus Viterbiensis, Gulielmus Cre-
monensis omnes ex ordine Eremitarum S. Augustini,

B Doctores porrò Canonistæ sic adhæserunt huic decreto, vt in-
finitum sit illos enuemerare. recēsentur multi à Lælio Zeccho
in tractatibus Theologicis. loco quinto, & à Doctoribus in
c. nouit extra de iudicijs. Hic factum, vt audacter dixerit
Bartolus maturi vir iudicij l. 1. §. 1. D. de requirendis reis
opinionem contrariam esse hæreticam.

C Ex antiquis non habemus multos, qui hæc speciatim tra-
ctarint. A Diuina nanque providentia videmus hoc institu-
tum, vt plurimarum rerum veritas in Ecclesia paulatim sæcu-
lis sequentibus in apertum producat, & eluceat. transfor-
matur, ait Paulus 2. Corinth. c. 3. de claritate in claritatem
tanquam à Domin i spiritu: quod etiam scripsit S. Thomas.
2. 2. q. 1. art. 7. statuens articulorum, qui credendi sint, nu-
merum crescere semper in dies, quoad explicationem distin-
ctiorem, licet non quoad substantiam. Et nihilominus anti-
qui, verbis amplissimis extollentes Petri, successorumque
ipfius potestatem generatim videntur hæc dixisse. Ac, ne af-
feramus Latinos, Græcorum summos adducemus, atque eos,
qui tenuerunt sedes primarias Orientis, æmulas Romanæ.
Igitur S. Cynillus Patriarcha Alexandrinus sic in Thesaurò,
vt citat S. Thomas libro contra errores Græcorum: Sicut
Christus accepit à Patre Ducatum, & sceptrum Ecclesiæ gen-
tium, ex Israel egrediens, super omnem principatum, &
D potestatem, super omne quodcunque est, vt ei cuncta curuen-
tur, plerissimam; sic & Petro, & successoribus eius pleni-
sime commisit. Sanctus autem Chrysostomus Patriarcha Con-
stantinopolitanus, ita libro secundo de Sacerdotio. Quanam
item de causa, ait, idem ille sanguinem effudit suum? certè,
vt pecudes eas acquireret, quarum curam tum Petro, tum
Petri successoribus committebat. Et mox, explicans, Petrum
super omnia Dei bona constitutum: Dum ait Christus, Quis
fidelis seruus, & prudens, non hoc ait, quod ei ignotus sit fi-
delis, ac prudens seruus. sed quod exprimere velit, tum hoc

opus, quàm rarum sit, tum quæ sit functionis huius amplitudo. contèplare iraque & præmiu. Ignatius verò Antiochenus Patriarcha, qui Apostolos, Christumque, vt volunt aliqui, vidit, ad Philadelphenses, Principes, ait, subditi estote Cæsari milites Principibus, diaconi presbyteris, presbyteri verò, & diaconi, atque omnis clerus simul cum omni populo, & militibus, atque Principibus, sed & Cæsare obediant Episcopo, Episcopus vero Christo, sicut patri Christus, & ita vnitas per omnia seruetur. Hæc Sanctus, volens esse Episcopo subiectum Cæsare, sicut patri Christus, qui per omnia subiectus est, siue illa sint sacra, siue temporalia. addit, vnitatem per omnia seruandam, atque ita Episcopo debent omnia profana subiecta esse per administratos, ac Dominos eorum. Ac, ne dicas, vti sacrorum Præsuli dumtaxat, non etiam secundo loco vti omnium profanorum sacro moderatori, adiecit, Per omnia. Clarius hæc S. Epiphanius, heres. 29. Thronus Davidis, & Regale, inquit, solium est Sacerdotium, quod in Ecclesia sancta est. Christus enim Dominus, Rex, & Sacerdos; Rex, quia ex stirpe David, deinde vnigenitus; Sacerdos, quia secundum ordinem Melchisedech sacrificium obtulit, ipsum hoc suum Regnum vna cum summo sacerdotio seruis suis summis Pontificibus est largitus. Hæc ille, aperte asserens, Regnum profanarum rerum, sacerdotiumq. simul esse in Pontificibus summis. quod eadem verba explicans S. Paulinus, ita cecinit, ad Cytherium:

Habes & illud: Ventris a fructu tui

In sedibus ponam meis.

Qui sermo David quamlibet Christus sonet,

In Christo & illis concinit.

Qui Christiani corporis collegio,

In sede ponentur Dei.

Eadem tradit Procopius Gazæus in Isaïæ cap. 16. quem refert Leo Castrensis ibidem. Et attingit Damascenus orat. 2. in Natiuitatem Mariæ. Quin S. Ephrem Syrus, vt antiquissimos ex vltimo Oriente scriptores adducamus, in sermone de Trasfiguratione demonstrat, Petrum Christianorum Principem fuisse, sicut Moyse Hebræorum Princeps fuit; qui diuina, humanaque simul omnia gubernabat. Hinc Macharius

Aegy-

- A Aegyptius hom. 26. postea Moyse successit Petrus, qui nouam Ecclesiam Christi, nouumque sacerdotium instituit. Et hom. 47. Virga Moyse, ait, duplicem gerebat imaginem, occurrebat enim hostibus, tanquam serpens mordens, & enecans, Israeliticis vero erat vice baculi, quo innitebantur. Hæc ille, Summos Pontifices instar Moyse esse in Ecclesia Dei volens, atque iccirco nihil non ex iustitiæ præscriptis moderari. quod sane argumentum tetigerunt Henricus Gandauensis, & Rodericus Sancius. Hæc verò omnia prædixerunt Ezechiel cap. 34. inducens Deum loquentem, Suscitabo pastorem vnum secundum cor meum Dauid qui pascet eas. Et cap. 37. Seruus meus Dauid Rex super eos, pastor erit omnium eorum. Et Osee; cap. 1. Erit numerus filiorum Israel, quasi arena maris, quæ sine mensura est, & non numerabitur. & erit in loco vbi dicitur eis, filij Dei viuentis, & congregabuntur filij Iuda & filij Israel pariter, & ponent sibi met caput vnum. Et Hieremiæ, cap. 33. Non interibit de Dauid vir, qui sedeat super thronum domus Israel. Hæc isti Dauidem vocantes, qui exemplo Dauidis, tum temporalia, tum spiritualia procuraret, sicuti Imperatorem Latini Cæsarem, vel Augustum vocabant, Aegyptij Reges suos Ptolemæos, aut Pharaones, Pastorem verò appellant, quod Rex & pastor, & pascere dicatur. sic enim populus ad Dauidem 2. Reg. 5. Dixit aut Dominus ad Dauid, tu pasces populum meum Israel, & tu eris dux super Israel. Et psal. 77. Et elegit Dauid seruum suum, & sustulit eum de gregibus ouium, de post foetantes accepit eum, pascere Iacob seruum suum, & Israel hereditatem suam, & pavit eum in innocentia cordis sui. Quin à profanis etiam scriptoribus, & inter hos à Græcis, Reges Pastores nuncupantur. Et Homerus passim Reges vocat Ποιμένας λαών.
- D Hinc Origenes hom. 2. in Genesim, Vnus, inquit, obtinuit, vt, quia Præsules gentium, & populorum magistratus, tam apud profanos, quàm apud sacram Scripturam Pastores soliti sint nuncupari, etiam hæc vox pascere, regere, & imperare significet. Nullus verò, ait Arnobius Psal. 137. Apostolorum, præter Petrum, à Christo Domino nomen pastoris accepit. solus enim Dominus Iesus Christus dicebat, Ego sum pastor bonus. Et iterum Hoc ergo nomen sanctum, & ipsius nominis potestatem post resurrectionem suam Petro penitenti concessit, & negatus negatori suo hanc, quam solus habet

bet, tribuit potestatem. Et Lucifer Calaritanus, alloquens Imperatorem Constantium lib. de non parcendo in Deum delinquentibus, Petro, inquit, dicit Christus Ioan. ultimo Pasce agnos meos. Et iterum, Pasce ouiculas meas; & tu veniens lupus, vis eos, qui successores inueniuntur extitisse beato Petro, vicem gerere mercenariorum, eos, quos iam pridem per Hieremiam promiserat populo suo dicens. Et dabo vobis pastores secundum cor meum, & pascent vos pascentes cum disciplina. Hæc ille, asseuerans, Pontifices Romanos esse eos pastores, de quibus apud Hieremiam Deus ait, fore, ut a se dentur.

Ex his omnibus liquet, Pontifici Romano in terris non modo summum Sacerdotium, sed etiam summam Regalis Imperij potestatem collatam à Christo, sacra, profanaque omnia regenda, non modo in Italia, sed in Orbe toto, cum bono id publico cognouerit expedire. Neque vero his repugnant, quod Papæ interdum, Christi exemplo, quando seruos agunt eius seruorum, cum non poterant vel corda potentium dura mollire, vel sublimium celsitatem flectere, suæ potestatis vires, aut Maiestatis eminent culmen occulere factis, aut verbis consonis humilitati conspicuæ, humanæque vilitati, atque ob id non contrarijs veritati, ut deinde suo tempore, cum res exigit, ac patitur, summam dignitatem, potestatemque suam proferrent in medium. Sic Christus asseruit se cum suis à tributis liberum, voluit tamen ea præstare, nequem vel hac in re scandalizaret, ut habetur Matth. c. 17. Et quamuis indignans obiecerit Phariseis, quod ipsum non honorassent, ut habetur Ioannis cap. 8. noluit tamen fieri Rex ab ijs, qui non ipsius in primis dignitatem quærebant, sed panem. quod scribitur eiusdem c. 6. Et nihilominus vetuit occludi ora ijs, qui clamabāt ipsum Regem Israel, asseuerans, fore alioquin, ut lapides clamarent. quod Ioannis cap. 12. & Marci c. 10. habetur, ac Regem se faceretur interroganti Pilato, non qui tunc armis pugnaret, vel cuius Regnum foret vel omnino, vel tunc de hoc mundo, verum cui potestas omnis, non aliqua tantum danda mox esset, non in cælo duntaxat, sed in terris etiam, quod est Matthæi cap. 28. quo tempore dixit Petro, Pasce oues meas, & ipsi dictum fuerat à Patre, Postula me, & dabo tibi gentes, hæc reuerentiam tuam, & possessionem tuam terminos terræ, reges eos in vir-

ga ferrea, & tanquam vas figuli confriges eos. quod habetur Psal. 2. Et sede à dextris meis donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum: Virgaque emittatur è Sion, ut dominetur in medio inicorum, confringat Reges, conquasset in terris capita multorum. ut est psal. 109. Neque similiter, cum dicimus, à Dominio Sacerdotali, ac Regali simul, quale est Papæ, omnia dominia pendere, tolluntur aliorum dominia eorumque effectus. sicut a directo dominio non extinguitur vtile, neque a dominio proprietatis dominium usufructus. sic Deus, cuius vices Papa in terris gerit, operans intime in omnibus rebus, non tollit earum formas, & effectiones, ut docet S. Thomas lib. 3. aduersus gentes c. 67. & parte prima. q. 105. art. 5. quamuis in ipso viuamus, moueamur, ac simus, ut habetur Act. c. 17. ac possit agere, atque agat interdum sine interuentu causarum secundarum, quod in miraculis maximis contingit, aut ipsis adhuc saluis, earum vires, effectusue minuit, vel auget in totius vniuersitatis bonum. Neque vero Pontifex cōquiescere debet in huiusmodi temporalium rerum tractatione, vilitate, ac specie, sed æterna ac cælestia in primis ita spectare, & inquirere, ut illa præ istis nihili ducat, in his desudabit, atque elaborabit, memor eorum, quæ Christus dixit, Non veni ministrari, sed ministrare, quando, & hæc exteri viderunt. notum namque illud Agelilai Regis, Regnum sapientibus esse seruitutem. Quod verò Sancti Doctores aliquando dicunt, Regibus à Deo tradita Regna, sic tradita esse scimus, ut pendeant à primo Pontificis summi Regno, atque illi famulentur. sic enim Prosper libro de vocatione gentium, c. 33. Gratia Christianæ effectibus etiam ipsa, quibus mundus atteritur, arma famulantur. Et S. Gregorius ad Imperatorem Mauritium, libro 2. ep. 61. Super omnes homines, ait, dominorum meorum pietate cælitus data est, ut terrestre regnum cælesti regno famuletur eadem Leo ep. 73. ad Leonem Augustum. Et S. Thomas 2. 2. q. 40. art. 2. omnis persona, inquit, vel ars, vel virtus, ad quam pertinet finis, habet disponere de his, quæ sunt ad finem: bella autem carnalia in populo fideli sunt referenda ad finem, ut ad bonum spirituale diuinum, cui clerici deputantur: ideo ad Clericos pertinet, disponere, & inducere alios ad bellandum bella iusta. Hæc ille vir, doctrina, & sanctitate præcellens.

Concluditur, apud sapientissimas quaslibet gentes, earum Pontificem summum, fuisse etiam vel Regem summum, vel pene Sacerdotes omnem profanorum potestatem. Et ab Imperatoribus, atque a Regibus maximis Pontifici Romano imperia, et Regna maxima fuisse subiecta, atque illi in temporalibus ob legitimas causas omnino paruisse.

Caput vltimum.



CARRISSIMUM fit è superioribus, omnium rerum Dominium supremum pertinere ad Pontificem Romanum iure diuino. quod si ponimus, vt poni debet, iure etiam naturali idem dicendum videtur Sancto Thomæ, Henrico Gandauensi, & Roderico Sancio. & sanè illustrioribus, ac sapientioribus quibusquè gentibus hoc ius fuit, vt cuncta essent subiecta summis sacerdotibus, ipsiq; Reges ijs obedirent, ac dicto audientes forent. quod multo magis erit obseruandum Christianis, quorù primi parètes omnia proijciebant ad pedes Apostolorum, Petro ijs prædente, vt merito ad illos pertineat, quod David canit, Subiecit Deus populos nobis, & gentes sub pedibus nostris. Athenienses olim sibi primas sapientiæ laudes vendicare conabantur, atque ad eos imprimis spectat, quod Apostolus ait, Græci sapientiam quærunz. Atqui Areopagus eorum penes quem prima omnium potestas erat, constabat e iudicibus, qui sacerdotes essent, summusque omnium sacerdos rogans singulorum sententias, ipse suffragia colligebat. quod Iosephus testatur lib. 14. cap. 16. At Lacedæmonijs idem Sacerdos erat summus, ac Rex, vt habemus è Xenopontis libro de Rep. ipsorum. Iudices autem apud Aegyptios, ait Aelianus lib. 14. Variæ historiæ c. 34. ijdem quondam fuerunt, qui & Sacerdotes. In his princeps erat sententia maximus natus & in omnes statuendi ius habebat. Antiquitus, inquit Strabo lib. 17. Meroe (quæ est Metropolis Aethiopici Regni) summa potestas fuit penes Sacerdotes, tantaque auctoritas, vt nonnunquam, misso nuntio, mortem Regi imperarent, eique alium sufficerent, testatur Eusebius in Chronico, in Perside non

A non nisi magnos Sacerdotes regnasse. Adijcit Agathias libro secundo, publica omnia de consilio ipsorum fuisse administrata, ac nihil ratum, vel legitimum fuisse Persis, quod non eorum sententia confirmaretur. Druidæ, scribit Cæsar lib. 6. de bello Gallico de omnibus controuersis publicis, priuatisque constituunt, & omnes vndique parent eorum Iudicijs & decretis. Apud Germanos olim, quod Tacitus scribit libro de moribus eorum, sacerdotes in publicis Conuentibus, vbi agebatur de summa rerum, ius habebant imperandi, silentiumque indicendi. Inter Slauos ijdem Regibus erant maiores, cum penderent ab auctoritate illorum, teste Helmoldo lib. 2. cap. 12. Quid vero Romani? Numquid non apud illos ius erat Sacerdotibus in omnia tam sacra, quàm profana? Hæc sunt festi verba cum Pont. Max. esset omnium Sacerdotum iudex, & arbiter rerum diuinarum, atque humanarum. Hæc Ciceronis lib. 2. de Legibus, dum loquitur de auguribus, qui Sacerdotes erant, maximum autem, & præstantissimum in Rep. ius est augurum, cum est auctoritati coniunctum. neque vero hoc, quia sum ipse augur, ita sentio; sed quia sic existimare nos necesse est. quid enim maius est, si de iure quærimus, quam posse à summis Imperijs, & summis potestatibus comitia tollere? concilia vel instituta dimittere, vel habitare rescindere? quid grauius, quam rem susceptam dirimi, si vnus augurum aliter dixerit? quid magnificentius, quam posse decernere, vt magistratu se abdicent consules? quid religiosius, quam cum populo, cum plebe agendi ius, aut non dare, aut legem, si non iure rogata est, tollere? Hæc Cicero. Extant tantæ potestatis, qua Sacerdotes præditi erant, exempla plurima apud Valerium lib. 1. cap. 1. Quocirca Imperatores summum Pontificatum ad se transtulerunt, quod viderent ei summum ius esse in omnia. quod adnotauit Dion. lib. 53. & patricij conqueruntur apud Liuium lib. 4. augures Pontificesque communicari plebi. & Vlpianus tit. de Iust. & Iure leg. 1. §. 1. Publicum ius, inquit, est, quod ad Statum rei Romanæ spectat; priuatum, quod ad singulorum vtilitatem. sunt enim quædam publicè vtilia, quædam priuatim. publicum ius in sacris, in Sacerdotibus, in magistratibus consistit. Sic Vlpianus, magistratibus præponēs Sacerdotes, & in ijs consistere asserens ius publicum Romanorum. Cognoscebant autem non modo illi causas pias, ac pauperum, quod Cice-

ro tradit oratione pro domo sua, & de haruspicum responsis, sed etia testamentorum, quæ calatis comitijs fiebant; id Gellius docet lib. 15. cap. 26. Quin acta omnia, quæcunque aduersus ipsorum præscriptum tentata essent, irrita reddebant, ac, nequid fieret, ubi ita videbatur, intercedebant. Sic igitur celeberrimæ omnium nationes, quarum consuetudinem reliquæ minores imitari solebant, hanc legem seruarunt, vt sacerdotio profana potestas omnino pareret, ac penes illud summa rerum profanarum foret. Neque ab hoc abfuerit olim Mahometani, cum latius imperarent. eorum namque summus legislator statuit, vt toti vniuersitati præesset vnus Pontifex summus, quem Califam vocabant, illique potestas foret in omnia profana, ijsque administrandis deligeret ipse præfectos, quos Amiras, siue Amireos, aut Amirantes dixere, ac pro libito amoueret. Id per multos annos Mahometani obseruarunt, cum præter alia tenebant imperio Hispanias, Sardiniam, Siciliam, Cretam. quod tradunt Tyrius lib. 19. cap. 21. Ioannes Leo in tertia parte descriptionis Africæ, Zonaras tom. 3. in vita Michaelis Ducæ. Recessere deinde ab hoc instituto Mahometani, vmbraque illius tantum retinuerunt quod si Pontifices eorum summi, ac Præsules impiæ superstitionis adhuc tuentur quandam speciem dignitatis, & præstantiæ, sed re ipsa imperium totum est penes ipsos Reges. Atque ita videtur eo redacta res, quo scimus fuisse redactam apud Indæos, inter quos sanxerat Deus, vt omnium constituendorum potestas esset penes ipsos sacerdotes, vt habetur Deuteronomij. c. 17. Quamobrem summus Pontifex corona triplici ornabatur, quod habet Iosephus antiquitatum lib. 3. cap. xi. id erat tyara, cydarisque ipsius Regium diadema, vt vocat Hieronymus Epistola ad Fabiolam, factumque est non instituentem Deo vt Rex Iudæis daretur, qui tamen, & à Sacerdotibus vngi solebat, atque ipsius potestas subiecta erat Collegio septuaginta duorum, quod Synedrim vocabatur, ac Reges ipsos iudicabat. quod scribit Iosephus antiquitatum libro 14. cap. 17.

Ad summam, sapientissimis quibusque gentibus, quarum fuere magna imperia, commune hoc fuit, vt iidem forent Pontifices Maximi, ac Reges, siue in sacra, & profana simul summum ius Sacerdotes haberent; vt iam, qui secus dixerit, non modo repugnet iuri diuino, quod Christiani proferunt, atque,

A atque, hoc posito, iuri naturali, sed etiam communibus illustriorum, prudentissimarumque gentium scitis. Quamobrem felicissimi, ac potentissimi quique Christianorum Reges, & Imperatores, quod iure, inquit Franciscus Mayronis, ad Pontifices Romanos pertinebat, id in effectu voluerunt esse illius. vt aperuimus signo 76. de admiranda progressionem sacre potestatis lib. 17. cap. 3.

B Sed, in vniuersum, Pōtifex Romanus, quod iure possit in temporalibus, liquet, quia multos Regia potestate, & Imperatoria priuauit, non propter heresim, flagitiaue duntaxat, verum & propter ignauiam. Sic Zacharias Papa deposuit Chilpericum Regem Francorum, Innocentius Tertius amouit à Regni gubernaculis Sancium Portugalliæ Regem, vt est in cap. 2. de suppl. negli. Prælatorum; alijque alios accedente Episcoporum, Procerumque consensu, vt Carolum Crassum, Atahulphum, Venceslumque Imperatores, ac Germaniæ Reges. Præterea verò, ob publicum bonum, reiectis ijs, ad quos iure aliquin imperia magna spectabant, quamuis nihil omnino demererentur, ea detulerunt ad alios, qui nihil omnino iuris prius habebant. Huius autem rei duo sunt illustrissima exempla.

C Ac primum contigit in Orientali Imperio. Nam, cum legitimus esset illius Dominus Balduinus Secundus, Michael Palæologus id inuasit, eiectione armis Balduino, qui ad Carolum Neapolis, ac Sicilia Regem, cofugiens poterat illud recipere: & nihilominus placuit Gregorio Decimo adiudicare Orientale imperium Michaeli Palæologo, & auferre illud Balduino: vt testatur Villaneus lib. 7. c. 44. Nauclerus gener. 43. Licet enim nulla esset in culpa omnino Balduinus, nihilominus vix fieri posse videbatur, vt imperium recuperari posset. Michael autem pollicebatur, se fore in fide Ecclesiæ Catholicæ vna cum Græcis. quod pro virili præstitit ille, quoad vixit atque ita Gregorius Decimus abstulit iura Orientalis Imperij Balduino vero Domino, & dedit Michaeli, qui nihil iuris habebat.

Secundum contigit eodem tempore. Nam, cum fuissent electi à Germanicis Proceribus inter se dissentientibus ex vna quidem parte Richardus Anglus Dux Cornubiæ, & ex alia parte Alfonso Decimus Castellæ Rex veluti Reges Germaniæ, atque ad vnum ex istis necessariò pertineret Germaniæ Regnum, nihilominus placuit Gregorio Decimo illorum neminem

minem confirmare, atque admittere uel ad Imperium, vel ad A
Regnum, sed iussit electoribus, ut alium crearent. Ac tunc
factus Rex, & Imperator, Rodolphus Austriacę familię pa-
rens, nequidquam reclamante Alphonso Sic legitur huic à
Papa ablatum ius Occidentalis imperij, quod habebat ad
rem, datumque Rodolpho: quę scribunt Nauclerus genera-
tione 43. Villaneus lib. 7. c. 44. Polydorus Virgilius lib. xvi.
sub annum 1257.

His addi posset, quod supra diximus ab Alexandro vi. In-
dias Occidentales, & Orientales æquis partibus inter Castella
nos, ac Lusitanos fuisse diuisas. quod cum multis de causis ef-
ficere posset ille, tum vero, ea, quam S. Antoninus tradidit, B
quia scilicet Pontifex, Christi, Deique Vicarius quod-
cunque uoluerit in terris, ligat, ac soluit ob publicum bo-
num; iusque ipsi est infideles punire, cum iuxta lumen na-
turale nequaquam uiuunt, atque omni Dominio priuare.
atque ita non modo hæc potest, quatenus est necessarium ad
salutem animarum, sed etiam quatenus est utile ad bonum
publicum. Nam cum Christus Petro dixit, pasce, iussit, ut
subditos aleret omni subsidio spiritali, ac temporalis, ut post
clarissimos Doctores adnotauit omni Virtutum genere flo-
rentissimus Franciscus Toletus Cardinalis. C

Concludamus itaque, ac statuamus, Pontificem Romanum
non modo esse summum sacrorum Pontificem, sed etiam
Regem salua obedientium potestate, ac iure, profanarum
rerum supremum in terris, idque iure diuino. quod si cum
Theologis Christianis concedimus, iure naturali, inquit S.
Thomas, Henricus Gandauensis, & Rodericus Sancius, cun-
ctis illi sunt subiecta. & quando sapientissime queque, atque
Illustrissimę gentes sanxerunt eum, qui summus Pontifex fo-
ret, esse etiam Regem summum inter suos, Christiani mul-
to id magis facient, iura harum gentium non infringentes. D
Iccirco, Imperatorum, Regumque maximorum uel concef-
sione, uel approbatione, Imperia maxima sunt Romano Pon-
tifici in ipsis temporalibus subiecta.

Quicumque igitur Italiam noluerit Pontifici Romano obe-
dire, is contra ius diuinum, atque hoc posito, contra natu-
rale, & alia, quę diximus, pugnabit, & quod est instar
omnium, ac supra omnia, contra ipsam Deum, qui, ut ostē-
deret, id consonum suę uoluntati, noluit euenire Italiae tot
cla-

A clades post Constantinum, siue post amplificatam Papę in Ita-
lia potestatem, quot antea narrauimus accidisse, terremotus
sterilitates, diluuias, pestes, incendia, fulmina, excisiones
urbium frequentissimas, maximas regionum vastitates po-
pulorum, gentiumque Italicarum miserimas interneciones,
cruentissimas strages, omnium bonorum rapinas, ac spoliatio-
nes, irruptiones exterarum nationum, quę prioribus incolis
cuncta auferrent, Imperatores barbarici sanguinis, qui bel-
luinis factis, & efferatissimis omnia proculcarent, euertere-
rent, in cunctos mortales atrocissimę sæuirent. quod duobus
B Prioribus libris est explicatum. Contra autem, plurimis est
Italia bonis mirabiliter amplificata; quę fuse aperuimus lib.
3. & 4. usque ad cap. 3.

Quocirca, cum Pontificis potestas imminuta Romę, &
in Italia, ipse iniuriose tractatus renouatę sunt an-
tiquę clades, quamuis non omni, sed tamen
ex aliqua parte, ut lib. 4. cap. 3. abunde

fecimus manifestum. Quibus au-
tem temporibus Romani Pon-
tificis auctoritas Romę,

& in Italia magis

est dilatata, &

aucta,

tunc feliciora prosperitatis euenta Romę,

Italiae quę diuinitus plerumque

acciderunt. Ut uerè

hoc oraculum

iam pronū-

ciaripos-

sit.

D PAPAЕ, & Italia Status pariter procedunt.



EGO Frater Ioannes Baptista Plum-
binus totius ordinis Hæremitarum
S. Augustini Procurator Generalis
atque in Romano studio publicus le-
ctor attestor omnia, ac singula supra scripta,
ea, qua potui, diligentia, ac studio me perle-
gisse, & examinasse. nec quicquam, quod &
Fidei Catholicæ, ac moribus Christianæ Reli-
gionis aduerfetur, reperiri, quare approbo &c.
die 22. Iunij. 1593.

Ego Frater Ioannes Baptista Plumbinus vt
supra Confirmo manu propria.

Imprimatur P. Ioannes Caragoga Magister Vice Reuerendissimi
Magistri Sacri Palatii.

Imprimatur M. Antonius Vicesgerens.

I N D E X



Boriginum vrbes vndecim subuersæ	26
Acbæi Sybarim condunt	28
Actiolinus Romani dirissimus Tyrannus Pont. Romani hostis	274
Aedificia Italiae magna, quam olim non erant.	180.
Aegypti felicitas, & ruina	34
Aequorum natio deleta à Romanis	41
Oppida quadraginta eorum diruta.	ibi.
Aeneas quando venit in Italiam	25
Agylle diruta	55
Agriculturae precepta, qui tradiderint est latinis olim	238
Agriculturae inuenta ab Italis noua	238
Agefilai dictam sapiens	287
Alaricus Italiam deripuit & quando	252
Alexandri vi diuisio orientaliū & Occidentaliū Indiarum	292
Alexandria ruina	4
Alexander iij Roma profugit	265
Alladij siue à Remuli impietas, & exitus	28
Alpes Graie vnde dicta	23
Amyclæ à serpentibus deleta	26
Aniciris Cirenaicus	3
Antonij bellum cum Octauiō	57
Antenor Euganeis pñsis Patavium condit	25
Antiochia ruina	6
Antipolis postea Icniculūm	13
Angli quot e quantam beneficia acceperint a Pont: Romanis	199
Anglia episcopi Itali	1200
Aecologia motus canlesse considerantis nulli olim periti latinis	38
Apollonius Cyrenaicus	33
Apina, & Argyripa Italicae Vrbes	24
Aristippi duo philosophi Cyrenaici	3
Arete Aristippi filia	3

I N D E X

<i>Arcades, & Aborigines quando in Italiam venerint</i>	18. 19. 20
<i>Argonnuta quando in Italiam venerint, quas vrbes condiderint</i>	23
<i>Aristodemus Tyrannus Cumarum, eiusque euenta, gesta exitus infelix</i>	33
<i>Arithmetici nulli olim latini</i>	230
<i>Artes liberales quando in Italiam venere</i>	223
<i>Archippè Vrbs hausta hiatu ad facinam locum</i>	27
<i>Argorum ruina</i>	6
<i>Arbores quæ olim ante Constantinum non nascebantur in Italia, medicæ</i>	
<i>Cytriorum, gossipiij, sacchari</i>	141
<i>Athenarum ruina</i>	6
<i>Atlantidis diuisio</i>	16
<i>Athiopum Rex omnio sacerdotibus subiectus</i>	288
<i>Atheniensibus Areopagi principes erat sacerdos</i>	288
<i>Ausones quando in Italiam venerint</i>	15
<i>Auteliani diritas cladesque iplo imperante</i>	99. 10. 6
<i>Aurunca diruta à Romanis</i>	41

B

B <i>abilonis ruina</i>	4
<i>Barium ab Illirij conditam</i>	39
<i>Barnabas Vicecomes Tyrannus quando oppressit Mediolenum</i>	274
<i>Balduino secundo orientale imperium ablatum</i>	291
<i>Barbari Imperatores qui Romæ sunt dominati</i>	102
<i>Bellum trium virum</i>	59
<i>Bella ciuilia Vespasiani, Galbæ othonis, Vitellij</i>	778
<i>Bella perpetua in Italia</i>	124. 142
<i>Beneuentum conditum à Diomede</i>	24
<i>Bola & Bouilla exesa à Coriolano</i>	35
<i>Boæ serpentes olim in Italia</i>	124. 142
<i>Boues octoni olim iungebantur aratro</i>	140
<i>Bohemia studio Ro. Pont. ad Christum conuersa, & à squallore secunda</i>	201
<i>Brundisium à iapygibus edificatum</i>	21
<i>Brutorum conspiratio, & latrocinia</i>	87
<i>Britaniæ cuersio Anglis irunpentibus</i>	199
<i>Britanni & Angli quid beneficij acceperunt à pont. Romanis</i>	199
<i>Bubasti rina</i>	4

Came-

I N D E X

C

C <i>amefene, & Camefes</i>	10. & seq
<i>Califas summus Rex, & sacerdos Mahometanorum</i>	290
<i>Castrucius castracanis Lucarum Tyrannus</i>	374
<i>Cardinalium collegium quam sanctum</i>	243
<i>Carini luxus</i>	100. 10. 6
<i>Caracalla nequitia vitiositas rapacitas, cladesque illo imperante</i>	93.
105	
<i>Catilin bellum</i>	56
<i>Caulonium dirutum à Dionisio Tiranno</i>	37
<i>Caci historia</i>	25
<i>Caligulæ crudelitas rapacitas, impudicitia</i>	70. 71. 105. 110
<i>Caprearum diuisio ab Italia</i>	16
<i>Carneades cyrenensis</i>	3
<i>Callimachus poeta Cyrenensis</i>	3
<i>Carthaginis opes, potentia, ciuium frequentia ruina</i>	2. 3
<i>Cecops quando regnarit Athenis</i>	1
<i>Cæsaris, ac Pompei Bellum ciuile</i>	56. & 57
<i>Census descriptio quos olim contineret</i>	171
<i>Christophori Columbi laus</i>	233
<i>Christus sacerdos, ac Rex</i>	283
<i>Cicuta non ita nunc lethalis, vt olim</i>	142
<i>Cimbrorum irruptio in Italiam</i>	49
<i>Cyzici ruina</i>	5
<i>Cyrene quos philosophos produxerit</i>	3
<i>Cyrenes felicitas antiqua, ruina</i>	3
<i>Cyrthæ potentia, ruina</i>	3
<i>Clades Vmbrorum, Samnitum, Hetruscorum, & aliorum Italicensium</i>	
42	
<i>Claudij imperatoris crudelitas, rapacitas, impudicitia</i>	72
<i>Cludes magnæ imperante Antonino Pio</i>	88
<i>Clades e terra, aqua, aere & igne Italis olim contingentes</i>	119
<i>Coriolanus quot Vrbes anno vno in latio cuertit</i>	35
<i>Commodi rapacitas, diritas, libido cladesque illo imperante</i>	89.
103	
<i>Constantinus quartam partem tributorum sustulit</i>	112
<i>Cosmographi nulli olim latini</i>	230
<i>Cortona, siue Crotonia Vmbrorum metropolis</i>	20

P P

Corin-

I N D E X

Corinthi ruina	6
Colophonis ruina	5
Croto condita à Grecis	25
Crotoniatarum victoria e Sybaritis	36
Croto condita à Iapygib.	27
Cretenſium aduentus in Italiam duce Minoe, & Iapyge	21
Cremona incenſa	78
Cronus Cyrenenſis	7
Cumæ adificatæ ab Hippocle	23
Cumarum ciues vexati & oppreſſi ab Ariſtodemō Tyranno	33
Cumarum potentia antiquis temporibus	33
Curetes qui	10. & ſeq
Cumarum ruina	5

D

D Ar di deſeti à Diomede	161
Dauni à Dauno ſocero Diomedis. ibi.	
Dania per Rom. Pont. exculta	201
Debitorum quam diriter olim tractarentur	116
Deciorum Imp. crudelitas	101
Dioſpolis ruina	4
Diluuium vniuerſale	9
Diluuium Atlantidis	16
Diluuium Deucalionis	16
Diomedes in Italiam quando venerit, & quam late regnarit	24
Diſperſio gentium quanto tempore extiterit poſt diluuium	9
Diluuioſi Pomptini agri	47. 48
Dionyſii efferæ Tyrannis	38
Diocletiani Imp. crudelitas	101
Dialectici qui nunc & olim	226
Dioptrica ſcriptores nulli olim periti latini	231
Domitiani mores efferatiſſimi	38. 103

E

E Chatanæ ruina	4
Egnatia ab Illyrijs condita	23
Ele-	

I N D E X

Electores imperij ſeptem à Papa conſtituti	194
Epifcopi Itali ſancti	244
Epifcopi quinam Reges, & Imperatores creent	293
Epifcoporum dignitas in Italia	185
Eratofthenes mathematicus Cyrenenſis	3
Eugubij antiquitas	17
Eugubium & Iguuium idem	17
Euganei populi quas Vrbes condiderunt	23
Eugenius iij. Roma profugit	265

F

F edericus Ancobarbus quot Vrbes in Italia ſubuertit	265
Felſina, quæ deinde Bononia, Tyrrenorum metropolis trans Apenninum.	20
Florentia ex quo eueſta ad magnam dignitatem	273
Fregella diruta	47
Fulmina olim quam crebra & damnoſa	126

G

G Allorum Druidæ quantum poſſent apud eos	289
Galli auctoritate. Pont. Romani adiuuante Italiae Regnum pulſis Longobardis, Syriam, regnum Neap. Siculum, imperiumque Conſtanti nopolis acquiſiuerunt.	10. & ſeq.
Gallia quot, & quanta bona contulerunt Rom. Pont.	208
Gallieni luxus, & ſocordia cladefq. illo imperante	98
Galli imperantis exitus	97
Galbæ mores	77. III
Galli ciſalpini deſeti	44
Galli irruerunt in Italiam, tercentumque annos eam vexarunt	32
Galli Romam diruerunt	37
Galli vrbes vndecim ſubuerterunt in oris circumpadanis, & in uicos omnia rede gere	37
Gentium diſperſio quo tempore, & quomodo contigerit	9
Genuæ ſtatus ac libertas	184
Genueſes quid acquiſiuerint Hiſpanis	217
Genua ex quo tempore eueſta ad magnam poteſtatem & dignitatem	237
Geographi qui nuunc, & olim latinis	231

I N D E X

<i>Gymnasia publica omnium disciplinarum. nulla olim in Italia</i>	222.
& seq.	
<i>Gladiatorum miseria</i>	114
<i>Gladiatorum ludi quando Romæ editi</i>	43
Eorum sanguis bibi solitus	161
<i>Gnomonicæ nulli olim peritiores latinis</i>	231
<i>Gnosti ruina</i>	6
<i>Græciæ quot, & quanta bona Rom. Pont. & Itali contulerunt</i>	204
<i>Gosypium non nascebatur in Italia ante Constantinum</i>	141

H

H <i>Adrianus iv, interdixit Romanos sacris</i>	265
<i>Hadriani Imp. crudelitas</i>	87. 104
<i>Hannibalis aduentus in Italiam, facta</i>	44. & seq.
<i>Heliopolis ruina</i>	4
<i>Henricus ij. iij. iiij. in Pontifices Rom. iniurij</i>	264
<i>Herbarum vires cognoscere ex aspectu tradidit Ioannes Baptista port.</i>	238
<i>Herbarum vires ac naturam qui tradiderunt & latinis</i>	234
<i>Heliogabali Imp. crudelitas, rapacitas, libido, clades illo imperante</i>	94. 106
<i>Hercules quando venit in Italiam</i>	23
<i>Hercules sustulit morem hominum sacrificandorum Romæ siue Saturniæ</i>	14
<i>Hiria condita à iapygibus</i>	21
<i>Hipponium dirutum à Dionysio Tiranno</i>	37
<i>Hiatus terrarum, Urbisque ijs haustriæ</i>	121
<i>Hispani quot, ac quanta bona acquisiverunt ope Ro. Pont. & Italo-</i>	213
<i>rum</i>	
<i>quibus gradibus ad maximam felicitatem pervenerint, & quibus deie-</i>	
<i>cti</i>	219
<i>Hispanorum clades antiquæ</i>	211
<i>Horologiorum inuenta ab Italis</i>	232
<i>Honorius, & Valentinianus imminuerunt maxime Pont. potestatem</i>	211

Iapix

I N D E X

I

I <i>Apyx, & Iapygia</i>	21
<i>Iapyges quas Vrbes in Italia condiderunt</i>	21
<i>Ianus, qui & qualis</i>	12. & 13
<i>Ianieulum prius Antipolis</i>	13
<i>Illyriorum irruptio in Italiam, & dominatus</i>	29. 30
<i>Incendia Romæ nata</i>	60
<i>Incendium horribile e vesuuiio</i>	50
<i>Incendia, quæ Romæ euenerunt, inundationes, pestes, direptiones libro</i>	
<i>primo, & secundo</i>	123. 127
<i>Inundatio Tyberis imperante Traiano</i>	76
<i>Imperium Romanum quamdiu steterit</i>	186
<i>Imperatores Romani plerique illud in animo habebant vt omnem virtu-</i>	
<i>tem tollerent, & plerique ipsorum occisi</i>	108
<i>Imperatorum quot quisque tempore imperarit, qualis fuerit; cuius gen-</i>	
<i>tis, & quæ clades cuilibet eueneret toto libro secundo</i>	
<i>Imperatores romani quam crudeles in suos propinquos</i>	81
<i>Ioannes Maria Vicecomes Mediolani Tyrannus</i>	274
<i>Iosephi Marrochiani Regis crudelitas</i>	3
<i>Ioui latiali sacrificabantur homines</i>	14
<i>sustulit Hercules hunc morem</i>	14
<i>Italiæ status regnante saturno</i>	10
<i>Italia camefene & saturnia</i>	13
<i>Italia ab ausonibus deinde à Sieanis occupata</i>	15
<i>Italia Tyrrhenia dicta aliquando à Græcis</i>	21
<i>Italorum mores sub aduentum Troianorum</i>	26
<i>Itali. ac Romani in Asia trucidati iussu Mithridatis</i>	51
<i>Italicensis agri ter diuisi colonijs Romanis</i>	61
<i>Itali imperante Augusto amandati in varias oras extra Italiam</i>	61
<i>Italia vastata bellis civilibus</i>	60
<i>Italiæ Vrbes ab Hannibale euersæ</i>	46
<i>Italiæ populi omnes antiqui deleti à Romanis præter aliquot Vmbrorum,</i>	
<i>& ligurum</i>	65
<i>Italia direpta à barbaris imperante Gallieno</i>	98
<i>Italia direpta ac vastata à barbaris imperante Aureliano</i>	99
<i>Italiæ loca olim pestilentia</i>	123
<i>Italia inperpetuis ruinis ante Constantinum</i>	134
<i>Italiæ tellus nunc secundior, quam ante Constantinum</i>	140

Ita-

I N D E X

Italia magis olim inculta, quam nunc	143
Italiæ quot Vrbes numerentur à Plinio	
Italiæ habitatores quot olim, & nunc	169. 5. & seq.
an olim maiores, quam nunc Vrbes	170
de eem & septem nunc maximæ quante olim nulla	171
Italicis fundi communes	184
Italia sine artibus liberalibus vsque ad vltima tempora	212. & 5.
Italiæ felicitas vigente Pont. Rom. autoritate, in felicitas ea prostata	
251. & seq.	
Italia maxima vastitas adducta, cum pont. Ro. est captiuus abductus	
256	
Italia quandiu fuerit absque vno Rege	259
Italia quandiu sortita fuerit vnum Regem	267. 268
Italia habet duos summos Principes rerum sacrarum & profanarum	273

L

L acedæmonij idem Rex, & sacerdos	288
Latinorum populi quinquaginta tres excisi	43
Labici excisi à Coriolano	35
Lamus qui	22
Leges duodecim tabularum earumque asperitas	36
Læstrigones qui, & quam late in Italiâ dominati	22
Lepontij orti ab Orobijs	
Leges nefandæ ante Constantinum in Italia	261
Ligures antiquissimi Italiæ populi	18
Ligurum latissimum imperium	18
Liburnorum irruptio in Italiam	18
Lycæon quando regnavit in Arcadia	18
Lydi Tyrrheno duce quando Italiam petierint	20
Vmbrijs adimunt tercentum castella	20
Ligures prope excisi à Romanis	49
Libido fæda et effrenis antiquorum	118
Linguarum peritia deerat antiquis	224
Linguae latinæ scientia qualis nunc in Italia	261
Locri conditi à Grecis	29
Loca Italiæ olim pestilentia	123
Longobardi quando in Italiam venerint	261
Ludo-	

I N D E X

Ludovicus Bauarus, quid Egerit in Italia	286
Ludovicus Morus Italiam perturbavit Romano pontifice inuito	274

M

M azæa ruina	5
Marij crudelitas	51. 52
Macrini Imp. diritas	94. 106
Maximini Imp. crudelitas incredibilis	95. 106
Maximiani Herculei crudelitas	101
Maxentij vitiositas	106
Manna olim non erat in Italia	142
Mathematici qui nunc, & olim in Italia	229
Magnetis usus inuentus à stauio Analphitano	233
Mastinus sciliger Veronæ Tyrannus	274
Mahometes instituit vt summus sacerdos Califa dictus omnibus suis se-	
clatoribus dominaretur	290
Megalopolis ruina	6
Megara ruina	6
Messapus Messapiam occupat, ac denominat	24
Melpum euersum à Gallis prope padum	36
Metapontum subuersum à samnitibus	41
Medica arbor olim non erat in Italia	142
Meteoroscopi nulli olim peritiores latinis scriptores	231
Mechanica inuenta	
Medici qui olim latinis & qui post Constantinum	234
Mediolanum à duobus Tyrannis oppressum Pontifice Ro. absente	274
Meroe Metropolis Aethiopiæ	288
Mycenarum ruina	6
Mores nefandi ante Constantinum in Italia	113
Mola ad aquam nullæ olim, nunc ab italis inuenta	237
Monasteria magnificentissima Italia	180
Musica scientia quæ nunc, & olim latinis	215

N

N eronis crudelitas rapacitas luxuries nequitia	73. 103. 111
clades quæ illo imperante contigerunt	73
Nimi	

I N D E X

Nini ruina 4
 Nicomedia ruina 5

O

Oenotrus quando venerit in Italiam & qui fuerit 18
 Oenotrij Aufonijs expulsis, atque Vmbris imminutis. Italiam de-
 nominauerunt 19
 Octauiani bella cum Lepido, Pompei cum Antonijs 57
 Octauiani orudelis dominatus 66
 Octauiani Augusti imperium quale 67
 Ordines religiosi instituti, & confirmati à Pont. Rom. in Hispania 216
 Ordines religiosi ab Italis instituti, aut in Italia commorantibus 246
 Orobij Bergomum, Comumquam aedificant, ab his orti lepontij 23
 Orchomeni ruina 5
 Othonis Imp. mores 77
 Othonis 1. Imperatoris iuramentum Ioanni Papæ perstitum 271
 Quidij Pollionis mira crudelitas 66

P

Padus quam latem antiquitus inundaret 18. 21
 Partenophe vnde dicta 23
 Patribus olim pro libito licebat filios occidere 115
 Pascere est idem quod Regere, ac Regia potestate vti 285
 Persopolis ruina 4
 Pergami ruina 5
 Pelasgorum in Italiam aduentus 19
 Vmbris adimunt Cortonam 20
 Phaleriam Agyllas, & Urbem Regiam condunt 22
 Pelasgi spinam condidere ad ostium Padi 19
 Pestilentia Romæ maxima 43
 Pelusgorum pestilentia seua 25
 Pediculorum terræ 29
 Pestes, quæ olim contigerunt 125
 Philippi Imp. mores 97

Pisau-

I N D E X

Pelasgi condunt Rauennam 19
 Eorundem votum execrabile 26
 Eorum discessus ex Italia 26
 Pisaurum hiatu haustum 61
 Picenum olim non ita, vt nunc habitatum 179
 Phaestontis incendium 18
 Phitecusa diuisio ab Italia 16
 Phocæa ruina 5
 Pontificis Romanis dignitas, potestasque diuturna 186
 Pontificis Romani honores delati à maximis Imperatoribus ac Regibus 188
 E quam remotis regionibus veniant ad illum legati 189
 quibus Imperatoribus ac Regibus imperium, regnumque abrogarit 161
 quæ regna illi tributum prestent, aut præstarent 191
 quàm remotis regionibus creet episcopos 161
 quinam episcopi à Papa confirmati Reges & Imperatores creent 191
 quibus nomen Regis dederit 196
 eius potestas in multis alijs 161
 Pontifex Romanus est omnium temporalium dominus supremus omni iure 275
 Pontificis absentia quantam mali attulerit Italiæ & qui Tyranni exorti 274
 quando id & cur non curarit 273
 Pontifex Romanus per multa secula contendit vt vnus Italiæ Princeps foret 270
 Pontifices Romani in causa æterne veritatis nihil vnquam dissidens sanxerunt 241
 Pontificam Romanorum successio plures habuit sanctos, ac martyres quæ cetera 240
 Pœtæ latini qui nunc & olim 225
 Polonia per Pontif. Ro. & Italos ad Christum perducta & exulta 202
 Pictores sculptoresque nulli olim celebres e latinis nuuc non ita 236
 Pontificis Romani beneficia ad exterarum nationes profecta 188. & seq.

29

Reges

I N D E X

R

R eges olim vocabantur pastores, & cur	283
Regna debent parere cum Rege sacerdotibus	283
Regnum Napolitanum subiectum Northmannis, Germanis, Gallis	272
Reges Romani quales	
Rheginorum nobilis victoria	36
Rhegium conditum à Grecis	29
Romanorum pontifex summus antiquus omnia diuina & humana iura tractabat ac regebat	289
Roma quandiu steterit in libertate	183
Rome quantus olim populus	175
Romæ non magnum decus ante Crassum	174
Romæ aliqua edificia	172
Romæ antiquæ magnitudo	172
Balnea, amphitheatra, lacus, campi, & alia precipua	173. & seq.
Roma quoties direpta, incensa euersa ante, ac post constantinum	129
Romæ clades Augusto imperante	25
Romæ conditæ status	30
Romanorum clades	42
Rome comparatio cum Urbibus alijs quoad imperij felicitatem	6. 7.
Quenam singularia, & maxima illi olim fuerint	9
Rudium ab illirijs conditum	30

S araceni que loca occuparint in Italia	262
Sancti Italici auctores ordinum religiosorum Romæ propinqui	245
Sancti Italici	244
Saccarum olim non nascebatur in Italia	141
Sacrificandorum hominum mos in Italia	114
Salassi deleti ab Augusto	65
Sallies casti à Romanis	94
Samnitum Vrbes in vicos redactæ	54
Saticium diruum à Romanis	40
Saturno sacrificabuntur homines	13
Saturnus qui & qualis fuerit	10. & seq.
Sardis ruina	4

Seleu-

I N D E X

Seleucia ruina	4
Sertorij bella	55
Septimij Seneri diritas rapacitas, clades illo imperante	90. 105
Serui cum lubebat occidi impune poterant à dominis olim	115
Serici conficiendi ars apud Italos nulla olim	238
Sygæ potentia, ruina	3
Sidonis ruina	4
Sinopis ruina	4
Smyrnæ ruina	4
Sicani ex Hispania venere in Italiam, & quando	15
Sicilia diuisio ab Italia	16
Siculi Italiæ indigenæ expulsi à Pelasgis siciliam caperunt ac denominarunt	20
Syllæ crudelitas	53. 54
Sybaris condita ab Acheis	28
Sybaritanum mores	35
Sybaris infelicissimum excidium	35
Sirenes quales, & quas Vrbes habitarent	23
Sicani expulsi à Grecis e Tibure, Cora, & Caryko	
Siculi erant Entennates Tellenenses, Ficulnenses, Corniculani, Tybur-tini	20
Spina euersa à Gallis	36
Imperium maris habebat ibidem condita à Pelasgis	19
Ad eam se contulit Diomedes	32
Slauorum Sacerdotes omnia poterant apud ipsos	289
Spartani arentum condunt	28
Spartaci bellum	55
Sterilitates, quæ olim contingerunt	121

T

T anis potentia, ruina	
Tanis felicitas, & ruina	
Tarentum conditum à spartanis	29
Tarquinij diruti	53
Templa Italiæ magnifica	174
Terræ motus ante Constantinum	119
Terræ motus imperante Traiano	87

29 2

Ter-

I N D E X

<i>Terræmotus Atlantidis insula</i>	15. 16
<i>Thaëbarum ruina</i>	6
<i>Thaëbarum felicitas, & ruina</i>	4
<i>Thossaliæ montis altissimi in quo confugere homines à diluio</i>	16
<i>Theologi qui nunc & olim</i>	227
<i>Theologi communiter definiunt Papam totius orbis Dominum in commune bonum</i>	282
<i>Theodoricus Rex maxime Pont. Ro. coluit, & quomodo obierit, cum non coluit</i>	255
<i>Thesmenæ prouinciæ felicitas antiqua, & ruina</i>	3
<i>Tyranni, qui Italicas Vrbes opprèsserunt Pontifice Romano Romano absente</i>	274
<i>Titi crudelitas imperante patre</i>	79
<i>Tiberio imperante quæ clades contigerint</i>	69
<i>Tyrrheni quando in Italiam uenerint eorumque imperium</i>	20. 21
<i>Duodecim Colonias trans Apenninum circa Padum condidere</i>	20. 21
<i>Tyburini à Siculis Italiæ indigenis</i>	20
<i>Titanes qui</i>	11
<i>Tiberij imperatoris crudelitas intemperantia rapacitas, nequitia</i>	68.
103.	
<i>Tyri felicitas & ruina</i>	8
<i>Totilæ Regis incredibilis humanitas in Romanos captos</i>	258
<i>Tributa immensa quibus onerabantur omnes Imperia Romano stante</i>	110.
<i>Traianus decem millia gladiatorum dedit vno munere</i>	87
<i>Trium virum bella, & diritas</i>	57
<i>Troiani in Italiam profecti</i>	25
<i>Troiano bello confecto quot populi in Italiam uenerunt</i>	24. & seq.
<i>Trina Vrbs Italiæ deleta à Diomede</i>	24

V aleriani imperium quale eius exitus, ac seruitus infelix	98
<i>Valentianus in imminuit maxime Ro. Pont. auctoritatem</i>	250
<i>Verona à Mastino scaligero opprèssa</i>	274
<i>Venetia ex quo tempore prouecta ad magnam dignitatem & potestatem</i>	273
<i>Venetiarum dignitas & potentia</i>	179. 184

Ven-

I N D E X

<i>Ventorum procellæ antiquitas</i>	126
<i>Vespasiani rapacitas</i>	19. 111
<i>Vestalium Virginum diritas</i>	114
<i>Veij excisi à Romani duce Camillo</i>	36
<i>Viciorum magnitudo</i>	36
<i>Virgines Italicæ sanctæ</i>	245
<i>quibus impressa stigmata diuina</i>	245
<i>Vigilius Papa cum redijt in Italiam tunc omnes Gothi deleti</i>	256
<i>Vitellij Imperatoris mores</i>	77
<i>Vmbri super fuerunt à diluio & cur, quando</i>	17
<i>Vmbri altissimi montes</i>	17
<i>Ab ijs prognati multi populi in Italia</i>	17
<i>Imperium illorum latissimum, & vetustissimum in Italia</i>	17
<i>Vmbrorum populi tredecim deleti</i>	23
<i>Vrbes tredecim Pellaëgorum excisæ in sabinis</i>	26
<i>Vguccio fagiolanus Tyrannus pisarum</i>	274
<i>Voragines olim contingentes vrbesque ijshaustæ</i>	221
<i>Vrbes Italiæ libertatem consecutæ per Carolum Magnum</i>	182
<i>quid olim præstarent aduenienti Imperatori in Italiam, earumque uatut.</i>	183
<i>Vrbes olim in orbe Romano maximæ numerantur ab Ausonio</i>	171
<i>Vrbes Italiæ nunc maximæ decem & septem, quantæ olim nullæ</i>	171
<i>Vrbes Italiæ quot numerentur à Plinio Strabone Ptolomeo & quot nunc sint</i>	141
<i>Vrbes Italiæ præstantes ante imperium Romanum constitutum excisæ</i>	138
<i>Vrbes quot imperante Hadriano in Italia, & quot antea</i>	136
<i>Vrbes Italiæ mirabiliter desolatæ</i>	125
<i>Vrbes excisæ à Sylla in Italia</i>	52
<i>Vrbes dirutæ à Regibus Romanis</i>	32
<i>Vrbes antiquæ felices olim, nunc dirutæ emunerantur</i>	3. & seq.
<i>Vrbes à barbaris vastatæ imperante Aureliano</i>	100
<i>Vtica magnitudo ruina</i>	3
<i>Vsuræ antiquis quam usitata & graues</i>	116
<i>Vtica magnitudo, ruina</i>	3
<i>Vulsinium fulmine conflagrauit</i>	127
<i>Vulsinum dirutum</i>	43
<i>Vua è spinis olim nou erant in Italia</i>	142
<i>Vmbro fluius terminus antiquus Vmbrorum</i>	17

I L F I N E.



R E G I S T R V M.

abc ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVXYZ.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo
Pp Qq.

Omnia sunt integra Folia.

ROMAE, Apud Guglielmum Facciottum.

M. D. X C I V.

